

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
ΚΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Οίκος - Οικία - Οικονομία Πόλις - Πολιτική - Πολιτισμός

Έφη Πουλάκη-Παντερμαλή

Θεσσαλονίκη 2014

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
ΚΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

**Οίκος - Οικία - Οικονομία
Πόλις - Πολιτική - Πολιτισμός**

Έφη Πουλάκη-Παντερμαλή

Θεσσαλονίκη 2014

Οίκος - Οικία - Οικονομία, Πόλις - Πολιτική - Πολιτισμός

ISBN: 978-960-386-139-3

©Έφη Πουλάκη-Παντερμαλή, 2014

Έκδοση ΚΖ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, ΥΠΠΟΑ

Γενική επιμέλεια - Συντονισμός έκδοσης: Ευαγγελία Τσαγκαράκη

Επιστημονική επιμέλεια: Ευαγγελία Τσαγκαράκη, Αντιγόνη Αδαμίδου

Φιλολογική επιμέλεια: Πολυξένη Αδάμ-Βελένη

Σχεδιασμός βιβλίου: Έφη Πουλάκη-Παντερμαλή

Παραγωγή-Εκτύπωση:

Συνεργάτες στην επεξεργασία της έκδοσης: IoorgoSTUDiO

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
ΚΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Τον Στέφανου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλεγόμενα...	6
... και Εισαγωγικά	7
<i>μόλις τε ἐν πολλῷ χρόνῳ ἡσυχάσασα ἡ Ἑλλάς...</i>	8
Πόλις, πολιτική, πολιτισμός	11
Πολεοδομικά	20
Η Οικία (τα ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ...)	22
Οἶκος - Οικονομία	32
Η γυναίκα	35
Η «χρηματιστική»	42
Αγροτική ζωή	46
Οι αγρεπαύλεις του Μακεδονικού Ολύμπου	55
Κομπολὸι	56
Τρία Πλατάνια	67
Πηγή Αθηνάς	71
Ρέμα Τριανταφυλλιάς	72
Οικολογικά...	73
Σημειώσεις	78
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Α. Μικρό καθημερινό γλωσσάρι	86
Παροιμίες, γνωμικά και άλλα	86
Περί των οικιών και τα πέριξ	89
Περί του οἴκου και πέριξ	96
Ενδυματολογικά και λοιπά εμφανισιακά	101
Κοινωνικά διάφορα	106
Αγροτικά και πέριξ	119
Β. Αμπελοοινικό γλωσσάρι	126
Αμπελουργικά διάφορα	126
Οινολογικά διάφορα	141
• Οἶνοι διάφοροι	150
Οινολογικά διάφορα, συνέχεια	165
Βιβλιογραφία	170

Προλεγόμενα ...

Επειδή τα αληθινά «μεγάλα» είχαν πρώτη γενέτειρα μία ανώνυμη «καθημερινότητα» και έναν κατά βάση απλό «άνθρωπο», τα θέματα του αρχαιοελληνικού βίου αποτελούν τα τελευταία χρόνια αντικείμενο ειδικού επιστημονικού ενδιαφέροντος, στο πλαίσιο μιας γενικότερης αναθεώρησης των στόχων και της μεθοδολογίας της έρευνας. Οι γνώσεις μας, βέβαια, στην Ελλάδα είναι αρκετά περιορισμένες λόγω των ελλειμμάτων που δημιούργησε στον τόπο μας η κυρίαρχη, μέχρι πρότινος τουλάχιστον, ιδεολογία του «επώνυμου», του «λαμπερού» και του «μεγάλου». Ο παρών, πάντως, περίπατος κινείται γοητευμένος στην καθημερινή οικογένεια και γειτονιά της αρχαίας πόλης και της υπαίθρου. Είναι αναγκαστικά συνοπτικός και κοντοστέκεται σε λίγες μόνο γωνιές γύρω από τον αρχαίο άνθρωπο και το περιβάλλον του. Στόχος και ελπίδα του είναι να συμβάλει -όσο του είναι δυνατόν- στη μείωση της απόστασης του παλιού ανθρώπου από τον σύγχρονο. Ξεκίνησε με αφορμή σωστικές ανασκαφές μεγάλων οδικών-σιδηροδρομικών έργων στην περιοχή των Πόρρων, του Πλαταμώνα, του Παντελεήμονα, της Σκοτίνας και της Λεπτοκαρνάς στην περιοχή του Μακεδονικού Ολύμπου, στην Πιερία.

Το έργο «Αρχαιολογικό Πάρκο Λειβήθρων», που χρηματοδοτείται από το ΕΣΠΑ Κεντρικής Μακεδονίας, επιχειρεί μία εκ των υστέρων δικαίωση για μερικές από αυτές τις σωστικές ανασκαφές, με εκπαιδευτικά προγράμματα, εκδόσεις, εκθέσεις, παιχνίδια και άλλες δραστηριότητες. Τα θέματα του παρόντος βιβλίου, όπως και των υπόλοιπων δύο* που εκδίδονται στο πλαίσιο του έργου των Λειβήθρων, αποτελούν μέρος της υποδομής που θα στηρίξει αυτές τις δραστηριότητες μετά το τέλος του έργου και κατά τη διάρκεια λειτουργίας του Πάρκου Ενημέρωσης & Ψυχαγωγίας στα Λείβηθρα, καθώς και κυρίαρχο στόχο του όλου εγχειρήματος.

* Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, *Μακεδονικός Ολύμπος. Μύθος - Ιστορία - Αρχαιολογία*, Θεσσαλονίκη 2013 και Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, *Μούσες, Ολυμπιάδες - Πιερίδες*, υπό έκδοση.

... και Εισαγωγικά

Πρώτη ανθρώπινη κοινωνία, λέει ο Αριστοτέλης, ήταν ο *οίκος*, τα ομοτράπεζα μέλη μιας οικογένειας που συστεγάσθηκαν για να καλύψουν τις πρωτογενείς ανάγκες της στοιχειώδους, πρώτης ανθρώπινης κοινωνίας. Ο συνοικισμός περισσότερων οίκων δημιούργησε την *κώμη*, μία αρχική κοινωνία του γένους, σε ένα ατείχιστο χωριό.¹ Οι *οίκοι* της ήταν ομογενείς και ομογάλακτοι (*«παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας»*), αλληπάλληλες *«αποικίες»* μιας προγονικής οικίας.

«Πρώτη κοινωνία ήταν η κώμη και δημιουργήθηκε για να αντιμετωπισθούν περισσότερες ανάγκες από εκείνες που είναι εφήμερες. Επρόκειτο, όπως είναι φυσικό, για την αποικία μιας αρχικής οικίας με τους ομογάλακτους απογόνους της, τα παιδιά της δηλαδή και τα εγγόνια της. Γι' αυτό και οι πόλεις, όπως και τα σύγχρονα («απολίτιστα») έθνη, είχαν αρχικά βασιλείες, επειδή συνοικίσθηκαν από βασιλευόμενες ομάδες.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά Α 1252β.16*

Πολύ αργότερα, το πολυάριθμο συγγενικό πλήθος των μικρών κοινοτήτων θα αναφερόταν ως *«φυλές»* και ως *έθνη*, λέξη χωρίς την εξελιγμένη σήμερα εθνοπολιτική της χροιά.² Η κατακερματισμένη γεωμορφολογία του ελληνικού τοπίου είχε βέβαια ενισχύσει τον διαχρονικό στον ελληνικό χώρο τοπικισμό και τις τοπικές/«εθνικές» τους συνήθειες, που έμειναν διακριτές μέχρι και τις πόλεις των ιστορικών χρόνων. Έτσι, ο Αθηναίος Αλκιβιάδης μπορούσε να γοητεύει τους Σπαρτιάτες, μιμούμενος τις τοπικές τους συνήθειες, ώστε όσοι τον έβλεπαν σύρριζα κουρεμένο, να λούζεται με παγωμένο νερό, να τρώει μάζα και μέλανα ζωμό, να μην μπορούν να πιστέψουν και να αναρωτιούνται αν πράγματι είχε ποτέ αντικρίσει αρωματοποιοί ή αν είχε αγγίξει χλαμύδα από τη Μίλητο, συνήθειες που ήταν καθαρά ιωνικές. Γιατί, ο ασυνήθιστος χαρακτήρας του Αλκιβιάδη μπορούσε να μιμείται όλες τις «ξένες» συνήθειες: *«στην Σπάρτη ήταν γυμναστικός, λιτοδίαιτος, σκυθρωπός, στην Ιωνία χλιδάτος, φιλήδονος, ράθυμος, στη Θράκη μεθυστικός, στη Θεσσαλία φίλος της ιππασίας»*³ κ.ο.κ.

Οι λέξεις *πόλις* και *πολιτική* είναι αρχαιοελληνικές και αφορούν στην πόλη ως οικισμό, ως πολιτικό θεσμό και ως το σύνολο των πολιτών της. Ο *«πολιτισμός»* ως έννοια είναι συνέπεια της κοινωνικής οργάνωσης σε πόλεις. Ως λέξη αποτελεί τη νεότερη χρήση μιας πολιτικής λέξης που αναφέρει τον 3ο αι. μ.Χ. ο Διογένης Λαέρτιος για τη διοίκηση της πόλεως.⁴ Οι λέξεις *οίκος*, *οικία* και *οικονομία*⁵ είναι επίσης αρχαιοελληνικές. *Οικία*⁶ είναι -όπως και σήμερα- η κατοικία που στέγαζε την οικογένεια και *οίκος* το ανθρώπινο και περιουσιακό της δυναμικό.⁷ *Οικονομία*, μέχρι και την κλασική αρχαιότητα τουλάχιστον, ήταν η διαχείριση των υποθέσεων του *οίκου*, μία *«επιστήμη όπως η ιατρική»* κατά τον Ξενοφώντα,⁸ πρώτο διδάξαντα την τέχνη της *οικονομίας*.

Η οικολογία, που αφορά στις σχέσεις του ανθρώπου και της ανθρώπινης δραστηριότητας με το περιβάλλον, είναι λέξη νεότερη, του 19ου αι., συγγενής και συνειρμική της λέξης *οικείος* που χρησιμοποιεί ο Θεόφραστος για την σχέση των ειδών με το περιβάλλον τους.⁹ Για τον αρχαιολόγο, είναι χώρος οικείος και αγαπητός, λόγω της φυσικής και πνευματικής του δραστηριότητας στο διαχρονικό ελληνικό τοπίο.

Ε. Π. Π.

* Σε όσες περιπτώσεις δεν αναφέρεται ο/η μεταφραστής/τρια, η μετάφραση των αποσπασμάτων των αρχαίων κειμένων έχει γίνει από τη συγγραφέα της παρούσας έκδοσης.

μόλις τε ἐν πολλῷ χρόνῳ ἡσυχάσασα ἡ Ἑλλάς...

Ο δρόμος προς το θαύμα της κλασικής αρχαιότητας ξεκίνησε με την ιστορικών διαστάσεων κατάρρευση της κεντρικής εξουσίας των μυκηναϊκών ανακτόρων, γύρω στο 1200 π.Χ. Ως το 1100 π.Χ., η μνημειακή αρχιτεκτονική, οι τέχνες και οι τεχνικές, η Γραμμική Β' γραφή, οι κοινωνικές και οι πολιτικές δομές των συγκεντρωτικών θεσμών της μυκηναϊκής ηγεμονίας, όλα τα μεγάλα επιτεύγματα της Εποχής Χαλκού αργά ή γρήγορα ξεθώριασαν και χάθηκαν. Έγιναν μεγαλεία παλιά, τελειωμένα, ζωντανά μόνο στη φαντασία των ανθρώπων και στο τραγούδι των ραψωδών. Παρά τις κάποιες διαφοροποιήσεις,¹⁰ στην αρχαιολογική εικόνα κυριάρχησε ένας καινούργιος δρόμος, σκοτεινός για μας και δύσκολος για εκείνους, που ήταν καθοριστικής σημασίας για τους επόμενους αιώνες και για την ευρωπαϊκή ιστορία γενικότερα. Ίσως κλιματολογικοί και άλλοι φυσικοί παράγοντες¹¹ να προκάλεσαν καταστροφές, αλλαγές και μετακινήσεις των λαών. Ίσως η δραστηριότητα των θαλασσινών λαών στις ελληνικές θάλασσες¹² να απέκοψε επικοινωνίες και να νέκρωσε την οικονομία. Ίσως, τέλος, η αλλαγή να οφείλεται σε όλα τα παραπάνω και σε άλλους λόγους που δεν γνωρίζουμε. Γεγονός, πάντως, είναι ότι έκλεισε ο λαμπερός παλιός κόσμος και άνοιξε ένας καινούργιος. Ένας κόσμος που αργότερα θα λάμπρυνε ανεπανάληπτα την παγκόσμια ιστορία, αλλά που στα πρώτα του βήματα κυριάρχησε η εσωστρέφεια και η απομόνωση, η συρρίκνωση της οικονομίας στη γεωργία, την κτηνοτροφία και τη βιοτεχνία άμεσων αναγκών με οικογενειακό χαρακτήρα, οι μεταναστεύσεις και ο δημογραφικός μαρασμός, άλλες κατασκευές και άλλος χαρακτήρας του υλικού πολιτισμού γενικότερα.

Τα πρώτα βήματα της νέας εποχής ονομάστηκαν «Πρώιμη Εποχή Σιδήρου», επειδή ο σίδηρος αντικατέστησε τον χαλκό στην κατασκευή όπλων και εργαλείων. Διάσπαρτες πληροφορίες για την εποχή είναι δυνατόν να ανιχνευθούν στα ομηρικά ποιήματα, παράλληλα με αναμνήσεις της παλιότερης, της Μυκηναϊκής Εποχής, τις οποίες κατά βάση αφηγούνται. Για όλους τους αρχαίους ιστορικούς, αλλά όχι για όλους τους σύγχρονους, είναι η εποχή που ακολούθησε μία περιβόητη στην αρχαιότητα εσωτερική μετανάστευση: την επιστροφή των Ηρακλειδών στην Πελοπόννησο, μία επιστροφή που ηγήθηκε της καθόδου των Δωριέων στη νοτιότερη Ελλάδα από τη βορειότερη.

«Μετά τα Τρωϊκά, στην Ελλάδα εξακολουθούσαν οι μεταναστεύσεις και οι μετοικήσεις και ο τόπος δεν μπορούσε να ησυχάσει και να προοδεύσει. Η μακροχρόνια απουσία των Ελλήνων στην Τροία προκάλεσε πολλές αναστατώσεις και επαναστάσεις και οι εκπύπτοντες από τις στάσεις έκτιζαν τις πόλεις. Εξήντα χρόνια μετά την άλωση της Τροίας, οι Βοιωτοί της Άρνης διώχτηκαν από τους Θεσσαλούς και εγκαταστάθηκαν στη γη που σήμερα λέγεται Βοιωτία και τότε ονομαζόταν Καδμηίδα ... Ογδόντα χρόνια μετά την άλωση, οι Δωριείς μαζί με τους Ηρακλείδες κατέκτησαν την Πελοπόννησο. Πολύς καιρός έπρεπε να περάσει για να ησυχάσει η Ελλάδα από τις μετακινήσεις και να στείλει αποικίες, όπως έκανε η Αθήνα στην Ιωνία και τα νησιά και οι Πελοποννήσιοι στην Ιταλία και τη Σικελία.»

Θουκυδίδης, *Ιστορίαι* 1.12.1.1

Σημαντικότερα γνωστά κέντρα ήταν μεταξύ άλλων η Αθήνα και η Εύβοια, η οποία μετά από την αρχική, την πολύ σκοτεινή εποχή, άνοιξε από τον 10ο αι. π.Χ. νέους δρόμους και απέκτησε σχέσεις με την Ανατολή. Οι περισσότεροι οικισμοί φαίνεται πως ήταν μικροί, ευρύχωροι και αραιοκατοικημένοι, αλλά ίσως μερικά κέντρα να είχαν ιεραρχημένες κοινωνίες των 500, 1000 και 2000 κατοίκων.¹³ Τα σπίτια ήταν πολύ συχνά μονόχωρα, μερικές φορές ορθογώνια, συνήθως αψιδωτά και σπανιότερα κυκλικά, τύπος που θεωρείται ως επιβίωση της κλαδόπλεκτης καλύβας. Τα μονιμότερα κτίζονταν σε λίθινη κρηπίδα και διέθεταν ανωδομή συνήθως με ωμόπλινθους αλλά και με πλεγμένα κλαδιά και πηλό, και σπανιότερα με ακατέργαστους λίθους. Τα πρωιμότερα χρόνια θα είχαν στέγες με λαχνήεντα όροφο, όπως το σάλωμα της σαρακατσάνικης καλύβας.¹⁴ Χτιστά θρανία

με πολλαπλές χρήσεις περιέτρεχαν τους εσωτερικούς τοίχους και μικρές εστίες εξυπηρετούσαν στο μαγείρεμα και τη θέρμανση. Μερικές φορές, ένα μεγαλύτερο σπίτι ερμηνεύεται ως κατοικία του αρχηγού.

Η περίοδος από τον 11ο ως και τον 8ο αι. π.Χ. ονομάζεται «Πρωτογεωμετρική» και «Γεωμετρική», επειδή -ξεκινώντας από την ιωνική Αθήνα- τα ανεικονικά γεωμετρικά θέματα έγιναν κύριος τρόπος διακόσμησης στα αντικείμενα που με διαχρονικότητα υπομνηματίζουν την ιστορία της αρχαιότητας, τα πήλινα δηλαδή αγγεία. Τα καθημερινά αυτά αντικείμενα συνέχισαν ομαλά την παράδοση σε μία καινούργια εξέλιξη. Την ανάκαμψη, που άρχισε τον 10ο αι. π.Χ., σφράγισε στα τέλη της Γεωμετρικής και στην Αρχαϊκή Εποχή η αρχαία ελληνική αναγέννηση που οδήγησε στο θαύμα της κλασικής αρχαιότητας. Χαρακτηριστικά της ήταν η αύξηση της αγροτικής παραγωγής και οι μονιμότερες εγκαταστάσεις, η δημογραφική ανάκαμψη και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, οι έντονες εμπορικές επαφές με Δύση και Ανατολή, η διασπορά εμπορικών πρακτορείων και αποικιών, η υιοθέτηση του φοινικικού αλφαβήτου, η δημιουργία και εκλαΐκευση του πρώτου φωνητικού αλφαβήτου (αρχικά από Ευβοείς υπερπόντιους ταξιδιώτες), ο Όμηρος στην αρχή και ο Ησίοδος στο τέλος του 8ου αι. π.Χ., η επανεμφάνιση των εικονιστικών παραστάσεων, η μεγάλη Τέχνη, οι Ολυμπιακοί Αγώνες κ.ά. Αυτή η εποχή φαίνεται να σηματοδοτεί και τη διάδοση του ονόματος *Ἕλληνες*, που μέχρι και τον Όμηρο, τουλάχιστον, δεν είχε ακόμη αποκτήσει πανελλήνιο «εθνικό» περιεχόμενο:

«Μου φαίνεται πως ούτε το σημερινό της όνομα είχε ακόμη η Ελλάς. Πριν από τον Έλληνα μάλιστα (τον γιο του Δευκαλίωνα) νομίζω ότι δεν υπήρχε καν ως όνομα. Κάθε τόπος ονομαζόταν από τους κατοίκους του, κυρίως από Πελασγούς. Από τότε όμως που απέκτησαν ισχυρή εξουσία στη Φθιώτιδα ο Έλληνας και τα παιδιά του, άρχισαν να συμμαχούν και με τις άλλες πόλεις. Έτσι σιγά-σιγά ονομάζονταν και οι άλλοι «Έλληνες», χωρίς όμως και πάλι να επικρατήσει για όλους.

*Η καλύτερη απόδειξη είναι βέβαια ο Όμηρος. Μολονότι έζησε πολύ αργότερα ακόμη και από τα Τρωϊκά, ονομάζει Έλληνες **μόνο** τους πρώτους «Έλληνες», δηλαδή εκείνους που είχαν έλθει (στην Τροία) από τη Φθία με τον Αχιλλέα. Κανέναν άλλον.*

Όλους μαζί τους αποκαλεί Δαναούς, Αργείους και Αχαιούς. Εξάλλου, δεν αναφέρει καν τη λέξη βάρβαρος, γιατί δεν υπήρχε η ανάγκη για ένα αντίπαλο όνομα.»

Θουκυδίδης, *Ιστορίαι* 1.3.2.1

Αυτή είναι η εποχή που άρχισε να καθιερώνεται οριστικά το ευθύγραμμο περίγραμμα στα σπίτια, αφού με τη δημιουργία των πόλεων μπορούσαν πιο εύκολα να ενταχθούν πολεοδομικά, χωρίς σπατάλη χώρου. Ήταν μονόχωρα ή στον τύπο του μεγάρου (ένας μεγαλύτερος χώρος με προθάλαμο), κάποτε με περισσότερα δωμάτια και με εσωτερική αυλή (π.χ. Βρουλιά Ρόδου και Ζαγορά Άνδρου), τύπος που τελικά κυριάρχησε. Όπως οι περικλειστοί κόσμοι των πόλεων μέσα στον περίβολο των τειχών τους, έτσι και το ιδιωτικό σπίτι επρόκειτο τελικά να μεταμορφωθεί σε έναν περικλειστο ιδιωτικό μικρόκοσμο, γύρω από την πολυσύχναστη εσωτερική αυλή του.

α.

β.

γ.

δ.

ε.

α-β) Νεότερα μονόσπιτα του Αιγαίου, με αποκρέβατους. Σκύρος και Ρόδος.¹⁵

γ-δ) Σκαρίφημα αναπαράστασης και φωτογραφική αποτύπωση του μονόσπιτου του 8ου αι. π.Χ. στην Κρανιά, κάτω από το κάστρο του Πλαταμώνα. Η ανωδομή θα ήταν μάλλον πλινθόκτιστη με λαχνήεντα όροφο¹⁶ σε ξύλινο σκελετό. Στη γένεση της νότιας ασίδας υπήρχε επίπεδος λίθος, ίσως βάση στύλου για την στήριξη της στέγης. Επειδή όμως το πλάτος του κτιρίου μπορούσε εύκολα να γεφυρωθεί με ξυλεία από τον Όλυμπο, ίσως πρόκειται για στύλο στήριξης παταριού, προς εκμετάλλευση του χώρου, όπως οι αποκρέβατοι στα μονόσπιτα του Αιγαίου.

Οι κάτοικοι ψάρευαν ψάρια, καβούρια και άπειρες αχιβάδες, πιθανόν για χρήση όχι αποκλειστικά διατροφική. Άγνωστο για ποιο λόγο, συνέλεγαν και λεία όστρακα από σπασμένα αγγεία των προγόνων τους, που τα είχε ξεβράσει η θάλασσα. Εξέτρεφαν γιδοπρόβατα, άλογα, μουλάρια, γαϊδουράκια και σκυλιά, ενώ ανάμεσα στις ασχολίες τους ήταν και το κυνήγι λαγού και αγριόχοιρου, η επεξεργασία μετάλλων, η υφαντική, ίσως και η κεραμική. Ήταν σε επαφή με την υπόλοιπη Ελλάδα, ιδίως την Εύβοια, το ανατολικό Αιγαίο και την Κόρινθο, από όπου και εισήγαγαν την «καλή» τους οικοσκευή. Άγνωστο τι έδιναν σε αντάλλαγμα. Αν όμως φανταστούμε τις μεγάλες ναυπηγικές ανάγκες στις ρότες της ελληνικής αναγέννησης, τότε η ξυλεία από τον Όλυμπο θα ήταν σίγουρα ένα σπουδαίο αντάλλαγμα.

Πέραν των κορινθιακών εισαγωγών και το θεσσαλοευβοϊκό κύκλο, με τον οποίο έχει διαχρονική σχέση η περιοχή, πολύ έντονη παρουσιάζεται η επαφή και με το Αιγαίο.¹⁷

Βρέθηκαν μεγάλες ποσότητες μονόκοκκου, δίκοκκου, σκληρού και μαλακού σιταριού, κριθάρι δίστιχο και εξάστιχο, μπιζέλι, ρόβι, φακή, φουντούκι, τμήμα και σπόροι σύκου, ένας ελαιοπυρήνας, ένα γίγαρτο και σπόροι ροδιού, μεμονωμένοι ή κολλημένοι στη φλούδα. Απροσδόκητοι ήταν οι σπόροι καρπουζιού (γνωστό στη Μεσόγειο τουλάχιστον από την εποχή του Τουταγχαμών).

Όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, η θέση εγκαταλείφθηκε βίαια στα τέλη του 8ου αι. π.Χ.,¹⁸ καλυπτόμενη με ένα ενιαίο στρώμα καταστροφής από φωτιά, χρονολογημένο με πολυάριθμες πρώιμες πρωτοκορινθιακές κοτύλες.¹⁹ Την εποχή της καταστροφής, οι ένοικοι -με το μαγειρείο τους- διημέρευαν στο εξωτερικό βοτσαλωτό δάπεδο (όπου υπήρχε και ανοιχτή καύση), πιθανόν σε στοά με στύλους πάνω σε πήλινες βάσεις, από τις οποίες σώθηκαν ίχνη μίας. Εδώ ανιχνεύθηκε και η χρήση αργαλειού.

ε) Σαρακατσάνα γνέθει κάτω από τον Όλυμπο, δίπλα σε κλαδόπλεχτη καλύβα. Φωτογραφία των αρχών του 20ου αι. από τον F. Boissonas.

Πόλις, πολιτική, πολιτισμός

« Ἀπόλιδας· ἀγεννεῖς, ὥς μὴ οἰκοῦντας ἐν πόλει, ἀπαιδεύτους»

Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.3394

«Και ενώ ασχολούμαστε με τις δικές μας δουλειές, γνωρίζουμε καλά και τις υποθέσεις της πόλης (της Αθήνας). Γιατί μόνο εμείς θεωρούμε άχρηστο αυτόν που δεν ασχολείται με τα πολιτικά, και όχι φιλήσυχο.»

Θουκυδίδης, Ιστορία (Περικλέους Επιτάφιος) 2.40.2.1

«Από τους άλλους νόμους (του Σόλωνα στην Αθήνα), πολύ ιδιαίτερος και παράδοξος ήταν εκείνος που θεωρούσε άτιμο εκείνον που μένει ουδέτερος στις εμφύλιες ταραχές. Καθώς φαίνεται, για να μη φροντίζουν οι πολίτες μόνο για τα προσωπικά τους συμφέροντα, βλέποντας με απάθεια και αναισθησία τα κοινά.»

Πλούταρχος, Σόλων 20.1.1

Μέσα στο πρώτο μισό της 1ης χιλιετίας π.Χ. και ίσως στην αναγεννημένη Γεωμετρική Εποχή, πολλές από τις τοπικές κοινωνίες της ελλαδικής χερσονήσου, των νησιών και των αποικιών φαίνεται να συνενώθηκαν πολεοδομικά και πολιτικά σε έναν νέο οικισμό/θεσμό, τις πόλεις, με έναν μεγαλύτερο και πυκνό πολεοδομικό ιστό εντός των τειχών, το άστυ, και την περιβάλλουσα ύπαιθρο χώρα με τα χωριά, τα αγροκτήματα, τις αγρεπαύλεις κ.λπ. Σπανιότερα, η λειτουργία της πόλεως ήταν εφικτή και με την παλιά οργάνωση σε κώμες, χωρίς τη δημιουργία ενός μεγάλου αστικού κέντρου:

«Το ότι οι Μυκήνες ήταν ένα μικρό πόλισμα, όπως και οι υπόλοιποι οικισμοί της εποχής εκείνης, δεν σημαίνει ότι η εκστρατεία δεν ήταν τόσο μεγάλη όση μας λένε οι ποιητές και η παράδοση. Γιατί αν ερμηνωνόταν η πόλις των Λακεδαιμονίων και απέμεναν μόνο τα ιερά και τα θεμέλια, πολύ αμφιβάλλω αν οι μεταγενέστεροι θα μπορούσαν να πιστέψουν ότι η ισχύς τους ήταν ανάλογη με τη φήμη τους, μολονότι σήμερα κατέχουν τα δύο πέμπτα της Πελοποννήσου, έχουν την ηγεμονία σε ολόκληρη την Πελοπόννησο και σε πολλούς συμμάχους έξω από αυτήν. Θα φαινόταν πολύ υποδεέστερη της φήμης της, επειδή δεν έγινε συνοικισμός της πόλεως, δεν έχει πολυτελή κτίρια, και κατοικείται ακόμη με τον παλιό τρόπο κατά κώμες. Αν πάθαιναν τα ίδια οι Αθηναίοι, η δύναμή τους θα φαινόταν διπλάσια από την πραγματική, χάρη στην εμφάνιση των ερειπίων της.»

Θουκυδίδης, Ιστορία 1.10.1.1

Για τον Αριστοτέλη, η δημιουργία των πόλεων ήταν σύμφωνη με την ανθρώπινη φύση, γιατί «ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ζών πολιτικό... Εκείνος που δεν μπορεί να προσαρμοσθεί στην κοινωνία και εκείνος που δεν έχει ανάγκη την πόλη για να επιβιώσει, είναι είτε θηρίο είτε θεός» (Αριστοτέλης, Πολιτικά 1253α και 1280β-1281α). Ίσως η δημιουργία των πόλεων να ανιχνεύεται αρχαιολογικά σε αλλαγές που παρατηρούνται τον 8ο αι. π.Χ., όπως η εγκατάλειψη οικισμών, η δημιουργία ανοιχτών χώρων (πρώτες Αγορές, ίσως), η αυξημένη δραστηριότητα στα κεντρικά ιερά κ.ά.²⁰ Οι παρατηρήσεις όμως των ειδικών βρίσκονται ακόμη στο στάδιο των υποθέσεων, αφού άγνωστα παραμένουν στην πραγματικότητα η αφορμή, ο τρόπος και η ακριβής χρονολογία της γέννησης του θεσμού μετά τα Τρωικά.²¹ Για την Αθήνα, η παράδοση αναφέρει ότι ο συνοικισμός της πόλεως έγινε ακόμη παλιότερα, στην Εποχή του Χαλκού και του Θησέα.

Η Αθήνα του 19ου αι. (φωτογραφία: F. Bonfils)

«καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς ἐς τὴν νῦν πόλιν οὖσαν, ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον, ξυνώκισε πάντας, καὶ νεμομένους τὰ αὐτῶν ἐκάστους ἅπερ καὶ πρὸ τοῦ ἠνάγκασε μιᾷ πόλει ταύτῃ χρῆσθαι, ἢ ἀπάντων ἤδη ξυντελούντων ἐς αὐτὴν μεγάλη γενομένη παρεδόθη ὑπὸ Θησέως τοῖς ἔπειτα· καὶ ξυνοίκια ἐξ ἐκείνου Ἀθηναῖοι ἔτι καὶ νῦν τῇ θεῷ ἑορτὴν δημοτελῆ ποιοῦσιν. τὸ δὲ πρὸ τοῦ ἡ ἀκρόπολις ἡ νῦν οὖσα πόλις ἦν, καὶ τὸ ὑπ’ αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον.»

Θουκυδίδης, *Ιστορίαι* 2.15.2.3

«Μετά τον θάνατο του Αιγέα, μεγάλο και θαυμαστό έργο έβαλε στο μυαλό του ο Θησέας. Συνώκισε όσους κατοικούσαν στην Αττική σε ένα άστυ, και δημιούργησε έναν δήμο μίας πόλης με εκείνους τους ανθρώπους που μέχρι τότε κατοικούσαν σποραδικά, που δύσκολα συγκεντρώνονταν για το κοινό τους συμφέρον, που κάποτε μάλιστα μάλωναν μεταξύ τους και έφταναν ακόμη και σε πολέμους. Προσπαθώντας να πείσει τους κατά τόπους δήμους και τα διάφορα γένη, οι ιδιώτες και οι φτωχοί δέχονταν αμέσως την πρόσκλησή του, στους ισχυρότερους όμως έλεγε ότι θα ιδρύσει πολιτεία αβασίλευτη και δημοκρατική, όπου ο ίδιος θα ήταν μόνο ο άρχων του πολέμου και φύλακας των νόμων και όπου όλοι θα έχουν ίσα δικαιώματα. ... Κατέλυσε λοιπόν τα κατά τόπους κυβερνεία, βουλευτήρια και αρχές και ίδρυσε ένα μόνο κοινό πρυτανείο και ένα βουλευτήριο, εκεί όπου είναι σήμερα το άστυ. Ονόμασε την πόλη Αθήνα και όρισε κοινή θυσία τα Παναθήναια.»

Πλούταρχος, *Θησεύς* 24.1

Παρόλο το όμαιμον των λαών, οι πόλεις υπήρξαν μεταξύ τους ανταγωνιστικές, με πρώτο αναφερόμενο τον μεγάλο πόλεμο της Γεωμετρικής Εποχής για το Δηλάντιο πεδίο, ανάμεσα στις δύο κορυφαίες πόλεις της Εύβοιας, τη Χαλκίδα και την Ερέτρια. Στις δύο συμμαχίες συμμετείχε μεγάλος αριθμός και άλλων πόλεων.

«Αυτά ήταν λοιπόν τα ναυτικά των Ελλήνων, τόσο τα παλιά όσο και τα νεότερα. Όσοι ασχολήθηκαν απέκτησαν μεγάλη δύναμη, τόσο χάρη στα κέρδη όσο και από την εξουσία, καταπλέοντας στα νησιά τα οποία και κατέστρεφαν, κυρίως όσοι δεν είχαν αρκετή υπαίθρο χώρα (για τη διατροφή τους). Πόλεμος στην ξηρά από όπου να προέκυψε κάποια ισχυρή δύναμη δεν υπήρξε, όλοι ήταν μεταξύ των γειτόνων... Γιατί δεν ακολουθούσαν τις μεγαλύτερες πόλεις ως υπήκοοι, ούτε και συστρατεύονταν σε κοινές εκστρατείες, αφού κυρίως πολεμούσαν τους αστυγείτονες. Μόνο στον παλιό εκείνο πόλεμο μεταξύ Χαλκιδέων και Ερετριέων διαιρέθηκαν οι Έλληνες σε συμμάχους του ενός και του άλλου.»

Θουκυδίδης, Ιστορίαι 1.15.1

Η λέξη πόλις είναι γνωστή από τον Ησίοδο²² αλλά και τον Όμηρο, όπου η βασιλευόμενη Τροία, και όχι μόνο, αναφέρεται ως πόλις.²³ Φαίνεται ότι αρχικά δήλωνε το κέντρο εξουσίας του άρχοντα του τόπου, το κάστρο/ακρό-πολη της περιοχής. Η μεταγενέστερη πόλις, ωστόσο, σηματοδοτούσε την πόλη/οικισμό όπως σήμερα, αλλά και την κοινωνία των ελεύθερων πολιτών της:

«Καθώς η πόλις απέπλεε,²⁴ το θέαμα προκαλούσε σε άλλους οίκτο και σε άλλους θαυμασμό για την τόλμη αυτών των ανθρώπων που έστελναν τα παιδιά τους σε άλλο μέρος, άκαμπτοι στους θρήνους, τα δάκρυα και τις αγκαλιές των γονιών τους που έφευγαν για το νησί.»...

«Και όταν (ο Ευρυβιάδης) σήκωσε το ραβδί για να τον κτυπήσει, ο Θεμιστοκλής είπε:

- «Πάταξον μεν, άκουσον δε!» Χτύπα με, αλλά άκουσε κιόλας ... Γιατί εμείς, κακορίζικε, εγκαταλείψαμε τα σπίτια και τα τείχη μας επειδή δεν αξίζει να γίνουμε δούλοι για χάρη των άψυχων πραγμάτων. Πόλις για μας, η μεγαλύτερη από όλες τις ελληνικές, είναι αυτά τα διακόσια πλοία που βρίσκονται εδώ, για να σας βοηθήσουν να σωθείτε, αν το θελήσετε».

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής 10.8.1 και 11.3.5

«Γιατί πόλις είναι οι άνθρωποι και όχι τα τείχη, ούτε τα άδεια πλοία χωρίς ανθρώπους.»

Θουκυδίδης, Ιστορίαι 7.77.6

Πόλεις στην Ανατολή είχαν υπάρξει από αιώνες παλιότερα. Όμως, η ελληνική αστικοποίηση και οι ελληνικές πόλεις συνέδεσαν το όνομα με μία ιδιαίτερη οργάνωση, για την οποία υπήρξαν περήφανες και χάρη στην οποία η λέξη πόλις απέκτησε ένα ειδικό πολιτικό και πολιτιστικό φορτίο. Σηματοδοτεί την πολιτεία της πόλης-κράτους,²⁵ από όπου επρόκειτο να γεννηθούν, να ριζώσουν στον κόσμο και να επηρεάζουν την καθημερινή μας ζωή μέχρι σήμερα, οι έννοιες του πολίτη, της πολιτικής και του πολιτισμού. Η εξέλιξη έγινε εφικτή χάρη στον δήμο, τους κατοίκους δηλαδή της πόλης που την συνώκισαν, και το κράτος που πρώτη φορά ο δήμος απέκτησε (την εξουσία δηλαδή του δήμου στη διαχείριση της πόλεως, Δημοκρατία).

Αφετηρία της πόλεως ήταν ο κοινός τόπος κατοικίας και οι επιγαμίες. Δημιουργήθηκαν λοιπόν νέες συγγένειες και φρατρίες,²⁶ κοινές θυσίες και διασκεδάσεις, όλα ως αποτελέσματα της φιλίας, γιατί (κατά τον Αριστοτέλη) η επιθυμία για τη συμβίωση είναι φιλία. Ακόμη και για τη στρατιωτικά οργανωμένη Σπάρτη, ο νομοθέτης Λυκούργος, που φέρεται ότι την οργάνωσε, πίστευε ότι η ευδαιμονία της θα προέκυπτε «από την αρετή και την εσωτερική ομόνοια. Έτσι τη συνέταξε και την οργάνωσε, ώστε οι πολίτες να είναι πάντα ελεύθεροι, αυτάρκεις και σώφρονες» (Πλούταρχος, Λυκούργος 31.1).

Δεν έφτανε να κτισθούν σπίτια, ούτε να λείψει η αδικία, ούτε να οργανωθούν τα κοινά, ενέργειες που ήταν απαραίτητες για τη λειτουργία της πόλεως. Κυρίαρχος στόχος της όφειλε να είναι η αυτάρκεια. Οικοδομήματα, υπαίθρος και κάθε περιουσία της πόλεως έπρεπε να συμβάλλουν σε

αυτήν, αφού αν τα αγαθά δεν επαρκούσαν για όλους, τότε η κοινωνία θα διαλυόταν. Αυτός ήταν εξάλλου ο λόγος για τον οποίο είχαν καταρχήν προχωρήσει στον συννοικισμό της πόλεως.²⁷ Δεν θεωρούσαν το μεγάλο μέγεθος δηλωτικό της δύναμης της πόλεως και ως ιδανικό αναφερόταν εκείνο που απαιτούσε η αυτάρκεια, όχι το μεγαλύτερο. Το χαρακτηριστικότερο κείμενο για τις συνέπειες μιας υπερμεγέθους πόλεως είναι τα λόγια του Σωκράτη στην ιδανική «Πολιτεία» του Πλάτωνα.

«Νομίζουν μερικοί ότι η ευδαίμων πόλις ταιριάζει να είναι μεγάλη πόλις. Αν όμως συμβαίνει αυτό, αγνοούν ποιά είναι μεγάλη και ποιά μικρή πόλις, γιατί κρίνουν τη μεγάλη πόλη από το πλήθος των κατοίκων, ενώ πρέπει να κρίνουν από την ισχύ ... Είναι όμως φανερό, ίσως και αδύνατο να ευνομείται μια εξαιρετικά πολυάνθρωπη πόλη ... το ίδιο και μια ολιγάνθρωπη, γιατί δεν είναι αυτάρκης, ενώ η πόλις οφείλει να είναι αυτάρκης ... Παρόμοια ισχύουν και για τη χώρα. Αξιέπαινη είναι η αυταρκέστατη και παντοφόρος χώρα, γιατί αυτό απαιτεί η αυτάρκεια: να υπάρχουν όλα τα απαραίτητα και να μην υπάρχει στέρηση ... Μερικοί μάλιστα πιστεύουν ότι πρέπει να τίθεται ανώτατο όριο στις περιουσίες, αφού αυτός είναι ο λόγος όλων των στάσεων. Γι' αυτό και ο Φαλέας ο Χαλκηδόνιος εισήγαγε πρώτος τον θεσμό, λέγοντας ότι οι περιουσίες των πολιτών πρέπει να είναι όλες ίσες. Πίστευε ότι δεν είναι δύσκολο στις καινούργιες πόλεις, αλλά πολύ δυσκολότερο στις ήδη κατοικημένες, όπου η κατάσταση θα μπορούσε να εξομαλυνθεί αν έδιναν προίκα οι πλούσιοι χωρίς να παίρνουν τίποτα, και αν έπαιρναν οι φτωχοί χωρίς να δίνουν.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1326α-β και 1266α.37 (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, 1993)

«Ας δούμε πρώτα, με ποιό τρόπο θα ζουν αυτοί που τους πήραμε για την (ιδανική) πολιτεία μας. Τι άλλο βέβαια θα έχουν να κάνουν, παρά να φροντίζουν για την τροφή τους, το κρασί τους, τα φορέματά τους, τα υποδήματα και την κατοικία τους; Το καλοκαίρι θα εργάζονται γυμνοί το περισσότερο και ξυπόλητοι, το χειμώνα πάλι καλά φορεμένοι και ποδεμένοι. Θα τρέφονται με αλεύρια από κριθάρι και σιτάρι, που απ' αυτά θα ζυμώνουν και θα πλάθουν της καρδιάς τα ψωμιά και πίττες, θα τ'απλώνουν εμπρός των πάνων σε κάτι ψάθες ή καθαρά φύλλα και ξαπλωμένοι σε στρωμένες με σμιλακιές και μερσίνες στοίβες θα καλοχորταίνουν κι αυτοί και τα παιδιά των, θα πίνουν από πάνω και το κρασάκι τους και με στεφάνια στην κεφαλή τους θα ψάλλουν ύμνους στους θεούς και θα περνούν ευχάριστα μεταξύ των. Παιδιά θ' αποκτούν όχι παραπάνω απ' ότι τους επιτρέπει η περιουσία τους από φόβο της φτώχειας ή του πολέμου... Όπως κι αν είναι η αληθινή πολιτεία, η υγιής πολιτεία μου φαίνεται πως είναι αυτή που περιγράψαμε πριν. Μ' αν θέλετε πάλι να περιγράψω μια πόλη που την καίει ο πυρετός, δε μας εμποδίζει τίποτα. Γιατί πραγματικώς εκείνος ο τρόπος της ζωής δεν είναι για να ευχαριστεί όλους, αλλά θα χρειαστούμε για αυτούς και κλίνες και τραπέζια και άλλα έπιπλα και ορεκτικά, ακόμη και αρώματα και γυναικές και λιχουδιές κάθε λογής και σε αφθονία. Και λοιπόν δε θα βάλωμε πια για πράγματα πρώτης ανάγκης εκείνα που λέγαμε εξ αρχής, σπίτια και φορέματα και υποδήματα, αλλά θα βάλωμε σε ενέργεια και τη ζωγραφική και το χρυσάφι και το ελεφαντόδοντο κι όλα τα τέτοια, που πρέπει να τ' αποκτήσωμε... Δεν πρέπει λοιπόν να κατασκευάσωμε και μεγαλύτερη την πόλη; Γιατί εκείνη η πρώτη μας, η υγιεινή, δε θα είναι πια αρκετή, αλλά πρέπει να της δώσωμε τώρα όγκο και να τη γεμίσωμε μ' ένα πλήθος ανθρώπων, που δεν είναι και της πρώτης ανάγκης για τις πόλεις... Και η χώρα λοιπόν, που ήταν ικανή ως τώρα για να τρέφει τους πρώτους εκείνους κατοίκους της θα καταντήσει έτσι πολύ μικρή γι' αυτό... Δεν θα γίνει λοιπόν ανάγκη να καταπατήσωμε μέρος από τη γειτονική μας χώρα, αν θέλωμε να έχωμε αρκετό τόπο για καλλιέργεια και βοσκή και οι γείτονές μας πάλι δε θα κάμουν το ίδιο, αν κι αυτοί υπερβούν τα όρια του αναγκαίου και ριχτούν στην ικανοποίηση της υπέρμετρης πλεονεξίας; ... Κι ας μην κάμωμε ακόμη λόγο για τα καλά ή τα κακά, που μπορεί να προέρχονται από τον πόλεμο, ας περιοριστούμε σ' αυτό, πως βρήκαμε τη γέννηση του πολέμου, που τόσα κακά προξενεί και στο κράτος και στους ιδιώτας.»

Πλάτων, Πολιτεία 372.α.5 - 373.ε.7 (μτφρ. Ι. Γρυπάρη [χ.χ.])

Για τη θέση της πόλεως, ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι έπρεπε να επικοινωνεί με ξηρά και με θάλασσα, προκειμένου να είναι από παντού ευβοήθητη, αλλά και για να έρχονται εύκολα τα αγαθά που είχε ανάγκη. Για την ύπαιθρο χώρα, αναφέρει ότι έπρεπε να δημιουργεί δυσκολία στην εισβολή του εχθρού και ευκολία στην έξοδο, και ότι «όπως το πλήθος των κατοίκων έπρεπε να είναι

ευσύνοπτο, έτσι έπρεπε να είναι ευσύνοπτη και ευβοήθητη η χώρα». Ο Αριστοτέλης²⁸ εξάλλου, και όχι μόνο, αναφέρει ότι η φύση της χώρας συνέβαλε στο είδος του πολιτεύματος που επρόκειτο να επικρατήσει, υποστηρίζοντας π.χ. ότι οι απόκορημοι τόποι δεν ευνοούσαν όλα τα πολιτεύματα, ότι η ύπαρξη ακρόπολης ταίριαζε με τις ολιγαρχίες και τις μοναρχίες, ότι τα ομαλά εδάφη ταίριαζαν στο δημοκρατικό πολίτευμα και ότι στο αριστοκρατικό τα εδάφη ήταν ουδέτερα, αν και μάλλον θα ταίριαζε καλύτερα σε περιοχές με περισσότερους οχυρούς τόπους. Η θαλάσσια επικοινωνία (όπως και η κάθε διεύρυνση των οριζώντων μας μέχρι σήμερα) συνέβαλε στον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας. Έτσι, η ενίσχυση του ναυτικού της Αθήνας από τον Θεμιστοκλή ενίσχυσε και την περίφημη δημοκρατία της.

«Πρέπει να επιδιώκουμε την κατάλληλη τοποθεσία έχοντας υπόψη τέσσερεις παράγοντες, πρώτος και απαραίτητος η υγεία (πιο υγιεινές πόλεις είναι όσες βλέπουν προς την ανατολή και δέχονται τους ανατολικούς ανέμους. Δεύτερες έρχονται όσες βλέπουν στο βορρά, επειδή έχουν υγιεινότερο κλίμα τον χειμώνα) ... Να έχει από μόνη της δικά της άφθονα νερά και πηγές, κι αν δεν διαθέτει το φυσικό τούτο προσόν, να κατασκευάσει πολλές και μεγάλες δεξαμενές που θα συγκεντρώνουν τα νερά της βροχής, ώστε να μη λείψει ποτέ το νερό, εφόσον εξαιτίας του πολέμου αποκλείεται η επικοινωνία με την υπόλοιπη χώρα. Πρέπει να φροντίσουμε την υγεία των κατοίκων, και τούτο εξαρτάται από την τοποθεσία και τον προσανατολισμό της πόλης, καθώς και από τη χρήση υγιεινών υδάτων.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1330α.36 (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, 1993)

«Πολλοί αμφισβητούν αν είναι ωφέλιμες ή βλαβερές οι θαλάσσιες επικοινωνίες στις ευνομούμενες πόλεις. Γιατί, καθώς λέν, η επικοινωνία με τους ξένους και τους ξένους νόμους κάνει κακό στην ευνομία. Το ίδιο και η πολυανθρωπία που προκύπτει από το θαλάσσιο πήγαινε-έλα του πλήθους των εμπόρων, που βλέπτει τα χρηστά ήθη. Αν όμως αυτά δεν συμβαίνουν, είναι φανερό ότι η πόλις πρέπει να είναι κοντά στη θάλασσα για να έχει ασφάλεια και ευπορία των αναγκαίων.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1327α.11 (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, 1993)

«Όπως τέσσερα είναι τα μέρη του δήμου (οι γεωργοί, οι χειρώνακτες, οι άνθρωποι της αγοράς και οι μισθωτοί θήτες), τέσσερεις είναι και οι τάξεις στον πόλεμο: οι ιππείς, οι οπλίτες, οι ψιλοί και το ναυτικό. Όπου η χώρα είναι ιππασίμος, εκεί είναι δυνατόν να εγκατασταθεί ισχυρή ολιγαρχία, γιατί η σωτηρία των κατοίκων εξαρτάται από την ιππική δύναμη, και οι ίπποι συντηρούνται από τις μεγάλες περιουσίες. Όπου η χώρα απαιτεί οπλίτες, ευνοείται η ολιγαρχία, γιατί ο οπλισμός απαιτεί περισσότερο εύπορους παρά άπορους πολίτες. Όταν όμως υπερέχουν οι ψιλοί και το ναυτικό, εκεί κυριαρχεί η δημοκρατία.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1321α.5 (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, 1993)

«Άρχισε λοιπόν στη συνέχεια να οχυρώνει τον Πειραιά, επειδή συνειδητοποίησε τη σημασία των λιμανιών και επειδή ήθελε να φέρει κοντά τους πολίτες στη θάλασσα, αντιπολιτευόμενος, τρόπον τινά, τους παλιούς βασιλιάδες των Αθηνών. Γιατί εκείνοι, καθώς λέγεται, προσπαθούσαν να αποσπάσουν τους ανθρώπους από τη θάλασσα και να τους συνηθίσουν να ζουν χωρίς θαλασσινά ταξίδια, με την καλλιέργεια της γης. Έτσι, έπλασαν τον μύθο της αντιδικίας Αθηνάς-Ποσειδώνα, τον οποίο ενίκησε η Αθηνά δείχνοντας στους δικαστές την ελιά. Ο Θεμιστοκλής όμως δεν προσάρτησε τον Πειραιά στην Αθήνα, όπως λέει ο κωμικός Αριστοφάνης, αλλά εξάρτησε την πόλη από τον Πειραιά και τη γη από τη θάλασσα. Ενίσχυσε έτσι τη δημοκρατία σε βάρος της αριστοκρατίας, ενισχύοντας τους ναύτες, τους κελευστές και τους κυβερνήτες των πλοίων. Γι' αυτό και το βήμα (της εκκλησίας του δήμου) στην Πνύκα, που έβλεπε προς τη θάλασσα, οι Τριάκοντα Τύραννοι το έστρεψαν αργότερα προς την ξηρά, γιατί θεωρούσαν ότι η θαλασσοκρατορία γεννά τη δημοκρατία, ενώ η ολιγαρχία πολύ λίγο ενοχλεί αυτούς που ασχολούνται με τη γεωργία.»

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής 19.3.3

Η δημιουργία των πόλεων ως και τους Κλασικούς Χρόνους δημιούργησε την ανάγκη έργων, κτιρίων, θεσμών και νόμων, που από την αρχή της Αρχαϊκής Εποχής θα καθόριζαν τους κανόνες

συμβίωσης μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον που όφειλε να οργανωθεί για την εύρυθμη λειτουργία του. Το καθημερινό νερό και οι δημόσιες κρήνες, η ασφάλεια και η ανεξαρτησία, η δημόσια τάξη και υγεία, η αγορά και η οικονομία, η διοίκηση, τα δημόσια κτίρια και η λατρεία, οι δρόμοι και οι αποχετεύσεις, τα σκουπίδια και η αποκομιδή τους, οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα όλων, ισχυρών και αδύναμων, είναι μερικά μόνο από τα θέματα που αργά ή γρήγορα έπρεπε να διευθετηθούν θεσμικά, διοικητικά, κατασκευαστικά και, κυρίως, πολιτικά-πολιτισμένα μέσα στις κοινωνίες των πόλεων.

Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Αριστοτέλης (Πολιτικά 1253α.29), «από τη φύση υπάρχει στον άνθρωπο η παρόρμηση για μια τέτοια κοινωνία, και μεγάλη ήταν η προσφορά εκείνου που πρώτος προχώρησε στη σύσταση της πόλεως. Γιατί, όπως ο άνθρωπος είναι το πιο υπέροχο από όλα τα ζώα, έτσι ακριβώς μπορεί να γίνει και το χειρότερο όταν απομακρυνθεί από τον νόμο και τη δικαιοσύνη. Κι αυτό γιατί δεν υπάρχει τίποτα χειρότερο από την αδικία που κουβαλάει όπλα, κι ο άνθρωπος έχει από τη φύση του όπλα που πρέπει να τα μεταχειριστεί με φρόνηση και με αρετή. Είναι όμως δυνατόν να τα χρησιμοποιήσει και για τα ακριβώς αντίθετα. Γι' αυτό και ο άνθρωπος που δεν έχει αρετή είναι το ανοσιότερο και πιο άγριο από όλα τα πλάσματα της φύσης, το χειρότερο των ζωντανών τόσο στα αφροδίσια όσο και τη λαιμαργία. Όμως η δικαιοσύνη είναι θεσμός «πολιτικός». Γιατί η δικαιοσύνη, που είναι η εξακρίβωση του δικαίου, είναι η τάξις μιας πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας». Την προστασία των Νόμων για να επιβιώσουν οι θεσμοί της πόλεως, ακόμη και όταν οδηγούν σε αδικίες, υπερασπίστηκε ένας μεγάλος Πολίτης, ο Σωκράτης, λίγο πριν από την εκτέλεση του:

«- Για φαντάσου όμως Κρίτων, αν την ώρα που αποδράσω έλθουν Νόμοι και Πολιτεία και μου πουν - Πες μας Σωκράτη, τι έχεις στο μυαλό σου; Να καταστρέψεις την πόλη και τους νόμους, όσο περνάει από το δικό σου χέρι; Ή μήπως νομίζεις ότι θα επιβιώσει εκείνη η πολιτεία στην οποία δεν ισχύουν οι αποφάσεις των δικαστηρίων, στην οποία οι ιδιώτες μπορούν να τις ακυρώνουν και να τις καταστρέφουν; Τι θα απαντήσουμε τότε, Κρίτων;»

Πλάτων, Κρίτων 50α.6 - 50β.5

Η πόλις ασκούσε κυριαρχική ισχύ στα μέλη-πολίτες της που ήταν κατά κανόνα γηγενείς, ελεύθεροι και παιδιά πολιτών από πατέρα και μητέρα, ή μόνο από τον πατέρα, με κοινή καταγωγή, κοινή γλώσσα, θρησκεία και ήθη-έθιμα. Τα πολιτικά δικαιώματα πάντως ήταν αποκλειστικό προνόμιο των ενήλικων ανδρών. Η δε ισότητα αφορούσε -όπως σήμερα- στα πολιτικά δικαιώματα και όχι στην οικονομική τους κατάσταση. Τα πολιτεύματα ήταν αρχικά μοναρχίες και ποικίλες ολιγαρχίες (βασιλείες, αριστοκρατίες, τυραννίες) για να καταλήξουν κατά την Κλασική Εποχή σε δημοκρατίες διαφόρων τύπων, άμεσου χαρακτήρα, όπου όλοι συμμετείχαν στην ανώτατη εξουσία της πόλεως, τη συνέλευση δηλαδή των πολιτών της (Εκκλησία του Δήμου), αλλά και έμμεσου, αντιπροσωπευτικού χαρακτήρα.²⁹ Από τις δύο επιφανέστερες πόλεις, η Αθήνα υπήρξε το κυρίαρχο παράδειγμα του άμεσου δημοκρατικού πολιτεύματος που διαμορφώθηκε ύστερα από αλλεπάλληλες ταραχές και μεταρρυθμίσεις. Η Σπάρτη, όπου οι έφοροι εκλέγονταν αλλά δεν ελέγχονταν από τον δήμο, είναι το παράδειγμα ενός αυστηρά ιεραρχημένου πολιτεύματος αντιπροσωπευτικού χαρακτήρα, που μετά τη δημιουργία του παρέμεινε σχεδόν αναλλοίωτο:

«Αυτή ήταν και η 11^η μεταρρύθμιση του πολιτεύματος των Αθηνών. 1^η ήταν η εγκατάσταση του Ίωνος και όσων έκαναν τον συνοικισμό μαζί του. Τότε για πρώτη φορά κατανεμήθηκαν σε τέσσερις φυλές και εγκατέστησαν τους φιλοβασιλικούς. 2^η και πρώτη πολιτική μεταβολή έγινε επί Θησέως, λίγο διαφορετική από τη βασιλεία. Στη συνέχεια, ήταν η μεταρρύθμιση του Δράκοντος, οπότε εγράφησαν και οι πρώτοι νόμοι. 3^η, εκείνη που έγινε μετά την επανάσταση, επί Σόλωνος, οπότε ιδρύθηκε και η αρχή της δημοκρατίας. 4^η ήταν η τυραννία του Πεισιστράτου. 5^η, η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη, μετά την κατάλυση των τυράννων, που ήταν δημοκρατικότερη από του Σόλωνος. 6^η, μετά τους Περσικούς πολέμους, όταν διοικούσε η Βουλή του Αρείου Πάγου. 7^η, μετά από αυτήν, ήταν εκείνη που υπέδειξε ο Θεμιστοκλής και πραγματοποίησε ο Εφιάλτης

καταλύοντας τη Βουλή του Αρείου Πάγου. Πολλά συνέβησαν τότε στην πόλη, εξαιτίας των δημαγωγών και της θαλασσοκρατορίας. 8^η, η εγκατάσταση των Τετρακοσίων και 9^η, η αποκατάσταση και πάλι της δημοκρατίας. 10^η, η τυραννία των Τριάκοντα και των Δέκα. 11^η, αυτή που έγινε μετά την κάθοδο από τη Φυλή και τον Πειραιά. Αυτή ισχύει από τότε μέχρι τώρα, και συνέχεια παραχωρεί ακόμη περισσότερα δικαιώματα στο πλήθος. Ο λαός έκανε τον εαυτό του κυρίαρχο των πάντων, και τα διοικεί όλα με ψηφίσματα και δικαστήρια, στα οποία την εξουσία έχει το πλήθος. Γιατί και οι κρίσεις που κάποτε δίδονταν από τη Βουλή, κατέληξαν και αυτές στον λαό. Φαίνεται όμως ότι έτσι είναι το σωστό. Γιατί οι λίγοι διαφθείρονται από το χρήμα και τα ρουσφέτια ευκολότερα από ότι οι πολλοί.»

Αριστοτέλης, *Αθηναίων Πολιτεία* 41.2.1

«Η Λακεδαίμων, μετά την εγκατάσταση των τωρινών της κατοίκων Δωριέων, για πολλά χρόνια υπέφερε από στάσεις, περισσότερο από κάθε άλλη γνωστή χώρα. Παρόλα αυτά απέκτησε εννομία από τα πολύ παλιά χρόνια και ποτέ δεν είχε τυραννία. Πέρασαν δηλαδή περισσότερα από τετρακόσια χρόνια μέχρι το τέλος αυτού του πολέμου που έχουν το ίδιο πολίτευμα οι Λακεδαιμόνιοι, γι' αυτό και είναι αρκετά δυνατοί για να κανονίζουν και τα πολιτεύματα των άλλων πόλεων.»

Θουκυδίδης, *Ιστορίαι* 1.18.1.4

Πολιτικά, υπήρχε η άποψη ότι οι γεωργοί αποτελούσαν το καλύτερο τμήμα ενός δημοκρατικού δήμου και τους φανατικότερους προστάτες της χώρας σε περίπτωση εισβολής. Αμέσως μετά, καλύτερος δήμος για τον Αριστοτέλη ήταν ο κτηνοτροφικός, αφού η κτηνοτροφία είχε πολλά κοινά με τη γεωργία και ασκούσε τα σώματα για την προστασία της πατρίδας. Τα υπόλοιπα είδη του δήμου τα θεωρούσε κατώτερα. «Γιατί η ζωή τους είναι ταπεινή και κανένα από τα έργα που δημιουργούν οι χειρώνακτες, οι άνθρωποι της αγοράς και οι θήτες δεν είναι έργο με αρετή, αφού όλοι τους περιφέρονται στην αγορά, το άστυ και την εκκλησία του δήμου. Αντίθετα οι γεωργοί, σκορπισμένοι στη χώρα, δεν συγκαλούνται εύκολα, ούτε και το έχουν ανάγκη. Όπου μάλιστα συμβαίνει να απέχει πολύ η χώρα από το άστυ, εκεί είναι εύκολο να ιδρυθεί χρηστό πολίτευμα και δημοκρατία, γιατί το πλήθος κατοικεί αναγκαστικά στους αγρούς. Πρέπει, λοιπόν, ακόμη και όταν υπάρχει αγοραίος όχλος, να μην ιδρύεται δημοκρατία χωρίς εκείνους που είναι εγκατεστημένοι στην ύπαιθρο» (Πολιτικά 1319α.26). Για τον Αριστοτέλη, χρήσιμοι ήταν μερικοί αρχαίοι νόμοι που δεν επέτρεπαν να αποκτήσει κανείς περισσότερη γη από μία συγκεκριμένη έκταση και σε μία ορισμένη απόσταση από το άστυ. Για κάθε πολίτη θα έπρεπε, κατά τη γνώμη του, να κληρώνονται δύο κλήροι, ο ένας κοντά στα σύνορα και ο άλλος γύρω από το άστυ. Έτσι, θα υπήρχε δικαιοσύνη και ισότητα, αλλά ταυτόχρονα και ενότητα σε περίπτωση πολέμου με γειτονική πόλη. Γιατί, όπου η διανομή δεν γινόταν με αυτόν τον τρόπο, εκείνοι που είχαν κτήματα στο άστυ αδιαφορούσαν για τους πολέμους με τους γείτονες, ενώ εκείνοι που κατοικούσαν κοντά στα σύνορα ενδιαφέρονταν υπέρμετρα και άκομψα. Μερικές πόλεις, μάλιστα, θέσπισαν νόμο, ώστε όσοι είχαν κτήματα κοντά στα σύνορα να μην συμμετέχουν στις αποφάσεις που λαμβάνονταν για πόλεμο με τους γείτονες, επειδή δεν μπορούσαν να κρίνουν σωστά, επιδιώκοντας τα ατομικά τους συμφέροντα.³⁰

Αν εξαιρέσουμε ιδιαίτερες περιπτώσεις όπως την Σπάρτη, στις αρχαίες πόλεις συγκατοικούσε μεγάλος αριθμός μετοίκων που δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και ιδιοκτησία γης. Ήταν μόνιμοι κάτοικοι αλλά «ξένοι», από ελληνικές και άλλες περιοχές, άνθρωποι ελεύθεροι και συχνά προβεβλημένα στελέχη της κοινωνίας, όπως π.χ. οι ζωγράφοι Ζεύξις, Πολύγνωτος και Παρράσιος, ο ιστορικός Ηρόδοτος, ο πολεοδόμος Ιππόδαμος, ο ρήτορας Λυσίας και πολλοί άλλοι, οι οποίοι συνέβαλαν τα μέγιστα στην οικονομία με τους φόρους και τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες.³¹

Δεδομένου ότι δεν θεωρούσαν τη χειρωνακτική εργασία αντάξια ενός πολίτη, ο θεσμός που στήριξε τον αρχαίο τρόπο ζωής κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά ήταν η δουλεία. Για παράδειγμα, αναφέρονται Αθηναίοι που διαχειρίζονταν 300, 600 και 1000 δούλους.³² Οι δούλοι μπορεί να ήταν είτε δημόσιοι (όργανα της τάξης, δήμιοι, σκουπιδιαρῆδες, γραφείς κ.λπ.) όταν ο πληθυσμός μιας περιοχής μεταβαλλόταν σε δούλους των κατακτητών, όπως π.χ. στη Λακεδαιμονία (είλωτες)

και τη Θεσσαλία (πενέσται), είτε ιδιωτικοί οικιακοί (οικέτες) που ζούσαν μέσα στο σπίτι (θυρωροί, μάγειροι, παιδαγωγοί, καθαρίστριες, υφάντρες κ.λπ.), είτε γεωργοί και βοσκοί στα κτήματα, εργάτες στις επιχειρήσεις και το εμπόριο κ.ά. Προέρχονταν από αιχμαλώτους πολέμου, από συμπολίτες που δεν ξεπλήρωσαν τα χρέη τους, από πειρατεία και αρπαγή, από έκθεση και πώληση παιδιών, από δουλεμπόριο και άλλου είδους «πηγές». Καμία αρχαία κοινωνία ίσως δεν είναι αθώα αυτού του θεσμού, που ευτύχησε να έχει την ιδεολογική κάλυψη ενός Αριστοτέλη³³ και τη στήριξη της πόλης όπου αναπτύχθηκε η επιφανέστερη δημοκρατία της ιστορίας, της Αθήνας. Πολλοί αιώνες πέρασαν και πολύ αίμα χύθηκε για να απαλλαγούν οι κοινωνίες από την εφαρμογή αυτής της αντίληψης στα ανθρώπινα, μιας αντίληψης που τελικά ίσως δεν έπαψε ποτέ να υπολανθάνει στην ανθρωπότητα.

«Κανείς (στην Σπάρτη) δεν αφηνόταν να ζει όπως ήθελε, αλλά ζούσαν συνέχεια όπως σε στρατόπεδο, ακολουθώντας ορισμένο τρόπο ζωής, ασχολούμενοι με τα κοινά και έχοντας γενικώς τη γνώμη ότι δεν ανήκουν στον εαυτό τους αλλά στην πατρίδα. Αν δεν είχαν πάρει εντολή να κάνουν κάτι άλλο, παρακολουθούσαν τα παιδιά και τους δίδασκαν κάτι χρήσιμο, ή μάθαιναν οι ίδιοι από τους μεγαλύτερους. Η συνεχής αυτή απασχόληση ήταν ένα από τα καλύτερα μέτρα που εφηύρε ο Λυκούργος για τους συμπολίτες του, στους οποίους η ενασχόληση με τη χειρωνακτική εργασία ήταν απαγορευμένη. Όσο για τη συσσώρευση πλούτου, δεν τον είχαν καμία ανάγκη γιατί κανείς δεν τον ζήλευε και καμία τιμή δεν είχε. Για λογαριασμό τους δούλευαν τη γη οι εἰλωτες... Όταν μάλιστα ένας Σπαρτιάτης βρέθηκε κάποτε στα δικαστήρια στην Αθήνα και πληροφορήθηκε ότι κάποιος καταδικάσθηκε γιατί ήταν άνεργος, έφυγε περίλυπος. Καθώς τον ξεπροβόδιζαν οι φίλοι του, που και αυτοί είχαν στενοχωρηθεί μαζί του και το έφεραν βαρέως, τους παρακάλεσε να του δείξουν ποιος ήταν εκείνος που καταδικάστηκε επειδή ήταν ελεύθερος άνθρωπος. Τόσο δουλοπρεπές θεωρούσαν οι Σπαρτιάτες την ενασχόληση με τις χειρωνακτικές εργασίες και τα χρήματα ... Έχουν δίκαιο λοιπόν να λένε ότι στην Σπάρτη ο ελεύθερος παραείναι ελεύθερος, και ο δούλος παραείναι δούλος.»

Πλούταρχος, Λυκούργος 24.1.2

«Οι Αθηναίοι όμως, όταν εκόπασε η ταραχή του Κυλωνείου άγους κι εξωρίσθηκαν ... οι μιαροί, ξαναρχίσανε τις παλιές διαμάχες για το πολίτευμα. Σε όσα μέρη χωριζόταν το έδαφος της χώρας, σε τόσα κόμματα διαιρέθησαν και οι πολίτες ... Κι επειδή τότε η ανισότητα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς είχε φτάσει στον ανώτερο, ας πούμε, βαθμό, το κράτος δεν στεκόταν καθόλου καλά και για να αποκατασταθεί και να πάψει να αναστατώνεται, μοναδικός τρόπος φαινόταν η εγκαθίδρυση πολιτεύματος τυραννικού. Γιατί όλος ο λαός ήταν χρεωφειλέτης στους πλουσίους. Ή, δηλαδή, καλλιεργούσαν τη γη πληρώνοντας σε εκείνους το ένα έκτο από το εισόδημά τους και ωνομάζονταν για αυτό εκτημόριοι, και θήτες, ή ελάβαιναν δάνεια υποθηκεύοντας τα σώματά τους. Και μπορούσε έτσι να καταντήσουν δούλοι στους δανειστές, άλλοι δουλεύοντας στο ίδιο εκείνο μέρος κι άλλοι πουλούμενοι σε ξένες χώρες. Πολλοί μάλιστα έφταναν στην ανάγκη να πουλούν και τα παιδιά τους (δεν το απαγόρευε κανένας νόμος) κι άλλοι να ξενητεύονται εξαιτίας της σκληρότητας των δανειστών.»...

«Κι αυτό που λένε οι νεότεροι για τους Αθηναίους ότι σκεπάζουν την ωμότητα των πραγμάτων με λέξεις ήπιες και ανώδυνες μιλώντας με πολιτισμένη λεπτότητα και ονομάζουν τις πόρνες εταίρες, τις φρουρές των πόλεων φυλακές και το δεσμοκτήριο οίκημα, αυτό φαίνεται εύρημα του Σόλωνα που πρώτος ωνόμασε το σβήσιμο των χρεών «σεισάχθεια» γιατί η πρώτη του πολιτική πράξη ήταν ο νόμος που ώριζε να είναι άκυρα όσα χρέη υπήρχαν ως τότε, και στο εξής κανένας να μη δανείζεται υποθηκεύοντας το σώμα του.»

Πλούταρχος, Σόλων 13.1.1 και 15.2.3 (μτφρ. Α. Λαζάρου [χ.χ.])³⁴

«Όπως και να' χει, είναι πάντως φανερό ότι άλλοι από τους ανθρώπους είναι από τη φύση τους ελεύθεροι και άλλοι δούλοι, και ότι στους δούλους συμφέρει και είναι δίκαιο να είναι δούλοι.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1255α.1

Οι πολίτες, λοιπόν, αυτοοργανώθηκαν σε έναν σύνθετο, αλλά συμπαγή, κοινωνικό ιστό, με πολιτική οργάνωση που αποσκοπούσε στην αυτοδιοίκηση για μία καλύτερη ζωή, σταδιακά με δικά τους νομίσματα, δική τους οικονομική πολιτική, ασφάλεια με δικό τους στράτευμα, αυτονομία με δικούς τους γραπτούς και άγραφους νόμους. Περιπτώσεις όπως της Αντιγόνης υποδεικνύουν ότι οι άγραφοι νόμοι των οίκων μπορούσαν να είναι ισχυρότεροι από τους νόμους της εξουσίας, αφού το μέγεθος του αδικήματος θα ήταν τόσο μεγάλο ώστε «*διά τὸ μέγεθος τοῦ ἀδικήματος οὐδείς ... ἐγράφη νόμος*»,³⁵ και αφού «*ἀκόμη σημαντικότεροι ἀπὸ τοὺς γραπτὸὺς νόμους εἶναι τὰ ἔθιμα, ποὺ ἀσχολοῦνται με θέματα ἀκόμη σημαντικότερα*» (Αριστοτέλης, Πολιτικά 1287β.5). Η πανάρχαια κουλτούρα του τόπου δημιούργησε διά των πόλεων τον ελληνικό πολιτισμό, τον τότε νεοσύστατο και έκτοτε αιώνιο, που όμως δεν είχε αποκοπεί από τις βαθιές του ρίζες.

Η αυτονομία-ανεξαρτησία της πόλης-κράτους, ζητούμενο του θεσμού και της ιδιοσυγκρασίας του τόπου γενικότερα, σύντομα έπαψε να είναι αυτονόητη και εφικτή. Για διάφορους λόγους, κυρίως όμως διά των όπλων μεταξύ των ίδιων των πόλεων και, μάλιστα, των ηγεμονικών πόλεων της ιωνικής Αθήνας και της δωρικής Σπάρτης, που αποδυνάμωσαν το σύστημα πολύ νωρίτερα από ότι έπραξε αργότερα το Μακεδονικό Βασίλειο.

«Δεν ήξεραν ότι η εξουσία που όλοι εύχονται ν' αποκτήσουν είναι δύσχρηστη και κάνει αυτούς που την αγαπούν να τρελαίνονται. Δεν ήξεραν επίσης ότι η εξουσία έχει φύση παρόμοια με τις πόρνες, που κάνουν τους άνδρες να τις ποθούν και τους καταστρέφουν...»

Πραγματικά, έχει αποδειχτεί ολοφάνερα πως η εξουσία διαθέτει αυτή την καταστροφική δύναμη. Γιατί ο καθένας θα μπορούσε να διαπιστώσει ότι όσοι έχουν αποκτήσει πολλές εξουσίες έχουν πέσει στις μεγαλύτερες συμφορές, αρχίζοντας από μας (τους Αθηναίους) και τους Λακεδαιμονίους. Αυτές δηλαδή οι δύο πόλεις που πρωτύτερα πολιτεύονταν με σωφροσύνη και είχαν την καλύτερη υπόληψη, όταν συνέβη να κερδίσουν την εξουσία και να πάρουν στα χέρια τους την κυριαρχία δεν διαφοροποιήθηκαν καθόλου η μία από την άλλη. Αντίθετα, όπως γίνεται με αυτούς που καταστρέφονται από τις ίδιες επιθυμίες και την ίδια αρρώστια, έτσι κι αυτές επιχείρησαν τις ίδιες πράξεις, έκαναν παρόμοια σφάλματα και στο τέλος υπέστησαν παρόμοιες συμφορές.»

Ισοκράτης, *Περί Ειρήνης* (Ξανθού 2001)

Η Μακεδονία, αιώνιο πρόφραγμα των βόρειων συνόρων της ελληνικής χερσονήσου, πρωταγωνίστρια της Ιστορίας από τον 4ο αι. π.Χ. και κυρίαρχη στον ελληνικό χώρο, είχε παραμείνει οργανωμένη «εθνοφυλετικά», με πολίτευμα την παραδοσιακή από την Εποχή Χαλκού βασιλεία, που ελεγχόταν μόνο από τη συνέλευση του μακεδονικού στρατού. Τα βασίλεια της δυτικής Μακεδονίας υποτάχτηκαν σταδιακά στον *οίκο* των Τημενιδών-Ηρακλειδών που βασίλευε στην Κάτω, την παραθαλάσσια δηλαδή Μακεδονία.

Το μακεδονικό πολίτευμα προστάτευσε τις μακεδονικές πόλεις από τους ανταγωνισμούς που αποδυνάμωσαν τις πόλεις της νότιας Ελλάδας,³⁶ ενώ οι πλούσιες αγροτικές τους περιοχές παρείχαν την απαραίτητη αυτάρκεια στα γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα.

Πολεοδομικά

Σχεδιαστική αναπαράσταση σπιτιού στην Όλυνθο.³⁷

Την πόλη συγκροτούσε ένα, εντός των τειχών, πυκνοδομημένο «πολιτικό» κέντρο, το άστυ με εξέχουσα την ακρόπολιν, και η εκτός των τειχών υπαίθρος χώρα. Κέντρο της δημόσιας και οικονομικής ζωής στο άστυ ήταν η αγορά, ένας μεγάλος ελεύθερος χώρος στην κάτω πόλη. Η ακρόπολις παρέμεινε πολιτικό σύμβολο, κέντρο θρησκευτικό και τελικό καταφύγιο.

Στους παλιότερους οικισμούς, η πολεοδομία των αστικών κέντρων είχε αναπτυχθεί άτακτα, σχεδόν τυχαία, όπως σε πολλές νεότερες πόλεις του τόπου μας, κάποτε με οξείες και με αμβλείες γωνίες, περιέργες κατόψεις κ.ο.κ., στην ήδη διαμορφωμένη από τους δρόμους και το έδαφος κατάσταση.³⁸ Έτσι, για την Αθήνα του 3ου αι. π.Χ., ένας αρχαίος περιηγητής έγραφε ότι, ως πόλη πανάρχαια, ήταν ξερή, χωρίς νερό και με κακό σχέδιο. Όποιος την έβλεπε πρώτη φορά «θα αμφέβαλλε αν πραγματικά υπήρξε εκεί αυτό που λέμε πόλη των Αθηναίων».³⁹ Όμως οι καινούργιοι οικισμοί, και αρχικά ίσως οι αποικίες, οργανώθηκαν τακτικά, με πολεοδομικό σχέδιο. Όπως προκύπτει από τα διδάγματα του Ιπποκράτη,⁴⁰ οι πολεοδομικοί κανόνες έπρεπε να αποσκοπούν κατά προτεραιότητα στην υγεία των κατοίκων και να παίρνουν υπόψη τέσσερα θεμελιακά στοιχεία για τη ζωή: το έδαφος, τον ήλιο, τον αέρα και το νερό. Έπρεπε, δηλαδή, να φροντίζουν για τη χωροθέτηση των σπιτιών σε καλά εδάφη, με σωστό προσανατολισμό και αερισμό, χωρίς υγρασία και με υγιεινά νερά.

Μολονότι δεν ήταν ο πρώτος που εισήγαγε τον ορθογώνιο κάνναβο στην πολεοδομία, αφού παραδείγματα υπήρχαν τουλάχιστον από τον 7ο αι. π.Χ. (π.χ. Βρουλιά Ρόδου), ο γεωμέτρης, φιλόσοφος, αρχιτέκτονας, αστρονόμος και μετεωρολόγος⁴¹ Ιππόδαμος από τη Μίλητο (5ος αι. π.Χ.), υπήρξε ο επιφανέστερος επιστήμων πολεοδόμος της αρχαιότητας και κορυφαία μορφή της πολεοδομίας μέχρι σήμερα. Με το σύστημα που δημιούργησε, οι πόλεις οργανώνονταν με ορθογώνιες νησίδες ανάμεσα σε κάθετα τεμνόμενους μεγαλύτερους και μικρότερους δρόμους, έχοντας υπόψη τους εδαφικούς και κλιματολογικούς παράγοντες της κάθε περιοχής. Στα τετράγωνα του καννάβου προβλεπόταν η ένταξη οικιών, συνοικιών,⁴² ιερών και δημόσιων κτιρίων. Με βάση το ιπποδάμειο σύστημα και τις παραλλαγές του, κτίστηκε μεγάλος αριθμός πόλεων της αρχαιότητας ανάμεσα στις οποίες ο Πειραιάς, οι Θούριοι, η Ρόδος, η Μίλητος, η Κως, η Όλυνθος, η Πριήνη, τα Αβδηρα, η Κασσώπη, ο Ακράγας, το Μεταπόντιον και πολλές-πολλές άλλες.

«Η διάταξη των ιδιωτικών κατοικιών θεωρείται πιο ευχάριστη και χρησιμότερη αν γίνεται σύμφωνα με τον νεότερο και ιπποδάμειο τρόπο. Όσον όμως αφορά στην ασφάλεια, χρησιμότερο ήταν το σύστημα των αρχαιότερων. Γιατί εκείνο το σύστημα είναι δυσείσοδο για τους ξένους και δυσεξερευνήτο για τους εχθρούς. Για τον λόγο αυτό πρέπει και οι δύο τρόποι να εφαρμόζονται στις πόλεις.»

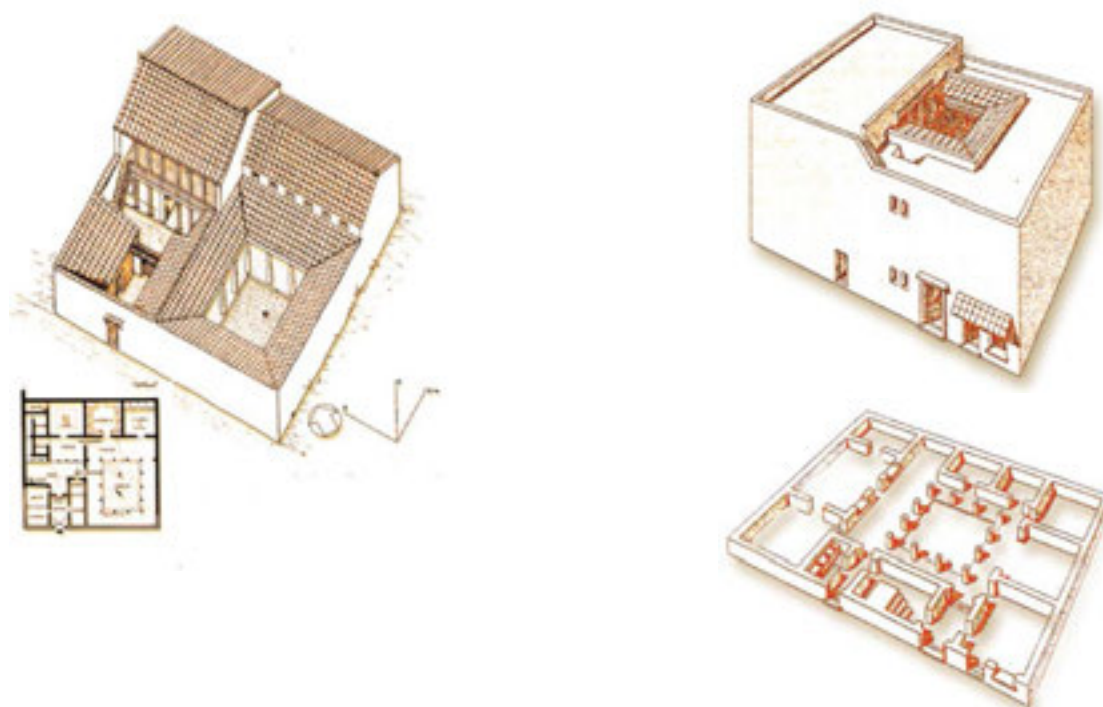
Αριστοτέλης, Πολιτικά 1330β.21

«Ο Ιππόδαμος, γιός του Ευρυφώντος, Μιλήσιος, εφεύρε τη διαίρεση των πόλεων και ρυμοτόμησε τον Πειραιά. Ήταν άνθρωπος εκκεντρικός στην προσωπική του ζωή, με πολλά μαλλιά και στολίδια, με ρούχα απλά, τα ίδια χειμώνα καλοκαίρι, ένας λόγιος που ήθελε να γνωρίζει όλα τα θέματα της φύσης. Είναι και ο πρώτος εκτός της πολιτικής που επιχείρησε να μιλήσει για το άριστο πολίτευμα. Η ιδανική του πόλις ήταν 10.000 κατοίκων, με τρεις τάξεις: τους τεχνίτες, τους γεωργούς και τους πολεμιστές. Χώρισε τη χώρα σε τρία μέρη, την ιερά, τη δημόσια και την ιδιωτική γη ... Υποστήριξε επίσης ότι τρία είναι και τα είδη των νόμων για τα οποία γίνονται οι δίκες: αφορούν στην ύβρι, στη βλάβη και στον θάνατο.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1267β.22

«- Δρόμοι και σπίτια πρέπει να είναι τοποθετημένα έτσι ώστε να προφυλάγονται από τους τοπικούς ανέμους. Ο κρύος αέρας είναι δυσάρεστος, ο ζεστός αποχωνωτικός, ο υγρός ανθυγιεινός. Όσοι κτίζουν σπίτια πρέπει να αποφεύγουν τα λάθη που έκαναν στη Μυτιλήνη της Λέσβου, πόλη κτισμένη με μεγαλοπρέπεια, όπου όμως οι άνθρωποι αρρωσταίνουν από τους νοτιάδες και βήχουν από τους βορειοδυτικούς ανέμους. Με τους βόρειους τους περνάει ο βήχας, αλλά τι νόημα έχει αφού δεν μπορείς να βγεις από το σπίτι στον δρόμο.»

Vitruvius, De Architectura 4.1

Σχεδιαστική αναπαράσταση σπιτιών της Κλασικής Εποχής στη Μαρόνεια και στη Δήλο.⁴³

Η Οικία (τα έν οίκω μη έν δήμω...)

Η ασφάλεια και η διαίωνιση του οίκου φαίνεται να οδήγησαν στην υπερπροστασία της οικογενειακής ζωής και, μάλιστα, των γυναικών. Συνέβαλε και αυτή, μαζί με το φυσικό περιβάλλον, τις πυκνοκατοικημένες πόλεις και άλλους ίσως παράγοντες, στην κυριαρχία ενός σπιτιού με εσωστρέφεια, προσαρμοσμένου στις κοινωνικές και κλιματικές συνθήκες της εποχής και της περιοχής. Λίγα και αποσπασματικά είναι γνωστά από τα κείμενα που σώθηκαν. Έτσι, ο τύπος έγινε κυρίως γνωστός από τις αρχαιολογικές ανασκαφές (Όλυνθος, Αθήνα, Δήλος, Ερέτρια, Πέλλα, Πριήνη και αλλού). Τα τελευταία μάλιστα χρόνια γίνεται προσπάθεια, από τη διεθνή κυρίως έρευνα, να γίνει ταύτιση των χώρων, των χρήσεων και των προσώπων των οικιών, με εργαλείο τα λιγοστά συνήθως ευρήματα στα ερείπια των αρχαίων σπιτιών.

Στην αρχιτεκτονική «κοινή» της οικίας υπάρχει μία σειρά χώρων, διαφόρων χρήσεων, που ξεδιπλώνονται γύρω από μία εσωτερική αυλή. Δεδομένου ότι δεν υπήρχε κεντρική θέρμανση-ψύξη, βασική προϋπόθεση ήταν ο σωστός προσανατολισμός, με κανόνες:

«- Όταν βλέπουν προς νότο, ο ήλιος τον χειμώνα λάμπει μέσα στις αίθουσες ενώ το καλοκαίρι έχουν σκιά, γιατί ο ήλιος περνά πάνω από τα κεφάλια μας και τις στέγες. Πρέπει λοιπόν τα κύρια δωμάτια να βλέπουν προς νότο και να γίνονται ψηλότερα ενώ τα απέναντι, που βλέπουν βόρεια, χαμηλότερα, έτσι ώστε να μην αποκλείεται ο ήλιος αλλά και να αποφεύγονται οι βόρειοι άνεμοι. Και για να μην πολυλογούμε, το σπίτι που είναι ευχάριστο καταφύγιο όλες τις εποχές αλλά και που προστατεύει τα υπάρχοντα μας, αυτό είναι και το καλύτερο σπίτι.»

Ξενοφών, Απομνημονεύματα 3.8.9.3

Η οικία με εσωτερική αυλή εμφανίστηκε ολοκληρωμένη τον 5ο αι. π.Χ., χωρίς ακόμη να είναι εντελώς σαφείς οι πρώιμες φάσεις της. Οι μέχρι τώρα ενδείξεις υποδεικνύουν ότι, παράλληλα με τα αψιδωτά σπίτια που κυριαρχούσαν στην Ελλάδα της Πρώιμης Εποχής Σιδήρου, τα πρώτα παραδείγματα άρχισαν να εμφανίζονται τουλάχιστον στα τέλη του 8ου αι. π.Χ. και είχαν ίσως καθιερωθεί ως το 600 π.Χ.⁴⁴ Τα πρώιμα παραδείγματα είχαν κοινά στοιχεία με αυτά της Κλασικής Εποχής αλλά και αρκετές αποκλίσεις, όπως π.χ. μικρότερο αριθμό δωματίων και μεγαλύτερη τοπική ποικιλία, αποκλίσεις που συνέκλιναν στους Κλασικούς Χρόνους. Έτσι, από τα ανοιχτά στο περιβάλλον νοικοκυριά, οι οικογένειες οδηγήθηκαν στον περικλειστό ιδιωτικό χώρο και στις εσωστρεφείς οικογενειακές κοινωνίες της κλασικής αρχαιότητας.⁴⁵ Μπορούσαν έτσι να ζουν εντός της πολυσύχναστης κοινότητας της πόλης, με τις δραστηριότητες και τις διευκολύνσεις που εκείνη παρείχε, αλλά μακριά από τον θόρυβο και τα αδιάκριτα βλέμματα των «ξένων», σε ένα ιδανικό ιδιωτικό τοπίο που συγκέντρωνε, προστάτευε και διευκόλυνε την καθημερινή επαφή των μελών του οίκου.

Η εξωτερική πλευρά του σπιτιού ήταν συνήθως τυφλή, αφού το σπίτι ανοιγόταν προς την αυλή. Μόνο η αυλόπορτα, συχνά με πρόθυρο, διακοσμούσε τις μεγάλες επιφάνειες και λίγα ακόμη ανοίγματα, φεγγίτες, συνήθως ψηλά στο κτίριο. Επειδή η αυλή ήταν ο πυρήνας της ζωής και το κέντρο βάρους της οικιακής ζωής, η σύνδεση με τον εξωτερικό κόσμο ήταν προστατευόμενη και προσεκτικά ελεγχόμενη. Για να μπει ο επισκέπτης, έπρεπε να χτυπήσει την αυλόπορτα (αύλειος θύρα,⁴⁶ συνήθως μία⁴⁷) και να του επιτρέψουν ή όχι την είσοδο. Γίνεται, μάλιστα, σαφές από τις κατόψεις ότι συχνά λαμβανόταν μέριμνα ώστε να μην υπάρχει από τον επαύλειο δρόμο⁴⁸ θέαση της εσωτερικής αυλής ή, τουλάχιστον, μεγάλου της τμήματος.

«Το να συζητεί κανείς για ποίηση μοιάζει πολύ με τα συμπόσια των εντελώς απαίδευτων και αγοραίων ανθρώπων. Αυτοί, πράγματι, επειδή δεν μπορούν στο συμπόσιο να κάνουν μεταξύ τους συντροφιά με το δικό τους τρόπο, ούτε με τη δική τους φωνή και με τα λόγια τα δικά τους, επειδή είναι αμόρφωτοι, δίνουν μεγάλη αξία στις αυλητρίδες και πληρώνουν πολλά για την ξένη φωνή των αυλών και, μ'εκείνων τη φωνή, κάνουν παρέα μεταξύ τους. Όπου, όμως, οι συμπότες είναι καλοί και ευγενείς και μορφωμένοι, δεν θα δεις ούτε αυλητρίδες ούτε χορεύτριες ούτε κιθαρίστριες, αλλά τους ίδιους ικανούς να κάνουν μεταξύ τους συντροφιά, δίχως αυτές τις φλυαρίες και τις διασκεδάσεις, με τη δική τους τη φωνή, μιλώντας και ακούγοντας με τη σειρά ο ένας τον άλλο κόσμια, ακόμα κι αν πιουν πολύ κρασί.»

Πλάτων, Πρωταγόρας 347.γ.3 (μετάφραση Ι. Σ. Χριστοδούλου - Ε. Α. Πλευρά)

Στην αυλή βρισκόταν βωμός για την οικογενειακή λατρεία, πηγάδια και δεξαμενές. Εκεί απλωνόταν η ζωή κατά τους περισσότερους μήνες του χρόνου, από εκεί φωτίζονταν και αερίζονταν τα δωμάτια και από εκεί γινόταν η πρόσβαση σε όλες τις στεγασμένες πτέρυγες του σπιτιού⁴⁹: στους κοιτώνες, στο καθημερινό δωμάτιο με την εστία, στους κοινόχρηστους και βοηθητικούς χώρους, στον όροφο, στα εργαστήρια και καταστήματα, στα οικόσιτα ζώα, στις προνοητικά και με τάξη οργανωμένες αποθήκες (ψυχρές το κελλάρι, δροσερές οι σιταποθήκες κ.λπ.) κ.ο.κ. Οι κοιτώνες των δούλων φαίνεται ότι ήταν χωρισμένοι στους ανδρωνίτες και τους γυναικωνίτες των σπιτιών.

Τυχόν χώροι που έπρεπε να έχουν επαφή με τον έξω κόσμο είχαν πρόσβαση και από τον δρόμο, όπως τα καταστήματα-βιοτεχνίες ή ο ανδρών, ένας πολύ ειδικός «κοινωνικός» χώρος (ίσως από τον 7ο αι. π.Χ. τουλάχιστον), με μέγεθος ανάλογο της κοινωνικής θέσης του οίκου. Εκεί ο οικοδεσπότης καλούσε φίλους σε τραπεζώματα εορτών, οικογενειακών γεγονότων, φιλοξενίας κ.λπ. Χαρακτηριστικότερο έπιπλο στα ιστορικά χρόνια δεν ήταν τα τραπέζια (μικρά, χαμηλά, μπροστά στους συμπότες) και τα καθίσματα, αλλά οι κλίνες-ανάκλιντρα, τα κρεβάτια δηλαδή με υπερυψωμένη κεφαλή, όπου στα ιστορικά χρόνια οι άντρες έτρωγαν, έπιναν διονυσιακό ποτό και γλεντούσαν, ανακλιμένοι σε κεντημένα σκεπάσματα και μαξιλαράκια. Στα παλιότερα πάντως χρόνια, οι ήρωες ήταν καθιστοί, όχι ανακλιμένοι. Η παράδοση έμεινε ζωντανή στη Μακεδονία, όπου οι Μακεδόνες έπρεπε πρώτα να έχουν σκοτώσει κάπρο χωρίς δίχτυα. Μέχρι τότε, έμεναν στα δείπνα καθιστοί και όχι ξαπλωμένοι.⁵⁰

Τα γλέντια αυτά, όπου κάποτε γινόντουσαν και φιλοσοφικές συζητήσεις, ονομάζονταν *συμπόσια* (συν + πότοι, «τσιπούσια») και ήταν από τους σημαντικότερους κοινωνικούς θεσμούς της αρχαιότητας. Πολλά έμειναν ιστορικά και διάσημα μέχρι σήμερα. Οι γυναίκες του οίκου δεν έπαιρναν μέρος σε αυτά, συμμετείχαν ωστόσο επαγγελματίες της αναψυχής και της διασκέδασης, όπως οι αυλητρίδες, οι χορεύτριες, οι εταίρες κ.ά.

Οι ανδρώνες των συμποσίων γίνονται σχετικά εύκολα αντιληπτοί στις ανασκαφές, χάρη σε έναν συνδυασμό ενδείξεων που συχνά παρέχουν. Είναι συνήθως μεγάλα δωμάτια με συμποτικά σκεύη (κρατήρες, σκύφους, κύλικες κ.λπ.), χώροι ιδιαίτερα προσεγμένοι και μερικές φορές με ίχνη και εξαρτήματα από τις κλίνες. Έχουν μήκος πλευρών πολλαπλάσιο της κλίνης (για να είναι ευπροσάρμοστες) και συχνά έκκεντρα τοποθετημένη την είσοδο (για τον ίδιο λόγο), συνήθως κοντά στην είσοδο από τον δρόμο, μερικές φορές μάλιστα και με απευθείας πρόσβαση από αυτόν. Ίσως οι ανδρώνες δεν ταυτίζονται απόλυτα με τον ανδρωνίτη, αφού ο τελευταίος είναι δυνατό να αποτελεί πτέρυγα που περιλαμβάνει και τη διαμονή ανδρών-δούλων του σπιτιού.

«ἔδειξα δὲ καὶ τὴν γυναικωνίτιν αὐτῇ, θύρα βαλανωτῇ ὠρισμένην ἀπὸ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἔνδοθεν ὃ τι μὴ δεῖ μήτε τεκνοποιῶνται οἱ οἰκέται ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης.»

Ξενοφών, Οικονομικός 9.5.2

Βασίλειο των γυναικών ήταν ο γυναικωνίτης, η πτέρυγα δηλαδή με τα δωμάτια των γυναικόπαιδων, συχνά στον επάνω όροφο του σπιτιού. Είναι πιο δύσκολο να γίνει αντιληπτή στην ανασκαφή η θέση του γυναικωνίτη, ιδιαίτερα όταν βρισκόταν στον όροφο, κυρίως επειδή το γυναικείο χέρι δεν λείπει συνήθως από κανένα σημείο του σπιτιού, αρχαίου ή σύγχρονου. Παρόλα αυτά, κάποια ευρήματα συνιστούν χαρακτηριστικές ενδείξεις, όπως π.χ. οι αγνύθες, τα εξαρτημένα δηλαδή βάρη στον όρθιο αργαλειό.

Τα σπίτια είχαν κατά κανόνα μικρές διαστάσεις, αφού έτσι επέβαλε ο περιορισμένος εντός των τειχών χώρος, τα δε φτωχότερα ήταν ακόμη μικρότερα. Συχνά είχαν όροφο, υπερώνιον,⁵¹ κάποτε ενοικιαζόμενο, όπου ανέβαιναν από την αυλή με σκάλα. Μερικές φορές, για να εξοικονομηθεί χώρος, κατασκεύαζαν κλειστούς εξώστες, με συνέπεια να στενεύουν ακόμη περισσότερο τα ήδη στενά δρομάκια. Αναφέρεται, μάλιστα, ότι ο γιος του Πεισίστρατου Ιππίας πουλούσε, έναντι χρημάτων, τον αέρα από «τὰ ὑπερέχοντα τῶν ὑπερώων εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς». Φορολόγησε, επίσης, και «τοὺς ἀναβαθμοὺς καὶ τὰ προφράγματα καὶ τὰς θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω».⁵² Το ίδιο και ο Ίφικράτης τον 4ο αι. π.Χ., ο οποίος φορολόγησε τα υπερέχοντα υπερῶα, με τον εκβιασμό ότι θα τα αποκόψει και θα αποσθρωθούν τα οικοδομήματα:

«ἐν ἀπορίᾳ χρημάτων ἔπεισεν Ἀθηναίους τὰ ὑπερέχοντα τῶν οἰκοδομημάτων ἐς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ἀποκόπτειν ἢ πιπράσκειν, ὥστε οἱ δεσπότες τῶν οἰκῶν πολλὰ εἰσήνεγκαν χρήματα ὑπὲρ τοῦ μὴ περικοπῆναι καὶ σαθρὰ γενέσθαι τὰ οἰκοδομήματα.»

Πολύαινος, Στρατηγικά 3.9.30.1

Ανάλογα με τη μορφή της στοάς ανάμεσα στα δωμάτια και την αυλή (που κάποτε ονομαζόταν και αίθουσα, όταν στρεφόταν προς τον ήλιο, από το αίθω = καίω), τα αρχαία σπίτια μπορούσαν να έχουν: α) παστάδα, στοά παρόμοια με το σημερινό χαγιάτι, β) προστάδα, μία στενομέτωπο στοά (πρόδομο, εν παραστάσει) μπροστά από ένα κύριο δωμάτιο του σπιτιού, και γ) περιστύλιο, στοά που περιβάλλει όλες τις πλευρές της αυλής, έναν τύπο αντιπροσωπευτικό των πολυτελέστερων σπιτιών, όπως π.χ. στην Πέλλα, ο οποίος δημιουργήθηκε στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. και ίσως αποτελεί παραλλαγή του τύπου με παστάδα. Χαρακτηριστικό είναι ότι κωμικοί της αρχαιότητας σατίριζαν εκείνους που από μόδα και για επίδειξη προσέθεταν περιστυλές αυλές σε παλιότερα σπίτια.⁵³ Όλα τα σπίτια, ανεξαρτήτως τύπου, παρουσιάζουν πολυμορφία ανάλογη με την περίπτωση, την εποχή και την περιοχή.

Σε αντίθεση με τα δημόσια, τα ιδιωτικά κτίρια ήταν κατά κανόνα κατασκευασμένα με τα οικοδομικά υλικά που παρήγαγε ο οικείος κάθε φορά τόπος. Στη Σπάρτη, μάλιστα, η πολυτέλεια απαγορευόταν με ειδική ρήτρα του Λυκούργου.

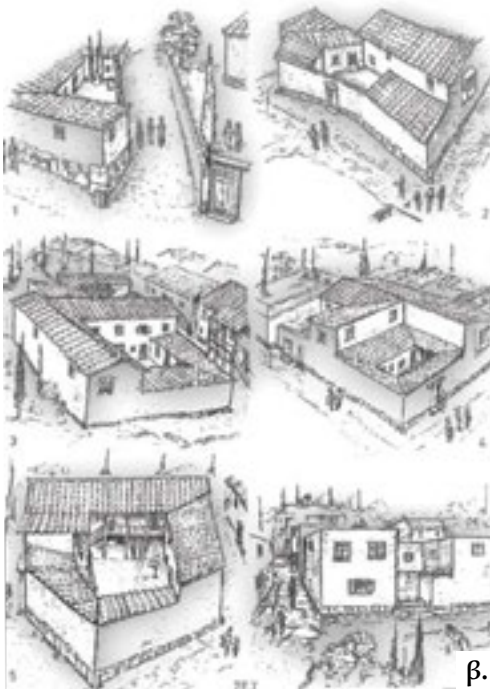

Ίδια υλικά, ίδιες ανάγκες

«Σε κάθε σπίτι, έπρεπε να έχει χρησιμοποιηθεί ως μόνο εργαλείο στη στέγη ο πέλεκυς, και στις πόρτες μόνο το πριόνι, κανένα από τα υπόλοιπα εργαλεία. Εκείνο δηλαδή που αργότερα είπε ο Επαμεινώνδας για το τραπέζι του, ότι σε τέτοιο τραπέζι δεν χωράει προδοσία, πρώτος το κατάλαβε ο Λυκούργος. Οτι, δηλαδή, ένα τέτοιο σπίτι δεν προκαλεί τρυφή και πολυτέλεια, ούτε και υπάρχει κανείς τόσο ακαλαίσθητος και ανόητος ώστε σε ένα απλό και λαϊκό σπίτι να βάλει κλίνες με ασημένια πόδια και πορφυρένια στρώματα και χρυσές κύλικες, και όλη τη συνακόλουθη πολυτέλεια.

Γιατί είναι ανάγκη να ταιριάζει με το σπίτι η κλίνη και η κλίνη με τα ρούχα, την όλη επίπλωση και τα σκεύη. Από αυτή τη συνήθεια λένε ότι ο Λεωτυχίδης ο Πρεσβύτερος, όταν δειπνούσε στην Κόρινθο, παρατηρώντας ότι η στέγη ήταν πολυτελής με φατνώματα ρώτησε αυτόν που τον φιλοξενούσε αν σε αυτούς τα τετράγωνα φυτρώνουν στα ξύλα».

Πλούταρχος, Λυκούργος 13.3.3

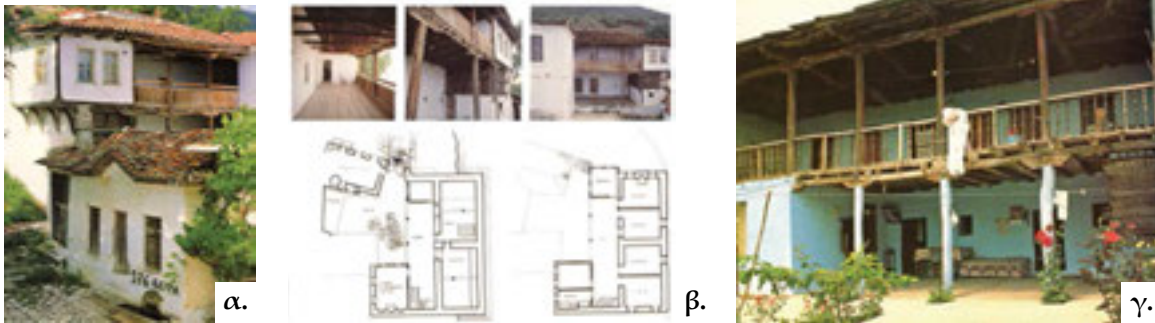

α-β) Σχεδιαστικές αναπαραστάσεις σπιτιών της αρχαιότητας.⁵⁴ γ) Σπίτι των Αθηνών στις αρχές του 20ου αι. δ) Σχεδιαστική αναπαράσταση αρχαίας αγροτικής οικίας ("Dema House") στην Αττική,⁵⁵ με στοά του τύπου της αρχαίας παστάδος. ε) Σπίτι του Πηλίου με παρόμοια στοά, χαγιάτι.

Ίδιες λύσεις διαχρονικά, στον ίδιο τόπο...

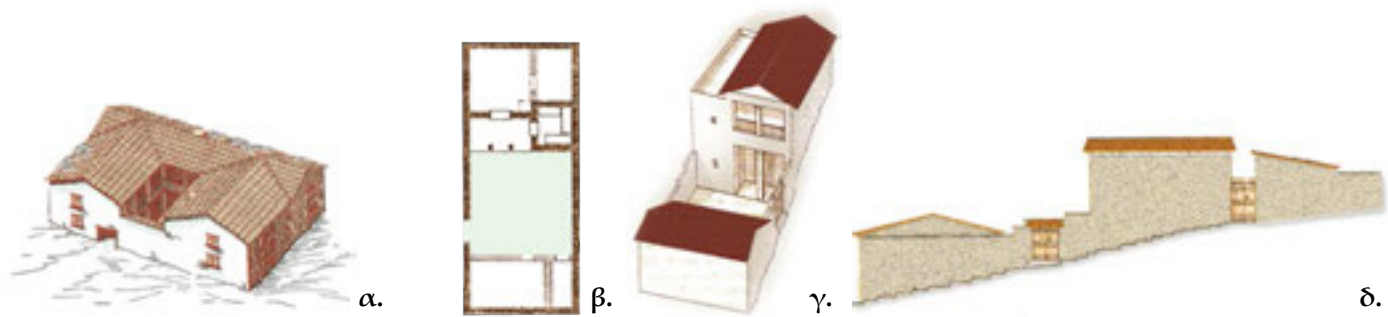

Σαχνισιά, «υπερέχοντα τῶν υπέρων εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς», σε δρόμους της Σάμου, της Θράκης και της Μακεδονίας.⁵⁶ Τα στενά δρομάκια με τους τυφλούς τοίχους του ισογείου και τους τυφλούς μαντρότοιχους με αυλόπορτα θα υπήρχαν και στους δρόμους των αρχαίων πόλεων. Τα τυχόν παράθυρα του ορόφου θα ήταν λίγα και μικρά, χωρίς τζάμια, με ξύλινα κανάτια.

α) Μακεδονικό παραδοσιακό σπίτι με εσωτερική αυλή, διώροφο χαγιάτι, αύλεια θύρα και χώρο με δυνατότητα πρόσβασης από την αυλή και τον δρόμο.⁵⁷ β) Σοχός, περιοχή Λαγκαδά Θεσσαλονίκης: παράδειγμα σπιτιού μακεδονίτικης αρχιτεκτονικής με αυλή και διώροφο χαγιάτι,⁵⁸ όπως η παστάς της αρχαιότητας. γ) Χαγιάτι στη Μουσθένη, Παγγαίο.⁵⁹

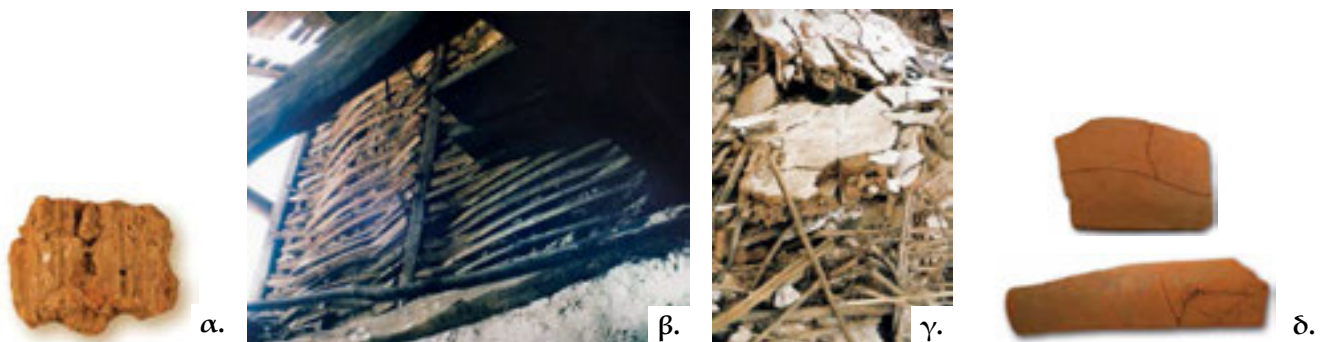
Οι τοίχοι που έφεραν το βάρος της σκεπής (τουλάχιστον) θα στηρίζονταν σε λίθινο θεμέλιο. Η ανωδομή ήταν συνήθως ωμόπλινθοι, με ξυλοδεσιές και συνδετικό πηλόχωμα. Είχαν από τα πανάρχαια χρόνια μεγάλη εφαρμογή και μπορούσαν να στηρίξουν πολυώροφα κτίρια. Ήταν απαραίτητο να προστατεύονται από την υγρασία με λίθινη κρηπίδα και με επάλειψη από πηλό-επίχρισμα. Οι ωμόπλινθοι κατασκευάζονταν από πηλό και άχυρα, κόβονταν σε καλούπια και στέγνωναν στο ύπαιθρο. Τα πλεονεκτήματα ήταν μεγάλα, όπως η φθηνή και πρόχειρη πρώτη ύλη, η ευκολία κατασκευής, η ελαστικότητα, οι ηχομονωτικές και θερμομονωτικές ιδιότητες κ.ά. Είχαν, όμως, και αδυναμίες, όπως την ευαισθησία σε νερό-παγετό, αλλά και τις τοιχωρυχίες από τους διαρρήκτες. Η παράδοση διατηρήθηκε ζωντανή πολλές χιλιάδες χρόνια, από τη Νεολιθική Εποχή μέχρι τη «Χθесινή Ελλάδα».⁶⁰ Ένας καλός νεότερος τεχνίτης έκτιζε, για παράδειγμα, στη Θεσσαλία περίπου 10 τ.μ. την ημέρα.⁶¹ Σπανιότερα, σε περιοχές όπου αφθονούσε η πέτρα αντί του πηλού, η ανωδομή ήταν λιθόκτιστη. Κάποιοι από τους τοίχους της ανωδομής, ιδιαίτερα αυτοί των υψηλών ορόφων, θα ήταν κατασκευασμένοι με πηλό και ξύλο, υλικά ελαφρύτερα, όπως και στα νεότερα χρόνια (μπαγδατί, τσατμάς, πλοκαρή κ.λπ.). Στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική, παρόμοιες ελαφρές τοιχοποιίες χρησιμοποιούνται για εσωτερικούς διαχωριστικούς τοίχους, εξωτερικούς τοίχους υψηλών ορόφων, στις οροφές και στα υπερέχοντα των υπέρων.

α) Οικία της Ολύνθου (σχεδιαστική αναπαράσταση):⁶² τα υπνοδωμάτια και ο γυναικωνίτης στον όροφο, τα καθημερινά δωμάτια, μαγειρεία, κελλάρια, αποθήκες, μαγαζιά, εργαστήρια και ο ανδρώνας στο ισόγειο.
β-δ) Οικία στην Πριήνη της Μ. Ασίας (σχεδιαστική αναπαράσταση): με στενομέτωπη στοά (προστάδα), μπροστά από ένα κύριο δωμάτιο του σπιτιού.⁶³

α) Ωμόπλινθοι και οπτή πλάκα δαπέδου από την αγρέπανλιν του Κομπολογιού στην αγροτική περιοχή των αρχαίων Λειβήθρων. β) Διαχωριστικός τοίχος από ωμόπλινθους στο υπόγειο του πύργου της αγροικίας στο Κομπολόι. γ) Σκηνή εξόρυξης πηλού σε αρχαϊκό, πήλινο, κορινθιακό πίνακα (Κρατικά Μουσεία Βερολίνου).

α) Κομμάτι τοιχοποιίας από πηλό, που βρέθηκε στον πύργο της αγροικίας στο Κομπολόι και ίσως προέρχεται από τους υψηλότερους ορόφους του. β-γ) Παρόμοια τοιχοποιία από ερείπιο σπιτιού στον γειτονικό Παλιό Παντελεήμονα. δ) Κέραμοι λακωνικού τύπου (στρωτήρες και καλυπτήρες).

Οι στέγες ήταν ανάλογες με το κλίμα, τη χρήση και την περιοχή: στις ηπειρωτικές περιοχές συνήθως κεραμοσκεπείς, με ξύλινο σκελετό και κεραμίδια καλά ψημένα σε κλιβάνους, ή επίπεδα δώματα στις ξερές περιοχές. Τα κεραμίδια ήταν κυρίως στρωτήρες και καλυπτήρες λακωνικού (καμπύλου) ή κορινθιακού (επίπεδου) τύπου, συχνά με επίχρισμα ή/και επάλειψη από πίσσα. Μερικές φορές, κατά την πώληση του σπιτιού, οι στέγες δεν αποτελούσαν τμήμα της τιμής του ακινήτου. Τα δάπεδα του ισογείου ήταν κατασκευασμένα από πατημένο πηλό, μερικές φορές με βοτσαλάκι, αλλά και με ασβεστοκονίαμα, όρθια κομμάτια από κεραμίδια, πήλινες ή λίθινες πλάκες και ξύλο. Σπανιότερα, στον 4ο αι. π.Χ., στα πλούσια αστικά σπίτια άρχισαν να κατασκευάζονται και ψηφιδωτά δάπεδα. Τα δάπεδα του ορόφου θα ήταν ξύλινα.

Οι ξύλινες πόρτες άνοιγαν με μεγάλα σιδερένια κλειδιά και στηρίζονταν με άξονα σε λάξευμα του ξύλινου ή λίθινου κατωφλιού. Τα παράθυρα, μικρά, άνοιγαν με ξύλινα κανάτια παρόμοιας κατασκευής με τις πόρτες. Εκτός από τα κανάτια και τα παραπετάσματα, έχει υποτεθεί ότι καλύπτονταν και με διαφανές δέρμα, ενώ στη Ρωμαϊκή Εποχή εμφανίστηκαν και οι υαλοπίνακες. Οι κεφαλές των καρφιών που στερέωναν τις σανίδες στις πόρτες και στα παράθυρα καλύπτονταν με διακοσμητικές εφηλίδες, χάλκινες και σιδερένιες, που μαζί με την ξυλοκατασκευή και τα άλλα μεταλλικά εξαρτήματα (κλειδαριές, σύρτες, πόμολα, ρόπτρα κ.ά.) προσέθεταν στο σπίτι ομορφιά και αξία. Θεωρούνταν συνήθως τμήμα της επίπλωσης και υπήρχαν παραδείγματα σπιτιών που νοικιάζονταν άθυρα, δηλαδή χωρίς πόρτες (αντώνυμο: τεθυρωμένα, με πόρτες). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της προσοχής που έδιναν στις ξυλοκατασκευές είναι, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι οι Βοιωτοί πλούτισαν από την αρπαγή των ξυλοκατασκευών των αττικών αγροτόσπιτων στον Δεκελικό Πόλεμο,⁶⁴ αλλά και από το γεγονός ότι πολλοί Αθηναίοι αγρότες που μετακόμισαν μέσα στα τείχη, μετέφεραν μαζί με την οικοσκευή και τις ξύλινες κατασκευές της κατοικίας.

«Οι Αθηναίοι άκουσαν τη συμβουλή του και άρχισαν να μεταφέρουν τα γυναικόπαιδα από την ύπαιθρο, τα έπιπλα, ακόμη και όλες τις ξυλοκατασκευές του σπιτιού. Τα πρόβατα και τα βοοειδή τα έστειλαν στην Εύβοια και τα γειτονικά της νησιά. Δυσκολεύτηκαν όμως πολύ να μετακινηθούν, γιατί οι περισσότεροι είχαν περάσει ολόκληρη τη ζωή τους στην ύπαιθρο.»

Θουκυδίδης, Ιστορία 2.14.1.1

«Ακόμη και εκείνοι που θεωρούνται από τα παλιά χρόνια πλούσιοι δεν έχουν αξία λόγου (έπιπλα και σκεύη) γιατί δεν είναι πάντα εύκολο, ακόμα και όταν κανείς πολύ το επιθυμεί να τα αγοράσει και να τα χαίρεται στο υπόλοιπο της ζωής του. Για σκεφτείτε όμως, όσων δημεύσατε την περιουσία όχι μόνο τα έπιπλα δεν πουλήσατε, αλλά αφηρηπάγησαν ακόμη και οι πόρτες από τα σπίτια τους. Αντίθετα εμείς, ... εγκαταστήσαμε στο σπίτι φύλακες, έτσι ώστε να μη λείψουν ούτε τα θυρόφυλλα, ούτε αγγεία, ούτε και τίποτε άλλο.»

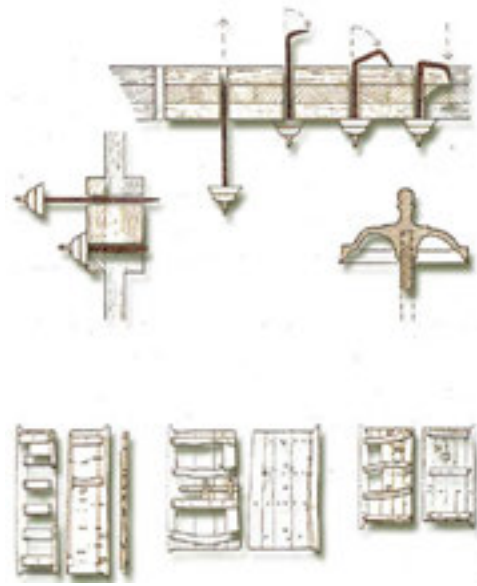
Λυσίας, Υπέρ των Αριστοφάνους Χρημάτων, προς το Δημόσιο Ορ.19 30

α) Καρφιά από τις αγροικίες στο Κομπολόι και στα Τρία Πλατάνια του Μακεδονικού Ολύμπου.
β) Σιδερένιο κλειδί από το Κομπολόι.

α.

β.

α) Μαρμάρινη πόρτα Μακεδονικού τάφου από το Δίον, απομίμηση ξύλινης. β) Σχεδιαστική αποτύπωση του τρόπου στερέωσης των σανίδων ξύλινης πόρτας.⁶⁵

Παλιά αυλόπορτα της Ιεράς Μονής Κανάλων, στην περιοχή των αρχαίων Λειβήθρων.

Ανεξάρτητα από τον πλούτο και την κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη, τα ιδιωτικά σπίτια του 5ου αι. π.Χ. χαρακτηρίζονταν κατά κανόνα από λιτότητα. Έτσι, ακόμη και ο εκκεντρικός Αλκιβιάδης, που είχε κατηγορηθεί ότι ζούσε με πολυτέλεια, φαίνεται πως δεν είχε ξεπεράσει το μέτρο: αν εξαιρεθούν οι τοιχογραφίες στο σπίτι του, τα περιουσιακά του στοιχεία που κατασχέθηκαν μετά το επεισόδιο των Ερμοκοπιδών, δεν φαίνεται πως ήταν αντάξια της φήμης του. Αντίθετα, τον 4ο αι. π.Χ. τόσο το μέγεθος όσο και το περιεχόμενο της κατοικίας άρχισαν να υποδεικνύουν και να επιδεικνύουν την κοινωνική θέση του *οίκου*. Πολλά σπίτια απέκτησαν μέγεθος, περιστύλιο, μωσαϊκά δάπεδα, διακοσμημένες οροφές και μαρμάρινα γλυπτά.⁶⁶ Όταν στα μέσα του 4ου αι. π.Χ. η πολιτική ζωή των Αθηνών παρήκμαζε και ο ατομισμός αντικαθιστούσε το ενδιαφέρον για τα κοινά, ο Δημοσθένης (και όχι μόνο)⁶⁷ έλεγε τα παρακάτω διαχρονικά αξιώματα:

«Οι παλιοί (πολιτικοί) ήταν τόσο σώφρονες και πιστοί στα ήθη της πολιτείας, ώστε κανείς δεν μπορεί σήμερα να ξεχωρίσει το σπίτι του Αριστείδη, του Μιλτιάδη, και των άλλων μεγάλων ανδρών εκείνης της εποχής από τα σπίτια των γειτόνων τους. Γιατί εκείνοι δεν πολιτεύονταν με σκοπό να πλουτίσουν αλλά μόνο για χάρη των κοινών. Έντιμοι, ευσεβείς, και με πίστη στην ισότητα, απέκτησαν μεγάλη ευτυχία ...

Θα μου πουν ότι στο εξωτερικό δεν πάμε καλά, στο εσωτερικό πάμε καλύτερα. Ποιά όμως είναι η απόδειξη; Οι επάλξεις, οι δρόμοι, οι κρήνες και άλλα τέτοια επουσιώδη που συντηρούμε και επισκευάζουμε; Δέστε λοιπόν εκείνους που ακολουθούν αυτή την πολιτική. Αυτοί που ήταν φτωχοί έγιναν πλούσιοι, άλλοι που ήταν άγνωστοι έγιναν διάσημοι, μερικοί μάλιστα έκαναν σπίτια πολυτελέστερα και από τα δημόσια. Όσο φτωχότερη έγινε η πολιτεία τόσο πλουσιότεροι έγιναν αυτοί.»

Δημοσθένης, Ολυνθιακός Γ 25-29

Τα αρχαιολογικά ευρήματα υποδεικνύουν ότι στη δημοκρατική Αθήνα είχαν δημιουργηθεί κατά τον 4ο αι. π.Χ. σπίτια που ξεχώριζαν, ίσως και προνομιακές περιοχές στα βόρεια όρια της πόλης.⁶⁸ Η αναβάθμιση των ισχυρών οίκων δημιούργησε την ανάγκη μεγάλων σπιτιών για να στεγαστούν οι κοινωνικές υποχρεώσεις, που ήδη από τους Κλασικούς Χρόνους θα πρέπει να ήταν μεγάλες.

«Πρώτα απ' όλα, εσύ είσαι υποχρεωμένος να κάνεις πολλές και μεγάλες θυσίες, αλλιώς ούτε οι θεοί αλλά ούτε και οι άνθρωποι θα σε ανέχονταν. Έπειτα, σωστό είναι να φιλοξενείς πολλούς ξένους και μάλιστα με μεγαλοπρέπεια. Ακόμη, οφείλεις να καλείς τους πολίτες σε δείπνο και να τους περιποιείσαι καλά, αλλιώς θα μείνεις μονάχος, χωρίς συμμάχους.»

Ξενοφών, Οικονομικός 2.5.2

Σε περιοχές, όμως, όπως η Μακεδονία του 4ου αι. π.Χ., εκεί όπου η βασιλεία, η αριστοκρατία και η ισχύς δεν άφηναν περιθώρια για τα προσχήματα των δημοκρατικών πόλεων, οι μεγάλοι οίκοι προφανώς θα έκτιζαν σπίτια που έμοιαζαν με ανάκτορα. Μέσα σε ένα τέτοιο κοινωνικό περιβάλλον φαίνεται πως τον 4ο αι. π.Χ. δημιουργήθηκε η ανάγκη των δίδυμων σπιτιών: ένα περιστύλιο για τις ανάγκες της οικογένειας και ένα δεύτερο για τους ξενώνες και ανδρώνες του οικοδεσπότη.⁶⁹

«Ακριβώς δίπλα, υπάρχει ένα μεγαλύτερο σπίτι με περιστύλιο που έχει τέσσερις στοές ίδιου ύψους, αν και είναι δυνατόν αυτή που βλέπει νότια να είναι ψηλότερη... Αυτό το σπίτι χρησιμοποιείται για την ψυχαγωγία των ανδρών, επειδή δεν συνηθίζεται να συμμετέχουν στα συμπόσια και οι γυναίκες. Το περιστύλιο αυτό ονομάζεται ανδρωνίτις, γιατί εδώ οι άνδρες βρίσκονται μεταξύ τους χωρίς τις γυναίκες... Όταν οι Έλληνες ήταν πλουσιότεροι και ζούσαν με πολυτέλεια μεγαλύτερη, στους επισκέπτες τους, μόλις κατέφθναν, τους παραχωρούσαν υπνοδωμάτια, τραπεζαρίες και αποθήκες με προμήθειες. Την πρώτη μέρα παρέθεταν δείπνο, στη συνέχεια τους έστελναν πουλερικά, αυγά, λαχανικά, φρούτα και άλλα γεωργικά είδη... Οι φιλοξενούμενοι αισθάνονταν σα να μην ήταν μακριά από το σπίτι τους, με τέτοια γενναιοδωρία του οικοδεσπότη.»

Vitruvius, De Architectura 6, 7, 3-4

Παρόλα τα μεγάλα κενά στην έρευνα, ο τύπος του σπιτιού με την εσωτερική αυλή, δεμένος τέλεια με το φυσικό και το κοινωνικό τοπίο, διατηρήθηκε ζωντανός στον ελληνικό χώρο, τόσο στα ρωμαϊκά όσο και αργότερα στα παλαιοχριστιανικά, τα βυζαντινά και τα νεότερα χρόνια. Όπως φαίνεται και από παραδείγματα στον Άρειο Πάγο, ακόμη και το σπίτι με δύο περιστύλια φαίνεται να επέζησε μέχρι και μετά τους Παλαιοχριστιανικούς Χρόνους, τουλάχιστον.⁷⁰

Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη: Ὑποθετικὴ κάτοψη αστικῆς οἰκίας τοῦ 12ου αἰ. μ.Χ., σύμφωνα με σωζόμενη περιγραφή:

«Αὐλή. Ἰδιοπεριόριστος, περιπεφραγμένη γύροθεν διὰ των δηλωθησομένων οικημάτων. Πηγάδι καὶ φούρνος. Βόρεια. Οἰκήματα δύο. Το δυτικὸ με θύρα καὶ πρὸς την δημοσίαν οδόν. Ἀνωγεωκατώγεια [διώροφα], δίρρυντα [με δίκλινη στέγη], πεπατωμένα, σανιδόστεγα, υποκέραμα, ολολιθόκτιστα, μετὰ τοξάτων μονορρύτων πρὸς την αυλήν.

Δυτικά. Δύο εργαστήρια, με θύρα καὶ πρὸς την δημοσίαν οδόν. Συνηγμένα καὶ ταῦτα, ἀνωγεωκατώγεια, καινουργιόκτιστα, πεπατωμένα, σανιδόστεγα, υποκέραμα, λιθοπλινθόκτιστα, μετὰ τοξάτων μονορρύτων πρὸς την αυλήν.

Πυλὼν καὶ εἰσοδοῦς οἶκος δίθυρος (στο νότιο τμήμα).

Νότια. Τρία εργαστήρια, με θύρα καὶ πρὸς την δημοσίαν οδόν. Μονόπατα, λιθοπλινθόκτιστα, πεπατωμένα, υποκέραμα, μετὰ τοξάτων μονορρύτων πρὸς την αυλήν.»⁷¹

«Η οικονομική και η πολιτική διαφέρει οὐ μόνον τοσούτον ὅσον οἰκία καὶ πόλις.....
ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ μὲν πολιτικὴ ἐκ πολλῶν ἀρχόντων ἐστίν,
ἡ οἰκονομικὴ δὲ μοναρχία.»

Αριστοτέλης, Οικονομικός Πρώτος 1343α.1

«ἐπεὶ καὶ οἰκονομία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός·
τοῦ μὲν γὰρ κτᾶσθαι τῆς δὲ φυλάττειν ἔργον ἐστίν.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1277β.24

Οἶκος - Οικονομία

Κοινωνική και οικονομική μονάδα της αρχαιότητας υπήρξε ο πανάρχαιος θεσμός του οἴκου. Από τις αρχαίες πηγές, που άμεσα ή έμμεσα περιγράφουν την οικογένεια, γνωρίζουμε ότι η έννοια δεν αφορούσε μόνο στο οικοδόμημα που τη στέγαζε (οικία) αλλά σε όλο της το δυναμικό, έμψυχο και μη, ως ένα ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο που όφειλε να συμβάλει στην ασφάλεια και τη διαίωνιση των κεκτημένων της. Ο θεσμός αφορούσε στο ζευγάρι και στα παιδιά (δικά του και προηγούμενων γάμων, φυσικά και υιοθετημένα), στους ηλικιωμένους γονείς, στα προστατευόμενα μέλη της ευρύτερης οικογένειας, στα εξαρτημένα άτομα (δούλους, απελεύθερους), στην οικία, στο νοικοκυριό, στα κτήματα, στα ζώα και στην παραγωγή.

Απαραίτητη ήταν η τάξη στις διαπροσωπικές σχέσεις και στο νοικοκυριό, αφού ένας νοικοκυρεμένος οἶκος ήταν ένδειξη καλού πολίτη, πρώτη προϋπόθεση για την καλή λειτουργία της πόλης.

«Ένας τέλειος οἶκος αποτελείται καταρχήν από δούλους και ελεύθερους. Και επειδή σε μία μελέτη πρέπει κανείς να ξεκινάει από τα ελάχιστα, πρώτα και ελάχιστα μέρη της οικίας είναι το αφεντικό και ο δούλος, ο σύζυγος και η σύζυγος, ο πατέρας και τα παιδιά. Αυτά τα τρία μέρη πρέπει πρώτα να εξετάσουμε, ποια δηλαδή είναι και ποια πρέπει να είναι η μεταξύ τους σχέση. Η πρώτη ονομάζεται σχέση δεσποτική, η δεύτερη γαμική ... και η τρίτη τεκνοποιητική.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1253β.4

«Τέσσερα πράγματα πρέπει να κατέχει ο καλός νοικοκύρης: να αποκτά αγαθά αλλά και να τα διαφυλάττει, γιατί καμιά ωφέλεια δεν θά' χει αν αντλεί νερό με σουρωτήρι ή σε τρύπιο πιθάρι. Πώς να τα τακτοποιεί και να τα χρησιμοποιεί για το λόγο που τα χρειάζεται ... Τα κάρπιμα να είναι περισσότερα από τα άκαρπα, και οι εργασίες να μην ριψοκινδυνεύουν όλες μαζί. Προκειμένου να είναι η περιουσία ασφαλής, συμφέρουν ο Περσικός και ο Λακωνικός τρόπος, αλλά και η Αττική οικονομία είναι κι αυτή χρήσιμη. Γιατί, πουλώντας την παραγωγή, αγοράζει κανείς τα απαιτούμενα αγαθά, έτσι ώστε και το μικρότερο νοικοκυριό να μην έχει ανάγκη από αποθέματα. Με τον Περσικό τρόπο, όλα οργανώνονται και επιβλέπονται από τον νοικοκύρη, όπως έλεγε ο Δίων για τον Διονύσιο. Γιατί κανείς δεν επιμελείται με τον ίδιο τρόπο τα ξένα και τα δικά του υπάρχοντα, επομένως πρέπει να τα φροντίζει ο ίδιος, στο βαθμό βέβαια που είναι δυνατό. Χαρακτηριστικά είναι τα αποφθέγματα για τον Πέρση και για τον Λίβυο. Όταν ο πρώτος ρωτήθηκε τι τρέφει καλύτερα το άλογο, εκείνος απάντησε: «το μάτι του νοικοκύρη». Κι όταν ο Λίβυος ρωτήθηκε ποια κοπριά είναι καλύτερη απάντησε: «τα χνάρια του νοικοκύρη» ...

Για τα μικρά νοικοκυριά, είναι χρήσιμη η Αττική διαχείριση της παραγωγής. Όμως, στις μεγάλες ιδιοκτησίες, το έργο αυτό πρέπει να ανατίθεται στους επιστάτες, αφού ξεχωρίσουν τα ετήσια και τα μηνιαία έξοδα, καθώς και τα σκεύη που χρησιμοποιούνται σε καθημερινή ή όχι βάση. Από καιρού εις καιρόν, πρέπει να γίνεται επιθεώρηση, έτσι ώστε να γίνονται αντιληπτά τα αποθέματα και οι ελλείψεις.

Η κατοικία πρέπει να κατασκευάζεται με κριτήριο τόσο τα υπάρχοντα που πρέπει να στεγάσει, όσο και την υγεία και ευημερία των ενοίκων. Τι είδος κτίριο δηλαδή συμφέρει στους καρπούς και τα υφάσματα; Πού πρέπει να τοποθετηθούν οι ξηροί και πού οι υγροί καρποί; Πώς πρέπει να στεγάζονται τα έμψυχα και πώς τα άψυχα, οι δούλοι και οι ελεύθεροι, οι άνδρες και οι γυναίκες, οι ξένοι και οι πολίτες;

Μια τέτοια κατοικία, που αποβλέπει στην ευημερία και την υγεία, πρέπει να είναι ενάερη το καλοκαίρι και ευήλια τον χειμώνα. Τέτοια είναι η κατάβροχος κατοικία (με την πλάτη στο βορρά) και αυτή που δεν είναι ισοπλατής. Στα μεγάλα νοικοκυριά, χρήσιμος είναι ένας θυρωρός που δεν θα κάνει άλλη δουλειά παρά μόνο να προσέχει τι εισέρχεται και τι εξέρχεται. Για την ευχρηστία των σκευών, ενδείκνυται ο Λακωνικός τρόπος. Γιατί το κάθε ένα από αυτά πρέπει να έχει τη σωστή του θέση, ώστε αμέσως να βρίσκεται και να μη το ψάχνουμε.»

Αριστοτέλης, Οικονομικός Πρώτος 1344β.22

Την κοινωνική στήριξη και την οικονομική διαχείριση του οίκου είχε ο οικοδεσπότης, απασχολημένος συνήθως με δουλειές έξω από το σπίτι, τα κοινά και τις ανδροπαρέες. Κάποιες από τις υποχρεώσεις του οικοδεσπότη ενός μεγάλου αθηναϊκού οίκου, με πολλά προστατευόμενα μέλη, διαφαίνονται στα Απομνημονεύματα του Ξενοφώντα (2.7.2.2 κ.εξ.), όπου με ενάργεια διαλέγονται ο Σωκράτης και ο Αρίσταρχος:

«Αρίσταρχος: - Όταν έγινε η στάση στην πόλη ... κατέφυγαν στο σπίτι μου τόσες εγκατελειμμένες αδελφές, ανηψιές και ξαδέλφες ώστε να υπάρχουν σήμερα συνολικά δεκατέσσερεις. Κανένα εισόδημα δεν έχουμε από τη γη, γιατί έχει περιέλθει στα χέρια των αντιπάλων μου. Κανείς δεν αγοράζει πράγματα του νοικοκυριού μας κι ούτε μπορούμε να δανειστούμε από πουθενά, είναι μάλιστα πιο εύκολο να βρούμε λεφτά στο δρόμο παρά δανεικά. Δύσκολο είναι Σωκράτη, να βλέπει κανείς να χάνονται οι δικοί του, αλλά και αδύνατον να τους θρέψεις σε τέτοιες περιστάσεις ...

Σωκράτης: - Πώς συμβαίνει, όμως, ο Κεράμων, που επίσης συντηρεί πολλούς, να παρέχει όλα τα απαραίτητα στον εαυτό του και στους άλλους, να κάνει μάλιστα και περισσεύμα και να πλουτίζει, ενώ εσύ αντίθετα να φοβάσαι ότι θα πεθάνετε;

Αρίσταρχος: - Γιατί, μα τον Δία, εκείνος τρέφει δούλους και εγώ ελεύθερους ανθρώπους.

Σωκράτης: - Και ποιοί είναι καλύτεροι, οι δούλοι του Κεράμωνα ή οι δικοί σου οι ελεύθεροι;

Αρίσταρχος: - Μα, νομίζω, οι δικοί μου οι ελεύθεροι.

Σωκράτης: - Δεν είναι λοιπόν ντροπή εκείνος να ευπορεί με τους χειρότερους και εσύ, με τους καλύτερους, να βρίσκεσαι σε ανάγκη;

Αρίσταρχος: - Όχι βέβαια, γιατί εκείνος τρέφει τεχνίτες, ενώ εγώ ανθρώπους με παιδεία ελευθέρων.

Σωκράτης: - Μήπως τεχνίτες είναι αυτοί που ξέρουν κάτι χρήσιμο;

Αρίσταρχος: - Μάλιστα.

Σωκράτης: - Αρα είναι χρήσιμο το κρίθινο αλεύρι.

Αρίσταρχος: - Πάρα πολύ.

Σωκράτης: - Και τα ψωμιά;

Αρίσταρχος: - Εξίσου!

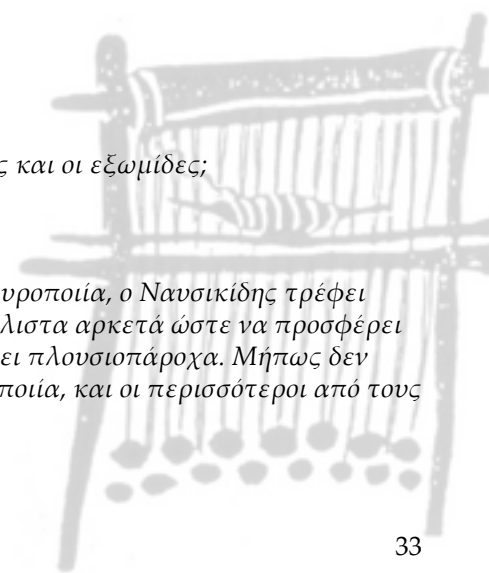
Σωκράτης: - Τα γυναικεία και τα ανδρικά ιμάτια, οι χιτωνίσκοι, οι χλαμίδες και οι εξωμίδες;

Αρίσταρχος: - Και αυτά είναι εξαιρετικά χρήσιμα.

Σωκράτης: - Καλά, οι συγγενισές σου τίποτα από αυτά δεν ξέρουν;

Αρίσταρχος: - Τα πάντα, νομίζω.

Σωκράτης: - Δεν ξέρεις λοιπόν ότι από ένα τουλάχιστον από αυτά, την αλευροποιία, ο Ναυσικίδης τρέφει τον εαυτό του, τους δούλους του, και χοίρους και βόδια και περισσεύουν μάλιστα αρκετά ώστε να προσφέρει και λειτουργίες στην πόλη; Ο Κήρυβος τρέφει όλη του την οικογένεια και ζει πλουσιοπάροχα. Μήπως δεν ξέρεις ότι ο Κολλυτεύς ζει από τη χλαμυδουργία, ο Μένων από τη χλανιδοποιία, και οι περισσότεροι από τους

Μεγαρείς από την εξωμυδοποιία;

Αρίσταρχος: - Ναι, μα τον Δία. Αλλά όμως αυτοί αγοράζουν βαρβάρους και τους αναγκάζουν να εργάζονται, ενώ οι δικές μου είναι ελεύθεροι άνθρωποι και συγγενείς.

Σωκράτης: - Κι επειδή δηλαδή είναι ελεύθεροι και συγγενείς πρέπει όλη μέρα να τρώνε και να το ρίχνουν στον ύπνο; ... ή μήπως νομίζεις ότι η αργία και η αμέλεια είναι ωφέλιμα πράγματα για τους ανθρώπους; ... Μου φαίνεται πως ούτε εσύ τις αγαπάς, ούτε εκείνες εσένα. Γιατί εσύ πιστεύεις ότι σε ζημιώνουν και εκείνες σε βλέπουν να στεναχωριέσαι για χάρη τους...

Αρίσταρχος: - Μα το θεό, Σωκράτη, μιλάς σωστά. Προηγουμένως δεν τολμούσα να δανειστώ γιατί φοβόμουν ότι δεν θα μπορούσα να ξεπληρώσω το χρέος. Τώρα όμως νομίζω ότι θα το κάνω για να αποκτήσω τα εργαλεία για τη δουλειά ...

Από αυτά λοιπόν τα χρήματα εξοικονομήθηκαν τα εργαλεία και τα μαλλιά. Ετρωγαν ελαφριά όσο δούλευαν και δειπνούσαν χαρούμενοι μετά την εργασία. Επαψαν να είναι σκυθρωποί και να υποβλέπουν ο ένας τον άλλο και βλέπονταν μεταξύ τους χαρούμενα. Εκείνες τον αγαπούσαν ως κηδεμόνα τους και εκείνος επειδή ήταν χρήσιμες.»

Κυρίαρχο στήριγμα του οίκου ήταν ο γάμος που, όπως λέει ο Ξενοφών, πρώτος του σκοπός ήταν η διακίονση της ζωής αλλά και η φροντίδα της παλιότερης γενιάς στα γεράματα από τη νεότερη. Η ασφαλής κληροδότηση του οίκου στην επόμενη γενιά των νόμιμων τέκνων ήταν κυρίαρχη υποχρέωση, ενώ για τα εξώγαμα υπήρχε η γνωστή ως τα νεότερα χρόνια αντιμετώπιση.⁷² Όταν στην Αθήνα ένας οίκος έμενε χωρίς άντρα διάδοχο, η επίκληρος (κληρονόμος μοναχοκόρη) διάδοχος μπορούσε να παντρευτεί έναν συγγενή και ο πρώτος της γιος να κληρονομήσει τον οίκο. Ήταν, επίσης, δυνατόν να διασπαστεί ένας οίκος και να δημιουργηθούν περισσότεροι με την κατάτμηση της περιουσίας. Ο Δημοθένης, για παράδειγμα, αναφέρει τον Βούσελο από την Αθήνα, που μείωσε την περιουσία του στους πέντε γιούς του, οι οποίοι παντρεύτηκαν, έκαναν παιδιά, εγγόνια, και δημιούργησαν πέντε οίκους από τον αρχικό.⁷³ Δεν επιτρεπόταν γάμος με ξένους και υπήρχαν οι θεσμοί της προίκας, του διαζυγίου, της υιοθεσίας και της διαθήκης. Οι γάμοι σε μεγάλες ηλικίες αποθαρρύνονταν, γι' αυτό και ο τύραννος των Συρακουσών Διονύσιος, όταν η μητέρα του ζήτησε να την παντρεύει, της απάντησε πως έλυσε τους νόμους της πόλης, όμως δεν μπορούσε να καταργήσει και τους νόμους της φύσης, προξενεύοντας νύφες ανάρμοστες...

«Γιατί δεν επιτρέπεται η αταξία στην κοινωνία, αυτά τα παράκαιρα και άχαρα ζευγαρώματα, που δεν αποσκοπούν στη γαμήλια πράξη και τον προορισμό της ... Κι αν ανακαλύψει νεαρό στο δωμάτιο μιας πλούσιας γριάς που παχαίνει σαν την πέρδικα από τη συνουσία, να τον παίρνει από εκεί και να τον εγκαθιστά σε παρθένα νύφη που έχει ανάγκη από άνδρα.»

Πλούταρχος, Σόλων 20.7.5

Ο Ησίοδος, στα τέλη της Γεωμετρικής Εποχής, αναφέρει ότι ιδανική ηλικία για το γάμο ήταν δεκαέξι χρονών για τη γυναίκα και τριάντα για τον άνδρα.⁷⁴ Για τον Αριστοτέλη, λίγους αιώνες αργότερα, ιδανική ηλικία για τη γυναίκα ήταν τα δεκαοχτώ, ενώ για τον άνδρα τα τριάντα επτά.

«Και όλα τούτα σχεδόν ρυθμίζονται μ' ένα προληπτικό μέτρο. Αφού από τη φύση έχει καθοριστεί ανώτατο όριο για την ικανότητα τεκνοποίησης του άντρα τα εβδομήντα χρόνια και της γυναίκας τα πενήντα, η ηλικία των συζύγων πρέπει να έχει τέτοια σχέση, ώστε να διατρέχουν μαζί τις ηλικίες πριν από τη λήξη της τεκνοποιίας. Η ένωση πολύ νεαρών ατόμων είναι βλαβερή για την τεκνοποιία. Σε όλα τα όντα, τα παιδιά των νεαρών είναι και ατελή και συχνότερα θηλυκά και μικρόσωμα, άρα αναπόφευκτα το ίδιο συμβαίνει και με τους ανθρώπους. Και ιδού η απόδειξη. Σε όσες πόλεις συνηθίζεται να παντρεύονται νεαροί με νεαρές, οι άνθρωποι είναι ατελείς και μικρόσωμοι. Επίσης, οι νεαρές κοπέλες καταπονούνται υπερβολικά στον τοκετό και οι περισσότερες πεθαίνουν. Γι' αυτό λένε μερικοί ότι στους κατοίκους της Τροιζήνας δόθηκε χρησμός, επειδή πέθαιναν πολλές κοπέλες, αφού συνηθίζαν να παντρεύονται μικρές, ότι νοιάζονταν περισσότερο για το πώς θα τις πάντρευαν, όχι όμως και για το τι καρπούς θα θέριζαν. Συμφέρει ακόμα και από την άποψη της σωφροσύνης οι γυναίκες να παντρεύονται σε μεγαλύτερη ηλικία, επειδή, όπως φαίνεται, οι νεαρές κοπέλες γίνονται ακόλαστες, όταν

συνουσιάζονται από μικρή ηλικία. Αλλά φαίνεται ότι βλάπτεται και η ανάπτυξη των νεαρών αγοριών, αν συνουσιαστούν πριν ολοκληρωθεί η ανάπτυξη του σπέρματος. Γιατί και γι' αυτό χρειάζεται ορισμένος χρόνος, η υπέρβαση του οποίου δεν το αυξάνει. Έτσι για τις γυναίκες είναι καλό να παντρεύονται στα δεκαοχτώ τους χρόνια, ενώ για τους άντρες όταν φτάσουν τα τριανταεπτά ή λίγο νωρίτερα.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1335α (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, 1993)

Η γυναίκα

«Τις εταίρες έχουμε για ηδονή. Τις παλλακίδες για καθημερινή φροντίδα του σώματος. Τις συζύγους για νόμιμα παιδιά και πιστό φύλακα στο σπίτι.»

Δημοσθένης, Κατά Νεαίρας Or.59 122.4

«Πρακτικά και θεωρητικά, άλλη εξουσία είναι η δεσποτική, άλλη η επιστατική, και άλλη η πολιτική. Η δεσποτική αποσκοπεί στο προσωπικό συμφέρον και όχι στο συμφέρον των αρχομένων. Τέτοια εξουσία ασκεί ο τύραννος στους υπηκόους και το αφεντικό στους δούλους. Επιστατική είναι η εξουσία που ασκείται μόνο για το καλό των αρχομένων και όχι της εξουσίας. Αυτή ασκείται από τους γιατρούς για τους αρρώστους, από τους αλείπτες των αθλητών, από τους διδάσκοντες για τους διδασκόμενους.

Πολιτική είναι η εξουσία που αποσκοπεί στο κοινό συμφέρον τόσο της εξουσίας όσο και των αρχομένων. Με αυτό το πνεύμα είναι οργανωμένος τόσο ο οίκος όσο και η πόλις... Επειδή λοιπόν και ο άνδρας εξουσιάζει τη γυναίκα, η εξουσία που ασκεί είναι είτε δεσποτική, είτε επιστατική, είτε πολιτική... Οι άνδρες που ασκούν τη δεσποτική εξουσία στην οικογένεια μισούνται από τις γυναίκες τους... Όσοι ασκούν την επιστατική περιφρονούνται, γιατί θυμίζουν κόλακες και αυτούς που κρέμονται από τα φουστάνια των γυναικών. Όσοι όμως ασκούν πολιτική εξουσία, αυτοί θαυμάζονται και αγαπώνται.»

Αυτές τις αναλλοίωτες αλήθειες υποστήριζε ο Καλλικρατίδας από τη Λακωνία,⁷⁵ μία περιοχή που φημιζόταν για την ελευθερία των γυναικών της. Ήταν μητέρες και συντρόφισσες ηρώων, ηρωίδες και οι ίδιες που είχαν τη δύναμη να θέτουν ως υπέρτατο αγαθό το καλό της πόλεως. Η ασυνήθιστη ελευθερία τους είχε κατοχυρωθεί με ρήτρες που επέβαλε κατά την παράδοση ο μεγάλος Λυκούργος, την Πρώιμη Εποχή Σιδήρου. Πίστευε ότι για την κατασκευή των ρούχων -κύρια απασχόληση των άλλων γυναικών στην αρχαιότητα- κατάλληλες στη Σπάρτη ήταν μόνο οι δούλες, ενώ για τις ελεύθερες κυρίαρχη φροντίδα θα ήταν μόνο τα παιδιά. Η πόλις του Λυκούργου δεν επιχείρησε να «σωφρονίσει τις γυναίκες» (καθώς θα έλεγε αργότερα ο Αριστοτέλης). Αντίθετα, έβγαλε τα κορίτσια από τη σκιά, εκμηδένισε τη γυναικεία αδυναμία και κατοχύρωσε τη φυσική και υγιεινή τους διαπαιδαγώγηση, ώστε να φημιζονται τόσο για τα γυμνασμένα, ωραία τους κορμιά όσο και για τη δύναμη της ψυχής τους. Τα κορίτσια της ασκούσαν όπως και τα αγόρια, γιατί πίστευαν ότι αν άντρες και γυναίκες ήταν εξίσου δυνατοί, τα παιδιά θα γίνονταν ακόμη δυνατότερα.⁷⁶ Ακόμη, επέτρεψε να παίζουν γυμνά μέρος στις πομπές, να χορεύουν και να τραγουδούν σε ναούς, και μάλιστα μπροστά στα αγόρια.

«Η γύμνια των παρθένων δεν είχε τίποτε αισχρό, και δεν υπήρχε ντροπή ούτε ακολασία. Αντίθετα, συνήθιζε τα κορίτσια στην αφέλεια, στο ζήλο της ευεξίας. Τα ενέπνεε γενναίο φρόνημα, αφού όπως και οι άντρες μπορούσαν να μετέχουν στην αρετή και τη δόξα. Έτσι, οι Σπαρτιάτισσες ήταν σε θέση να λένε και να σκέπτονται αυτά που διηγούνται για τη Γοργώ, τη σύζυγο του Λεωνίδα. Γιατί όταν κάποια, όπως φαίνεται, ξένη της είπε:

- «Μόνες εσείς οι Λάκαινες κυβερνάτε τους άντρες» εκείνη απάντησε:

- «Γιατί μόνες εμείς γεννούμε άντρες»...

Εξάλλου, και αν ακόμη το ήθελε, ο Λυκούργος δεν θα μπορούσε να περιορίσει την ελευθερία των γυναικών «και τη γυναικοκρατία», αφού εξαιτίας των πολλών εκστρατειών, οι γυναίκες έμεναν αφεντικά στη Σπάρτη «όλο περιποιήσεις, για περισσότερο καιρό από ότι έπρεπε.»

Πλούταρχος, Λυκούργος 14.4

Τα γυναικεία θέματα της Σπάρτης ήταν, λοιπόν, εξαιρετικά προωθημένα, ακόμη και για τη σύγχρονη εποχή, αφού η νομοθεσία του Λυκούργου «εξάλειψε την κενή, τη γυναικώδη ζηλοτυπία, απέκλεισε κάθε αλαζονία και αταξία από τον γάμο και καθιέρωσε να γεννούν παιδιά μόνο οι άξιοι, περιγελώντας εκείνους που πιστεύουν ότι στον γάμο δεν χωρούν η ανάμειξη και η επικοινωνία, τα τιμωρούν μάλιστα με σφαγές και με πολέμους. Επέτρεπε λοιπόν στους ηλικιωμένους συζύγους νεαρών γυναικών, αν εκτιμούσαν και αγαπούσαν κάποιον από τους όμορφους και καλούς νέους, να τον εισάγουν στη γυναίκα τους, και από αυτή την καλή ράτσα να γεννηθεί το παιδί τους. Επιτρεπόταν επίσης στους χρηστούς άνδρες, που θαύμαζαν κάποια από τις παντρεμένες γυναίκες που ήταν μυαλωμένη και γεννούσε καλά παιδιά, να της ζητήσουν να πείσει τον άντρα της για να συνέλθουν μαζί της, ώστε, όπως όταν φυτεύεις σε καλλίκαρπη γη, να γεννηθούν άξια παιδιά, αδελφια και συγγενείς άξιων ανδρών. Γιατί, πρώτα από όλα, ο Λυκούργος πίστευε ότι τα παιδιά δεν ανήκουν στον πατέρα τους, αλλά στην πόλη, και γι' αυτό ήθελε οι πολίτες να γεννιούνται από τους άριστους και όχι από τυχόντες. Κι ακόμη, πίστευε ότι στους νόμους των άλλων πόλεων επικρατεί μεγάλη ανοησία και ελαφρότητα. Γιατί, ακόμη και οι σκύλες και οι φοράδες οδηγούνται στους καλύτερους επιβήτορες με χίλια παρακάλια και με χρήματα στα αφεντικά τους, ενώ αντίθετα οι γυναίκες κλείνονται στα σπίτια και φρουρούνται, έχοντας την απαίτηση να γεννούν μόνο τα δικά τους παιδιά, ακόμη και αν είναι ανόητοι, υπερήλικες και άρρωστοι... Κάνοντας όλα αυτά με φυσικό και πολιτικό τρόπο, καθόλου δεν έγιναν οι γυναίκες εύκολες, ώστε η μοιχεία ήταν σε αυτούς εντελώς άγνωστη. Αναφέρεται μάλιστα το ανέκδοτο ενός πολύ παλιού Σπαρτιάτη, του Γεράδα, ο οποίος όταν ρωτήθηκε τι παθαίνουν σε αυτούς οι μοιχοί, είπε:

- Ξένε, σε εμάς δεν γίνεται κανείς μοιχός.

Εκείνος απάντησε: - Και αν υποθέσουμε ότι γίνεται;

- Πληρώνει έναν μέγα ταύρο, που αφού σκύψει από τον Ταῦγετο πίνει νερό από τον Ευρώτα.

Εκείνος έμεινε κατάπληκτος και του είπε:

- Καλά και είναι δυνατόν να υπάρξει τόσο μεγάλος ταύρος;

Και ο Γεράδας γέλασε και απάντησε:

- Καλά, και είναι δυνατόν να υπάρξει μοιχός στην Σπάρτη;»

Πλούταρχος, Λυκούργος 15.6.2

Όμως στις περισσότερες ελληνικές κοινωνίες, η θέση της γυναίκας ήταν πολύ πιο περιορισμένη, η εξάρτηση από τον άντρα πολύ πιο ισχυρή και η τιμωρία όσων παρεκτρέπονταν αυστηρή. Ο Αισχίνης (Αισχίνης, Κατά Τιμάρχον 182-183), για παράδειγμα, τον 4ο αι. π.Χ. προσπαθούσε να υπενθυμίσει στους Αθηναίους τους προγόνους τους, «που ήταν αυστηροί με τα αίσχη και φρόντιζαν για τη σωφροσύνη των παιδιών τους. Έτσι, όταν ένας πολίτης ανακάλυψε πως η θυγατέρα του είχε διαφθαρεί και δεν είχε διαφυλάξει την αγνότητά της για τον γάμο, την φυλάκισε σε ένα έρημο σπίτι μαζί με ένα άλογο, το οποίο, κλεισμένο εκεί μέσα μαζί της, επρόκειτο προφανώς να τη σκοτώσει... Ο δε Σόλων, ο ενδοξότερος από όλους τους νομοθέτες, νομοθέτησε με αρχαϊκή σεμνότητα για την ευκοσμία των γυναικών. Απαγόρευσε στη μοιχή να στολίζεται και να πηγαίνει στα δημόσια ιερά, για να μην αναμειγνύεται με τις άλλες γυναίκες και τις διαφθείρει κι αυτές. Αν συλληφθεί στολισμένη ή στο ναό, επέτρεψε στον καθένα να τις σχίζει τα ρούχα, να της πετά τα κοσμήματα και να την χτυπά, να την ατιμάζει και να της κάνει τον βίο αβίωτο. Απαγόρευσε μόνο να την σκοτώσουν και να την αφήσουν ανάπηρη.»

Παρόλα αυτά, ακόμη και στη συντηρητική στα γυναικεία θέματα Αθήνα, η διακώνιση του οίκου επέτρεπε ελεγχόμενες αποκλίσεις, μερικές από τις οποίες φαίνονταν αργότερα άτοπες και γελοίες, όπως π.χ. «ο νόμος που επέτρεπε στην επίκληρο να κάνει έρωτα με όποιον από τους κοντινότερους συγγενείς της προτιμούσε, εφόσον ο άντρας της ήταν ανίκανος. Μολονότι, καταπώς λεν μερικοί, κι αυτό σωστά νομοθετήθηκε για όσους ήταν ανίκανοι αλλά παντρεύονταν επίκληρους για την παρουσία τους, παραβιάζοντας τη φύση νόμιμα» (Πλούταρχος, Σόλων 20.2).

Η προίκα της γυναίκας ήταν ιδιοκτησία της, τουλάχιστον όσον αφορά στην Αθήνα (για την κοινωνική ζωή της οποίας σώθηκαν οι περισσότερες πληροφορίες). Επέστρεφε μάλιστα στον πατρογονικό της οίκο σε περίπτωση διαζυγίου ή θανάτου χωρίς απογόνους. Η ρύθμιση ήταν μία δικλείδα ασφαλείας για τη γυναίκα και ένας από τους τρόπους, αλλά όχι ο μόνος, που αποθαρρύνονταν τα διαζύγια.

«Η Ιππαρέτη ήταν σεμνή, αγαπούσε τον άνδρα της, και στενοχωριόταν για τις σχέσεις του τόσο με ξένες όσο και με αστές γυναίκες. Εφύγε λοιπόν από το σπίτι και πήγε στον αδελφό της. Επειδή όμως ο Αλκιβιάδης αδιαφόρησε και συνέχισε να ζει στην ακολασία, χρειάστηκε να παραδώσει η ίδια στον άρχοντα την αίτηση διαζυγίου, σύμφωνα με τον νόμο. Τότε λοιπόν, ήλθε ο Αλκιβιάδης, την άρπαξε και περνώντας μέσα από την Αγορά την πήγε σπίτι, χωρίς κανείς να τολμήσει να του την πάρει από τα χέρια. Έμεινε παρόλα αυτά κοντά του μέχρι τον θάνατό της, πέθανε δε λίγο μετά τον απόπλου του Αλκιβιάδη στην Έφεσο. Εκείνη η βιαιότητα δεν θεωρήθηκε παράνομη ούτε απάνθρωπη. Φαίνεται, μάλιστα, ότι γι' αυτό ο νόμος απαιτούσε να παραδίδει η ίδια η γυναίκα την αίτηση διαζυγίου στον άρχοντα, για να έχει ο άνδρας την ευκαιρία να την πάρει πίσω.»

Πλούταρχος, Αλκιβιάδης 8.4.4

Στις φτωχότερες οικογένειες, οι γυναίκες θα έπρεπε να συμμετέχουν στην οικονομική στήριξη του οίκου (πωλήτριες στις λαϊκές αγορές, μαμές, τροφοί κ.λπ.), άρα και στη ζωή έξω από το σπίτι. Ακόμη όμως και όταν δεν υπήρχε ανάγκη εργασίας, αν η οικονομική κατάσταση του οίκου δεν επέτρεπε τη συντήρηση ενός τουλάχιστον δούλου, η γυναίκα έπρεπε να μετακινείται για τις οικιακές δουλειές, π.χ. για να φέρει νερό, ψώνια κ.λπ. Όμως, σε έναν εύπορο οίκο (όπως του Ισόμαχου που θα δούμε παρακάτω), η σύζυγος παρέμενε επόπτης των οικιακών θεμάτων, προστατευμένη και αξιοσέβαστη αλλά αποκλεισμένη από τον έξω κόσμο, με τον οποίο επικοινωνούσε στις γιορτές της πόλης και στα οικογενειακά γεγονότα. Το σύνηθες ιδανικό για μία καθώς πρέπει γυναίκα φαίνεται πως ήταν η λευκότητα στο πρόσωπο, το σώμα και την ψυχή, ιδανικό με μακρότατη διάρκεια ζωής στην ιστορία της ανθρωπότητας. Δεν έλειψαν, βέβαια, και εκείνοι που πίστευαν ότι η γυναικεία φύση δεν είναι κατώτερη του άνδρα, με χαρακτηριστική την άποψη του Σωκράτη, στον Ξενοφώντα. Κατά κανόνα, όμως, αν υπήρχε κάποια επίδραση της γυναίκας στον έξω κόσμο, αυτή γινόταν έμμεσα διά των ανδρών του οίκου: παιδιά, σύζυγο, πατέρα, αδελφία κ.λπ., όπως εξάλλου και μέχρι τα νεότερα χρόνια.

«- Σωκράτης: Εν πολλοίς, από άλλα και από αυτά που κάνει αυτό το κορίτσι, είναι φανερό ότι η γυναικεία φύση δεν είναι κατώτερη από τον άνδρα, απλώς χρειάζεται ρώμη και ισχύ. Ωστε, αν κάποιος από εσάς έχει γυναίκα, ας τη διδάξει ό,τι χρειάζεται να μάθει.

- Αντισθένης: Πώς λοιπόν Σωκράτη, αφού αυτά πιστεύεις, δεν εκπαιδεύεις την Ξανθίππη, αλλά έχεις αυτή τη γυναίκα που είναι η πιο ανυπόφορη από όσες υπήρξαν μέχρι τώρα και από όσες θα υπάρξουν στο μέλλον;

- Σωκράτης: Γιατί βλέπω ότι και εκείνοι που θέλουν να γίνουν καβαλλάρηδες δεν κατέχουν υπάκουα άλογα, αλλά άλογα με ταπεραμέντο. Γιατί πιστεύουν ότι αν τα βγάλουν πέρα με τέτοια άλογα, τότε εύκολα θα χειρίζονται τα υπόλοιπα.»

Ξενοφών, Συμπόσιον 2.9.2

«Μιλώντας σκωπτικά για τον γιό του, που επηρέαζε πολύ τη μητέρα του, και εξαιτίας της αυτόν τον ίδιο, ο Θεμιστοκλής έλεγε:

- Από όλους τους Έλληνες, αυτός είναι που έχει τη μεγαλύτερη δύναμη.

Γιατί τους Έλληνες τους κυβερνούν οι Αθηναίοι, τους Αθηναίους ο Θεμιστοκλής, τον Θεμιστοκλή η μητέρα του γιού του, και αυτός τη μητέρα του.»

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής 18.7.1

Βέβαια, ανάμεσα στον ερωτευμένο Θεμιστοκλή και τη θεωρητικοποίηση της γυναικείας κατωτερότητας από τον Αριστοτέλη,⁷⁷ θα υπήρχε ποικιλία στη σχέση των φύλων, ανάλογα με τις περιστάσεις και τον χαρακτήρα των ανθρώπων.

Σκηνές στον γυναικωνίτη.

Απεικονίζονται τα διάφορα στάδια της διαδικασίας παραγωγής ρούχων και άλλων υφασμάτων του οίκου, κύρια εκπαίδευση των κοριτσιών και βασική ενασχόληση της γυναίκας στο πλαίσιο της (οικιακής) οικονομίας: το ζύγισμα του μαλλιού, το γνέσιμο και η κατασκευή κλωστής, ο αργαλειός για την ύφανση, το δίπλωμα του υφάσματος. Η κλωστή στην αρχαιότητα κατασκευαζόταν από μαλλί ή λινάρι.⁷⁸

Μελανόμορφη λήκυθος (σε ανάπτυγμα), μέσα βου αι. π.Χ., Νέα Υόρκη, Metropolitan Museum of Art.

Η επιφανέστερη περίπτωση ερωτευμένου που απήφησε την τρέχουσα ηθική ήταν ο Περικλής, ο οποίος απομάκρυνε τη νοικοκυρεμένη Αθηναία γυναίκα του για να συζητήσει με μία διανοούμενη και ωραία Μιλησία, την Ασπασία.

«Επειδή λοιπόν για το χατήρι της Ασπασίας τα έπραξε αυτά με τους Σαμίους, πρέπει σε αυτό το σημείο να αναρρωτηθούμε για τη γυναίκα αυτή, ποια τέχνη ή ποια δύναμη ήταν εκείνη που κατείχε ώστε να έχει του χεριού της τους σημαντικότερους πολιτικούς, ώστε να ασχοληθούν μαζί της οι φιλόσοφοι, διά πολλών και με σοβαρότητα... Μερικοί λένε ότι ήταν σοφή και ικανή στα πολιτικά. Λένε, μάλιστα, ότι και ο Σωκράτης με τους φίλους του σύχναζε τότε-τότε στο σπίτι της, και ότι η παρέα της έφερνε και τις γυναίκες τους σπίτι της, μολοντί η εργασία της δεν ήταν κόσμια ούτε σεμνή, αφού συντηρούσε νεαρές εταίρες. Ο Αισχίνης, μάλιστα, λέει ότι ο προβατέμπορος Λυσικλής, μολοντί από ταπεινή καταγωγή, έγινε ο πρώτος ανάμεσα στους Αθηναίους, επειδή μετά τον θάνατο του Περικλή συζούσε με την Ασπασία. Στον «Μενέξενο» μάλιστα του Πλάτωνα ... αναφέρεται η πληροφορία ότι η γυναίκα αυτή είχε τέτοια υπόληψη, ώστε να διδάσκει στους Αθηναίους ρητορική. Φαίνεται, πάντως, ότι η αγάπη του Περικλή για τη γυναίκα αυτή ήταν κυρίως ερωτική... Λέγεται δε, ότι τόσο ονομαστή και διάσημη έγινε η Ασπασία, ώστε και ο Κύρος ... την πιο αγαπημένη του παλλακίδα την ονόμασε Ασπασία, ενώ ονομαζόταν Μιλτώ.»

Πλούταρχος, Περικλής 24.2.1

Όπως πάντα όμως, έτσι και τότε, ο οικείος μικρόκοσμος που τόσο όμορφα οργάνωσε η κλασική αρχαιότητα, δεν θα μπορούσε να προστατεύσει το καθαρόαιμο του οίκου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του εκκεντρικού Αλκιβιάδη στη Σπάρτη.

«Διέφθειρε λοιπόν ο Αλκιβιάδης την Τιμαία, σύζυγο του βασιλιά Αγί, όταν εκείνος έλειπε σε εκστρατεία, και απέκτησε μαζί της ένα αγοράκι που έξω το γνώριζαν ως Λεωτυχίδη, μέσα όμως στα ανάκτορα το όνομα που ψιθυριζόταν από τη μητέρα του στις φίλες και ακολούθους της ήταν Αλκιβιάδης. Τόσο μεγάλος έρωτας είχε καταλάβει τη γυναίκα. Κι εκείνος, καμαρώνοντας, έλεγε ότι δεν το είχε κάνει ούτε από έπαρση, ούτε επειδή τον είχε κυριεύσει η ηδονή, αλλά για να βασιλεύουν στους Λακεδαιμονίους οι απόγονοί του ... Γι' αυτό και εξέπεσε αργότερα από τη βασιλεία ο Λεωτυχίδης.»

Πλούταρχος, Αλκιβιάδης 23.7.1

Ακόμη πιο χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός καθημερινού ανθρώπου, του Ευφίλητου από την Αθήνα. Η ιστορία διασώθηκε χάρη στον Λυσία, που τον υπερασπίστηκε στο δικαστήριο μετά το φόνο του εραστή της γυναίκας του, έναν φόνο που το δίκαιο των Αθηνών θεωρούσε νόμιμο, εφόσον ο δράστης συλλαμβανόταν επ' αυτοφώρω.

«Εγώ λοιπόν κύριοι δικασταί, όταν ήλθε η ώρα να παντρευτώ και πήρα τη γυναίκα μου στο σπίτι, πριν αποκτήσουμε παιδιά την πρόσεχα και την προστάτενα, όπως ήταν φυσικό, και της φερόμουν με τέτοιο τρόπο

ώστε να μην τη στενοχωρώ, ούτε όμως και να κάνει ό,τι θέλει. Όταν αποκτήσαμε παιδί, της είχα πλέον εμπιστοσύνη και ό,τι είχα το παρέδωσα, γιατί νόμιζα ότι το παιδί είναι ο μεγαλύτερος δεσμός ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα. Στις αρχές ήταν η καλύτερη όλων. Γιατί και καλή οικονόμος ήταν, και φειδωλή και ικανή στη διοίκηση του οίκου.

Ο θάνατος όμως της μητέρας μου έγινε η αιτία όλων των συμφορών μου. Ο άνθρωπος αυτός ακολούθησε την κηδεία, είδε τη γυναίκα μου και ύστερα από λίγο καιρό τη διέφθειρε. Πρέπει, πρώτα απ' όλα, να σας πω (αφού όλα πρέπει να τα διηγηθώ) ότι έχω ένα μικρό σπίτι με δύο ισομεγέθη πατώματα, πάνω τον γυναικωνίτη, κάτω τον ανδρώνα. Όταν γεννήθηκε το παιδί μας, η μητέρα του το θήλαζε. Και για να μην κινδυνεύει ανεβοκατεβαίνοντας τις σκάλες κάθε φορά που έπρεπε να πάει για πλύσιμο, μετακόμισα τον ανδρώνα πάνω και οι γυναίκες έμειναν κάτω.

Με τον καιρό, λοιπόν, έγινε συνήθεια η γυναίκα μου να με αφήνει συχνά για να κοιμηθεί κάτω με το παιδί, όπου το θήλαζε για να μην κλαίει. Τα πράγματα πήγαιναν έτσι για πολύ καιρό, και ποτέ δεν υποπτεύθηκα τίποτε. Ήμουν τόσο ηλίθιος ώστε να πιστεύω ότι η γυναίκα μου ήταν η πιο αξιοπρεπής στην πόλη.

Ο καιρός περνούσε λοιπόν, κύριοι. Κάποτε, που επέστρεψα απροσδόκητα από το αγρόκτημα, το παιδί έκλαιγε στο δείπνο, εκνευρισμένο. Η υπηρέτρια το πείραζε επίτηδες για να κλαίει, όπως έμαθα αργότερα, γιατί ο άλλος ήταν μέσα στο σπίτι. Είπα λοιπόν στη γυναίκα μου να πάει να το θηλάσει, για να σταματήσει το κλάμα... Εκείνη έκανε ότι τάχα δεν ήθελε, γιατί δήθεν είχε χαρεί πολύ που με είδε ύστερα από τόσο καιρό. Όταν θυμώσα και της έδωσα εντολή να ανέβει αμέσως, μου είπε «- και βέβαια, για να πειράζεις εδώ την υπηρέτρια. Κι άλλοτε την τραβολογούσες μεθυσμένος.»

Και καθώς εμένα με έπιασαν τα γέλια, εκείνη σηκώθηκε και -παιδιαρίζοντας- βγήκε από την πόρτα παίρνοντας το κλειδί. Και γω, χωρίς να υποπτευθώ τίποτα και απερίσκεπτος (από την κούραση) μετά τα χωράφια, πήγα να κοιμηθώ ικανοποιημένος. Προς τα ξημερώματα, ήλθε και άνοιξε την πόρτα. Ρώτησα γιατί έκαναν θόρυβο οι αυλόπορτες τη νύχτα και μου απάντησε ότι έσβησε το λυχνάρι του παιδιού και πήγε να το ανάψει από τον γείτονα. Το πίστεψα και σώπασα. Αλλά μου έκανε εντύπωση, κύριοι, ότι το πρόσωπό της ήταν φτιασιδωμένο, αν και δεν είχαν περάσει ούτε τριάντα μέρες που ο αδελφός της είχε πεθάνει. Δεν το σχολίασα και έφυγα χωρίς να μιλήσω.

Υστερα από αυτά, και αφού πέρασε κάποιο διάστημα, κατά τη διάρκεια του οποίου ήμουν ανίδεος των κακών που μου είχαν συμβεί, με πλησίασε μία ηλικιωμένη γυναίκα. Την είχε στείλει κρυφά μια άλλη γυναίκα, με την οποία εκείνος εμοίχευε, όπως έμαθα αργότερα. Επειδή λοιπόν θεώρησε ότι ήταν αδικημένη και θυμώσε που δεν την επισκεπτόταν πλέον, αναζήτησε την αιτία, τον παρακολούθησε και την ανακάλυψε. Με πλησίασε, λοιπόν, η γυναίκα κοντά στο σπίτι και μου είπε:

- Ευφίλhte, μη νομίζεις ότι έχω διάθεση για ανακατοσούρες. Όμως ο άντρας που ατιμάζει εσένα και τη γυναίκα σου είναι και εχθρός δικός μου. Πιάσε την υπηρέτρια που σας κάνει θελήματα και πηγαίνει στην αγορά και ανάγκασέ τη να σου μιλήσει, θα τα μάθεις όλα» μου είπε. «Ο Ερατοσθένης είναι που τα κάνει αυτά, από τον δήμο Οίη της Αττικής. Δεν διέφθειρε μόνο τη δική σου γυναίκα, αλλά και πολλές άλλες. Είναι μια τέχνη που την κατέχει καλά».

Αυτά είπε και έφυγε. Εγώ βέβαια καταταράχτηκα και ήλθαν αμέσως στον νου μου όλα όσα είχαν συμβεί στο δωμάτιο. Ο θόρυβος της μέσανλης και της αύλειας θύρας που ποτέ δεν είχε ξανακουστεί, η μπογιά στο πρόσωπο της γυναίκας μου, όλα ξανάλθαν στο μυαλό μου και με γέμισαν υποψίες.»

Λυσίας, Υπέρ του Ερατοσθένη Φόνου Απολογία Or.1 6.1 κ.εξ.

α.

β.

Σκηνές στον γυναικωνίτη: α) Γυναίκα με τη ρόκα της, και δεύτερη με κέντημα. Ερυθρόμορφη αγγειογραφία (πυξίδα), Παρίσι, Μουσείο Λούβρου. β) Γυναίκα τακτοποιεί υφάσματα σε κασέλα. Πίνακας του 5ου αι. π.Χ. στον Τάραντα.

Μία αντίθετη, εξιδανικευμένη σχέση της αθηναϊκής συζυγικής ζωής και ένα ιδανικό τοπίο του οίκου δίνονται από τον Ξενοφώντα στον Οικονομικό, διά στόματος του Ισόμαχου, ενός Αθηναίου άρχοντα με μεγάλη κτηματική περιουσία:

«- Πέρασε καθόλου από το μυαλό σου, γυναίκα, γιατί διάλεξα εσένα για σύζυγο, και γιατί, από την άλλη πλευρά, οι γονείς σου επέλεξαν εμένα; Όχι βέβαια γιατί δεν είχαμε άλλη επιλογή στο κρεβάτι, αυτό φαντάζομαι το καταλαβαίνεις. Πρόθεσή μας ήταν να βρούμε τον καλύτερο σύντροφο για τον οίκο και για τα παιδιά μας ... Αν κάποτε ο θεός μάς δώσει παιδιά, τότε θα αποφασίσουμε μαζί πως θα τα αναθρέψουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Σύντροφοι θα είμαστε και σε αυτό και κοινή ευλογία θα στηρίζει τα γηρατιά μας. Επί του παρόντος όμως, αυτός είναι ο οίκος μας, κοινός και για τους δύο μας. Ότι εγώ κατέχω το κατέθεσα ήδη ως κοινή μας περιουσία, και αυτά που εσύ έφερες μαζί σου το ίδιο. Δεν χρειάζεται να κάτσουμε να υπολογίσουμε σε αριθμούς ποιος πρόσφερε περισσότερα. Ας το δούμε κάπως έτσι: όποιος αποδειχθεί καλύτερος σύντροφος, αυτός θα έχει προσφέρει τα περισσότερα...

Δεν είναι λίγη ούτε ασημαντή η προσφορά της γυναίκας στον οίκο, όπως δεν είναι και της βασίλισσας στην κυψέλη των μελισσών ... Γιατί οι θεοί με μεγάλη περίσκεψη συνέδεσαν τον άντρα με τη γυναίκα, για να έχουν ωφέλεια ο ένας από τον άλλο ... Πρώτος σκοπός είναι βέβαια να διαιωνισθεί η ζωή αλλά και η παλιότερη γενιά να έχει φροντίδα από τη νεότερη στα γεράματα ... Έπειτα, οι εξωτερικές υπαίθριες δουλειές και οι εσωτερικές, δηλαδή οι οικιακές, έχουν όλες ανάγκη από εργασία και φροντίδα. Γι' αυτό ο θεός έπλασε τη γυναίκα κατάλληλη για τις εσωτερικές δουλειές, τον άντρα για τις εξωτερικές ...

Δικιά σου δουλειά είναι, λοιπόν, να μένεις στο σπίτι. Να στέλνεις όσους υπηρέτες έχουν δουλειά έξω, να επιβλέπεις όσους εργάζονται μέσα. Να παραλαμβάνεις ό,τι εισέρχεται, να διανέμεις ό,τι πρέπει να δαπανάται αλλά να φροντίζεις και για περισσεύμα. Γιατί βέβαια, δεν πρέπει να ξοδεύουμε σε ένα μήνα αυτά που είναι να δαπανηθούν σε ένα χρόνο. Όταν έρχονται τα μαλλιά, να φροντίζεις να υφαίνονται όσα ιμάτια χρειάζονται. Να φροντίζεις πως το σιτάρι θα γίνει ψωμί ... κι αν κανείς από τους υπηρέτες αρρωστήσει να επιμεληθείς εσύ η ίδια ώστε να γίνει καλά ... Το καλύτερο από όλα θα' ναι να φανείς καλύτερη από μένα, να καταφέρεις να με κάνεις να σε λατρεύω και να μη φοβάσαι πως περνώντας τα χρόνια θα σε φροντίζω λιγότερο. Να είσαι βέβαιη πως όσο καλύτερη σύντροφος είσαι και φύλακας για τα παιδιά μας, τόσο ψηλότερα θα σε υπολογίζουν στο σπίτι μας. Γιατί, τα αγαθά δεν αυξάνονται με την ομορφιά της νεότητας, αλλά με τις αρετές του ανθρώπου... Τη συμβούλεψα λοιπόν Σωκράτη, να μην κάθεται όλη μέρα σαν σκλάβος, αλλά - με τη βοήθεια των θεών - να στέκεται μπροστά στον αργαλειό, όπως αρμόζει σε μια οικοδέσποινα, και ακόμη, να διδάσκει αυτά που ξέρει καλύτερα και να διδάσκεται εκείνα που ξέρει λιγότερο. Να επιθεωρεί εκείνον που κάνει τα ψωμιά, να επιβλέπει τον ταμία που κάνει προμήθειες και γενικά να φροντίζει ώστε να είναι όλα εν τάξει. Της είπα ακόμη ότι τέτοιου είδους δραστηριότητες, π.χ. το ζύμωμα και το τίναγμα ρούχων και στρωμάτων, που συνδυάζουν τη φροντίδα με την άσκηση, θα της ανοίξουν την όρεξη, θα της κάνουν όμορφη επιδερμίδα και καλό στην υγεία. Γιατί, σε σύγκριση με μια σκλάβη, η εμφάνιση μιας αφτιασιδωτης και καθώς πρέπει συζύγου είναι διεγερτική, πολύ περισσότερο αφού και η ίδια χαρίζεται εκουσία, ενώ η σκλάβη είναι αναγκασμένη να σε εξυπηρετεί.»

Ξενοφών, Οικονομικός 7.10.4

«Δεν έχει πολυτέλειες το σπίτι μου, Σωκράτη. Κύριος στόχος του είναι να βρίσκονται όλα στη σωστή τους θέση. Ο θάλαμος (κρεβατοκάμαρα) με τα πολυτιμότερα του νοικοκυριού βρίσκεται στο πιο ασφαλές μέρος. Στο δροσερότερο είναι το κρασί και στο ξηρότερο το σιτάρι. Στο πιο φωτεινό, είναι οι χώροι και τα πράγματα που έχουν περισσότερη ανάγκη από φως. Τα κύρια δωμάτια είναι έτσι φτιαγμένα ώστε να είναι δροσερά το καλοκαίρι και ζεστά τον χειμώνα, γιατί κοιτούν προς το νότο και είναι ευήλια τον χειμώνα και σκιερά το καλοκαίρι.

Εδειξα λοιπόν στη γυναίκα μου την πόρτα ανάμεσα στον ανδρωνίτη και τον γυναικωνίτη, που είναι κλειδωμένη για να μη βγαίνει από μέσα ό,τι δεν πρέπει να βγει, και γιατί δεν πρέπει οι δούλοι να γεννούνε παιδιά χωρίς τη δική μας συγκατάθεση. Οι καλοί δούλοι αφοσιώνονται ακόμη περισσότερο όταν κάνουν νόμιμα παιδιά, οι κακοί όμως, όταν σμίξουν παράνομα, ρέπουν πιο εύκολα προς την κακία ...

Αφού είπαμε αυτά, αρχίσαμε να τακτοποιούμε τα πράγματα, ξεκινώντας με εκείνα που χρησιμοποιούμε στις θυσίες. Στη συνέχεια, τακτοποιήσαμε τα γυναικεία γιορτινά κοσμήματα, τη γιορτινή και την πολεμική ανδρική στολή, τα στρώματα του γυναικωνίτη και του ανδρωνίτη, τα γυναικεία και τα ανδρικά παπούτσια.

Μία ομάδα κάναμε για τα όπλα, μία άλλη για τους αργαλειούς, άλλες για τα εργαλεία του σταριού, για τα σκεύη της μαγειρικής, του λουτρού, του ζυμώματος, τα επιτραπέζια. Τα ξεχωρίσαμε μάλιστα σε αυτά που χρησιμοποιούμε καθημερινά και στα επίσημα των συμποσίων, σε εκείνα που θα χρησιμοποιήσουμε μέσα στον μήνα και στα υπόλοιπα που θα ξοδευτούν μέσα στον χρόνο, για να ξέρουμε αν θα μας επαρκέσουν. Και αφού κάναμε αυτή την τακτοποίηση σε ομάδες, στη συνέχεια βάλαμε το καθένα στη θέση του.

Τα σκεύη που οι δούλοι χρησιμοποιούν καθημερινά, π.χ. τα μαγειρικά, τα εργαλεία για την επεξεργασία του μαλλιού και όλα τα σχετικά, τα παραδώσαμε σε αυτούς που θα τα χρησιμοποιούν ... Όσα χρησιμοποιούμε στις γιορτές, τις δεξιώσεις και τις άλλες σπάνιες περιπτώσεις, τα παραδώσαμε στην οικονόμο...

Και ύστερα από αυτά, Σωκράτη, είπα στη γυναίκα μου πως κανένα όφελος δεν θα υπάρχει αν η ίδια δεν φροντίσει κάθε πράγμα να είναι στη σωστή του θέση. Της έδωσα δηλαδή να καταλάβει ότι αυτή θα κρατά τον νόμο του σπιτιού ... αυτή θα εκτιμά και θα ανταμείβει όπως η βασίλισσα τον κάθε άξιο, ανάλογα με την αξία του, αλλά και ότι αυτή θα τιμωρεί τους ανάξιους.»

Ξενοφών, Οικονομικός 9.2.3

Σκεύη επιτραπέζια: πήλινα μελαμβαφή αγγεία από τη βόρεια Πιερία.

Αντίγραφα πήλινων καθημερινών σκευών από τη νότια Πιερία.

Η «χρηματιστική»

Στην προ-νομισματική εποχή του 800 π.Χ., ο Όμηρος τοποθετούσε τους ακτήμονες που εργάζονταν για λογαριασμό τρίτων στη χειρότερη κοινωνική θέση της εποχής του. Λίγο αργότερα, στην εποχή του Ησίοδου -επίσης προ-νομισματική, γεωργοκτηνοτροφική και μεταβλητική (ανταλλακτική)- ο μικροαγρότης με δικά του κτήματα έκανε μία ζωή κουραστική, που όμως τη χαρακτήριζαν η αυτάρκεια, η ανεξαρτησία και η αξιοπρέπεια, τα βασικά δηλαδή διακριτικά στοιχεία ενός ελεύθερου ανθρώπου. Τυχόν υποβιβασμός του σε ακτήμονα, τον οδηγούσε σε στέρηση της αυτονομίας του και στη δυσχερέστερη δυνατή οικονομική και κοινωνική θέση. Η αναγέννηση ωστόσο της Αρχαϊκής Εποχής ευθύνεται για την πρώτη εμφάνιση, καταρχήν στη Μικρά Ασία, μιας επαναστατικής καινοτομίας που άλλαξε την εξέλιξη του κόσμου: της εξίσωσης προϊόντων, υπηρεσιών και εργασίας με ένα ανταλλάξιμο εύχρηστο είδος, το νόμισμα. Το εφεύρημα γεννήθηκε στα παρσία της Μικράς Ασίας, κατέκτησε αμέσως τον ελληνικό κόσμο και δημιουργήσε ένα καινούργιο είδος κτητικής, που αποκαλούσαν χρηματιστική και για την οποία δεν φαίνεται έκτοτε να υπάρχει όριο στον πλούτο και τα αποκτήματα.

«Κάθε πράγματος η χρήσις είναι διπλή ... η μία είναι φυσική, η άλλη όχι. Π.χ. του παπουτσιού η μία χρήση είναι για να φοριέται στο πόδι, η άλλη είναι η μεταβλητική. Και οι δυο αποτελούν χρήσεις του παπουτσιού... η δεύτερη όμως δεν είναι φυσική, αφού το παπούτσι δεν κατασκευάστηκε για συναλλαγές. Το ίδιο συμβαίνει και με τα υπόλοιπα πράγματα, αφού όλα μπορούν να γίνουν αντικείμενα ανταλλαγών. ...

Είναι φανερό ότι στην πρωταρχική κοινωνία, την οικία, δεν υπήρχε η ανάγκη ανταλλαγών, αυτή προέκυψε όταν η κοινωνία έγινε πολυπληθέστερη. Μέσα στο σπίτι, όλοι συμμετείχαν σε όλα, στις διάσπαρτες όμως κοινωνίες με τις ποικίλες ανάγκες αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν την ανταλλαγή (όπως και σήμερα σε πολλά βαρβαρικά έθνη) μόνο όμως για χρήσιμα πράγματα αντί χρησίμων, τίποτε περισσότερο. Έδιναν και έπαιρναν π.χ. κρασί αντί για σιτάρι, σιτάρι αντί για κρασί και άλλα παρόμοια. Αυτή η μεταβλητική ήταν σύμφωνη με τη φύση και όχι ένα είδος χρηματιστικής, αφού γινόταν μόνο για την κάλυψη των φυσικών και απαραίτητων αναγκών.

Έτσι όμως προήλθε η χρηματιστική, γιατί σιγά-σιγά η εισαγωγή των απαραίτητων αγαθών και η εξαγωγή των περισσίων γινόταν όλο και από πιο μακρινούς τόπους. Έτσι εφευρέθηκε η χρήση του νομίσματος, αφού

Τρία ασημένια νομίσματα από τα Λείβηθρα:

α) Νόμισμα της Ακάνθου (Χαλκιδική), Κλασικής Εποχής. β-γ) Νομίσματα βασιλιά Περσέα και «Μακεδόνων Πρώτης», Ελληνιστικών Χρόνων.

τα αναγκαία που έπρεπε να μεταφερθούν ήταν κάποτε βάρη δυσβάστακτα. Αρχισαν λοιπόν να κάνουν τις ανταλλαγές τους με ένα χρήσιμο και ευμεταχείριστο είδος, όπως ο σίδηρος, ο άργυρος και τα παρόμοια. Στην αρχή ανάλογα με το μέγεθος και το βάρος τους, αργότερα όμως, και προκειμένου να απαλλαχθούν από το ζύγισμα, ανάλογα με ένα σφράγισμα (το νόμισμα) που δήλωνε την αξία του. Από τότε, όμως, που εφευρέθηκε το νόμισμα για τις αναγκαίες συναλλαγές, γεννήθηκε και ένα νέο είδος χρηματιστικής, το καπηλικόν (εμπόριο), που γινόταν αρχικά με απλότητα, στη συνέχεια όμως, με την εμπειρία που αποκτήθηκε, γινόταν με μεγάλη δεξιότητα και με σκοπό το μέγιστο κέρδος. Γι' αυτό θεωρείται ότι η χρηματιστική ασχολείται κυρίως με το νόμισμα και σκοπός της είναι ο μεγαλύτερος αριθμός νομισμάτων. Έτσι, πολλοί θεωρούν ότι πλούτος είναι το πλήθος των νομισμάτων, αφού με αυτό κυρίως ασχολείται η χρηματιστική και η καπηλική. Για άλλους πάλι, το νόμισμα δεν είναι παρά μια λέξη άδεια, ένα είδος συμβατικό χωρίς υπόσταση. Γιατί αν ανακληθεί η συναλλαγή, δεν έχει πλέον καμία αξία ή χρησιμότητα, έτσι ώστε ένας πλούσιος σε νομίσματα θα μπορούσε ακόμη και να στερηθεί τα πλέον απαραίτητα. Παράδοξος λοιπόν ένας τέτοιος πλούτος, που επιτρέπει να πεθάνει κανείς από πείνα, όπως μυθολογείται και για τον Μίδα, που από την απληστία του μετατρέπονταν σε χρυσές όλες οι τροφές που ακουμπούσε.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1257α.6

Σταδιακά, λοιπόν, δημιουργήθηκε στην ελληνική κοινωνία νέος πλούτος και μεγάλη ποικιλία επαγγελλμάτων: έμποροι, βιοτέχνες, τεχνίτες, επιστήμονες και καλλιτέχνες παντός είδους, εργολάβοι, δάσκαλοι, παιδοτρίβες, γιατροί, τραπεζίτες, εργάτες, ναυτικοί, τοκογλύφοι και πολλοί άλλοι. Η τάση αυτή ενισχύθηκε από μερικούς εμπνευσμένους νομοθέτες, όπως π.χ. ο Αθηναίος Σόλων, που «έβλεπε το άστυ να πλημμυρίζει από τους ανθρώπους που συνέρρεαν στην Αττική, χώρα που το μεγαλύτερο μέρος της ήταν φτωχό και λεπτόγεω, όπου οι θαλασσινοί δεν είχαν να φέρουν τίποτα σε ανθρώπους που δεν είχαν τίποτε να δώσουν. Αποφάσισε έτσι να στρέψει τους πολίτες στις τέχνες, και νομοθέτησε να μην συντηρεί ο γιος εκείνον τον πατέρα που δεν του είχε διδάξει καμία τέχνη... Προσαρμόζοντας τους νόμους στα πράγματα και όχι αντίστροφα, και βλέποντας τη φύση της γης να είναι τέτοια που μόλις έφτανε να συντηρεί τους καλλιεργητές, και όχι βέβαια τους άνεργους και αργόσχολους, έδωσε μεγάλη σημασία στις τέχνες και ανάθεσε στον Άρειο Πάγο, αφού εξετάζει από που συντηρείται ο κάθε πολίτης, να τιμωρεί τους αργόσχολους.» (Πλούταρχος, Σόλων 22.1).

Μερικές δεκαετίες αργότερα, η πολιτική του Περικλή ενίσχυσε επίσης τους τεχνίτες, που αποτύπωσαν το μεγαλείο της αθηναϊκής ηγεμονίας στο βράχο της Ακρόπολης. Γιατί, «δεν ήθελε να στερείται ο εργατικός λαός, που ήταν αμέτοχος στο στράτευμα, ούτε και να μένει άνεργος και αργόσχολος. Έτσι, έβαλε μπρος μεγάλα έργα που απαιτούσαν πολλών ειδών τεχνίτες για να έχει και ο λαός που έμενε στην πόλη ωφέλεια από τα δημόσια έσοδα, όπως οι ναύτες, οι φρουροί και οι στρατιώτες. Πέτρα, χαλκός, ελεφαντόδοντο, χρυσός, έβενος, ξύλο από κυπαρίσσι ήταν μερικά από τα υλικά που χρησιμοποιούσαν τεχνίτες όπως οι ξυλουργοί, οι γλύπτες, οι χαλκουργοί, οι λιθουργοί, οι επιχρυσωτές, οι ελεφαντουργοί, οι ζωγράφοι, οι κοσμηματογράφοι, οι τορευταί. Υπεύθυνοι για την αποστολή και τη μεταφορά τους στη θάλασσα ήταν έμποροι, ναύτες και κυβερνήτες πλοίων, στην ξηρά αμαξάδες, ηνίοχοι, οδηγοί κάρρων, σχοινοποιοί, λινουργοί, δερματάδες, μεταλλουργοί και οδοποιοί. Όπως ο στρατηγός έχει το δικό του στράτευμα, έτσι και κάθε τέχνη είχε ένα συντεταγμένο πλήθος εργατών και βοηθών που ήταν το σώμα και το όργανο της υπηρεσίας της. Μπορεί λοιπόν να πει κανείς ότι οι ανάγκες των έργων έφεραν την ευημερία στους πολίτες κάθε ηλικίας και τέχνης.» (Πλούταρχος, Περικλής 12.5.2).

Η αποστροφή όμως για τη μισθωτή εργασία και ιδιαίτερα τη χειρωνακτική, εξακολουθούσε να έχει υποστηρικτές και, μάλιστα, του μεγέθους ενός Αριστοτέλη. Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες των ισχυρών οίκων ήταν ακόμη η ανώτερη κοινωνική τάξη και, όπως γράφει ο Πλούταρχος, κανένας νέος από καλή γενιά δεν θα ήθελε να είναι γλύπτης όπως ο Φειδίας ή ο Πολύκλειτος, ούτε ποιητής όπως ο Ανακρέων ή ο Αρχίλοχος.⁷⁹ Εξάλλου, ακόμη και αν υπήρχαν άλλοι τρόποι που έκαναν τους ανθρώπους πλούσιους πιο εύκολα και πιο γρήγορα, η γεωργία εξακολουθούσε να έχει πολύ μεγάλο κύρος ανάμεσα σε όλα τα επαγγέλματα.

Νεαρός κυνηγός με το σκυλί του.
Ανάγλυφη επιτύμβια στήλη του 4ου αι. π.Χ. από την περιοχή της αρχαίας Πύδνας.
(Αρχαιολογικό Μουσείο Δίου)

Ανάγλυφη παράσταση μητέρας με το παιδί της και πετεινό.
Επιτύμβια στήλη του 5ου αι. π.Χ. από την περιοχή του δυτικού νεκροταφείου της αρχαίας Πύδνας.
(Αρχαιολογικό Μουσείο Δίου)

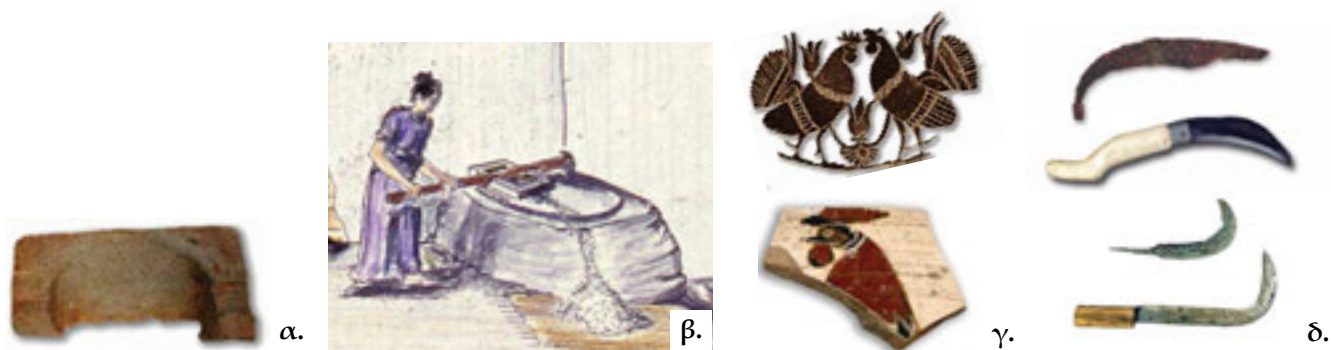

Απαραίτητη για την επιβίωση του αρχαίου ανθρώπου, όπως και του σύγχρονου, η γεωργία ασκεί το σώμα, το μυαλό και τον καλό πολίτη. Έτσι, τουλάχιστον, πίστευε ο Ξενοφών τον 4ο αι. π.Χ. Πίστευε, ακόμη, ότι η γεωργία είναι μητέρα και τροφός όλων των άλλων τεχνών, αφού όταν αυτή πάει καλά, όλες πάνε καλά, ενώ όπου η γη μένει χέρσα όλες οι άλλες τέχνες σβήνουν, τόσο στη στεριά όσο και στη θάλασσα.⁸⁰ Υπήρχαν και ειδικά γεωργικά συγγράμματα,⁸¹ ελάχιστα όμως διασώθηκαν, κυρίως του Θεόφραστου, διαδόχου του Αριστοτέλη, που είναι ωστόσο έργο βοτανολογικό.

«Πλήθος Ελλήνων συγγραφέων ασχολήθηκε με τη γεωργία. Πρώτος, ο μεγάλος ποιητής από τη Βοιωτία, ο Ησίοδος... Ακολούθησαν μεγάλοι φιλόσοφοι, όπως ο Δημόκριτος από τα Αβδηρα, ο μαθητής του Σωκράτη Ξενοφών, ο Αρχύτας του Τάραντα και οι δύο Περιπατητικοί, Αριστοτέλης και Θεόφραστος, ο μαθητής και ο δάσκαλος. Σικελοί ασχολήθηκαν με μεγάλο ζήλο επίσης, όπως ο Ιέρων και ο Επίχαρμος, δάσκαλος του Αττάλου Φιλομήτορος. Η Αθήνα υπήρξε βεβαίως πατρίδα πολλών συγγραφέων από τους οποίους ξεχωρίζουν οι Χαιρέας, Αρίστανδρος, Αμφίλοχος, Ευφρόνιος κ.ά. ... Και τα νησιά τίμησαν αυτή τη μελέτη, όπως αποδεικνύεται από τους Επιγένη από τη Ρόδο, Αγαθοκλή από τη Χίο, Ενάγωνα και Αναξίπολη από τη Θάσο... Ο Μένανδρος και ο Διόδωρος επίσης (συμπατριώτες του περίφημου Βίαντα, ενός από τους επτά σοφούς) ήταν από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με τη γεωργία. Καθόλου κατώτεροι ήταν ο Βάκχιος και ο Μνασέας από τη Μίλητο, ο Αντίγονος από την Κύμη, ο Απολλώνιος από την Πέργαμο, ο Δίων από τον Κολοφώνα και ο Ηγησίας από τη Μαρώνεια. Ο Διοφάνης μάλιστα από τη Βιθυνία συνόψισε σε έξι τόμους ολόκληρη τη δουλειά του Διονυσίου από την Ύτις, που μετέφρασε σε πολλούς τόμους τον Μάγο από την Καρχηδόνα. Άλλοι συγγραφείς με λιγότερη φήμη, των οποίων την πατρίδα δεν γνωρίζουμε, έδωσαν και εκείνοι τη συμβολή τους στην έρευνα, όπως οι Ανδρωτίων, Αισχρίων, Αριστομένης, Αθηναγόρας, Κράτης, Δάδης, Διονύσιος, Ευφύτων και Ευφορίων. Τη συμβολή τους έδωσαν όσο μπορούσαν καλύτερα οι Λυσίμαχος, Εύβουλος, Μενέστρατος, Πλεντιφάνης, Πέρσης και Θεόφιλος. Και για να προσθέσουμε στη Γεωργία τη ρωμαϊκή της υπηκοότητα (μια που όσοι αναφέραμε ως τώρα ήταν Έλληνες), ας θυμηθούμε τον τιμητή Μ. Κάτωνα που πρώτος της έδωσε τη λατινική γλώσσα. Στη συνέχεια τους δύο Seserna, πατέρα και γιό, που συνέχισαν τη μόρφωση της με μεγάλη φροντίδα, τον T. Scrofa που της έδωσε ευλωττία και τον Μ. Τερέντιο που της χάρισε φινέτσα. Και πρόσφατα τον Βιργίλιο που της χάρισε επιπλέον και τη δύναμη του τραγουδιού. Τέλος, να αναφέρουμε τον παιδαγωγό Ι. Υγίνο, και να εκφράσουμε και πάλι τον μέγιστο σεβασμό μας στον Καρχηδόνιο Μάγο, πατέρα των Γεωπονικών, αφού οι είκοσι οχτώ μνημειακοί του τόμοι μεταφράστηκαν στη λατινική γλώσσα με ψήφισμα της Συγκλήτου. Δεν πρέπει βέβαια να παραλείψουμε να τιμήσουμε τους Κ. Κέλσο και Ι. Αττικό, γιατί ο Κορνήλιος συνόψισε ολόκληρη την ύλη σε πέντε τόμους ενώ ο τελευταίος δημοσίευσε ένα σπουδαίο βιβλίο για έναν τομέα των γεωπονικών, την αμπελοκαλλιέργεια. Ο μαθητής του Ι. Γραικίνος, φρόντισε να προστεθούν δύο τόμοι με παρόμοιες οδηγίες για τα αμπέλια, κομψά διατυπωμένες και με γνώση.»

L. Iunius Moderatus Columella, *De Re Rustica* 1, 1

Στους παλιότερους, τους ηρωϊκούς χρόνους, η γη είχε περιέλθει στην ιδιωτική ιδιοκτησία με τους κανόνες της ηρωϊκής εποχής, ενώ αργότερα με τις συντεταγμένες διαδικασίες των πολιτικά οργανωμένων κοινωνιών (αγορά, κληρονομιά, παραχώρηση από το δημόσιο, αναδασμός κ.λπ.). Για παράδειγμα, στη Σπάρτη της Πρώιμης Εποχής Σιδήρου «δεύτερη πολιτική πράξη του Λυκούργου, η πιο τολμηρή, ήταν ο αναδασμός της γης. Γιατί επικρατούσε φοβερή ανωμαλία, πολλοί ακτήμονες και άποροι συσσωρεύονταν στην πόλη, και ο πλούτος είχε κυριολεκτικά συγκεντρωθεί σε λίγους. Θέλοντας λοιπόν να εξαφανίσει την αλαζονία, τον φθόνο, την κακουργία, την τρυφή, και τα μέγιστα και παλιότερα νοσήματα της πολιτείας, τη φτώχεια δηλαδή και τον πλούτο, τους έπεισε να ξανατεθεί το ζήτημα της χώρας, να γίνει αναδασμός και να ζήσουν όλοι μαζί ισότιμα και ομαλά με

α) Το μισό από το επάνω τμήμα οικιακής λίθινης μυλόπετρας για το άλεσμα δημητριακών, από το πιερισκό Ηράκλειο. Στη μία στενή πλευρά ορθογώνια εγκοπή για τη λειτουργία του μοχλού. Εσωτερικά κοίλη επιφάνεια για την υποδοχή των σιτηρών, προκειμένου να προωθηθούν ανάμεσα στην πάνω και κάτω μυλόπετρα. β) Σχεδιαστική αναπαράσταση του τρόπου λειτουργίας της μυλόπετρας.⁸² γ) Απεικόνιση πετεινών σε αγγείο στην Κοπεγχάγη και σε όστρακο από τα αρχαία Λείβηθρα. Οι όρνιθες εμφανίστηκαν στην Ελλάδα τουλάχιστον από τη Γεωμετρική Εποχή. δ) Αρχαία αγροτικά εργαλεία από τις αγρεπαύλειες του Μακεδονικού Ολύμπου, δίπλα σε αντίστοιχα σύγχρονα.

ίσους κλήρους. Τα πρωτεία, πίστευε, πρέπει να ανήκουν στην αρετή, γιατί δεν υπάρχει άλλη διαφορά και ανισότητα των ανθρώπων παρά μόνο εκείνη που προκύπτει από τον ψόγο για τις αισχρές πράξεις και τον έπαινο για τις καλές. Συνοδεύοντας τα λόγια του με πράξεις, διένειμε τη Λακωνική σε τριάντα χιλιάδες κλήρους για τους περιοίκους, και τη χώρα του άστεως, δηλαδή της Σπάρτης, σε εννέα χιλιάδες, γιατί τόσοι ήταν οι Σπαρτιάτες στους οποίους μοιράστηκε η γη... Κάθε κλήρος ήταν τόσοσ ώστε να δίνει στον άντρα εβδομήντα μεδίμνους (70 x 5 = 350 κιλά) κριθάρι, στη γυναίκα δώδεκα (12 x 5 = 60 κιλά) και ανάλογη ποσότητα σε υγρούς καρπούς. Θεωρούσε ότι τόση τροφή ήταν αρκετή για την υγεία και την ευεξία τους και ότι τίποτα παραπάνω δεν επρόκειτο να χρειαστούν. Λένε, μάλιστα, πως όταν ύστερα από πολύ καιρό ταξίδευε στην ύπαιθρο αμέσως μετά τον θερισμό, είδε τους σωρούς των σιτηρών, παράλληλους και ίσους, χαμογέλασε και είπε στους παρόντες: Ολόκληρη η Λακωνική μοιάζει να ανήκει σε πολλούς αδελφούς, που μόλις πριν από λίγο τη μοιράστηκαν.»

Πλούταρχος, Λυκούργος 8.1.1

Κατά κανόνα, η γη μοιραζόταν και μεταβιβαζόταν ως κληροδότημα στα αγόρια. Ένας άκληρος οίκος θα υιοθετούσε έναν γιο, συνήθως από την ευρύτερη οικογένεια. Από την εποχή του Ησιόδου⁸³ τουλάχιστον, αλλά και μέχρι τα νεότερα χρόνια, η πώληση γης συνήθως δεν απαγορευόταν, αλλά πάντως αποφεύγονταν. Υπήρχαν, ωστόσο, νόμοι σε μερικές αρχαίες πόλεις που δεν επέτρεπαν την πώληση κλήρων, όπως π.χ. στους Λοκρούς, όπου ο ενδιαφερόμενος έπρεπε να αποδείξει ότι του είχε συμβεί κάποια μεγάλη κακοτυχία για να πουλήσει τον κλήρο του.⁸⁴ Υπήρχε, επίσης, στον 4ο αι. π.Χ. ένας παρόμοιος νόμος, ο λεγόμενος «του Οξύλου», που δεν επέτρεπε τα δάνεια με υποθήκη ενός συγκεκριμένου ποσοστού της γης.

Το μέγεθος των αγροκτημάτων διέφερε ανάλογα με τους πολιτικούς, δημογραφικούς και οικονομικούς παράγοντες τόπου και χρόνου. Τα 300 πλέθρα (1 πλέθρο έχει πλευρά 30,83μ. και ισούται με περίπου 950τ.μ.) ήταν για την κλασική Αθήνα μία μεγάλη περιουσία, όχι όμως και για τη Χερσόνησο στη Μαύρη Θάλασσα.⁸⁵ Ένα ικανοποιητικό μέσο μέγεθος αγροτικού κλήρου φαίνεται πως ήταν 40-60 πλέθρα.⁸⁶ Τα 20 πλέθρα ήταν ένας μικρός, αλλά πολύτιμος, κλήρος και υπήρχαν βέβαια και μικρότεροι.⁸⁷ Ακόμη και στη δημοκρατική Αθήνα, το 7,5% του πληθυσμού ήταν οι γαιοκτήμονες που κατείχαν το 30% της αγροτικής γης,⁸⁸ ενώ υπήρχαν και κοινωνίες με κατανομή δικαιοσύνης:

«Θα μπορούσε και σήμερα να βελτιωθεί η κατάσταση σύμφωνα με τον νόμο των Αφυτταίων (στη Χαλκιδική), που είναι χρήσιμος για όλα αυτά που αναφέρουμε. Γιατί εκείνοι, παρόλο που είναι πολλοί με λίγη γη, όλοι καλλιεργούν τη γη. Τη διαιρούν σε τόσα μικρά κομμάτια ώστε να μην υπάρχουν πένητες.»

Αριστοτέλης, Πολιτικά 1319α.14

Ανάλογος με τις οικονομικές δυνατότητες του οίκου ήταν και ο αριθμός των εξαρτημένων ατόμων (δούλοι, μισθωτοί θήτες κ.λπ.) που εργάζονταν στα κτήματα. Πολλοί τον συντηρούσαν ως αυτουργοί, δηλαδή με την προσωπική τους εργασία στα κτήματα, όπως π.χ. ο Ευφίλητος του Λυσία ή με την εργασία τρίτων υπό τη δική τους επίβλεψη, όπως π.χ. ο Ισόμαχος του Ξενοφώντα. Όταν ο οικοδεσπότης είχε άλλη κύρια απασχόληση, τις εργασίες επόπτευε ένα τρίτο πρόσωπο, συχνά (αλλά όχι απαραίτητα) δούλος,⁸⁹ που τον όριζε διαχειριστή των κτημάτων του. Ο Περικλής, για παράδειγμα, που ήταν γαιοκτήμονας με διάσπαρτα κτήματα και αγροτόσπιτα, είχε διαχειριστή τον Ευάγγελο.

«Αν και απόκτησε απόλυτη εξουσία, δεν τον διέφθειρε το χρήμα, μολοντί καθόλου δεν αδιαφορούσε για τα οικονομικά του. Γιατί τον πατρικό του πλούτο τον ρύθμισε οικονομικά άριστα και ακριβέστατα, έτσι ώστε να μη τον χάσει από αμέλεια αλλά ούτε και να χάνει ο ίδιος τον καιρό του. Πονλούσε λοιπόν ολόκληρη την παραγωγή κάθε χρόνο, και στη συνέχεια αγόραζε από την αγορά εκείνα που του ήταν απαραίτητα για τις καθημερινές του ανάγκες. Δεν ήταν ευχάριστος στους νεαρούς ούτε γενναιόδωρος με τις γυναίκες. Τον κατηγορούσαν μάλιστα για τις καθημερινές του ακριβολόγες δαπάνες, για την έλλειψη κάθε περισσίου αγαθού που υπάρχει στα πλουσιόσπιτα, για το σύστημα αριθμών και μέτρων που χρησιμοποιούσε σε κάθε αγοραπωλησία. Εκείνος που κρατούσε όλη αυτή την τάξη στο σπίτι του ήταν ένας οικέτης, ο Ευάγγελος, τον οποίο έτσι είχε διαπλάσει στα οικονομικά όπως κανείς δεν γεννιέται από τη φύση του.»

Πλούταρχος, Περικλής 16.3.7

Όπου δεν υπήρχε τρεχούμενο νερό, λίμνες και ποτάμια, χρησιμοποιούσαν κυρίως πηγάδια, πολλά από τα οποία ήταν δημόσια. Μάλιστα, την Αρχαϊκή Εποχή ο Σόλων νομοθέτησε ώστε, όταν υπήρχε δημόσιο πηγάδι σε έκταση τεσσάρων σταδίων ($\pm 178 \times 4 = 712\mu.$) στην Αττική, να είναι για κοινή χρήση, ενώ όταν απείχε περισσότερο να υποχρεώνονται οι κάτοικοι να βγάζουν δικό τους νερό.

«Αν σκάψουν σε βάθος δέκα οργιές και δεν βρουν, τότε να παίρνουν από τον γείτονα μία υδρία που χωρά έξι χόας δύο φορές την ημέρα. Να βοηθάει κανείς στην ανάγκη, αλλά να μην ενισχύονται οι αργόσχολοι.»

Πλούταρχος, Σόλων 23.6.6

Ο ίδιος νομοθέτησε και για τις φυτείες, «υποχρεώνοντας όσους φυτεύουν συκιές και ελιές να αφήνουν απόσταση εννιά πόδια από τον αγρό του γείτονα και πέντε όταν φυτεύουν οτιδήποτε άλλο. Γιατί, οι συκιές και οι ελιές απλώνουν ρίζες μακρύτερα από τα άλλα δέντρα, και προκαλούν βλάβη στα άλλα φυτά, αφαιρώντας μέρος από την τροφή τους και χύνοντας μια απορροή που είναι κάποτε βλαβερή» (Πλούταρχος, Σόλων 23.7.1). Ανάμεσα στους νόμους του Σόλωνα αναφέρονται και μερικοί ακόμη που έχουν σχέση με τη ζωή στην ύπαιθρο, όπως εκείνος που αφορούσε στα μελίσσια κ.ά.

«Όποιος ήθελε να σκάψει βόθρο ή τάφρο, έπρεπε όσο βαθύτερα έσκαβε, τόσο μεγαλύτερη απόσταση να κρατά από τον γείτονα. Κι όποιος έβαζε στο κτήμα του μελίσσια, έπρεπε να απέχει τριακόσια πόδια από τα μελίσσια που είχε βάλει ο γείτονας νωρίτερα.

Από τα γεννήματα, επέτρεπε την εξαγωγή μόνο του λαδιού και υποχρέωνε τον άρχοντα να αναθεματίζει όσους έκαναν εξαγωγές, αλλιώς να πληρώνει ο ίδιος εκατό δραχμές πρόστιμο... Δεν αποκλείεται λοιπόν να ισχύουν και εκείνα που μερικοί υποστηρίζουν, ότι δηλαδή και για τα σύκα απαγορευόταν κάποτε η εξαγωγή, γι' αυτό και συκοφαντία ονομάστηκε η πράξη που φανέρωνε την παράνομη εξαγωγή των σύκων. Νομοθέτησε ακόμη και για τις ζημιές που έκαναν τα τετράποδα. Για τον σκύλο που θα δάγκωνε άνθρωπο, όρισε να παραδίδεται δεμένος από τον λαιμό με σκοινί τρεις πήχεις.»

Πλούταρχος, Σόλων 23.8.1 - 24.3.3

Οι διαφωνίες στις γειτονικές ιδιοκτησίες ήταν τότε, όπως άλλωστε και τώρα, αναπόφευκτες και πολλές κατέληγαν στα δικαστήρια.

«Ανάμεσα στο δικό του κτήμα και το δικό μου υπάρχει ένας δρόμος. Και καθώς βρίσκονται ανάμεσα σε λόφους, όταν το νερό κατεβαίνει τρέχει στο δρόμο αλλά, δυστυχώς, και στα χωράφια όποτε βρίσκει εμπόδια στον δρόμο του. ... Όταν δεν καλλιεργούσε ο πατέρας μου το χωράφι, αλλά το είχε δώσει σε κάποιον αδιάφορο που προτιμούσε να μένει στην πόλη, το νερό ξεχείλισε δύο ή τρεις φορές και χάραξε την κοίτη του στο χωράφι. Όταν το είδε ο πατέρας μου έκτισε... γύρω από το χωράφι ένα ξεροντούβαρο. ...Ο Καλλικλής λέει ότι ζημιώθηκε που φράξαμε τον δρόμο του νερού. Θα σας αποδείξω όμως ότι η γη είναι ιδιωτική και όχι η πραγματική κοίτη του νερού. ... Το χωράφι είναι δενδροφυτευμένο με αμπέλια και συκίες, ποιος θα είχε ποτέ διανοηθεί να τα φυτέψει μέσα στην κοίτη; Φυσικά κανείς. Κι ακόμη, ποιος θα έθαβε εκεί τους προγόνους του; Κανείς πάλι. Και όμως, και τα δύο αυτά είναι πραγματικότητα. Γιατί, όχι μόνο υπήρχαν δέντρα πριν χτίσει ο πατέρας μου το ξεροντούβαρο, αλλά και οι τάφοι είναι παλιοί, πριν ακόμη ο πατέρας μου αναλάβει τα κτήματα. ... Και αν δεν μπορώ να βγάλω από την ιδιοκτησία μου τα νερά στο δρόμο, τι άλλο μου μένει κύριοι να κάνω; Υποθέτω ότι δεν θα με υποχρεώσει ο Καλλικλής να τα καταπιώ! ...Για σκεφθείτε πόσοι άνθρωποι στην ύπαιθρο υπέφεραν από πλημμύρες στην Ελευσίνα και σε άλλα μέρη... Για όνομα του Θεού, δεν φαντάζομαι ότι και εκείνοι θα φόρτωναν τη ζημιά τους στους γείτονες! ...Μα λοιπόν Καλλικλή, αν εσύ έχεις το δικαίωμα να περιφράξεις τη γη σου, το ίδιο δικαίωμα έχω και εγώ!»

Δημοσθένης, Κατά Καλλικλέους Ορ. 55 10-33

Η αρχαία μεσογειακή διατροφή, όπως και μέχρι τα νεότερα χρόνια, είχε ως βάση τα δημητριακά, την ελιά και το αμπέλι, τα όσπρια, τα λαχανικά (σιτάρι, κριθάρι, ζεά, κεχρί, βρώμη και λινάρι, φακές, φασόλια, ρεβίθια, μπιζέλια, κουκιά, λαθούρι, κρεμμύδια, πράσα, ρεπάνια, κολοκύθια, σέλινο, μάραθο κ.ά.), τα φρούτα και τους ξερούς καρπούς (μήλα, δαμάσκηνα, κεράσια, αχλάδια, ρόδια, κυδώνια, σύκα, κούμαρα, βατόμουρα, αμύγδαλα, κάστανα, φουντούκια, καρύδια, κουκουνάρια κ.ά.), τα κτηνοτροφικά προϊόντα, τα θαλασσινά, το κυνήγι, το μέλι κ.ά. Πολλά από τα φρούτα και λαχανικά που γνωρίζουμε σήμερα, δεν είχαν ακόμη εισαχθεί στην Ελλάδα, όπως π.χ. οι τομάτες, οι πατάτες, το καλαμπόκι, οι μελιτζάνες κ.ά., ενώ άλλα, φαινομενικά εξωτικά φρούτα, όπως π.χ. το καρπούζι, υπήρχαν από την αρχαιότητα.⁹⁰ Πρώτη προτεραιότητα ήταν το κριθάρι και το σιτάρι, αλλά πολυάνθρωπες και λεπτόγεες χώρες, όπως η Αττική, ήταν αναγκασμένες να εισάγουν το μεγαλύτερο μέρος της κατανάλωσης από αλλού. Πρώτη προτεραιότητα ήταν, επίσης, οι δενδροκαλλιέργειες και, ιδιαίτερα, της αμπέλου που είχε μεγάλη αξία για το εμπόριο του κρασιού, και της ελιάς που έδινε το λάδι, κύρια πηγή ενέργειας των αρχαίων, όπως και των νεότερων, κατοίκων αυτού του τόπου. Για τα γεωργικά εργαλεία δεν είναι πολλές οι γνώσεις μας, αφού αρκετά ήταν από ξύλο και χάθηκαν, ενώ τα υπόλοιπα από σίδηρο που σπάνια διατηρείται σε καλή κατάσταση. Κυριότερο ήταν το άροτρο, που ελάχιστα είχε αλλάξει από την εποχή του Ησιόδου, αλλά και η τσάπα, το δικέλλι, τα δρεπάνια και τα κλαδευτήρια, τα διάφορα μαχαίρια, οι μυλόπετρες κ.λπ.

Μολονότι η κτηνοτροφία δεν φαίνεται να διέφερε πολύ από αυτήν της «Χθεσινής Ελλάδας»,⁹¹ δεν είναι ωστόσο πολλές οι πληροφορίες που έχουμε από την αρχαιότητα. Περισσότερες είναι οι ζωολογικές, χάρη στον Αριστοτέλη και το ειδικό σύγγραμμα *Των Περί τα Ζώα Ιστοριών* που μας διασώθηκε. Εξέτρεφαν αιγοπρόβατα (για θυσίες, κρέας, γάλα, μαλλί, προβίες), βοοειδή (για θυσίες, αγροτικές εργασίες, γάλα, κοπριά), χοίρους (για θυσίες και κρέας) και πουλερικά (χήνες, πελαργούς, ορτύκια, περιστέρια και κοτόπουλα). Το γαϊδουράκι και το μουλάρι ήταν ζώα εργασίας, το ίδιο και τα βοοειδή. Ο σκύλος, εκτός από φύλακας και κυνηγός ήταν -όπως πάντα- ο πιστότερος φίλος του ανθρώπου, από την εποχή του Οδυσσέα τουλάχιστον. «Γλυκυθυμία», ακόμη και σήμερα, προκαλεί η περιγραφή του αποχωρισμού των Αθηναίων από τα ζωντανά τους, όταν με τον Θεμιστοκλή εγκατέλειπαν την πόλη περιμένοντας τους βαρβάρους.

«Αντανακλούσε και η γλυκυθυμία των ημερών οικόσιτων ζώων, που με λαχτάρα και θρήνο ακολουθούσαν τα αφεντικά τους καθώς εκείνοι ανέβαιναν στα πλοία.

Ανάμεσά τους, ιστορείται και ο σκύλος του Ξανθίππου, πατέρα του Περικλή, που δεν μπορούσε να υποφέρει τον χωρισμό από τον κύριο του. Έπεσε λοιπόν στη θάλασσα και κολυμπώντας πίσω από την τριήρη έφτασε ως τη Σαλαμίνα όπου λιποθύμισε και πέθανε αμέσως, εκεί όπου μέχρι σήμερα δείχνουν τον τάφο του και τον ονομάζουν 'Κυνός Σήμα'.»

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής 10.9.2

α.

β.

γ.

α) Όργωμα με ξύλινο άροτρο που το σέρνουν βόδια, σε παράσταση από το εσωτερικό αρχαϊκής κύλικας (Παρίσι, Μουσείο Λούβρου). β) Γαϊδουράκια σε ερωτική συνένυρεση, παράσταση αττικής οινόχους (Μόναχο). γ) Παράσταση, σε αττική πελίκη, ανδρών με τα γουρουνάκια τους στην αθηναϊκή αγορά (Cambridge). Ο Αριστοτέλης τα αναφέρει μαζί με τους σκύλους ως συνανθρωπευόμενα.⁹²

α.

β.

γ.

α) Αρχαία κυψέλη από την αγροικία στη Βάρη Αττικής.⁹³ Σε μία εποχή που δεν υπήρχε η ζάχαρη, το μέλι ήταν ακόμη πιο πολύτιμο. β) Παράσταση κυνηγού με τον σκύλο του, στο εσωτερικό αττικής μελανόμορφης κύλικας του βου αι. π.Χ. (Βρετανικό Μουσείο). γ) Μελανόμορφη παράσταση με αταξίες σκύλων στην αθηναϊκή αγορά το 500 π.Χ. (Φλωρεντία).

Τα άλογα ήταν -όπως πάντα- ένα είδος πολυτέλειας, για τον πόλεμο και το κυνήγι. Όπως και στα νεότερα χρόνια, η ιπποσύνη είχε ως προϋπόθεση μία μεγάλη περιουσία και έδινε κύρος στον ιδιοκτήτη. Φαίνεται, μάλιστα, ότι από την εποχή του Έκτορα τουλάχιστον, τα άλογα μπορούσαν να τρέφονται με κρασί, ακριβώς όπως οι άνθρωποι.

«Ξάνθε και εσύ Πόδαργε, Λάμπε θεϊκή, και Αίθων!
 Ήρθε λοιπόν η ώρα σας το χρέος να πληρώστε.
 Πρώτους σας νιάζεται αυτή, του μεγαλόκαρδου Ηετίωνα η κόρη, η Ανδρομάχη.
 Πρώτους το στάρι το γλυκό, πρώτους κρασί σας δίνει.
 Να έχετε να πίνετε όσο το λέει η ψυχή σας.
 Υστερα εμένα νιάζεται, αν και λεβέντης σύντροφος
 καυχίμαι πως της είμαι!»

Όμηρος, *Ιλιάς* 8.185

Για μερικούς αστούς, βέβαια, όπως ο εκκεντρικός Αλκιβιάδης, τα ζώα εξυπηρετούσαν -όπως και σήμερα- άλλες σκοπιμότητες:

«Είχε ένα σκυλί αξιοθαύμαστο για το μέγεθος και τη ράτσα του, που το είχε αγοράσει εβδομήντα μνας. Τον έκοψε την ουρά, παρόλο που ήταν πανέμορφη. Οι φίλοι τον επιτιμούσαν και τον έλεγαν ότι όλοι τον κατηγορούν για τον σκύλο, εκείνος όμως απάντησε:
 - Να λοιπόν που έγινε αυτό που ήθελα. Γιατί, αυτό θέλω, έτσι να μιλούν οι Αθηναίοι, και να μη συζητούν άλλα χειρότερα για μένα.»

Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης* 9.1.1

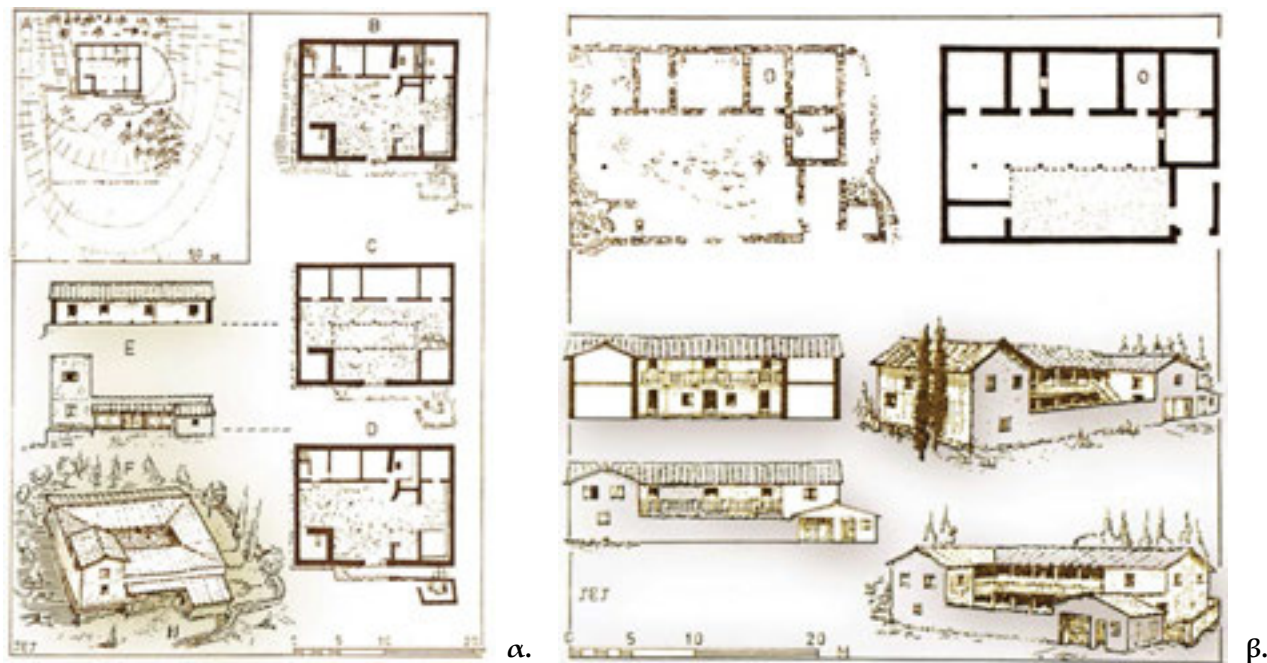
Όσοι είχαν κύρια ασχολία τη γεωργία, κατοικούσαν είτε στα αστικά κέντρα είτε στα χωριά της υπαίθρου και τα αγροκτήματα. Μερικοί, όπως ο Ισόμαχος του Ξενοφώντα, κατοικούσαν στην πόλη και επισκέπτονταν καθημερινά τους αγρούς, όπου θα υπήρχαν εγκαταστάσεις για την καθημερινή τους εξυπηρέτηση. Άλλοι, όπως ο Ευφίλητος του Λυσία, που απουσίαζαν μεγάλα διαστήματα για τις δουλειές στα χωράφια, θα πρέπει να είχαν δυνατότητα διαμονής στο αγρόκτημα, ενώ θα υπήρχαν και εκείνοι που έμεναν μόνιμα στο αγρόκτημα μαζί με την οικογένεια.⁹⁴ Τέλος, θα υπήρχαν και αρκετοί που είχαν δεύτερη κατοικία στους αγρούς ή που νοίκιαζαν τις αγροικίες από τους ιδιοκτήτες τους, πιθανόν μαζί με τα αγροκτήματα. Ήδη από τους Κλασικούς Χρόνους, οι αγρεπαύλεις θα είχαν γίνει γνώριμο θέαμα για τον επισκέπτη της υπαίθρου, όπως γίνεται σαφές τόσο από τα αρχαία κείμενα όσο και από τις ανασκαφές και τις επιφανειακές έρευνες των τελευταίων χρόνων.

«Με τέτοια λόγια προσπαθούσε ο Περικλής να μαλακώσει το θυμό των Αθηναίων και να αποσπάσει τη σκέψη από τα δεινά τους. Δημόσια μὲν τους έπεισε, παραιτήθηκαν από την ιδέα ... και στράφηκαν με ορμή στον πόλεμο. Στην ιδιωτική τους όμως ζωή υπέφεραν, οι φτωχοί γιατί είχαν χάσει τα λίγα τους υπάρχοντα και οι δυνατοί γιατί έχασαν τα ωραία τους χτήματα με τις πολυτελείς κατασκευές στη χώρα. Κυρίως όμως γιατί είχαν πόλεμο αντί για ειρήνη.»

Θουκυδίδης, Ιστορίαι 2.65.1

«Ο Μνάσιππος, μόλις συγκεντρώθηκε το ναυτικό, έπλευσε στην Κέρκυρα. Εκτός από τους Λακεδαιμονίους, είχε μαζί του και μισθοφόρους, όλοι μαζί τουλάχιστον χίλιοι πεντακόσιοι. Όταν άραξε, κυρίευσε και κατέστρεψε τη χώρα, που ήταν πανέμορφη και κατάφυτη, με μεγαλοπρεπή σπίτια και οινοποιητικούς πιθεώνες. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι στρατιώτες έφτασαν σε τέτοιο βαθμό τρυφής ώστε δεν έπιναν άλλο, παρά μόνο οίνο «ανθοσμία». Κι ακόμη, πολλοί δούλοι αιχμαλωτίστηκαν στους αγρούς, καθώς και ζωντανά.»

Ξενοφών, Ελληνικά 6.2.5.1

α) Αγροτόσπιτο στη Βάρη Αττικής, β' μισό 4ου αι. π.Χ.: κατόψεις φάσεων και αναπαραστάσεις.⁹⁵ β) Κάτοψη και αναπαραστάσεις αγροτόσπιτου στα Άνω Λιόσια ("Dema House"), λίγο παλιότερο από τα αστικά σπίτια της Ολύνθου, με τα οποία έχει αρκετά κοινά στοιχεία.⁹⁶

α.

β.

α) Αγροτόσπιτο στη Βάρη Αττικής (17,6μ. x 13,7μ.), β' μισό 4ου αι. π.Χ.⁹⁷

β) Νεότερος «πύργος» στη Θεσσαλία. Παρόμοιος θα ήταν ο «πύργος» στο αρχαίο Κομπολόι (βλ. πιο κάτω).

Όπως προκύπτει από τις ανασκαφές, το σπίτι της υπαίθρου δεν είχε μεγάλες διαφορές από το αστικό. Την υπαίθρο χαρακτήριζε, βέβαια, μεγαλύτερη ευρυχωρία και περισσότεροι χώροι για αγροτικές εργασίες, όπως η βούστασις (στάβλος βοδιών), ο ιπνών (κλίβανος), ο προβατών (στάβλος προβάτων), ο αχυρών (αχούρι), ο σιτοβολών (αποθήκη δημητριακών), ο μυλών (ο χώρος των μύλων), ο πιθεών (αποθήκη με πιθάρια), εγκαταστάσεις οινοποίησης και ελαιουργίας κ.λπ.⁹⁸ Μερικές φορές, την αγροικία συνόδευαν και τάφοι της οικογένειας.

«Γιατί οι πρόγονοί μας ζούσαν με τόση ασφάλεια, ώστε πολλοί είχαν καλύτερα και πολυτελέστερα σπίτια στους αγρούς παρά μέσα στα τείχη. Πολλοί μάλιστα δεν κατέβαιναν στο άστυ ούτε καν στις γιορτές, παρά προτιμούσαν να μένουν σπίτι με τα δικά τους αγαθά παρά να απολαμβάνουν τα κοινά αγαθά της πόλης.»

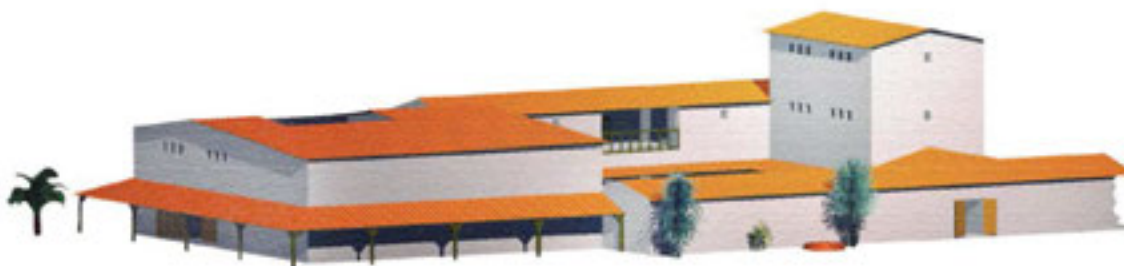
Ισοκράτης, Αρεοπαγитικός 52.3

Κυριότερη όμως διαφορά ανάμεσα στις αστικές οικίες και τις αγροικίες ήταν οι ψηλοί, κάποτε πολυώροφοι και περήφανοι πύργοι. Μερικοί ξεχωρίζουν ακόμη, τελευταίοι όρθιοι μάρτυρες της καθημερινής ζωής στην αρχαία ελληνική υπαίθρο. Εάν τους χρησιμοποιούσαν για αγροτικούς-αποθηκευτικούς λόγους, ή οχυρωματικούς, ή για τη διαμονή μελών του οίκου (οίκος,⁹⁹ καταλύματα δούλων,¹⁰⁰ ανδρών¹⁰¹) ή για όλους αυτούς τους λόγους και για άλλους που δεν γνωρίζουμε, είναι ακόμη ζητούμενο για την έρευνα. Ανασκαφές στην Αττική αποκάλυψαν αγνύθες αργαλειού, που σχετίζονται με γυναικεία δραστηριότητα. Πύργοι στην Αργολίδα περιλαμβάνουν «βαφείον και έτερα χρηστήρια».¹⁰² Οι ανασκαφές στην περιοχή του Μακεδονικού Ολύμπου (Κομπολόι) δείχνουν ότι μπορούσαν να έχουν υπόγειο/αποθήκη και ότι δεν αποκλείεται η χρήση των ορόφων ως χώρων κατοικίας (ανδρών; οίκος;). Οι αρχαίες πηγές είναι σιωπηλές ως προς το θέμα, με σημαντικότερο απόσπασμα σε έναν λόγο του Δημοσθένη:

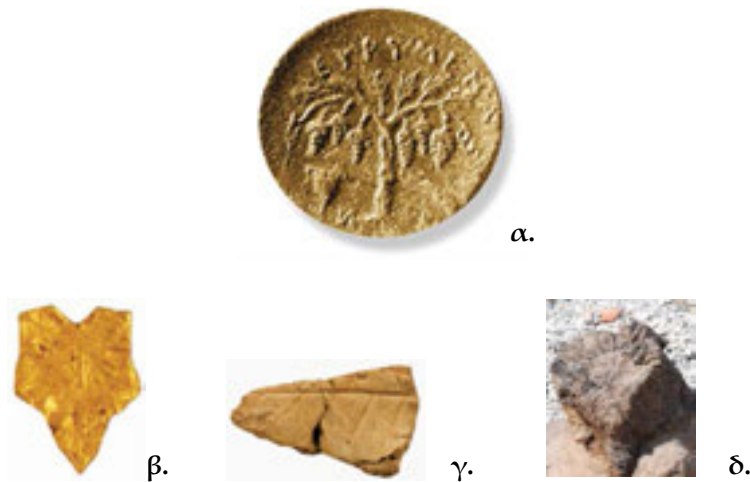
«Όμως, δεν τους έφτασαν αυτά που άρπαξαν. Μπήκαν στο κτήμα που καλλιεργώ (κοντά στον ιππόδρομο, όπου μένω από παιδί) και όρμηξαν πάνω στους δούλους μου. Κι όταν αυτοί σκόρπισαν και ξέφυγαν, πήγαν στο σπίτι, έβγαλαν την πόρτα του κήπου... μπήκαν εκεί που μένουν τα γυναικόπαιδα και έβγαλαν έξω τα έπιπλα που μου είχαν απομείνει. ...

Η γυναίκα μου έτυχε να είναι μαζί με τα παιδιά μου στην αυλή, μαζί τους και η γριά παραμύνα μου, πιστή, αφοσιωμένη, και απελεύθερη του πατέρα μου. ...Ενώ έτρωγαν στην αυλή όρμηξαν, τις έπιασαν και άρχισαν να αρπάζουν τα έπιπλα. Οι άλλες δούλες βρίσκονταν στον πύργο, όπου και διαμένουν. Με τις φωνές έκλεισαν την πόρτα, και έτσι οι άλλοι δεν μπόρεσαν να μπούνε.»

Κατά Ευέργου και Μνησιβούλου Ορ. 47 52.6 κ.εξ.

Επάνω, ψηφιακή πιθανή αναπαράσταση του συγκροτήματος που ανασκάφηκε και καταχώσθηκε στο Κομπολόι. Πιθανό να υπήρχε χαγιάτι στον όροφο, όπως το χαγιάτι στο σχέδιο του Edward Dodwell (*Views in Greece from Drawings*, London 1821), κάτω.

α) «Ορθάμπελος»¹⁰³ Ευρυμενών: τυπική «αρχαιοελληνίδα» άμπελος που κλαδεύεται βραχύκορμη και στέκεται όρθια σαν χαμηλό δεντράκι, με κοντά ή μακρύτερα κλήματα. Μπορεί να είναι *αχαράκωτος* ή *κεχα-ρακωμένη* (με *χάρακες* ή *κάμακες* που στηρίζουν τα κλήματα, κυρίως όταν φέρουν καρπό και βαραίνουν, φούρκες). Παράσταση σε αρχαίο νόμισμα των γειτονικών Ευρυμενών στη Θεσσαλία.
β-δ) Ευρήματα από το Κομπολόι: β) χρυσό φύλλο αμπέλου, γ) αποτύπωμα φύλλου στο έδαφος από το στρώμα καταστροφής της οικίας, δ) απανθρακωμένο κάτω μέρος κορμού με ρίζα, από αρχαίο δέντρο (ίσως κούρβουλο), έξω από τη νότια είσοδο της οικίας.

«Πως είναι δυνατό να μην παραδεχθούμε ότι έχουμε σήμερα πρόσβαση σε όλα τα αγαθά που προσφέρει η ειρήνη, χάρη στην παγκοσμιοποίηση που εγκατέστησε το μεγαλείο της Ρώμης;... Και όμως, η μόνη τέχνη που καλλιεργείται είναι η φιλαργυρία. Παλιότερα, όταν τα όρια του έθνους ταυτίζονταν με εκείνα του κράτους, τα μυαλά των ανθρώπων ήταν και αυτά στη σωστή τους θέση ... Έτσι, τα δώρα της ζωής και τα κατορθώματα ήταν άφθονα. Οι νεότερες όμως γενιές έμειναν ανάπηρες από την παγκοσμιοποίηση και την πολλαπλότητα των αγαθών που προσφέρει ... Από τότε μάλιστα που μόνο στολίδι της εξουσίας έγινε το χρήμα ... οι πραγματικές αξίες καταστράφηκαν ... και η δουλοπρέπεια κατέληξε να είναι ο μόνος τρόπος για να προσδεύσει κανείς ... Γιατί ακόμη και οι άξιοι προτιμούν να καλλιεργούν τα ελαττώματα των άλλων παρά τα δικά τους χαρίσματα ... Η ηδονή ζει, αλλά η ίδια η ζωή έχει πεθάνει.
Εμείς όμως σήμερα θα ερευνήσουμε άλλα θέματα, που σ'αυτούς περνούν απαρατήρητα ... Και δεν θα μπορούσε να γίνει καλύτερη αρχή από αυτή που ξεκινά με την άμπελο.»

Πλίνιος, Φυσική Ιστορία 14, 1-13

Η αγροκία στο Κομπολόι: σχεδιαστική αποτύπωση (κάτοψη) του συγκροτήματος.

Οι αγρεπαύλεις του Μακεδονικού Ολύμπου¹⁰⁴

Οι ανασκαφές στο Κομπολόι της χώρας των Λειβήθρων και στα Τρία Πλατάνια της χώρας του Ηρακλείου αποκάλυψαν μεγάλες εγκαταστάσεις της υπαίθρου σε (προφανώς) μεγάλα αγροκτήματα της αρχαιότητας. Πρόκειται για αγρεπαύλεις, αγροτικές κατοικίες με εσωτερική αυλή, ιδιοκτησίες προφανώς γαιοκτημόνων της εποχής, που είχαν κύρια παραγωγή την οινάμπελο και το μαγικό της ποτό, το κρασί, αποκαλύπτοντας δίπλα στην αμπελόεσσα Ραψάνη και κοντά στα Αμπελάκια, νέους οινοργικούς δρόμους των Υστεροκλασικών-Ελληνιστικών Χρόνων. Ακόμα κι αν δεν ήταν μόνιμες κατοικίες, σίγουρα θα τις συντηρούσαν όλη τη διάρκεια του χρόνου για τις ανάγκες του αγροκτήματος.

Οι μεγάλες αυτές εγκαταστάσεις με κεντρικά πυργόσπιτα δείχνουν ότι η ευρωπαϊκή παράδοση με μεγάλα αγροκτήματα, αγρεπαύλεις και οινοποιητικές εγκαταστάσεις ήταν ήδη γνωστή στη Μακεδονία του Φιλίππου και του Αλέξανδρου, όπου και είναι δυνατόν να ανάγεται διά μέσου της διαδόχου του ελληνισμού Ρώμης.

Το Κομπολόι, στην αγροτική περιοχή της Σκοτίνας κοντά στη θάλασσα.

Κομπολόι

Επειδή η αμπελουργία και η οινουργία απαιτούσαν αφοσίωση και διαρκή απασχόληση, ήταν φαίνεται δυνατόν να αναπτυχθεί δίπλα στο οινοποιείο και μία αγρέπανυλς του οίκου, όπως συνέβη στο Κομπολόι, σε ενιαίο συγκρότημα των ύστερων Κλασικών - πρώιμων Ελληνιστικών Χρόνων. Θα ήταν από τα επιβλητικότερα του είδους και περιφανές στη χώρα των Λειβήθρων, που φαίνεται να ταυτίζεται με τη σύγχρονη αγροτική περιοχή Σκοτίνας και Λεπτοκαρυάς.

Προϋπήρχε μία μικρότερη εγκατάσταση, από την οποία διασώθηκε μία εστία κάτω από το νέο συγκρότημα. Στο δεύτερο μισό του 4ου αι. π.Χ. ο γαιοκτήμονας του Κομπολογιού αποφάσισε να κατασκευάσει, μέσα σε προϋπάρχοντα αμπελώνα, ένα συγκρότημα, συνολικών διαστάσεων 55 x 28μ., περίπου 1350τ.μ. τουλάχιστον, με δύο εσωστρεφή οικοδομήματα και προσανατολισμό ΒΔ-ΝΑ. Πρόκειται για μία αγρέπανυλιν και έναν οινηρό πιθεώνα, λίγο παλιότερο της οικίας. Αρθρώνονται γύρω από μία υπαίθρια αυλή το καθένα και συνδέονται μεταξύ τους με στεγασμένο διάδρομο που λειτουργικά ανήκει στον πιθεώνα. Τουλάχιστον βόρεια και νότια υπήρχαν υπόστεγοι πιθεώνες και άλλες κατασκευές. Η εγκατάσταση συνεχιζόταν τουλάχιστον προς ανατολικά και δυτικά, ενώ είναι πιθανή και η ύπαρξη ενός δεύτερου αυλόγυρου της αγρεπαύλεως ανατολικά, που όμως δεν ανασκάφηκε. Με σκοπό την ερμηνεία του ευρήματος, μελετήθηκε¹⁰⁵ όλος ο χώρος της ανασκαφής και, αν εξαιρεθεί ο πύργος της αγροικίας, τα φυτικά κατάλοιπα ήταν χιλιάδες και σχεδόν αποκλειστικά γίγαρτα (κουκούτσια) της οινοφόρου αμπέλου.

Η αγρέπανυλς

Το ανασκαμμένο τμήμα της αγρεπαύλεως ήταν κατάβορρο και ισοπλατές¹⁰⁶ στην αποκαλυφθείσα έκταση, αλλά μη ισοπλατές στο σύνολο, δεδομένου ότι συνεχιζόταν προς τα ανατολικά. Πάντως, η δυτική πτέρυγα ήταν απολύτως τετράγωνη, με έκταση περίπου ένα στρέμμα ($\pm 28,5 \times 28,5\mu.$). Το ανασκαμμένο τμήμα είχε νότια είσοδο στην αυλή με αποχέτευση και επιπλέον εισόδους σε δύο δωμάτια. Πυκνό στρώμα καταστροφής υποδεικνύει στοές περιμετρικά της αυλής, στη βόρεια εξωτερική πλευρά του σπιτιού, στην ανατολική και γύρω από τον πιθεώνα. Τα νότια και τα δυτικά δωμάτια ίσως ήταν χώροι βοηθητικού προσωπικού, ενώ κύριοι χώροι θα ήταν οι βόρειοι και οι ανατολικοί. Ως χώροι εργασίας υποδεικνύονται από τα ευρήματα οι αυλές και οι εξωτερικές στοές. Στην ανατολική πτέρυγα, ανασκάφηκε ισχυρό υπόγειο, πιθανότατα πύργου. Αν, όπως φαίνεται, η οικία συνεχιζόταν με δεύτερο αυλόγυρο ανατολικά, τότε ο πύργος θα ήταν κεντρικός, τοποθετημένος ανάμεσα στους δύο αυλόγυρους. Στο υπόγειο σώζονταν δεκαπέντε σειρές πλίνθοι πεσμένης ανωδομής του βόρειου τοίχου, με υπόλευκο επίχρισμα. Έντονη καύση και κεραμίδες κάλυπταν το δάπεδο, μαζί με καρφιά, κονιάματα, απανθρακωμένους δοκούς, καθημερινή και επιτραπέζια κεραμική, αγροτικά εργαλεία, θραύσματα από τρεις τουλάχιστον πίθους, πληθώρα από όσπρια, δημητριακά, ελιές, γίγαρτα και μία ρόγα σταφυλιού. Ένας πίθος έφερε στο λαϊμό δύο διαμπερή μολυβδοχοημένα τρήματα, ίσως για σιφόνια άντλησης.

Η αγρέπανλις του Κομπολογιού από βόρεια: ψηφιακή πιθανή αναπαράσταση.

Η αγρέπανλις του Κομπολογιού: το υπόγειο του πύργου κατά την ανασκαφή.

Η αγρέπανλις του Κομπολογιού και ο φούρνος που προϋπήρχε του μεγάλου συγκροτήματος. Το υπόγειο του πύργου της αγρεπαύλεως, το μόνο που διατηρήθηκε από την κατασκευή του έργου της σιδηροδρομικής γραμμής. Καταστράφηκε πρόσφατα από άγνωστους, σύγχρονους βανδάλους.

α) Βότρυς αγριαμπέλου¹⁰⁷. β-γ) Γίγαρτα καλλιεργημένης οиноφόρου αμπέλου στο Κομπολόι («Κομπολογούλας»).

Η οиноφόρος άμπελος

Πολλά είναι τα είδη των αμπελιών (*vitis*) που κατάγονται από την Αμερική και άλλα τόσα από την Ασία. Ένα όμως και μοναδικό δημιούργησε τον οيناμπέλينو πολιτισμό της ιστορίας: η *vitis vinifera sylvestris*, το μόνο που κατάγεται από την Ευρώπη και τη νοτιοδυτική Ασία.¹⁰⁸ Στην Ελλάδα βρίσκεται σε υψόμετρο μέχρι 400-500μ. (κάποτε ως και τα 800μ.), συνήθως σε όχθες ποταμών και σε παρυφές δρόμων και αραιών δασών. Φωλιάζει σε μέρη με υγρότερη άνοιξη και φθινόπωρο, στεγνότερο και θερμό καλοκαίρι. Η ευρωπαϊκή του ιστορία άρχισε να ξεδιπλώνεται στον βιότοπο εκείνο όπου θα εξελισσόταν κάποτε σε τέχνη, ποίηση, μουσική και μυστηριακή θρησκεία, την Ελλάδα.

Η περιοχή του Ολύμπου, και των Λειβήθρων ειδικότερα, ανήκει στους φυσικούς βιότοπους, όπου συναντάται σε αφθονία μέχρι σήμερα. Είναι άμπελος μαυροστάφυλη και δενδρίτις,¹⁰⁹ αναρριχάται δηλαδή σε άλλα δένδρα. Κυρίαρχη διαφορά από την ήμερη (που κάποτε ονομαζόταν και *ελινός*¹¹⁰, *ημερίς*¹¹¹ και *οίνη*¹¹²) είναι πως η δεύτερη έγινε ερμαφρόδιτη. Αντίθετα, μόνο το θηλυκό αγριάμπελο γεννά το χάρισμα της αμπέλου, τον βότρυ δηλαδή και το θεϊκό της ποτό, το ποτό του Διόνυσου. Το μέγεθος του γίγαρτου, το μακρύτερο ράμφος, η αναλογία μήκους και πλάτους, το μήκος-πλάτος της χάλαζας, ο δείκτης μήκος-πλάτος χάλαζας/ολικός δείκτης μήκους-πλάτους κ.ά. σε ικανό αριθμό γιγάρτων επισημαίνουν στα αρχαιολογικά νεροκόσκινα και το εργαστήριο τη διαφορά του αγριάμπελου από το ήμερο αμπέλι.

Γίγαρτα, αλλά και ρόγες ολόκληρες της «Κομπολογούλας», της οиноφόρου δηλαδή αμπέλου της ανασκαφής μας, εντοπίστηκαν από την αρχαιοβοτανολόγο Ε. Μαργαρίτη και περιγράφονται από την ίδια στη διατριβή της. Παρόλο που δεν γνωρίζουμε το γένος της «Κομπολογούλας», δεν αμφιβállουμε ότι ο αμπελουργός του Κομπολογιού, όπως και κάθε αρχαίος αμπελουργός, θα είχε επιλέξει με προσοχή τα γένη των αμπελιών του, τον χρόνο της φυτείας, τον προσανατολισμό, τον αερισμό και την εν γένει αγωγή, φυτών παιδεία και την τροφή τους, ώστε να είναι κατά φύσιν με το έδαφος, το υψόμετρο, τις κλιματολογικές συνθήκες (θερμοκρασία, υγρασία κ.ο.κ.) και τους λοιπούς περιβαλλοντικούς παράγοντες της περιοχής, μέσα στο μικροκλίμα του αμπελώνα. Γιατί, χάρη στη μακρά της παράδοση, η αρχαιότητα γνώριζε ότι το μέλλον του αμπελώνα κρινόταν πρώτα απ' όλα από την προβλεπτικότητα και την αφοσίωση του αμπελουργού. Πρωτοπόρος και σε αυτή την τέχνη, όπως και σε αμέτρητες άλλες, η ελληνική αρχαιότητα στοιχημάτισε για τη μέγιστη και ποιοτικότερη δυνατή παραγωγή του αμπελώνα, χωρίς να βλαφτούν τα αμπέλια, που ήταν μόνιμη δενδροκαλλιέργεια και πολύτιμη περιουσία της. Κατάφερε να ελαχιστοποιεί τα μειονεκτήματα και να καλλιεργεί τα πλεονεκτήματα του αμπελώνα, κυρίως χάρη στα γένη της αμπέλου. Γιατί, από τη Νεολιθική Εποχή με το αγριαμπέλينو κρασί της μέχρι τον 5ο αι. π.Χ. και την κλασική διάνοηση, με φυσική εξέλιξη, αλλά και «εκ παρασκευής, τέχνης και θεραπείας», είχαν δημιουργηθεί άπειρες ποικιλίες (γέννη) ήμερης αμπέλου, ακόμη και εκείνες που έφεραν «βότρυν άγίγαρτον», δηλαδή χωρίς κουκούτσια¹¹³.

Περιβάλλον, αμπελώνας

Η ανασκαφή απέδειξε ότι τα αμπέλια του Κομπολογιού ήταν φυτεμένα σε τάφρους, όπως δηλαδή συνηθίζεται στα ελληνικά κλίματα, σε αντίθεση με την πρακτική με σιδηροπασσάλους που φαίνεται να επιχωριάζει στους τόπους με πολλή υγρασία. Οι τάφροι ήταν προσανατολισμένοι βόρεια-νότια, κατά τη φορά των τοπικών ανέμων και σύμφωνα με την παράδοση.

«Κατά φύσιν με την περιοχή πρέπει να είναι όλη η γεωργική εργασία, αρχής γινομένης από τους λάκκους των νέων φυτών. Έτσι, στους υγρούς τόπους δεν πρέπει να ανοίγονται μεγάλοι και βαθείς λάκκοι γύρω από τα φυτά για να μη σαπίσουν. Στους πολύ υγρούς απαγορεύεται να ανοίγονται λάκκοι, αλλά να φυτεύονται σε τρύπες ανοιγμένες με σιδερένιο πάσσαλο.¹¹⁴ Κι ακόμη, δεν πρέπει να γίνει ανασκαφή γύρω από το φυτό για ένα ή και δύο χρόνια, προκειμένου να ξεραθεί το χώμα από τον ήλιο όσο το δυνατόν περισσότερο. Τα αντίθετα πρέπει να συμβαίνουν στους ξερούς και ζεστούς τόπους. Όχι μόνο πρέπει να ανασκάπτονται οι λάκκοι αλλά και όλο το έδαφος τριγύρω, για να απορροφάται καλά η βροχή. Αλλιώς, πρέπει να ανοιχθούν όσο το δυνατόν μεγαλύτεροι και βαθύτεροι τάφροι. Στη συνέχεια, να συγκεντρωθούν τριγύρω και κοντά στο φυτό σωροί από χώμα προκειμένου να προστατεύεται όσο το δυνατόν περισσότερο το καλοκαίρι από τη ζέστη.»

Θεόφραστος, *Περί Φυτών Αιτίων* 3.12.1.1

«Σε ορεινούς τόπους και σε τόπους που είναι εκτεθειμένοι στον αέρα, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η θέση του αμπελώνα σε σχέση με τους ανέμους. Τα φυτά δεν πρέπει να αναπτύσσονται αντίθετα, αλλά σύμφωνα με τη φορά των ανέμων, για να μη σπάσουν, αλλά και για να μην αναπτυχθούν παρά φύσει.»

Θεόφραστος, *Περί Φυτών Αιτίων* 3.12.3.1

Η αραιή μελάγγειος γη, τα λιβάδια με αμμουδερό υπέδαφος, οι αργιλλώδεις τόποι και οι προσχώσεις ποταμών θεωρούνταν στην αρχαιότητα τόποι αμπελοφόροι αγαθοί.¹¹⁵ Οι δε παραθαλάσσιοι εξαιρετικοί, εξαιτίας της φυσικής τους θερμότητας και της ανακουφιστικής θαλάσσιας αύρας. Αντίθετα, αποφεύγονταν οι τόποι κοντά σε έλη, γιατί η συνεχής υγρασία ήταν βλαπτική για την άμπελο. Σύμφωνα με την αρχαιοελληνική παράδοση των *Γεωπονικών*,¹¹⁶ σε τέτοιες περιπτώσεις προτιμούσαν τις δενδρίτιδες. Τα ξηρότερα γένη, όπως οι λευκές άμπελοι, είχαν ανάγκη από περισσότερη τροφή και έπρεπε να φυτεύονται σε γη παχύτερη και υγρότερη. Αντίθετα, στη λεπτόγεω γη, την ξερή και αμμουδερή, έπρεπε να φυτευτούν οι «λιπαρότερες» ποικιλίες, όπως οι μαύρες, και από τις λευκές οι λιπαρότερες, όπως π.χ. η ψιθία, η κερκυραία και η χλωρίς. Γιατί, εάν τα λιπαρά γένη φυτεύονταν σε λιπαρή γη, ήταν πιθανόν να τραπούν στην πολυβλαστία και σε ακαρπία.¹¹⁷

Λίθινος ληνός για τη ληνοβασία στον αμπελώνα.¹¹⁸

Βρέθηκε ανάμεσα στο Κομπολόι και στην ακρόπολη των Λειβήθρων, ίσως σε αμπελώνα.

Το Κομπολόι βρίσκεται σε υψόμετρο περίπου 11,50μ., με κλίση προς τη θάλασσα και σε απόσταση ± 3χλμ. από τον κύριο ορεινό όγκο του Ολύμπου. Βασική ενασχόληση στην περιοχή εξακολουθεί να είναι η γεωργική, με αυξανόμενη ωστόσο τάση να αντικατασταθεί από την τουριστική. Σήμερα καλλιεργούνται κυρίως ελιές και ακτινίδια, ενώ παλιότερα αμπέλια, με αναφερόμενες από τους κατοίκους τις ποικιλίες «Σκαλήσια», «Βάψης», «Ροζακί», «Κουντουπριάδης» και «Ασπροούδια». Είναι γη παραθαλάσσια, αρκετά υγρή το χειμώνα και αρκετά ξερή το καλοκαίρι, με ευμετάβλητα καιρικά φαινόμενα λόγω της συνάφειας του Ολύμπου με το Αιγαίο. Ανήκει στα -κατά την τοπική έκφραση- «στράγγια» εδάφη λόγω της κλίσης από τον Όλυμπο και του υπεδάφους από χαλίκι των ριπιδίων του Άνω Ολύμπου.

Τρύγος, γλευκοποίησης, οινοποίησης

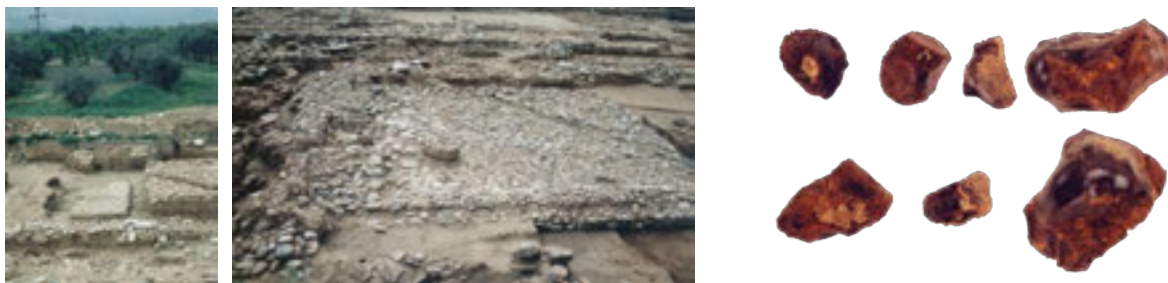
Η διαδικασία της οινοποίησης ξεκινούσε αμέσως μετά τον τρύγο και είχε δύο στάδια: α) τη γλευκοποίηση με το πάτημα των σταφυλιών στους ληνούς, που τα πρώιμότερα χρόνια φαίνεται να ήταν συνήθως υπαίθριοι στον αμπελώνα, και β) την κυρίως οινοποίηση στους πιθεώνες. Αργότερα, ο ληνός μπορούσε να είναι στεγασμένος σε οικοδόμημα που έπρεπε ωστόσο να είναι ευρύχωρο και ευάερο, ώστε την ώρα της μεγάλης βιασύνης ο καρπός να έρχεται γρήγορα, να μετακινείται εύκολα και οι εργαζόμενοι να μην πνίγονται από την αποφορά του γλεύκους.¹¹⁹ Ο ληνεών, ο χώρος δηλαδή με τους ληνούς (πατητήρια) για τη γλευκοποίηση, δεν βρέθηκε μέσα στην προκαθορισμένη από την ΕΡΓΟΣΕ ανασκαφική ζώνη. Προφανώς, ήταν υπαίθριος κάπου μέσα στον αμπελώνα, ίσως προς τον Όλυμπο, όπου περισυνελέγη ένας λίθινος ληνός, που δεν αποκλείεται να σχετίζεται. Αντίθετα, ανασκάφηκε ο οινηρός πιθεών, ένα ανεξάρτητο συγκρότημα προσαρτημένο στην οικία, όπου προφανώς έμενε ο ιδιοκτήτης μεγάλο διάστημα, αν όχι και ολόκληρη τη διάρκεια του χρόνου.

Τα σταφύλια μετά τον τρύγο απλώνονταν σε τραπέζια και σκάφες για να γίνει ο διαχωρισμός των καρπών καλής ποιότητας από τους όμφακες (αγουρίδες) και από τους χαλασμένους καρπούς. Από τους πρώτους μπορούσε να κατασκευαστεί ο ομφακίας (ομφακίτης, κρασί αυστηρό/μπρούσκο) και από τους δεύτερους ένα κρασί κατώτερης ποιότητας. Αν επρόκειτο να κατασκευαστεί γλυκό κρασί, ο καρπός απλωνόταν στη λιάστρα για ξήρανση. Πριν από την έκθλιψη, απέρρεε ένα πυκνό γλεύκος που ονομαζόταν πρότροπον (πρόδρομον, πρόουρον, πρόχυμα, πρωτόχυτον). Ήταν το εκλεκτότερο τμήμα του γλεύκους, εκείνο που προέρχεται από τη ζώνη της ρόγας κάτω από το φλοιό και έχει πλούσια περιεκτικότητα σε σάκχαρα και αρωματικά-γευστικά συστατικά. Επιλεγμένες ρόγες ίσως πιέζονταν με τα χέρια σε λεκάνες για να προκύψει το κάρμα, ένα επίσης πολύ εκλεκτό γλεύκος.¹²⁰ Ακολουθούσε η έκθλιψη με τα πόδια, στον (ξύλινο ή λίθινο) ληνό, συχνά μέσα σε σταφυλοδόχο καλάθι. Το γλεύκος (τραπητόν) έρεε προς την εκροή του ληνού και συγκεντρωνόταν στο υπολήνιο χαμηλότερα. Ακολουθούσε η άντληση και η μεταφορά του με γλευκαγωγά αγγεία στο οινοποιείο. Όσο παχύτερο και αυστηρότερο ήταν το γλεύκος τόσο καλύτερης ποιότητας θα ήταν το κρασί. Τα υπολείμματα της έκθλιψης μεταφέρονταν στο πιεστήριο για απόθλιψη. Το απόθλιμμα (γλεύκος εκπιεστόν, εκπίεσμα, πίεσμα) είτε ανακατεύονταν με το τραπητόν για την κατασκευή κάποιου δυνατού κρασιού είτε χρησιμοποιούταν για την κατασκευή οίνου κατώτερης ποιότητας, τον δευτερία. Αμέσως μετά τη γλευκοποίηση, το γλεύκος μεταφερόταν από τον ληνό στους οινηρούς πιθεώνες και μεταγγιζόταν στους μεγαλύτερους πίθους (πιθάκη, πίθος μέγας, πισάκη, φιδάκη). Στη συνέχεια, ίσως μεταγγιζόταν σε μικρότερους όπου και ολοκληρωνόταν η ζύμωση.

Ο οινηρός πιθεών

Η κυρίως οινοποίηση, δηλαδή η ζύμωση, γινόταν την αρχαιότητα σε πιθεώνες, αλλά θα υπήρχαν και χώροι για βοηθητικές εργασίες, όπως π.χ. το μαγειρείο για τη συμπύκνωση του γλεύκους και την παρασκευή των αρτυμάτων, οι αποθήκες σκευών και καρπών κ.λπ. Οι πιθεώνες είναι κοινό αρχαιολογικό εύρημα και συνήθως εντάσσονταν ως βοηθητικοί χώροι στις οικίες. Μπορούσαν, όμως, να είναι υπαίθριοι ή ημιυπαίθριοι, αλλά και στεγασμένοι σε ανεξάρτητο κτίριο ειδικότερου βιοτεχνικού χαρακτήρα, όπως αποδεικνύει η περίπτωση του Κομπολογιού. Ο οινηρός πιθεών έπρεπε να είναι ευρύχωρος για να κινούνται άνετα οι οινόπτες, αλλά και για να αποφεύγονται τυχόν προβλήματα από τις αναθυμιάσεις. Έπρεπε, επίσης, να είναι προσανατολισμένος ανάλογα με το κλίμα για να έχει σωστή θερμοκρασία. Λόγω της μεγάλης ευαισθησίας του διονυσιακού ποτού στις οσμές, οι εγκαταστάσεις έπρεπε, σύμφωνα με την παράδοση, να είναι πεντακάθαρες και άοσμες (ή εύοσμες)¹²¹ και, επομένως, σε απόσταση από τον ληνό και κάθε πιθανή δυσοσμία.

Ο πιθεών του Κομπολογιού ήταν κτίσμα ανεξάρτητο και πρωιμότερο της οικίας, τετράγωνο, με ιδιότυπη κάτοψη. Καμία άλλη χρήση του δεν ανιχνεύθηκε πέραν της «οικίας του οίνου».

Κομπολόι: Η αυλή του οινηρού πιθεώνα και θραύσματα ρητίνης.

Προκειμένου να κλείσουν οι πόρροι των πίθων, αλλά και των υπόλοιπων οινηρών αγγείων, τα άλειψαν εσωτερικά με πίσσα (ρητίνη ψημένη). Τη ρητίνη τη χρησιμοποιούσαν επίσης ως άρτυμα του οίνου (ρετσίνα).

Πυρήνας του ήταν η κεντρική αυλή, άγνωστης χρήσης (λιάστρα; αποστράγγιση ομβρίων;), εξαιρετικά επιμελημένη και πεντακάθαρη, με επάλληλες πυκνές στρώσεις μικρών και μεγάλων λίθων, αλλά και με βαθύ χαλικωτό υπόστρωμα ως το φυσικό χαλίκι του ριπιδίου. Κατά την ανασκαφή, το οικοδόμημα, πεντακάθαρο από οτιδήποτε άλλο, περιείχε μόνο οικοδομικά πεσίματα (κεραμίδια, πλιθιά, καρφιά κ.λπ.) και πίθους στη θέση τους ή διαταραγμένους, πώματα πίθων διαφόρων τύπων, μολύβδινους συνδέσμους πίθων και άλλα μολύβδινα εξαρτήματα, λίγα σκεύη καθημερινής χρήσης, όστρακα αμφορέων, γίγαρτα και ρητίνη.

Οι γύρω χώροι ορίζονταν από τοίχους με μεγάλους πεσσούς, ισχυρότατα θεμελιωμένους. Σε μία πρώτη του φάση, ο πιθεών φαίνεται ότι ήταν στεγασμένος αλλά ημιυπαίθριος, αφού οι τοίχοι ανάμεσα στους πεσσούς ήταν δευτερογενή κτίσματα, πιθανόν σύγχρονα με την οικία. Στο νότιο τμήμα του υπήρχε μικρός υπόσκαφος χώρος με πλίνθινα τοιχώματα και επιμελημένο λιθόστρωτο υπόστρωμα, που καλυπτόταν από παχύ, υπόλευκο ασβεστοκονίαμα με βότσαλο. Στην επιφάνεια υπήρχαν αραιοί, αποστρογγυλεμένοι, μικροί λίθοι και πυκνά βότσαλα. Εκεί βρέθηκαν δύο μικρότεροι πίθοι που δεν ήταν θαμμένοι, αλλά μάλλον στηρίζονταν σε ξύλινες βάσεις.

Στη βόρεια, νότια και δυτική εξωτερική πλευρά του πιθεώνα υπήρχαν στοές εργασίας, όπου -εκτός από τα δομικά υλικά- βρέθηκαν αγγεία, αγνύθες όρθιου αργαλείου, κομμάτια από ειδώλια, πήλινοι σωλήνες, λεκάνες-τριπτήρες, νομίσματα, αιχμές βελών, ένα χαλινάρι και εργαλεία.

Σε βόρειες περιοχές της Ευρώπης είχε από νωρίς καθιερωθεί για την οινοποίηση η χρήση των βαρελιών.

«Στην περιοχή των Αλπεων τοποθετούν το κρασί σε ξύλινα αγγεία στεγασμένα, και τους κρύους χειμώνες ανάβουν φωτιά για να το προστατέψουν από τις παγωνιές. Σπάνια έχει αναφερθεί, αλλά πάντως έχει συμβεί, ο πάγος να σπάσει τα αγγεία και να μείνουν οι παγοκολόνες από το κρασί να στέκονται όρθιες. Πρόκειται σχεδόν για θαύμα γιατί δεν είναι στη φύση του κρασιού να παγώνει.»¹²²

Πλίνιος, Φυσική Ιστορία 14, 27

Όμως στις περιοχές με ήπιο κλίμα όπως της Ελλάδας, το γλεύκος μετατρεπόταν σε κρασί μέσα σε ειδικά πήλινα αγγεία, τους πίθους. Η ποιότητα του πίθου ήταν σημαντική για την οινοποιία, ήδη από την πρώτη επιλογή του πηλού. Το σχήμα θεωρούταν και αυτό σημαντική υπόθεση.¹²³ Το μέγεθος έπαιζε επίσης ρόλο. Για παράδειγμα, οι μεγάλοι πίθοι ήταν δυνατόν να βλάψουν τον ζυμούμενο οίνο, ενώ οι μικρότεροι συνέβαλαν στην καλιοινία. Εκεί θα έμπαινε το επιλεγμένο γλεύκος γενναίων αμπέλων, των πρώτων πιέσεων κ.λπ. Πολλοί πίθοι είχαν διαστάσεις, ακόμη και για σήμερα, εντυπωσιακές. Ο οινοποιός μπορούσε να υπολογίσει την περιεκτικότητα με βάση τη διάμετρο του αγγείου και το βάθος του. Οι πολύπλοκες μετρήσεις σώθηκαν μέχρι τις μέρες μας χάρη στον εφευρέτη Ήρωνα.¹²⁴

Εξαιτίας των δυσκολιών στην κατασκευή των μνημειακών αυτών αγγείων, μερικοί οινοποιοί -όπως και εκείνοι στο Κομπολόι- δεν αντικαθιστούσαν τα ελαττωματικά πιθάκια, αλλά τα

επιδιόρθωναν με μολύβδινους συνδέσμους, γεγονός που μπορούσε να βλάψει το κρασί.¹²⁵ Συνταγή, πάντως, για την κατασκευή ειδικού αλείμματος με το οποίο καλύπτονταν μολύβδινοι σύνδεσμοι και σπασίματα, περιγράφεται από τον Κάτωνα.¹²⁶ Προκειμένου να κλείσουν οι πόρροι των πίων (όπως και των υπόλοιπων οινηρών αγγείων), αμέσως μετά το ψήσιμο αλείφονταν εσωτερικά με πίσσα.¹²⁷ Για τη διαδικασία αυτή χρησιμοποιούσαν πίσσα Ίδης, Πιερίας, Ρόδου, Βρυτία κ.ά. Προτιμούσαν, μάλιστα, την ψημένη από την ωμή και την ξηρή από την υγρή.¹²⁸ Στην Ασία πιο δημοφιλής ήταν η πίσσα της Ίδης, ενώ στην Ελλάδα της Πιερίας.¹²⁹

Οι περισσότεροι πίθοι του Κομπολογιού φαίνεται ότι μπορούσαν να περιέχουν περίπου δύο τόνους κρασί και λόγω του μνημειακού τους μεγέθους είχαν «χτιστεί»-κατασκευαστεί στο χέρι. Συνολικά βρέθηκαν 32 πίθοι *in situ*, 18 λάκκοι πίων από τους οποίους έλειπαν οι πίθοι και μεγάλος αριθμός θραυσμάτων. Πολλοί έφεραν στο χέιλος τους γράμματα, τα οποία πρέπει να είχαν σχέση με το περιεχόμενο, αλλά δεν «αποκρυπτογραφήθηκαν». Σχεδόν σε όλα υπήρχαν τα γράμματα ΚΟ. Έφεραν επίσης πήλινα πώματα, συχνά με επιχρίσματα. Στο ένα σώθηκε λαβή και οπή στο κέντρο, προφανώς για επόπτες οينوγέυστες. Πολλά ήταν ραγισμένα από την αρχαιότητα και συγκολλημένα με μολύβδινους συνδέσμους.

Στον πιθεώνα θα γινόταν και η προσθήκη των αρτυμάτων, των ουσιών δηλαδή που χρησιμοποιούσαν οι οινοποιοί προκειμένου να μην τραπεί (χαλάσει) το κρασί ή για να επιτευχθεί κάποιο συγκεκριμένο αποτέλεσμα στην ποιότητα. Η προσθήκη αυτή ονομαζόταν *άρτυσις* και, συνεπώς, τα κρασιά ήταν *ανάρτυτα* ή *ηρτυμένα* (ακανόνιστα, άσαχτα, άφτιαστα ή κανονισμένα, φτιαγμένα, φτιαστά).¹³⁰ Η *μελίτωσις* ήταν ένα αρχαίοτατο είδος *άρτυσης* με μέλι, ενώ περίφημο τέτοιου είδους κρασί παραγόταν στη Θάσο. Μερικά από τα περιφημότερα ελληνικά κρασιά ήταν επίσης *ηρτυμένα* με θαλασσινό νερό (*οίνος αλίκρας, θαλασσομιγής, τεθαλαττωμένος, θαλασσίτης*),¹³¹ μία συνήθεια που άρχισε να περιορίζεται τον 1ο αι. μ.Χ. Στα χρόνια του Γαληνού, τον 2ο αι. μ.Χ., οι περίφημοι οίνοι της Χίου και της Λέσβου ήταν πλέον *αθάλασσοι* (*αδιάχυτοι, απαράχυτοι*). Πολλά ελάσματα μολύβδου που βρέθηκαν στο Κομπολόι υπενθυμίζουν τις πληροφορίες ότι, αν υπήρχε υποψία πως το κρασί άρχιζε να χαλάει, κολλούσαν «πέταλα» μολύβδου (ή κασσίτερου ή χαλκού) στο καπάκι, τα σφράγιζαν και τα άνοιγαν ύστερα από σαράντα μέρες. Αν είχε χαλάσει, ο μολύβδος γινόταν λευκότερος με λέπια (ο κασσίτερος ιδρωμένος και μαύρος, ενώ ο χαλκός δυσώδης και με πομφόλυγες).¹³² Άλλοτε πάλι, βύθιζαν στον πίθο ένα φύλλο μολύβδου και αν το κρασί είχε χαλάσει, ο μολύβδος άλλαζε χρώμα.¹³³

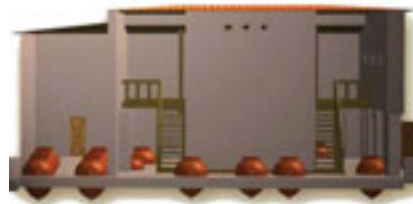

α.

β.

Κομπολόι: α) ενεπίγραφο χέιλος πίθου, β) θραύσμα πώματος μεγάλου οξυπύθμενου, επαγγελματικού, οινηρού πίθου με λαβή και κεντρική οπή για τους οينوγέυστες και αναπαράσταση.

Κομπολόι: ψηφιακή πιθανή αναπαράσταση του εσωτερικού του πιθεώνα.

«... Τι μπορεί να θυμάται μια φλόγα;
Αν θυμηθεί λίγο λιγότερο απ' ό,τι χρειάζεται, σβήνει
αν θυμηθεί λίγο περισσότερο απ' ό,τι χρειάζεται, σβήνει ...»

Γ. Σεφέρης, Λονδίνο, 5 Ιουνίου 1932

Για να προστατεύεται το κρασί από την ατμόσφαιρα και τις τυχόν μετακινήσεις που ήταν βλαπτικές για τον οίνο,¹³⁴ οι περισσότεροι πίθοι θάβονταν στο έδαφος. Φρόντιζαν μάλιστα να μην ακουμπούν μεταξύ τους, ώστε αν χαλούσε ο ένας να μην «κολλήσει» ο επόμενος, μία πρακτική που διαπιστώθηκε και στο Κομπολόι. Τα καπάκια θα ανοίγονταν κατά διαστήματα για αερισμό, απάφριση, έλεγχο και δοκιμασία από τους οινόπτες.

Τα πιο αδύναμα ποτά έπρεπε να ζυμώνονται σε πίθους εντελώς θαμμένους στο έδαφος, ενώ τα δυνατότερα να εκτίθενται περισσότερο στον αέρα. Αναφέρεται επί του προκειμένου, ότι ο ιδανικότερος τρόπος για τα καλύτερα κρασιά της Καμπανίας ήταν να αφήνονται στην υπαίθρο, εκτεθειμένα στις καιρικές συνθήκες.¹³⁵ Τους ισχυρότατους των οίνων, λοιπόν, φαίνεται πως ήταν δυνατόν να τους αφήνουν σε υπαίθριους χώρους,¹³⁶ όπως ίσως οι πίθοι που βρέθηκαν υπαίθριοι και υπόστεγοι έξω από τα κτίρια στο Κομπολόι. Για τη θεραπεία αυτή του οίνου, τον παρομοίαζαν με τη φλόγα και το ανθρώπινο σώμα. Η πρώτη γίνεται ισχυρότερη αν είναι ήδη ισχυρή και εκτίθεται στον αέρα, σβήνει όμως αν είναι αδύνατη. Το δεύτερο, αν είναι γυμνασμένο, γίνεται ισχυρότερο με τη γυμναστική και τον ήλιο, αλλιώς αρρωσταίνει.¹³⁷

Οριστικό άνοιγμα των πίων γινόταν την *Πιθολγία*, πρώτη μέρα των *Ανθεστηρίων*. Το κρασί που επρόκειτο να βγει στο εμπόριο ως κατασταμνισμένος οίνος, είχε επιπλέον επεξεργασία. Ο κατασταμνισμένος οίνος, οι οινηροί δηλαδή αμφορείς, μεταφέρονταν σε κελάρι, όπου φυλάσσονταν για παλαίωση. Γνώριζαν ότι γινόταν λεπτότερος και ασθενέστερος, όταν αποχωριζόταν το κατακάθι. Φρόντιζαν λοιπόν τις συνθήκες αποθήκευσης ακόμη περισσότερο, διατηρώντας σταθερές τις θερμοκρασίες χειμώνα-καλοκαίρι. Στο Κομπολόι δεν βρέθηκε κελάρι των οινηρών αμφορέων. Θα μπορούσε, όμως, να βρίσκεται εκτός της περιορισμένης ζώνης της ανασκαφής.

Κινητά ευρήματα

Στο συγκρότημα του Κομπολογιού βρέθηκε μεγάλος αριθμός από κοινά και ιδιόμορφα σκεύη, με χαρακτηριστικότερο έναν μεγάλο ηθμό που θυμίζει ληνοβατικό κάδο, ίσως για το στράγγισμα του πολύτιμου *προτρόπου* ή για να φουσκώσουν ξερές ρόγες στο μούστο, μια αρχαία πρακτική για την παραγωγή γλυκού κρασιού. Μεγάλη ήταν η έκπληξη, όταν η συνάδελφος αρχαιολόγος Ελένη Κλινάκη, την οποία ευχαριστώ, έφερε τη φωτογραφία από ένα εθνογραφικό παράλληλο της Κρήτης, το οποίο χρησιμοποιείται στη διαδικασία της σταφιδοποίησης: πρόκειται, ειδικότερα, για διάτρητα τσίγκινα ή πλαστικά κοφίνια, μέσα στα οποία τοποθετούνται τα σταφύλια μετά την κοπή, για τη μεταφορά και εμβάπτισή τους σε αλκαλικό διάλυμα, τη λεγόμενη *αλουσά*. Η εμβάπτιση, η οποία ακολουθείται από το άπλωμα των σταφυλιών στον ήλιο, επιταχύνει σημαντικά το χρόνο αποξήρανσης των σταφυλιών και κρίνεται απαραίτητη σε περιοχές όπως η Κρήτη, όπου οι περιβαλλοντικές και κλιματολογικές συνθήκες δεν ευνοούν τη γρήγορη αφυδάτωση-αποξήρανση των σταφυλιών και, κατ' επέκταση, τη σταφιδοποίησή τους. Για όλες τις παραπάνω πληροφορίες ευχαριστώ και τη Βαγγελιώ Τσαγκαράκη, φίλη και συνάδελφο, επίσης από την Κρήτη.

Ενδιαφέρον έχουν, επίσης, οι πολλές και ιδιόμορφες λεκάνες-τριπτήρες που βρέθηκαν κυρίως στις στοές, ίσως για τη διαλογή των καλύτερων σταφυλιών και το πάτημα με το χέρι, πιθανόν για την παραγωγή ειδικού ή και λευκού κρασιού.¹³⁸ Βρέθηκαν ακόμα πολλοί αμφορείς, υδρίες, αρυτήρες, χυτροειδή, ιγδία και μικρότεροι ηθμοί.

Η επιτραπέζια κεραμική του συγκροτήματος είναι μελαμβαφής, κυρίως σκύφοι, σκυφίδια, κάνθαροι, πινάκια, όλπες και ασκοί. Κυριότερα πήλινα μικροευρήματα είναι τα λυχνάρια, τα υφαντικά βάρη ποικίλων μεγεθών, μερικά με επιγραφές και σφραγίσματα, και οι αδιάγνωστης χρήσης πήλινοι σωλήνες. Αρκετά ήταν τα μολύβδινα βάρη (μεταξύ τους και ένα ενεπίγραφο) και εργαλεία, πολλά τα νομίσματα, ενώ βρέθηκαν και σφήνες, φυτευτήρια, αγκίστρια, κρίκοι και άλλα εργαλεία και εξαρτήματα, από τα οποία χαρακτηριστικότερα και διαχρονικότερα είναι τα μαχαίρια και το δικέλλι από το υπόγειο του πύργου του συγκροτήματος.

Ευρήματα από το Κομπολόι: Πάνω, επιτραπέζια κεραμική. Κάτω, σιδερένιο κλειδί, πήλινος λύχνος και αγνύθες αργαλειού. Κύρια εκπαίδευση των κοριτσιών και γυναικεία ενασχόληση ήταν η κατασκευή των υφασμάτων του οίκου. Οι αγνύθες, τα πήλινα δηλαδή βάρη του όρθιου αργαλειού, είναι αναπόσπαστο εύρημα κάθε αρχαίας οικίας και σύμβολο της γυναικείας παρουσίας στο σπίτι.

Καθημερινή κεραμική από το Κομπολόι: α) διάφοροι τύποι κλειστών αγγείων, β) θραύσμα ηθμού και σύγχρονη αναπαράστασή του.

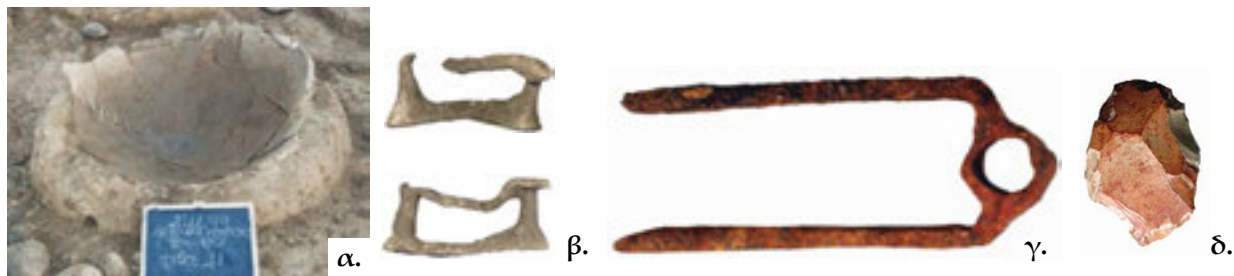
α) Βαρίδια για δίχτυα ψαρέματος από το Κομπολόι. β-γ) Μαχαίρι και φυτευτήρι από το Κομπολόι, μαζί με αντίστοιχα σύγχρονα εργαλεία.

Κομπολόι: Θραύσματα από λεκάνες-τριπτήρες. Ίσως για τη διαλογή των καλύτερων σταφυλιών και το πάτημα με το χέρι, «*κάρμα γλεῦκος. τὸ πρῶτον ἀποθλιβόμενον διὰ τῶν χειρῶν*» (Ησύχιος, Λεξικόν κάππα.835), πιθανόν για την παραγωγή ειδικού κρασιού κ.ά. Στα νεότερα χρόνια, σε ανάλογες λεκάνες και από επιλεγμένες ρόγες παράγεται το *ανάμα*, ο καλύτερος δηλαδή μούστος που προορίζεται για την εκκλησία και τη Θεία Κοινωνία.¹³⁹

α) Θραύσματα μεγάλου πήλινου ηθμού. β) Σύγχρονη αναπαράστασή του σε μικρότερη κλίμακα. Ίσως προοριζόταν για το μούσκεμα των οινοποιητικών σταφίδων, προκειμένου να κατασκευαστεί γλυκό κρασί ή για το στράγγισμα του πολύτιμου *προτρόπου*, του πρώτου μούστου που στραγγίζει με το βάρος των σταφυλιών, πριν από τη ληνοβάσια. γ) Εθνογραφικό παράλληλο του ηθμού από την Κρήτη: ένα τσίγκινο διάτρητο κοφίνι που χρησιμοποιείται για την εμβάπτιση των σταφυλιών στην αλουνσά, με στόχο την πιο γρήγορη αποξήρανσή/αφυδάτωσή τους κατά τη διαδικασία της σταφιδοποίησης.

Κομπολόι: α) πίθος ραγισμένος από την αρχαιότητα και επιδιορθωμένος με μολύβδινους συνδέσμους, β) δύο μολύβδινοι σύνδεσμοι, γ) αρχαίο δικέλλι, απαραίτητο εργαλείο των αμπελουργών, το οποίο βρέθηκε στο υπόγειο του πύργου στο Κομπολόι, δ) παλαιολιθικό «μαχαιράκι», που είχε περισυλλεγεί και χρησιμοποιηθεί από τους κατοίκους του αγροκτήματος στην πρώιμη ελληνιστική αρχαιότητα.

Κομπολόι: α) λάκκοι αφαιρεθέντων υπαίθριων πίθων σε υπόστεγα, β-γ) ειδική ημιυπόγεια κατασκευή μέσα στον οινηρό πιθεώνα, όπου είχαν τοποθετηθεί μικρότεροι πίθοι, όχι θαμμένοι στο έδαφος. Υποδεικνύεται ισχυρό κρασί.

Κομπολόι: Μνημειακός, οξυπύθμενος, επαγγελματικός οινηρός πίθος με ενεπίγραφο χείλος,¹⁴⁰ από τον πιθεώνα (ύψος 2,15μ., διάμετρος 1,60μ., πάχος τοιχώματος 0,03-0,04μ.). Όπως ήταν γνωστό από την εποχή του Ησίοδου, το κρασί κοντά στο χείλος του πίθου ήταν ασθενέστερο (προσομιλούσε με τον αέρα), ενώ το ίδιο ίσχυε και για εκείνο που βρισκόταν κοντά στο κατακάθι. Το καλύτερο κρασί, επομένως, ήταν αυτό στο μέσον του πιθαριού.

Τρία Πλατάνια: η μεγάλη αγρέπαυλις των Ελληνιστικών Χρόνων στην αγροτική περιοχή Πλαταμώνα - Ν. Πόρρων (αρχαίων Ηρακλείου-Φίλας).

Τρία Πλατάνια

Η θέση Τρία Πλατάνια βρίσκεται δίπλα στην παραθαλάσσια πεδινή οδό της αρχαιότητας που μέσω Τεμπών συνέδεε την Περγαίβια με την Πιερία, στο μέσο της απόστασης μεταξύ του υψώματος Βίγλα (126μ.) και της θάλασσας. Λόγω εκτεταμένων χωματουργικών εργασιών που έγιναν χωρίς παρακολούθηση, πολλά οικοδομικά κατάλοιπα, στρώματα καταστροφής και επιχώσεις χάθηκαν αμετάκλητα. Αποκαλύφθηκε, ωστόσο, ένα σημαντικό τμήμα μίας πολύ μεγάλης αγρεπαύλεως του τέλους του 4ου αι. π.Χ., που ήταν κατάβορρος και μη ισοπλατής, ορθογώνια, με μεγαλύτερο τον άξονα Α-Δ και απόκλιση από τον άξονα Β-Ν, προφανώς για τοπικούς κλιματολογικούς λόγους. Πριν από την κατασκευή της αγρεπαύλεως είχαν γίνει εκτεταμένες χωματουργικές εργασίες για την οριζοντιοποίηση του εδάφους.¹⁴¹

Στην πρώτη φάση, ήταν ένα πολύ μεγάλο ορθογώνιο οικοδόμημα ($\pm 55 \times 42,50\mu.$) γύρω από μία πολύ μεγάλη αυλή. Στη ΒΑ γωνία υπήρχε μεγάλος πιθεώνας, μέσα στον οποίο διατηρήθηκαν δέκα πίθοι *in situ* και δεκαέξι λάκκοι πίθων. Ένας μόνο φέρει εγχάρακτα γράμματα στο περιχείλωμα, με την επιγραφή ΚΟ ΙΒ.

Οι υπόλοιποι χώροι ήταν μικρότεροι ή καταστραμμένοι από τις μεταγενέστερες επεμβάσεις. Οι ισοπεδώσεις ήταν μοιραίες για το δυτικό τμήμα του κτιρίου, όπου εντοπίστηκε μόνο ένας χώρος. Υπάρχουν, ωστόσο, ενδείξεις ότι δεν ήταν και ο μοναδικός.

Τρία Πλατάνια: λεπτομέρειες από τον πύργο και τον περίβολο της αγροικίας.

Τρία Πλατάνια: Τμήμα του πιθεώνα της παλιότερης φάσης. Είναι το μόνο τμήμα που διασώθηκε και μεταφέρθηκε στον Νέο Σιδηροδρομικό Σταθμό Πλαταμώνα.

Από το στρώμα καταστροφής της στέγης υποδεικνύεται η ύπαρξη στοάς μπροστά από τη βόρεια και την ανατολική πτέρυγα των δωματίων, ενώ δεν αποκλείεται να υπήρχε στοά και στις υπόλοιπες. Πυκνή λιθόστρωση πλαισίωνε το κτίριο και τον περίβολο, στην ανατολική και νότια πλευρά της αγρεπαύλεως. Η νότια λιθόστρωση κάλυπτε ένα αβαθές επίμηκες όρυγμα κατά μήκος του εξωτερικού τοίχου, με γέμισμα από λίθους και χαλίκι, πιθανό έργο αποστράγγισης-προστασίας από τα όμβρια ύδατα. Παρόμοιο εντοπίστηκε $\pm 250\mu$. νοτιότερα, προφανώς μέσα στα όρια του αγροκτήματος.

Στο μέσο περίπου της αυλής ανασκάφηκε η τελευταία σειρά θεμελίων μεγάλου πύργου. Δυτικά του αποκαλύφθηκε κλίβανος, του οποίου η είσοδος βρισκόταν στη δυτική γωνία αβαθούς ορύγματος (πλάτους $\pm 1\mu$.) που περιέβαλε τον πύργο και κατέληγε σε πηγάδι-αποθήκη, μέγιστου ανασκαμμένου βάθους $\pm 10\mu$. Από τη ΒΑ εξωτερική γωνία ξεκινούσε μεγάλος περίβολος, με βόρεια κατεύθυνση και αποκαλυφθείσες διαστάσεις 32μ . μήκος και $\pm 1,20\mu$. πλάτος.¹⁴² Όπως προκύπτει από τα ευρήματα, κύρια παραγωγή του αγροκτήματος, στην πρώτη φάση, ήταν το σταφύλι και το κρασί. Στη φάση αυτή, η μελαμβαφής κεραμική αντιπροσωπεύεται κυρίως από κανθάρους, σκύφους και σκυφίδια, λύχνους, μυροδοχεία, όλπες, ιχθυοπινάκια, ένα μεγάλο πινάκιο με γραπτή φυτική

διακόσμηση κ.ά. Βρέθηκαν, επίσης, πολλά θραύσματα οξυπύθμενων αμφορέων και αρκετές λαβές με σφραγίσματα. Δεν λείπουν παραδείγματα διαφόρων χυτροειδών αγγείων, αρυτήρων, οινοχοών, λεκανών και λεκανίδων. Από το νοικοκυριό της παλιότερης φάσης διασώθηκαν πήλινες αγνύθες αργαλειού, μολύβδινα βάρη και σιδερένια εργαλεία, όπως οι μικρές και μεγάλες σπάτουλες, μαχαίρια, βελόνες κ.ά. Βρέθηκαν, ακόμα, διάφορων τύπων σιδερένια καρφιά στέγης, ένα σιδερένιο κλειδί λακωνικού τύπου, χάλκινα καρφιά και ποικίλα εξαρτήματα, πιθανόν από τα έπιπλα του κτιρίου. Δύο σιδερένια δακτυλίδια αντιπροσωπεύουν είδη καλλωπισμού, ενώ οι σιδερένιες αιχμές δοράτων και βελών αποτελούν δείγματα εξαρτημάτων οπλισμού.

Τα νομίσματα χρονολογούν την αρχική κατασκευή του συγκροτήματος στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. Με την πρώιμη οικοδομική φάση του σχετίζονται τα περισσότερα νομίσματα εποχής Κασσάνδρου, στα χρόνια του οποίου προφανώς και κατασκευάστηκε. Σε αυτό συνηγορεί, μεταξύ των άλλων ευρημάτων, και η εύρεση του πρώτου θησαυρού κάτω από το δάπεδο του κτιρίου. Το οικοδόμημα είχε σύντομη διάρκεια ζωής, αφού η καταστροφή του από φωτιά τοποθετείται στις αρχές του 3ου αι. π.Χ., σχετιζόμενη ίσως με τις επιδρομές των Γαλατών. Δεδομένου ότι από το στρώμα των διαλυμένων πλινθίων της ανωδομής και το στρώμα καταστροφής των κεραμίδων οροφής προέρχονται νομίσματα Κασσάνδρου και Δημητρίου Πολιορκητή, μπορούμε να τοποθετήσουμε την καταστροφή της πρώιμης οικοδομικής φάσης στα χρόνια του δεύτερου ή αμέσως μετά, πριν από τον Αντίγονο Γονατά.¹⁴³ Την ίδια εποχή καταστράφηκαν, με τον ίδιο τρόπο, και η γειτονική Κρανιά κάτω από το κάστρο του Πλαταμώνα, καθώς και η αγροικία στο Κομπολόι, η οποία (αντίθετα από τις άλλες δύο περιπτώσεις) δεν ανακατασκευάστηκε.

Μαζί με την αγροικία στα Τρία Πλατάνια φαίνεται ότι καταστράφηκαν και τα πολύτιμα αμπέλια, αφού στην επόμενη φάση τα γίγαρτα εξαφανίστηκαν. Αντίθετα, κύρια δενδροκαλλιέργεια έγινε η ελιά, όπως άλλωστε και σήμερα. Αμέσως μετά την καταστροφή, το κτίριο ξαναλειτούργησε. Αντικαταστάθηκε η βόρεια πλευρά και ενισχύθηκε με αντηρίδες. Η ανοικοδόμηση του κτιρίου φαίνεται να έγινε αμέσως μετά την καταστροφή, όπως μαρτυρούν τα νομίσματα του Αντιγόνου Γονατά και δύο των Γυρτωνίων (300-196 π.Χ.). Η τελική εγκατάλειψη μπορεί να πιστοποιηθεί από τα νομίσματα του Φιλίππου Ε' στις αρχές του 2ου αι. π.Χ. Ίσως εγκαταλείφθηκε μετά την επιδρομή των Αιτωλών του Σκόπα και λίγο πριν εμφανιστούν οι Ρωμαίοι, που εισέβαλαν στη Μακεδονία από αυτήν ακριβώς την περιοχή. Σχεδόν στο σύνολό τους, οι επιχώσεις και τα στρώματα καταστροφής της φάσης αυτής είχαν απομακρυνθεί από τα σκαπτικά μηχανήματα. Διασώθηκαν μόνο εκεί όπου οι επιχώσεις είχαν μεγάλο ύψος, δηλαδή στον πύργο και στη βόρεια πτέρυγα των προφανώς διώροφων δωματίων.

Ο μεγαλύτερος όγκος των ευρημάτων και σε αυτή τη φάση είναι η κεραμική, με ποικιλία σχημάτων καθημερινής χρήσης, τα περισσότερα αβαφή, αλλά και αρκετά μελαμβαφή «Δυτικής Κλιτύος», με επίθετο πηλό και χάραξη, με στικτή, επίθετη πλαστική και ανάγλυφη διακόσμηση. Στα επιτραπέζια αγγεία περιλαμβάνονται κυρίως πινάκια, κάνθαροι, άωτοι και δίσκοι, καθώς και άωτα σκυφίδια-φιαλίδια, μυροδοχεία, πυξίδες, ασκοί, λύχνοι κ.ά. Τα πινάκια αντιπροσωπεύονται από τον βαθύ απλό τύπο και από τα ιχθυοπινάκια. Στους κανθάρους, πιο διαδεδομένος είναι ο κλασικός τύπος (κάποτε με ραβδωτό σώμα), αλλά και ο ελληνιστικός. Στα αποθηκευτικά αγγεία κυριαρχούν τα πιθοειδή και οι οξυπύθμενοι αμφορείς, ενώ μεγάλος είναι και ο αριθμός των μαγειρικών σκευών, όπως χύτρες, χυτροειδή, λοπάδες, αρυτήρες, ιγδία κ.ά.

Η οικοσκευή συμπληρώνεται με διάφορα πήλινα και μεταλλικά μικροεργήματα (πήλινες αγνύθες, μαχαίρια και εγχειρίδια, φυτευτήρια κ.ά.). Βρέθηκαν ακόμη χάλκινα στελέχη και καρφιά διαφόρων μεγεθών από τα ξύλινα αντικείμενα του κτιρίου, ενώ από την καταστροφή του σώθηκαν διάφοροι τύποι σιδερένιων καρφιών και τρεις εφηλίδες.

Οι σιδερένιες αιχμές βελών, τα δακτυλίδια κ.ά. αποτελούν δείγματα προσωπικής εξάρτησης, ενώ η αποσπασματική κεφαλή ενός πήλινου γυναικείου ειδωλίου είναι το μόνο δείγμα κοροπλαστικής.

Γίγαρτα και ελαιοπυρήνες. Στην αρχαιότητα κύριες δένδροκαλλιέργειες στην περιοχή ήταν το αμπέλι και η ελιά. Σήμερα καλλιεργούνται κυρίως ελιές, ενώ η περιοχή σταδιακά αλλάζει χρήση, μετατρέπόμενη σε ζώνη δεύτερης κατοικίας.

α.

β.

γ.

δ.

Ευρήματα από Τρία Πλατάνια: α) μεγάλο γραπτό πινάκιο, β) λαβή χάλκινου μαχαιριού, γ) γυάλινο δαχτυλίδι, δ) οινηρός αμφορέας.

Πηγή Αθηνάς

Στη θέση Πηγή Αθηνάς ανασκάφηκε η γωνία μίας αγροικίας, καθώς και τμήμα νεκροταφείου των Αυτοκρατορικών Χρόνων κοντά στην αγροικία.¹⁴⁴ Δεδομένου ότι ο αντίστοιχος οικισμός δεν εντοπίστηκε, είναι πιθανόν το νεκροταφείο να έχει σχέση με το αγρόκτημα. Στην αγροικία βρέθηκαν πολυάριθμα πήλινα σκεύη, αβαφή και ερυθροβαφή, σε μεγάλη ποσότητα και ποικιλία, χρονολογούμενα από τον 1ο έως τον 4ο αι. μ.Χ. Μεγάλος ήταν και ο αριθμός γυάλινων αγγείων, πολυάριθμες οι αγνύθες κάθετου αργαλειού, λίγα τα πήλινα ειδώλια, πολλά τα υλικά δομής και εξαρτήματα, πολλά τα μεταλλικά εργαλεία, όπως μαχαίρια, εγχειρίδια, ψαλίδια, λαβίδες, φυτευτήρια και άλλα, ενώ εντοπίστηκε και ένα οστέινο κουταλάκι. Βρέθηκαν, επίσης, δύο χάλκινα κουδουνάκια, που θα μπορούσαν να ανήκουν σε οικόσιτα ζώα, αλλά και προσωπικά αντικείμενα των κατοίκων της αγροικίας. Πιο ιδιαίτερα από τα κινητά ευρήματα ήταν τα γυάλινα αγγεία.

Ευρήματα από Πηγή Αθηνάς: α) κεραμική του κλασικού-ελληνιστικού στρώματος, β) γυάλινο ποτήρι, πήλινο κύπελλο, χάλκινη εφηλίδα, χάλκινη πόρπη ζώνης και σιδερένιο ψαλίδι της ρωμαϊκής φάσης (δίπλα σε σύγχρονο ψαλίδι ραπτικής), γ) χάλκινα κουδουνάκια, δ) αργυρό νόμισμα Αλεξάνδρου, ε) αργυρό αττικό νόμισμα.

α) Τμήμα αγροικίας Ρωμαϊκών Χρόνων στην Πηγή Αθηνάς, δίπλα στην Εθνική Οδό, στην αγροτική περιοχή Πλαταμώννα – Ν. Πόρρων (αρχαίων Ηρακλείου-Φίλας). β) Θραύσματα γυάλινων αγγείων από την Πηγή Αθηνάς.

Κάτω από τη ρωμαϊκή φάση ακολουθούσαν προ-ρωμαϊκές επιχώσεις, με τις οποίες ίσως σχετίζονται υπολείμματα τοίχων κάτω από την αγροικία. Πιθανόν να ανήκουν σε αγρόκτημα των Κλασικών-Ελληνιστικών Χρόνων, ενώ δεν αποκλείεται εκτός τομής να υπάρχει και η αντίστοιχη *αγρέπανυλς*. Εντοπίστηκε, επίσης, ένας μεγάλος δακτυλιόσχημος αποθέτης της κλασικής φάσης, με μεγάλη ποσότητα κεραμικής και οικοδομικό υλικό. Άγνωστο ποια ήταν η αρχική χρήση αυτής της κατασκευής. Ωστόσο, με βάση τη θέση της στην κορυφή ενός τόσο ανεμοδαρμένου λόφου, αλλά και το σχήμα της, δεν αποκλείεται να συσχετίζεται με κάποιο παλιότερο αλώνι. Στον αποθέτη υπήρχαν διάφοροι τύποι εμπορικών αμφορέων, οινόχοες και χυτροειδή αγγεία, ιγδία και άλλα σκεύη, καθημερινά και επιτραπέζια, συχνά μάλιστα εξαιρετικής ποιότητας.

Ρέμα Τριανταφυλλιάς

Η θέση Ρέμα Τριανταφυλλιάς βρίσκεται ΒΔ του Πλαταμώννα, δίπλα στην Εθνική Οδό, στη νότια όχθη του ομώνυμου ρέματος. Εδώ, ανασκάφηκαν τρεις επάλληλες οικοδομικές φάσεις τμήματος κτιρίου-αγροικίας των ύστερων Κλασικών - πρώιμων Ελληνιστικών Χρόνων, χωρίς σαφή και ολοκληρωμένη κάτοψη. Η άβαφη καθημερινή κεραμική αντιπροσωπεύεται από διαφόρων ειδών αγγεία, ενώ στη μελαμβαφή κυριαρχούν σχήματα όπως σκύφοι, κάνθαροι και πινάκια. Παλιότερο ήταν ένα νόμισμα κοπής Αμύντα Γ' (393-369 π.Χ.) και νεότερο ένα χάλκινο κοπής Κασσάνδρου (306-297 π.Χ.). Θησαυρός από δεκαεννέα χάλκινα νομίσματα κοπής Αλεξάνδρου Γ' βρέθηκε στα Ν-ΝΔ της αγροικίας.

Στην κατανόηση της χρήσης του κτιρίου βοήθησαν οριοθετημένοι λάκκοι πίθων, θραύσματα από μεγάλο ηθμό, αγνύθες, θραύσματα λίθινου τριβείου και λίθινου τριπτήρα, καθώς και μία κυκλική εστία από θραύσματα κεραμίδων σε δεύτερη χρήση.

Νοτιότερα της αγροικίας, σε μία πλαγιά με έντονες κλίσεις, αποκαλύφθηκαν δύο λιθοστρώσεις. Εκεί βρέθηκε και ένα ζωόμορφο ειδώλιο προϊστορικών χρόνων: μία κεφαλή βοοειδούς με κέρατα και γραπτή διακόσμηση από ερυθρές καστανές και μελανές ταινίες.

Το φρούδι του λόφου περιέτρεχε περίβολος που σωζόταν στο ύψος της θεμελίωσης. Με βάση τη στρωματογραφία, ο περίβολος και οι λιθοστρώσεις ήταν σύγχρονες.

Το κάτω μέρος επιτύμβιας στήλης από τη Χράνη Πιερίας, με ανάγλυφη παράσταση σκηνών από την αγροτική ζωή των Ρωμαϊκών Χρόνων.

Οικολογικά ...

Αν μπορούσαμε να φαντασθούμε την περιαστική ύπαιθρο στην αρχαιότητα, η εικόνα θα ήταν διαφορετική από τη σημερινή. Όχι εξαιτίας του κλίματος ούτε και εξαιτίας γεωγραφικών μεταβολών που σίγουρα σημειώθηκαν, όπως οι προσχώσεις ποταμών, η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, οι σεισμικές μετατοπίσεις κ.ά. Εκείνες οι αλλαγές που θεαματικά αλλοίωσαν την ύπαιθρο ως τις ακραίες εσχαιές του καθημερινού τοπίου, είναι κυρίως οι ανθρωπογενείς αλλαγές του 20ου αι., οι οποίες μάλιστα συνέβησαν σχεδόν όλες ταυτόχρονα. Η γιγάντωση των αστικών κέντρων, η μετατροπή της αγροτικής γης σε τουριστική, βιομηχανική και γη δεύτερης κατοικίας, η αλλαγή των παραδοσιακών οικοδομικών υλικών και η βιομηχανία, η μόλυνση του περιβάλλοντος και η διάνοιξη μεγάλων οδικών αρτηριών, ο εξηλεκτρισμός και η αποξήρανση των ελών, των λιμνών, ακόμη και των ποταμών με την υπεράρδευση και τις αυξημένες ανάγκες των πόλεων, η μηχανοποίηση της γεωργίας και των διαμορφώσεων εδάφους, είναι μερικές από τις αιτίες αυτής της μεταμόρφωσης, που ναι μεν είχε ως στόχο τον απαραίτητο εκσυγχρονισμό, αλλά που πραγματοποιήθηκε χωρίς σεβασμό και αγάπη για τον τόπο, χωρίς αισθητική και παιδεία.

Όμως, και το καθημερινό τοπίο της κλασικής αρχαιότητας καθόλου δεν ταυτιζόταν με τη «φυσική» κατάσταση του περιβάλλοντος, την κυρίαρχη δηλαδή φύση πριν από την επιβολή του ανθρώπου στον πλανήτη Γη και την εισαγωγή της καλλιέργειας της γης στη Νεολιθική Εποχή. Χιλιάδες στρέμματα πεδινής γης ξεχερσώθηκαν για να γίνουν χωράφια, αλλεπάλληλες πλαγιές «γαζώθηκαν» με ξερολιθιές για να γίνουν πεζούλες, αμέτρητοι έγιναν και οι βοσκότοποι. Πολλά δάση έγιναν καράβια, σπίτια, έπιπλα και καυσόξυλα. Επιγραφές και κείμενα, για παράδειγμα, αποδεικνύουν ότι η θαλασσοκρατία Αθήνα είχε απόλυτη ανάγκη των εισαγωγών ξυλείας για τη συντήρηση του κραταιού της στόλου. Άλλες δραστηριότητες, όπως η λειτουργία λατομείων και ορυχείων, αλλά και η ανάπτυξη των αστικών κέντρων, συνέβαλαν και αυτά με τη σειρά τους στην αλλοίωση του φυσικού τοπίου.

«Η Κύπρος δεν υστερεί σε τίποτα από τα άλλα νησιά, παράγει καλό κρασί και λάδι, και αρκετό στάρι για δική της χρήση. Στην Ταμασσό υπάρχουν άφθονα μεταλλεία χαλκού όπου παράγεται το χαλκανθές και ο ιός του χαλκού, που είναι χρήσιμος για τις ιατρικές του ιδιότητες. Ο Ερατοσθένης λέει ότι τα παλιότερα χρόνια οι πεδιάδες ήταν καλυμμένες με πυκνά δάση και ότι τα ορυχεία βοήθησαν την καλλιέργεια, αφού οι άνθρωποι έκοβαν τα δάση για να κάψουν τον χαλκό και τον άργυρο. Βοήθησε επίσης και το χτίσιμο των πλοίων.»

Στράβων, Γεωγραφικά 14.6.5.1

Η ακρόπολη και ο ευρύτερος αρχαιολογικός χώρος των Λειβήθρων στους πρόποδες του Μακεδονικού Ολύμπου, κατοικημένη περιοχή στην αρχαιότητα.

Η μεγάλη αποδάσωση, ωστόσο, φαίνεται ότι είχε ήδη συντελεσθεί από παλιότερα, κατά τη διάρκεια της προϊστορίας. Αιτίες και συνέπειες είχαν γίνει αντιληπτές στην κλασική αρχαιότητα.

«Το ότι οι Εχινάδες νήσοι δεν ενώθηκαν με την ξηρά από τις προσχώσεις του Αχελώου, οφείλεται στους Αιτωλούς που έφυγαν από τον τόπο τους. Η γη όλη ερήμωσε κι έμεινε ακαλλιέργητη, γι' αυτό και ο Αχελώος δεν κατεβάζει ιλύ στις Εχινάδες. Τα λόγια μου επιβεβαιώνονται από το γεγονός ότι ο Μαϊάνδρος που διασχίζει τη γη των Φρυγών και των Καρών, γη που καλλιεργείται, μετέτρεψε σύντομα σε ξηρά τη θάλασσα ανάμεσα στην Πριήνη και τη Μίλητο.»

Παυσανίας, Ελλάδος Περιήγησις 8.24.11.1

«Επειδή έγιναν πολλοί και μεγάλοι κατακλυσμοί μέσα σε αυτά τα εννιά χιλιάδες χρόνια, γιατί τόσα έχουν περάσει από τότε μέχρι τώρα, κατά τη διάρκεια λοιπόν αυτών των χρόνων το χώμα από τα βουνά δεν μαζευόταν στο έδαφος, όπως σε άλλα μέρη, αλλά χανόταν στα βάθη της θάλασσας. Εκεί βρίσκονται ακόμη, όπως στα μικρά νησιά, σήμερα σώμα ξερό, σκελετός άρρωστου σώματος, αφού όλο το καλό έδαφος έχει χαθεί. Τότε όμως το ύψωμα ήταν ζωντανό, γεμάτο χωμάτινους λόφους, και η πεδιάδα που τώρα ονομάζουμε Φελλέως Πεδία ήταν γεμάτη παχιά γη. Τα βουνά ήταν γεμάτα δάση, για τα οποία ακόμη και σήμερα υπάρχουν αποδείξεις. Τώρα, έχουν τροφή μόνο για μέλισσες, πριν από λίγο όμως καιρό παρείχαν ξυλεία για τις στέγες και των πιο μεγάλων κτιρίων. Υπήρχαν και ήμερα δέντρα καθώς και βοσκοτόπια. Κι ακόμη, μπορούσαν να καρπώνονται τις ετήσιες βροχές του Δία, γιατί δεν τις άφηναν να χαθούν, όπως σήμερα που κυλάν από το ξερό έδαφος προς τη θάλασσα. Η παχιά γη, η κεραμίτιδα γη, αποταμίευε τα νερά σε κοιλάτητες και προμήθευε την περιοχή με κρήνες και ποτάμια, για τα οποία ακόμη και τώρα υπάρχουν ιερά σημάδια ως αποδείξεις.»

Πλάτων, Κριτίας 111.α.6-111.δ.8

Όμως, παρόλα τα ανήσυχα πνεύματα που είχαν συγκεντρωθεί στον τόπο εκείνη την εποχή, η αντιμετώπιση των μεταβολών παρέμενε στο επίπεδο των επισημάνσεων. Δεν υπήρξαν ανήσυχoi οικολόγοι, αφού οι αλλαγές είχαν γίνει σταδιακά και η φύση είχε τη δυνατότητα να προσαρμόζει τις ισορροπίες της.

Η δημιουργία των αστικών κέντρων είχε αρχίσει να συμβάλει στην αποστασιοποίηση του «πολιτισμένου» ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον. Η κυρίαρχη όμως οικονομία της εποχής συντηρούσε τον ακατάλυτο δεσμό του με τη γη, με συνθήκες που στις μέρες μας ονομάζουμε παραδοσιακές και οικολογικές.¹⁴⁵ Έτσι, το 1948, ο J. H. Kent, μελετητής επιγραφών που αφορούσαν στα αρχαία αγροτόσπιτα της Δήλου, ελάχιστες διαφορές μπορούσε να διακρίνει ανάμεσα στις τότε γεωργικές μεθόδους και τις μεθόδους της αρχαιότητας.¹⁴⁶ Τέλος, σε μερικά σημεία η δασοκάλυψη σήμερα είναι μεγαλύτερη από εκείνη της αρχαιότητας. Στα Λείβηθρα, π.χ., αλλά και στους περισσότερους αρχαιολογικούς χώρους του Ολύμπου, τα οκιστικά κατάλοιπα της αρχαιότητας είναι σήμερα καλυμμένα από δάση (βλ. εικόνα προηγούμενης σελίδας).¹⁴⁷

Αν πρέπει να φανταστούμε το τοπίο της κλασικής Ελλάδας, θα μπορούσαμε να έχουμε ως αναφορά τη «Χθесινή Ελλάδα» του 19ου και των αρχών του 20ου αι.,¹⁴⁸ εκείνη την Ελλάδα που γοήτευσε τους φιλέλληνες περιηγητές των περασμένων αιώνων...

Η «Χθελσνρή Ελλάδα» από τον Edward Dodwell (19ος αι. στην Αττική).
(<http://www.hellenicaworld.com/Greece/Drawings/EdwardDodwell/en/AthensMountAnchesmus.html>. Πρόσβαση στις 2-5-2014).

Η «Χθελννή Ελλάδα» από τον Edward Dodwell (19ος αλ. στη χώρα της Λάρνλας).
(<http://www.hellenicaworld.com/Greece/Drawings/EdwardDodwell/en/Larissa.html>. Πρόσβαση στις 2-5-2014).

Κομπολόι: α) πηγάδι έξω από την αύλεια θύρα της αγρεπαύλεως, β-γ) το υπόγειο του πύργου.

Σημειώσεις

¹ Βλ. *Scholia Vetera* του Πρόκλου Διαδόχου στο *Εργα και Ημέραι* του Ησιόδου 637.1 και 635.8 (αντίστοιχα): «Οὐχ ἡ πόλις, ἀλλ' ἡ μείζων ἀγροικία, ἥγουν τὸ μέγιστον χωρίον.» και «Κώμη δέ ἐστιν ἡ ἀτείχιστος τῶν ἀνθρώπων συνοικία.»

² Όπως τα ἔθνη Θεσσαλῶν, Βοιωτῶν, Αἰτωλῶν, Θεσπρωτῶν, Μαγνήτων κ.ο.κ. Η αρχική σημασία αφορούσε πλήθος και ομάδα. Βλ. π.χ. Αρποκρατίων, *Λέξεις των Δέκα Ρητόρων* 103.13: «Ἔθνος· οὐ μόνον τὸ μέγα καὶ πολυάνθρωπον γένος, ἀλλὰ καὶ ἰδίως μέρος τι τῆς πόλεως. Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστοκράτους, εἴ τις ὑμᾶς ἔροιτο τί πονηρότατον νομίζετε τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων ἐθνῶν, οὔτε τοὺς γεωργοὺς οὔτε τοὺς ἐμπόρους οὔτε τοὺς ἐκ τῶν ἀργυρείων οὔτε τῶν τοιούτων οὐδὲν ἂν εἴποιτε. ἐν δὲ τῷ θ' Φιλιππικῷ φησὶν ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει; οὐχὶ τὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας αὐτῶν ἀφήρηται καὶ τετραδαρχίας κατέστησε παρ' αὐτοῖς, ἵνα μὴ μόνον κατὰ πόλεις ἀλλὰ καὶ κατὰ ἔθνη δουλεύουσιν;». Βλ. επίσης Σουίδα, *Λεξικόν ἐψίλον*.327: «Ἔθνος· τὸ πλήθος. ἥγοντο μοιχοί, πόρνοι, τοιχωρύχοι, βαλαντιοτόμοι καὶ τὰ τοιαῦτα ἔθνη. Ἔθνος οὐ μόνον τὸ μέγα καὶ πολυάνθρωπον γένος, ἀλλὰ καὶ ἰδίως μέρος τι τῆς πόλεως. οὕτως Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους καὶ ἐν τῷ θ' τῶν Φιλιππικῶν.» και Ιούλιος Πολυδεύκης, *Ονομαστικόν* 8.111.1 ἔθνος: «οἱ δὲ φυλοβασιλεῖς ἐξ εὐπατριδῶν δ' ὄντες μάλιστα τῶν ἱερῶν ἐπεμελοῦντο, συνεδρεῦοντες ἐν τῷ βασιλείῳ τῷ παρὰ τὸ βουκολεῖον. ὅτε μέντοι τέτταρες ἦσαν αἱ φυλαί, εἰς τρία μέρη ἐκάστη διήρητο, καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο τριττὺς καὶ ἔθνος καὶ φρατρία. ἐκάστου δὲ ἔθνους γένη τριάκοντα ἐξ ἀνδρῶν τοσούτων, ἃ ἐκαλεῖτο τριακάδες καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ γένους γεννήται ... τρία δ' ἦν τὰ ἔθνη πάλαι, εὐπατρίδαι γεωμόροι δημιουργοί.»

³ Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης* 23.5.4.

⁴ «τὸ πᾶν δὴ διέτριβεν ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τὸν πολιτισμὸν ἐκτοπίζων.» (Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι Φιλοσόφων* 4.39.10). Βλ. και Liddell & Scott, *Μέγα Λεξικόν*, λήμμα: *Πολιτεία*, ἰων. *Πολιτήη*.

⁵ Οἶκος + νόμος / νέμω.

⁶ Το σπίτι όπου κατοικούσαν ενοικιαστές, ονομαζόταν συνοικία.

⁷ Και το καθημερινό δωμάτιο με την εστία, όπου συγκεντρωνόταν η οικογένεια για το φαγητό.

⁸ Ξενοφών, *Οικονομικός* 1.1.

⁹ Βλ. π.χ. «Αἱ μὲν οὖν διαφοραὶ τῶν ὁμογενῶν τεθεώρηται πρότερον. ἅπαντα δ' ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις καλλίω γίνεται καὶ μᾶλλον εὐσθενεῖ». Και «ἐπεὶ καὶ τῶν ὁμογενῶν ἀνοζότερα καὶ μείζω καὶ καλλίω τὰ ἐν τοῖς οἰκείοις, οἷον ἐλάτῃ ἡ Μακεδονικὴ τῆς Παρνασίας καὶ τῶν ἄλλων.» (Θεόφραστος, *Περὶ Φυτῶν Ἱστορίας* 4.1.1 και 1.9.2.5, αντίστοιχα). Η λέξη εφευρέθηκε μᾶλλον ἀπὸ τον Ernst Haeckel το 1866 (Haeckel 1866). Βλ. και Hughes 1994, 4.

¹⁰ Π.χ. στην Κρήτη όπου, παρόλες τις μεταβολές, η εξέλιξη ήταν ομαλότερη. Βλ. Whitley 2001, 78.

¹¹ *Scholia Vetera* στον Ρήσο του Ευριπίδη 251.6: (frg. 20) «ἐξηγούμενος περὶ αὐτὴν φησὶν ὡς ὕστερον τῶν Τρωικῶν λοιμοῦ καὶ φθορᾶς καρποῦ περιεληλυθυίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, μαντευομένων περὶ τῶν παρόντων, χρῆσαι τὴν Πυθίαν τηνικαῦτα παῦλαν αὐτοῖς τῶν δεινῶν, ἐπειδὴν τινες τῶν ἀπὸ Ἀγαμέμνονος ἐλκόντων

τὸ γένος πλεύσαντες εἰς Τροίαν τὰς πόλεις κτίσωσι καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς ἀναλάβωσιν ἃς ἠφανίσθαι συνέβαινεν ὑπὸ τοῦ πολέμου. ταύτην τὴν μαντείαν παραδεξάμενον τὸν Ὀρέστην συνέβη λιπεῖν τὸν βίον.»

¹² Διόδωρος Σικελιώτης, *Ιστορική Βιβλιοθήκη* 5.84.4.2: «Μετὰ τὴν Τροίαν ἄλωσιν Κᾶρες ἀυξηθέντες ἐπὶ πλεῖον ἐθαλαττοκράτησαν, καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων κρατήσαντες τινὰς μὲν ἰδίᾳ κατέσχον καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς κατοικοῦντας Κρήτας ἐξέβαλον, τινὰς δὲ κοινῇ μετὰ τῶν προενοικούντων Κρητῶν κατόκησαν. ὕστερον δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀυξηθέντων, συνέβη τὰς πλείους τῶν Κυκλάδων νήσων οἰκισθῆναι καὶ τοὺς βαρβάρους Κᾶρας ἐξ αὐτῶν ἐκπεσεῖν. περὶ ὧν τὰ κατὰ μέρος ἐν τοῖς οἰκείοις χρόνοις ἀναγράψομεν.»

¹³ Βλ. Morris 1991, 24-57.

¹⁴ Με φυλλώματα, ὅπως το σάλωμα της σαρακατσάνικης καλύβας. Βλ. Ὅμηρος, *Ιλιάς* 24.448: «ἀλλ' ὅτε δὴ κλισίην Πηληιάδεω ἀφίκοντο ὕψηλὴν, τὴν Μυρμιδόνες ποίησαν ἄνακτι δοῦρ' ἐλάτης κέρσαντες· ἀτὰρ καθύπερθεν ἔρεψαν λαχνήεντ' ὄροφον λειμωνόθεν ἀμήσαντες·» καὶ Ησύχιος, *Λεξικόν* λάμδα.456: «λαχνήεντα· τετριχωμένα Αγ, δασέα γ, ἢ τριχώδη (Σ 415). ἢ ὄροφον, τὸν κάλαμον, ὃ ἐστεγάζον τοὺς οἴκους, ὃς ἔχει τινὰ δασύτητα. Ὅροφος γὰρ κάλαμος· ἀπὸ δὲ τοῦ καλάμου καὶ τὸ ἐρέφειν τὸ στεγάζειν εἴρηται (Ω 451).»

¹⁵ Αρναούτογλου 1982, 207 καὶ Μουτσοπούλου 1984, 197.

¹⁶ Βλ. πιο πάνω, σημ. 14.

¹⁷ Ελάχιστα συντηρήθηκαν, μολονότι συμπληρώνονται σχεδόν ολόκληρα αγγεία κάθε κατηγορίας, που φαίνεται νὰ χρησιμοποιήθηκαν στον ἴδιο βαθμό.

¹⁸ Ὅπως π.χ. καὶ στην τράπεζα Αγχιάλου. Βλ. Τιβέριος 1994, 212-13. Ὅχι ἥρεμα, οὔτε γιὰ λόγους μεγάλης ξηρασίας, ὅπως αναφέρεται γιὰ τὴν ἀρχαία Αγορά καὶ ἀλλοῦ. Βλ. ἐνδεικτικὰ Camp 1981.

¹⁹ Coldstream 1968, 99.

²⁰ Βλ. Snodgrass 1991 καὶ Morris 1991.

²¹ Βλ. Θουκυδίδης, *Ιστορίαι* 1.12.1.1: «μετὰ τὰ Τρωικὰ ἡ Ἑλλὰς ἔτι μετανίστατό τε καὶ κατωκίετο, ὥστε μὴ ἡσυχάσασαν ἀυξηθῆναι. ἢ τε γὰρ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἰλίου χρονία γενομένη πολλὰ ἐνεόχμωσε, καὶ στάσεις ἐν ταῖς πόλεσιν ὡς ἐπὶ πολὺ ἐγίνοντο, ἀφ' ὧν ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἐκτιζον.»

²² Π.χ. «πᾶσα δὲ Μυρμιδόνων τε πόλις κλειτὴ τ' Ἰαωλκὸς Ἄρνη τ' ἡδ' Ἑλίκη Ἄνθειά τε ποιήεσσα» (Ησίοδος, *Ἀσπίς* 380).

²³ Βλ. π.χ. Ὅμηρος, *Ιλιάς* 2.373: «πόλις Πριάμοιο ἄνακτος», Ὅμηρος, *Ιλιάς* 6.152: «πόλις Ἐφύρη μυχῶ Ἄργεος ἱπποβότοιο», Ὅμηρος, *Ιλιάς* 11.711: «Θυρόεσσα πόλις αἰπεία κολώνη τηλοῦ ἐπ' Ἀλφειῷ, νεάτη Πύλου ἡμαθόεντος» καὶ Ὅμηρος, *Οδύσσεια* 19.178 «Κνωσός, μεγάλη πόλις, ἐνθα τε Μίνως ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου ὀαριστῆς, πατὴρ ἐμοῖο πατὴρ, μεγαθύμου Δευκαλίωνος».

²⁴ Οἱ Ἀθηναῖοι, περιμένοντας τοὺς Πέρσες, ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν τοὺς καὶ ἐστείλαν τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς ἡλικιωμένους στὴ Σαλαμίνα. Ἀκολούθησε ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

²⁵ Πόλις, με πλάγια γραφή, στὸ παρὸν πόνημα εἶναι ἡ πόλις-κράτος.

²⁶ Γιὰ τὴν προ τοῦ Κλεισθένη οργάνωση τῶν Ἀθηνῶν, βλ. ἐνδεικτικὰ Αριστοτέλης, *Fragmenta Varia* 8.44.385.1: «γεννῆται· πάλαι τὸ τῶν Ἀθηναίων πλῆθος, πρὶν ἢ Κλεισθένη διοικήσασθαι τὰ περὶ τὰς φυλάς, διηρεῖτο εἰς γεωργοὺς καὶ δημιουργούς. καὶ φυλαὶ τούτων ἦσαν δ, τῶν δὲ φυλῶν ἐκάστη μοίρας εἶχε γ, ἃς φρατρία καὶ τριτῦας ἐκάλουν. τούτων δὲ ἐκάστη συνειστήκει ἐκ τριάκοντα γενῶν καὶ γένος ἕκαστον ἄνδρας εἶχε τριάκοντα τοὺς εἰς τὰ γένη τεταγμένους, οἵτινες γεννῆται ἐκαλοῦντο, ὧν αἱ ἱερῶσύναι ἐκάστοις προσήκουσαι ἐκκληροῦντο, οἷον Εὐμολπίδαι καὶ Κήρυκες καὶ Ἐτεοβουτάδαι, ὡς ἱστορεῖ ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ Ἀριστοτέλης λέγων οὕτως. φυλὰς δὲ αὐτῶν συννευμῆσθαι δ ἀπομιμησαμένων τὰς ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς ὥρας. ἐκάστην δὲ διηρῆσθαι εἰς τρία μέρη τῶν φυλῶν, ὅπως γένηται τὰ πάντα δώδεκα μέρη, καθάπερ οἱ μῆνες εἰς τὸν ἐνιαυτόν, καλεῖσθαι δὲ αὐτὰ τριτῦς καὶ φρατρία. εἰς δὲ τὴν φρατρίαν τριάκοντα γένη διακεκοσμήσθαι, καθάπερ αἱ ἡμέραι εἰς τὸν μῆνα, τὸ δὲ γένος εἶναι τριάκοντα ἀνδρῶν.» (cf. Suid. s. v.). Βλ. καὶ Αρποκρατίων, *Λέξεις τῶν Δέκα Ρητόρων* 78.5: «Γεννῆται· οἱ τοῦ αὐτοῦ γένους κοινωνοῦντες. διηρημένων γὰρ ἀπάντων τῶν πολιτῶν κατὰ μέρη, τὰ μὲν πρῶτα καὶ μέγιστα μέρη ἐκαλοῦντο φυλαί, ἐκάστη δὲ φυλὴ τριχῇ διήρητο, καὶ ἐκαλεῖτο ἕκαστον μέρος τούτων τριτῦς καὶ φρατρία. πάλιν δὲ τῶν φρατριῶν ἐκάστη διήρητο εἰς γένη λ, ἐξ ὧν αἱ ἱερῶσύναι αἱ ἐκάστοις προσήκουσαι ἐκκληροῦντο. ἔστι δὲ παρὰ πολλοῖς τῶν ρητόρων τοῦνομα, ὡς καὶ

Δημοσθένης ἐν τῇ πρὸς Εὐβουλίδην ἐφέσει. Ἰσαῖος δ' ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου κλήρου τοὺς γεννήτας συγγενεῖς ὠνόμασεν· οὐχ οἱ συγγενεῖς μέντοι ἀπλῶς καὶ οἱ ἐξ αἵματος γεννηταί τε καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους ἐκαλοῦντο, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ καλούμενα γένη κατανεμηθέντες. Φιλόχορος δ' ἐν τῇ δ φησὶ πρότερον ὁμογάλακτας ὀνομάζεσθαι οὓς νῦν γεννήτας καλοῦσιν.»

²⁷ Αριστοτέλης, *Οικονομικός Πρώτος* 1343α.10.

²⁸ Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1330β.

²⁹ Βλ. π.χ. Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1318β.

³⁰ Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1330α (μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, 1993).

³¹ Βλ. π.χ. Ξενοφών, *Πόροι ἢ Περί Προσόδων* 2.1.

³² Βλ. π.χ. Ξενοφών, *Πόροι ἢ Περί Προσόδων* 4.14-4.15.

³³ Βλ. Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1253β και 1254α.

³⁴ Βλ. Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι* (μτφρ. Α. Λαζάρου [χ.χ.]).

³⁵ Λυσίας, *Κατὰ Φίλωνος Δοκιμασίας* Or.31 27.4.

³⁶ Βλ. σχετικά Hammond 1989, 9-12.

³⁷ Βλ. Graham 1954, Fig. 2.c.

³⁸ «Αττικός» τρόπος είναι το ακανόνιστο πολεοδομικό σύστημα, όπως αναφέρεται από τον Φιλόστρατο. Φιλόστρατος, *Τα ἐς τον Τυάνεα Απολλώνιον* 2.23.5: «ἡ πόλις δ' ὥς μὲν ἔχει τοῦ τείχους, εἴρηκα, φασὶ δ' ὥς ἀτάκτως τε καὶ Ἀττικῶς τοὺς στενωποὺς τέτμηται κατεσκευάσται τε οἰκίαις, εἰ μὲν ἐξῶθεν ὀρώη τις αὐτάς.»

³⁹ Ψ. Δικαιάρχου, *Περί των πόλεων της Ελλάδος* Fr. Gr. Hist. 2.254.

⁴⁰ Βλ. Ιπποκράτης, *Περί Αέρων, Υδάτων, Τόπων* 1.1: «Ἱητρικὴν ὅστις βούλεται ὀρθῶς ζητέειν, τάδε χρὴ ποιεῖν· ... Ὡστε, ἐς πόλιν ἐπειδὰν ἀφίκηται τις ἥς ἀπειρός ἐστι, διαφροντίσαι χρὴ τὴν θέσιν αὐτῆς, ὅκως κέεται καὶ πρὸς τὰ πνεύματα καὶ πρὸς τὰς ἀνατολὰς τοῦ ἡλίου· οὐ γὰρ τωὐτὸ δύναται ἥτις πρὸς βορέην κέεται, καὶ ἥτις πρὸς νότον, οὐδ' ἥτις πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, οὐδ' ἥτις πρὸς δύνοντα. Ταῦτα δὲ ἐνθυμέσθαι ὥς κάλλιστα· καὶ τῶν υδάτων περὶ ὥς ἔχουσι, καὶ πότερον ἐλώδεσι χρέονται καὶ μαλακοῖσιν, ἢ σκληροῖσι τε καὶ ἐκ μετεώρων καὶ ἐκ πετρωδῶν, εἴτε ἀλυκοῖσι καὶ ἀτεράμνοισιν· καὶ τὴν γῆν, πότερον ψιλὴ τε καὶ ἄνυδρος, ἢ δασεῖα καὶ ἔφυδρος, καὶ εἴτε ἐν κοίλῳ ἐστὶ καὶ πνιγρῇ, εἴτε μετέωρος καὶ ψυχρῇ· καὶ τὴν διαίταν τῶν ἀνθρώπων, ὅκοι ἡδοναί, πότερον φιλοπόται καὶ ἀριστῆται καὶ ἀταλαίπωροι, ἢ φιλογυμνασταί τε καὶ φιλόπονοι, καὶ ἐδωδοὶ καὶ ἄποτοι.»

⁴¹ Βλ. Ησύχιος, *Λεξικόν γιώτα*.820: «Ἱπποδάμου νέμῃσι· τὸν Πειραιᾶ Ἱππόδαμος, Εὐρυφώντος παῖς, ὁ καὶ μετεωρολόγος, διεῖλεν Ἀθηναίους. οὗτος δὲ ἦν καὶ ὁ μετοικήσας εἰς Θουριακούς, Μιλήσιος ὦν.»

⁴² Οικία: το ιδιωτικό σπίτι. Συνοικία: το σπίτι όπου συγκατοικούσαν πολλοί ενοικιαστές.

⁴³ Λάββας 1990, 17 και Höpfner & Schwandner 1994, 296.

⁴⁴ Hoepfner 2005, 143, 144, 150, 154, 157, 170, 181, 212-13.

⁴⁵ Βλ. σχετικά Morris 1999.

⁴⁶ Βλ. Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.4436, 4439 και 4443: «Αὔλειος· ἡ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ πρώτη θύρα τῆς οἰκίας. Αὔλειος θύρα, καὶ Προαὔλειος. Αὐλία· θύρα, πυλὼν. καὶ ἡ αὐλῖος. τῶν τε αὐλείων καὶ σταθμῶν τὰς θύρας ἐξέκοψαν. Αὐλείους θύρας. καὶ ἐνικὸν αὐλεῖον λέγουσιν ὥς ἡμεῖς. Ἀριστοφάνης Δαναῖσι· πρὸς τὸν στροφέα τῆς αὐλείας ἐχίνου κεφαλῆς κατορύττειν. Αὐλίον δὲ καὶ προαύλιον οὐδετέρως.» Βλ. επίσης, Ησύχιος, *Λεξικόν* ἄλφα.8297 «αὐλία θύρα· πυλὼν.»

⁴⁷ Οχι απαραίτητα μία, όπως προκύπτει από τις ανασκαφές (π.χ. στην Όλυνθο) αλλά και την παράδοση. Βλ. π.χ. Λυσίας, *Κατὰ Ερατοσθένους* Or.12 15.1-16.4, όπου αναφέρεται η «αμφίθυρος» οικία του Λυσία: «ἐκείνου δὲ διαλεγόμενου Θεόγνιδι (ἐμπειρος γὰρ ὦν ἐτύγχανον τῆς οἰκίας, καὶ ἤδριν ὅτι ἀμφίθυρος εἶη) ἐδόκει μοι ταύτῃ πειρᾶσθαι σωθῆναι, ἐνθυμουμένῳ ὅτι, ἐὰν μὲν λάθω, σωθήσομαι, ἐὰν δὲ ληφθῶ, ἡγούμην μὲν, εἰ Θεόγνις εἶη πεπεισμένος ὑπὸ τοῦ Δαμνίππου χρήματα λαβεῖν, οὐδὲν ἦττον ἀφεθήσεσθαι, εἰ δὲ μή, ὁμοίως ἀποθανεῖσθαι. ταῦτα διανοηθεὶς ἔφευγον, ἐκείνων ἐπὶ τῇ αὐλείῳ θύρᾳ τὴν φυλακὴν ποιουμένων· τριῶν δὲ θυρῶν οὐσῶν, ἃς ἔδει με διελθεῖν (τοῦ δωματίου καὶ τῆς αυλῆς), ἅπασαι ἀνεωγμέναι ἔτυχον.»

⁴⁸ «Ἐπαὔλειος· ἡ τῆς αὐλῆς ὁδός.» (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.1989).

⁴⁹ Που, σε κάποιες περιπτώσεις, είχαν και υπόγεια. Βλ. π.χ. Πλούταρχος, *Δημοσθένης* 7.6.1 «ἐκ δὲ τούτου κατάγειον μὲν οἰκοδομῆσαι μελετητήριον, ὃ δὴ διεσῳζετο καὶ καθ' ἡμᾶς, ἐνταῦθα δὲ πάντως μὲν ἐκάστης ἡμέρας κατιόντα πλάττειν τὴν ὑπόκρισιν καὶ διαπονεῖν τὴν φωνήν, πολλάκις δὲ καὶ μῆνας ἐξῆς δύο καὶ τρεῖς

συνάπτειν, ξυρούμενον τῆς κεφαλῆς θάτερον μέρος ὑπὲρ τοῦ μηδὲ βουλομένῳ πάνυ προελθεῖν ἐνδέχεσθαι δι' αἰσχύνην.»

⁵⁰ Βλ. Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.31.1: «καθέζονται δ' ἐν τοῖς συνδείπνοις οἱ ἥρωες, οὐ κατακέκλινται. τοῦτο δὲ καὶ παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ ἐνίοτε ἦν, ὥς φησι Δοῦρις (ΦΓΗ II 474). ἐστιῶν γοῦν ποτε ἡγεμόνας εἰς ἑξακισχιλίους ἐκάθισεν ἐπὶ δίφρων ἀργυρῶν καὶ κλιντήρων, ἀλουργοῖς περιστρώσας ἱματίοις. Ἡγήσανδρος δὲ φησιν (ΦΓΗ IV 419) οὐδὲ ἔθος εἶναι ἐν Μακεδονίᾳ κατακλίνεσθαι τινα ἐν δείπνῳ, εἰ μὴ τις ἔξω λίνων ὕν κεντήσσειεν· ἕως δὲ τότε καθήμενοι ἐδείπνουν. Κάσανδρος οὖν πέντε καὶ τριάκοντα ὧν ἐτῶν ἐδείπνει παρὰ τῷ πατρὶ καθήμενος, οὐ δυνάμενος τὸν ἄθλον ἐκτελέσαι καίπερ ἀνδρεῖος γεγονώς καὶ κυνηγὸς ἀγαθός.»

⁵¹ «ὑπερῶα· ἀνώγαια» (Ησύχιος, *Λεξικόν ὑψίλων*.501).

⁵² Αριστοτέλης, *Οικονομικός Δεύτερος* 1347α.5.

⁵³ Βλ. Walter-Καρούδη 1996, 25. Υπάρχουν καὶ περιπτώσεις παραλλαγών, ὅπως στη βορειοδυτικὴ Ελλάδα, με κύριο χαρακτηριστικό ἕναν ιδιαίτερα μεγάλο καθημερινό χώρο με εστία καὶ μια ιδιαίτερα μικρὴ αυλή. Hoepfner 2005, 392 κ.εξ.

⁵⁴ Jones 1975, 128-129, Fig. 22-23.

⁵⁵ Jones, Sackett & Graham 1962.

⁵⁶ Βλ.: Παπαϊωάννου 1982, 137. Κίζης 1991, 216. Καλογήρου 1990. Μουτσόπουλος 1990.

⁵⁷ Αθανασόπουλος 1991, 29, εικ. 33.

⁵⁸ Αθανασόπουλος 1991, 28, εικ. 29-32. Για σπίτια με χαγιάτι στην ελληνιστικὴ πόλη των Πετρών, βλ. Βελένης 1988 καὶ Αδάμ-Βελένη 2000, 50-62.

⁵⁹ Μήτσου 1991, 128, εικ. 45.

⁶⁰ Ἡ Ελλάδα του 19ου αἰ. καὶ των ἀρχῶν του 20ου αἰ. Βλ. Snodgrass 1987 καὶ Rackham 1996.

⁶¹ Βλ. Σκαφιδά 1994.

⁶² Robinson & Graham 1938 καὶ Robinson 1946.

⁶³ Βλ. Höpfner & Schwandner 1994, 191.

⁶⁴ *Ελληνικά Οξυρύγχια* (Fragmenta Londinensia) D.17.4.

⁶⁵ Höpfner & Schwandner 1994, 315.

⁶⁶ Βλ. Walter-Καρούδη 1996, 33 κ.εξ.

⁶⁷ Βλ. καὶ Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1279α.10.

⁶⁸ Βλ. Walter-Καρούδη 1996, 23 κ.εξ.

⁶⁹ Πέλλα, Ερέτρια, Μαρώνεια κ.α. Βλ. Hoepfner 2005, 339-341, 344-347.

⁷⁰ Jones 1975, 76 καὶ 83. Thompson 1959, 104.

⁷¹ Oikonomides 1984, 73 κ.εξ. Λάββας 1991, 316-317.

⁷² Σουίδα, *Λεξικόν ἑψίλων*.2385: «Ἐπίκληρος· νόμος ἦν Ἀθηναίοις γνησίας μὲν οὔσης θυγατρός, νόθου δὲ υἱοῦ, μὴ κληρονομεῖν τὸν νόθον τὰ πατρῶα. ἢ ἢ μὴ ἔχουσα ἀδελφοὺς ἑτέροισι συγκληρονόμους, ἀλλὰ μονοκληρονόμος οὖσα. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔξῃν τοῖς νόθοις κληρονομεῖν, τὰργύριον διὰ χειρὸς ἐδίδοσαν. νόμος δὲ ἦν Ἀττικὸς, τοῖς νόθοις μέχρι εἰς μῶν καταλιμπάνειν.»

⁷³ Δημοσθένης, *Κατὰ του Μακαρτάτου* Or.43 19.1.

⁷⁴ Ησίοδος, *Εργα καὶ Ημέραι* 695-698.

⁷⁵ Βλ. Καλλικρατίδας, *Περὶ Οἴκου Ευδαιμονίας* (Fragmenta 103.19) 4.28.16 ἀπὸ το *Ανθολόγιον* του Ιωάννη Στοβαίου.

⁷⁶ Ξενοφών, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία* 1.4.1.

⁷⁷ Βλ. π.χ. Αριστοτέλης, *Πολιτικά* A 1254β.13: «ἐτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν κρεῖττον τὸ δὲ χεῖρον, καὶ τὸ μὲν ἄρχον τὸ δ' ἀρχόμενον. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων...», καὶ Αριστοτέλης, *Πολιτικά* A 1260α.9: «καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου ἄρχει καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος καὶ ἀνὴρ παιδός, καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐνυπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δούλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν, τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν, ἀλλ' ἄκυρον, ὁ δὲ παῖς ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελής... ὥστε φανερόν ὅτι ἔστιν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἢ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρός, οὐδ' ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης, ἀλλ' ἢ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρεία ἢ δ' ὑπηρετικὴ, ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας».

⁷⁸ Αν και δεν μπορεί να αποκλεισθεί, δεν φαίνεται να κατασκευαζόταν κλωστή από (άγριο) βαμβάκι ή από μετάξι. Βλ. Τζαχίλη 1997, 34-36.

⁷⁹ Πλούταρχος, *Περικλής* 2.1.3.

⁸⁰ Ξενοφών, *Οικονομικός* 5.17.1.

⁸¹ Βλ. τα αναφερόμενα από τον Αριστοτέλη στα *Πολιτικά* 1258β.39: «ἐπεὶ δ' ἔστιν ἐνίοις γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷον Χαρητίδῃ τῷ Παρίῳ καὶ Ἀπολλοδώρῳ τῷ Λημνίῳ περὶ γεωργίας καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης, ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων...». Βλ. και Πλάτων, *Μένως* 316.ε.3: «Ἀρ' οὖν καὶ τὰ γεωργικὰ συγγράμματα γεωργικοὶ νόμοι εἰσὶν; ἜΤ. Ναί. ὙΩ. Τίνων οὖν ἔστιν τὰ περὶ κήπων ἐργασίας συγγράμματα καὶ νόμιμα; ἜΤ. Κηπουρῶν. ὙΩ. Κηπουρικοὶ ἄρα νόμοι ἡμῖν εἰσιν οὗτοι. ἜΤ. Ναί. ὙΩ. Τῶν ἐπισταμένων κήπων ἄρχειν; ἜΤ. Πῶς δ' οὐ; ὙΩ. Ἐπίστανται δ' οἱ κηπουροί.». Επίσης, L. Iunius Moderatus Columella, *De Re Rustica* 1.1.

⁸² Αδάμ-Βελένη 2000, 58 εικ. 40.

⁸³ Ησίοδος, *Εργα και Ημέραι* 341.

⁸⁴ Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1266β.18-21.

⁸⁵ Όπου ένα μέσο αγρόκτημα 26,4 εκταρίων δεν ήταν ασυνήθιστο (420 x 630μ. = 264.600τ.μ). Βλ.: Pečírka 1973. Isager & Skydsgaard 1992, 78 κ.εξ. Cooper 1977/1978.

⁸⁶ Εξήντα πλῆθρα περίπου, ο κλήρος ενός ζευγίτη. Βλ. Cooper 1977/1978, 169 κ.εξ.

⁸⁷ Βλ. Cooper 1977/1978.

⁸⁸ Βλ. Osborne 1992, 24.

⁸⁹ Ξενοφών, *Οικονομικός* 1.3.

⁹⁰ Βρέθηκε στην ανασκαφή του αρχαίου Ηρακλείου, στη θέση Κρανιά.

⁹¹ Του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα. Για τον όρο, βλ. Snodgrass 1987.

⁹² Αριστοτέλης, *Των περί τα Ζώα Ιστοριών* 572α.5: «Τὰ δὲ πολλάκις ποιούμενα τὰς ὁχείας καὶ μὴ κατὰ μίαν ὥραν, οἷον τὰ συνανθρωπεύόμενα, ὕες τε καὶ κύνες, ἤττον τοιαῦτα φαίνεται διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς ὁμιλίας.»

⁹³ Jones, Graham & Sackett 1973, 447, Fig. 19.

⁹⁴ Οικήματα στους αγρούς αναφέρονται τουλάχιστον από τις αρχές του 6ου αι. π.Χ. Βλ. Ηρόδοτος, *Ιστορίαι* 1.17.7: «Ὡς δὲ ἐς τὴν Μιλησίην ἀπίκοιτο, οἰκήματα μὲν τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οὔτε κατέβαλλε οὔτε ἐνεπίμπρη οὔτε θύρας ἀπέσπα, ἔα δὲ κατὰ χώραν ἐστάναι· ὁ δὲ τὰ τε δένδρεα καὶ τὸν καρπὸν τὸν ἐν τῇ γῇ ὅκως διαφθείρειε, ἀπαλλάσσετο ὀπίσω. Τῆς γὰρ θαλάσσης οἱ Μιλήσιοι ἐπεκράτεον, ὥστε ἐπέδρης μὴ εἶναι ἔργον τῇ στρατιῇ. Τὰς δὲ οἰκίας οὐ κατέβαλλε ὁ Λυδὸς τῶνδε εἵνεκα, ὅκως ἔχοιεν ἐνθεῦτεν ὀρμώμενοι τὴν γῆν σπεῖρειν τε καὶ ἐργάζεσθαι οἱ Μιλήσιοι, αὐτὸς δὲ ἐκείνων ἐργαζομένων ἔχοι τι καὶ σίνεσθαι ἐσβάλλων.»

⁹⁵ Jones 1975, 115, Fig. 17.

⁹⁶ Jones 1975, 112, Fig. 16.

⁹⁷ Jones, Graham & Sackett 1973.

⁹⁸ Kent 1948, 295.

⁹⁹ Hoepfner 2005, 262, 270.

¹⁰⁰ Δημοσθένης, *Κατὰ Εὐέργου και Μνησιβούλου* 52 κ.εξ.

¹⁰¹ Π.χ. Holland 1944.

¹⁰² Για το θέμα, βλ. Young 1956.

¹⁰³ Ο όρος στον Πλίνιο (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 1.4.40).

¹⁰⁴ Για τις αγροικίες του Ολύμπου, βλ. Αδάμ-Βελένη, Πουλάκη & Τζαναβάρη 2003, 53-70 και, ειδικότερα, 56-62 (Τρία Πλατάνια).

¹⁰⁵ Από την Εύη Μαργαρίτη.

¹⁰⁶ Αριστοτέλης, *Οικονομικός* Πρώτος 1345α.33.

¹⁰⁷ Βλ. Zohary 1995, 25. Επίσης, Olmo 1995, 38.

¹⁰⁸ *Vitis Vinifera ssp silvestris*, το φυσικό αγριάμπελο, για το οποίο βλ. ενδεικτικά Olmo 1995. Σήμερα φυτρώνει στις ίδιες περιοχές που καλλιεργείται το ήμερο (*Vitis Vinifera ssp sativa*) και ανήκει σε τρεις κατηγορίες: στα ημιαντοφυή αμπέλια (από σπόρους καλλιεργημένων φυτών), στα εξαγριωμένα ήμερα αμπέλια, και στα πραγματικά αγριάμπελα που αποτελούν φυσικό στοιχείο της χλωρίδας του τόπου. Για το ελληνικό αγριάμπελο, βλ. Λογοθέτης 1962.

- ¹⁰⁹ Διαφορετικό από το αναδενδράς, που είναι η αναρριχόμενη κληματαριά.
- ¹¹⁰ Αίλιος Ηρωδιανός, *Περί Ορθογραφίας* 3,2.505.35: «έλινός ή ἄμπελος». *Etymologicum Magnum* 330.40: «έλινός· ή ἄμπελος».
- ¹¹¹ Ησύχιος, *Λεξικόν* ήτα.464: «ήμερίς ἄμπελος».
- ¹¹² Ησύχιος, *Λεξικόν* όμικρον.318: «οῖνη· ή ἄμπελος».
- ¹¹³ Βλ. Θεόφραστος, *Περί Φυτῶν Αιτίων* 1.2, 3.14.6.3, 5.1.1.12, 5.5.1.7, 5.10.5.6.
- ¹¹⁴ Βλ. και Στράβων, *Γεωγραφικά* 15.3.11.
- ¹¹⁵ Θεόφραστος, *Περί Φυτῶν Αιτίων* 3.6.8. Βλ. και Πλούταρχος, *Συμποσιακά*, Βιβλίό Πέμπτον, Πρόβλημα Γ: «Τίς αἰτία δι' ἣν ή πίτυς ἱερά Ποσειδῶνος ἐνομίσθη και Διονύσου· και ὅτι τὸ πρῶτον ἐστεφάνουν τῇ πίτῃ τοὺς Ἰσθμια νικῶντας, ἔπειτα σελίνῳ, νυνὶ δὲ πάλιν τῇ πίτῃ». Επίσης, Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Ε 1. Περί γης επιτηδεῖας ἀμπέλοις, Φλωρεντίνος.
- ¹¹⁶ Βλ. Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Ε 1. Περί παραθαλασσιῶν και ποταμιῶν χωρίων. Του αὐτοῦ (Δημοκρίτου).
- ¹¹⁷ Βλ. Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Ε 2. Ποία γένη ἀμπέλων εἰς ποίαν φυτευτέον γην, και ποῖαι θέσεις πρὸς ἀμπελον επιτήδεια. Του αὐτοῦ (Φλωρεντίνου).
- ¹¹⁸ Robinson & Graham 1938, 342-343, πίν. 81,3. 82,2. Παπάγγελος 1998.
- ¹¹⁹ Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Στ 1. Περί ληνού, και υποληνίων, και ελαιοτροπίου. Φλωρεντίνου.
- ¹²⁰ Βλ. Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.835. Τα νεότερα χρόνια ονομάζεται κάρμα και ανάμα, και προορίζεται για την εκκλησία και τη Θεία Κοινωνία.
- ¹²¹ Βλ. Αριστοτέλης, *Περί Ενυπνίων* 460α.29 και Θεόφραστος, *Περί οσμών (Fragmenta)* 4.10.1.
- ¹²² Στράβων, *Γεωγραφικά* 5.1.12.11: «τοῦ δ' οἶνου τὸ πλῆθος μηνύουσιν οἱ πίθοι· ξύλινοι γὰρ μείζους οἴκων εἰσὶ· προσλαμβάνει δὲ πολὺ ή τῆς πίττης εὐπορία πρὸς τὸ εὐκῶνητον». Σουίδα, *Λεξικόν* μι.2: «Μαγγάνα».
- ¹²³ Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.27. Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Στ 3. Περί κατασκευῆς πίθων. Ανατολίου.
- ¹²⁴ Ἡρων, *Εἰσαγωγαί των στερεομετρούμενων* 2.23.1.1 και Ἡρων, *Fragmenta* 13.10.1.
- ¹²⁵ Βλ. π.χ. Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Στ 3. Περί κατασκευῆς πίθων. Ανατολίου.
- ¹²⁶ Marcus Porcius Cato, *De Agri Cultura* XXXIX.
- ¹²⁷ Βλ. αναλυτικά Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Στ 5. Πίσσης δοκιμασία. Διδύμου. Στ 6. Πίσσης σκευασία. Του αὐτοῦ. Στ 7. Καθολικά παραγγέλματα περὶ πισώσεως. Φλωρεντίνου. Στ 8. Ἄλλος τρόπος περὶ πισώσεως πίθων. Του αὐτοῦ. Στ 4. Περί καιροῦ και τρόπου πισώσεως. Του αὐτοῦ. (Ανατολίου). Βλ. και Θεόφραστος, *Περί Φυτῶν Ιστορίας* 9.2.1. Για την καύση της πίσσας στη Μακεδονία, βλ. Θεόφραστος, *Περί Φυτῶν Ιστορίας* 9.3.1. Η πίτυς ήταν ἱερά του Διόνυσου, οι πιτυώδεις τόποι ἔκαναν την ἀμπέλο ἡδύοινο, ενώ ρητίνη πίτνυος χρησιμοποιούταν και ως ἀρτυμα, εκτός ἀπὸ την ἐπάλειψη των οἰνηρῶν δοχείων. Βλ. και Πλούταρχος, *Συμποσιακά*, Βιβλίό Πέμπτον, Πρόβλημα Γ.
- ¹²⁸ Βλ. Κισσόπουλος 1950.
- ¹²⁹ Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.25. Βλ. και Κισσόπουλος 1950.
- ¹³⁰ Κισσόπουλος 1947.
- ¹³¹ Για την ευωδιά, την εύχρεια και τη συντήρηση του ζυμούμενου γλεύκους: ὕδωρ πελάγιον, παλαιόν, προκατειργασμένον ειδικῶς και ἐξηψημένον, τρυξ ευῶδης εκλεκτοῦ οἶνου.
- ¹³² Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Ζ 15. Σημείωσις και προγνωστικά των τρεπομένων οἶνων και των μονίμων. Σωτίωνος.
- ¹³³ Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.25.
- ¹³⁴ Για την τροπή του οἶνου με την κίνηση της ἰλῦος, βλ. και Αριστοτέλης, *Περί Ζῶων Γενέσεως* 753α.23.
- ¹³⁵ Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.27.
- ¹³⁶ Βάσσος Κασσιανός ο Σχολαστικός, *Περί Γεωργίας (Γεωπονικά)*, Ζ. Ποίοις οἶνοις επιτήδειος ο υπαίθριος τόπος και ποίοις ο υπό την στέγη. Των αὐτῶν. (Των Κυντιλίων). Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.27.
- ¹³⁷ Γαληνός, *Περί Κράσεως και Δυνάμεως των Απλῶν Φαρμάκων*, Βιβλίον Δ, 11.661 κ.εξ.

¹³⁸ Ησύχιος, *Λεξικόν κάππα*.835.

¹³⁹ Όπως στα Καστέλια Παρνασσίδος (πληροφορία κ. Γιάννη Μακρή).

¹⁴⁰ Γράμματα στα χείλη των πίθων βρέθηκαν και σε άλλες περιοχές, όπως στην Όλυνθο όπου δηλώνουν αξία, στη Φλώρινα και τις Πέτρες του νομού Φλώρινας όπου δηλώνουν ονόματα (των κατασκευαστών ή των ιδιοκτητών) και στη Μαύρη Θάλασσα όπου δηλώνουν χωρητικότητα. Βλ. ενδεικτικά: Robinson & Graham 1938, 314-316, σχ. 31. Robinson 1950, 431-432, πίν. 263, αρ. 1111. Robinson 1946, 173, 2. Ακαμάτη-Λιλιμπάκη & Ακαμάτης 2006, 27-28. Αδάμ-Βελένη 1998, 18. Saprykin 1994, 15.

¹⁴¹ Όχι ασυνήθιστο φαινόμενο στις αρχαίες αγροικίες που ήταν κτισμένες στην ύπαιθρο και αντιμετώπιζαν προβλήματα με τις φυσικές κλίσεις του εδάφους. Βλ. Jones, Graham & Sackett 1973, 360 και Lohmann 1989, 191.

¹⁴² Βλ. ανάλογο παράδειγμα στο σπίτι της Βάρης: Jones, Graham & Sackett 1973, 370-372, πίν. 4.

¹⁴³ Κατά τη διάρκεια βασιλείας του οποίου συμβαίνουν οι καταστροφικές επιδρομές των Γαλατών (280-277 π.Χ.).

¹⁴⁴ Βλ. Αδάμ-Βελένη, Πουλάκη & Τζαναβάρη 2003, 54-56 και Αρ. Κατ. 30, 37, 50, 54, 61, 65-68, 71, 79, 152, 156, 179, 195, 215, 221, 228, 231, 232, 296, 334, 335, 374-376, 391, 396, 414, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Επίσης, για την ιστορία και την τοπογραφία της περιοχής, βλ. Αδάμ-Βελένη, Πουλάκη & Τζαναβάρη 2003, 17-33.

¹⁴⁵ Οικολογία είναι η επιστήμη των σχέσεων μεταξύ φυτών-ζώων-περιβάλλοντος και ανθρώπινης δραστηριότητας. Είναι η πιο πολύπλοκη από τις βιολογικές επιστήμες, ίσως για τον λόγο αυτό και η δυσκολότερη. Βλ. Rackham 1996, 16.

¹⁴⁶ Kent 1948, 292.

¹⁴⁷ Βλ. Rackham 1996.

¹⁴⁸ Για τον όρο, βλ. Snodgrass 1987. Βλ. επίσης Rackham 1990 και 1996.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. ΜΙΚΡΟ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ

B. ΑΜΠΕΛΟΟΙΝΙΚΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Α. Μικρό καθημερινό γλωσσάρι

Παροιμίες, γνωμικά και άλλα

- Ἄγοραῖος νοῦς:** ὁ πανευτελής καὶ συρφετώδης καὶ οὐκ ἀπόρρητος οὐδὲ πεφροντισμένος. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.308)
- ἀγρεία αἰοιδή:** ἡ ἀγροικική. τὸ σκύτος ἀγρείης τ' εἶνε κατὰ πλατάνου. ἐν ἐπιγράμμασι. καὶ ἀγρείος, ὁ ἄγροικος, ὁ ἀμαθής. ἢ ὁ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ. Ἀριστοφάνης Νεφέλαις· ἀγρείος εἶ καὶ σκαιός. ὁ ἄγροικος καὶ μέγαν πώγωνα ἔχων. καὶ αὖθις· ἄλλως τ' ἄμουσόν ἐστι ποιητὴν ἰδεῖν ἀγρεῖον ὄντα καὶ δασύν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.350)
- ἄγροικος ὀργήν:** φιλόδικος, ἀκρόχολος, εἰς ὀργὴν εὐκολος. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.377)
- ἀδελφὸς παρείη:** ὅτι προτιμητέον τοὺς οἰκείους εἰς βοήθειαν ἐν καιρῷ περιστάσεως. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.442)
- ἀλλ' ἔστιν ἡμῖν μεγαρική τις μηχανή:**
ἀντὶ τοῦ πονηρά, πανούργος μηχανή. διεβάλλοντο γὰρ ἐπὶ πονηρίᾳ οἱ Μεγαρεῖς, ἄλλα μὲν λέγοντες, ἄλλα δὲ ποιοῦντες. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.1081)
- ἀλώνητον ἀνδράποδον:**
ἐπὶ τῶν οὐδενὸς λόγου ἀξίων· παρόσον οἱ ἔμποροι κομίζοντες εἰς τὴν μεσόγαιαν ἄλας ἀντὶ τούτου οἰκέτας ἐλάμβανον. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.1384.2)
- ἀμφισβητεῖν καὶ παρακαταβάλλειν:**
οἱ τὸν κλῆρον ἐπιδικαζόμενοι ἀμφισβητεῖν ἢ παρακαταβάλλειν λέγονται, οἱ μὲν φάσκοντες ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον, ὡς ὄντος παιδὸς τῷ τετελευτηκότῳ ἢ γόνῳ ἢ ποιήσει, οἱ δὲ ὡς ἄπαιδος τελευτήσαντος δικαιότερον λέγοντες ἔχειν αὐτοὺς τὸν κλῆρον τοῦ λαβόντος, ἢ συγγενεῖς ὄντες ἢ κατὰ διαθήκας κληρονόμοι. οὕτως Δημοσθένης καὶ Ὑπερίδης περὶ τοῦ καταβάλλειν διεσάφησαν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.1764)
- ἀνδρὸς γέροντος ἀσταφίς τὸ κρανίον:**
ἀπὸ μέρους. ἐπὶ τῶν μηδαμοῦ χρησιμευόντων, παρόσον ὅλον τὸ σῶμα ἀσθενές. καὶ,
- ἀνδρὸς γέροντος αἱ γνάθοι βακτηρίαι,**
ἐπὶ τῶν πρὸς τὸ γῆρας πολλὰ ἐσθιόντων. καὶ,
- ἀνδρὸς γέροντος μήποτ' ἐς πυγὴν ὄραν,**
ἐπὶ τῶν πρὸς ἓνα μὴ χρησίμων. καὶ,
- ἀνδρὸς κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι,**
ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς κακοῖς μηδεμίαν εὕρισκόντων παρὰ τῶν φίλων ὠφέλειαν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2190)
- ἀνδρώνιος ὄνος:** ἐπὶ τῶν παμμεγέθη καὶ νωθρὰ σώματα ἐχόντων· ἢ διὰ τὸ ἐκεῖσε παμμεγέθεις καὶ νωθοὺς ὄνους γίνεσθαι. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2195)
- ἀνέμου παιδίον:** ἐπὶ τῶν εὐμεταβόλων καὶ κούφων. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2260)
- ἀνέμους γεωργεῖς:** ἐπὶ τῶν πονούντων καὶ μηδενὸς μετεχόντων. καὶ γὰρ ὁ ἄνεμος πάντα μὲν φύει καὶ αὖξει, οὐδὲν δὲ ἕτερον ἢ μόνην ἄχνην ἀποφέρειται, ὥστε οὐδενὸς μεταλαμβάνει. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2261)
- ἀνέμῳ διαλέγη:** ἐπὶ τῶν ἀνηκούστων. παροιμία· Ἀνέμων στάσεις· ἐγχώριοι γὰρ οὐ μόνον τὰς τῶν ἀνέμων στάσεις κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐγχωρίων ἀνθρώπων ἦθη κάλλιστα γινώσκουσι. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2263)
- ἀπαλοι θερμολουσίαις, ἄβροϊ μαλθακευνίαις:**
ἐπὶ τῶν ὑπὸ τρυφῆς καὶ ἀβρότητας διαρρεόντων. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2285)
- ἅπανθ' ὅμοια καὶ Ῥοδῶπις ἡ καλή:**
σημαίνει, ὅτι ταῖς τύχαις ὁμοίως ὑποπεπτώκασιν οἱ θνητοί. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2897)

- ἄπειροι γῦπες:** ἐπὶ τῶν διὰ κληρονομίαν ἢ διὰ κέρδος προσεδρευόντων τινί· παρόσον οἱ γῦπες τοῖς θνησιμαίοις παρεδρεῦουσιν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.3137)
- ἀπύλωτον στόμα:** ἀπύλωτον ἀντὶ τοῦ ἠνεωγμένον καὶ πύλην μὴ ἔχον, τουτέστι μὴ χαλιναγωγούμενον μηδὲ κρατούμενον. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.3720)
- ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ:**
ἐπὶ τῶν τὰ καλῶς πρότερον γενόμενα ὕστερον μικροῦ τινος ἔνεκεν κακοῦ ἀνατρεπόντων. ἢ ἐπὶ τῶν ἃ χαρίζονται δολούντων καὶ μὴ ἀκέραια παρεχομένων.... (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.3668)
- Ἄργειοι φῶρες:** ἐπὶ τῶν προδήλως πονηρῶν. οἱ γὰρ Ἄργειοι ἐπὶ κλοπῇ κωμφοῦνται. Ἀριστοφάνης Ἄναγύρω. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.3771)
- ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσιν:**
ἐπὶ τῶν πρὸ μὲν τῆς ἀρχῆς ἐπεικῶν, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀρχῇ βιαίων γενομένων. Σόλωνος δὲ εἶναι φασιν αὐτὸ ἀπόφθεγμα, ἢ ἡμισυ παντός· ἐπὶ τῶν τινος ἀρχομένων καὶ προκοπόντων. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.4096)
- ἄσπειστον ἔχθραν:** ἄσπονδον μῖσος. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.4210)
- αὐλητοῦ βίον ζῆς:** ἐπὶ τῶν ἐξ ἀλλοτρίων βιούντων· παρόσον ἐπιτηροῦντες οἱ αὐληταὶ τοὺς θύοντας ἐξ ἀτελείας ζῶσιν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.4338)

- Βοῦς ἑβδομος:** ἐπὶ τῶν ἀναισθήτων. οἱ γὰρ πένητες ἔμψυχον μὴ ἔχοντες θῦσαι ἔπλαττον ἐξ ἀλεύρου. θυομένων δὲ τῶν ἐμψύχων, προβάτου, ὄως, αἰγός, βοός, ὄρνιθος, χηνός, ἐθύετο ἑβδομος ὁ ἐξ ἀλεύρου· καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἄψυχον, ἐξεδόθη εἰς παροιμίαν.... (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.457)
- βοῦς ἐν αὐλίῳ κἀθι:**
παροιμία ἐπὶ τῶν ἀχρήστων. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.459)
- βοῦς ἐπὶ γλώττης:** ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων παρρησιάζεσθαι· ἢ διὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ ζώου. ἢ διὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων νόμισμα βοῦν ἔχειν ἐγκεχαράγμενον, ὅπερ ἐκτίειν ἔδει τοὺς παρρησιαζομένους. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.460)
- βοῦς ἐπὶ σωρῶ:** ἐπὶ τῶν ἡδυπαθούντων. ἢ ἐπὶ τῶν ἀλοούντων καὶ διὰ φιμοῦ ἐσθίειν κωλυομένων. καὶ
- βοῦς εἰς ἀμητόν,** ἐπὶ τῶν μετὰ ὠφελείας καμνόντων. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.461)
- βοῦς κύριος:** ἐπὶ τοῦ χυδαίου καὶ ἀναισθήτου. φασὶ γὰρ τοὺς κυρίους βόας κοπροφαγεῖν. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.462)
- βοῦς ὁ μολοττῶν:** ἐπὶ τῶν εἰς πολλὰ διαιρουμένων καὶ κατακοπτομένων πράγματα. οἱ γὰρ Μολοττοὶ ἐν τοῖς ὀρκωμοσίαις κατακόπτοντες εἰς μικρὰ τὰς βοῦς τὰς συνθήκας ἐποιοῦντο. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.463)
- βοῦς ὑπὸ ζυγόν:** ἐπὶ τῶν ἀεὶ μοχθούντων. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.464)

- Υἑλως συγκροτούσιος:**
ὁ ἄτακτος καὶ ἄσεμνος· ἐκ μεταφορᾶς τοῦ μετὰ κρότου χειρῶν καὶ ποδῶν γενομένου γέλωτος. (Σουίδα, *Λεξικόν* γάμμα.117)
- γῆ θάλατταν συναναμίγνυσιν:**
ἐπὶ τῶν σφόδρα ὀργιζομένων ἢ παροιμία. (Σουίδα, *Λεξικόν* γάμμα.230)
- γῆμ' ἐπῆρε:** γῆμαι ἀνέπεισε. κυρίως δὲ τὸ ἐπῆρεν, ἀντὶ τοῦ ἐχαύνωσε καὶ ἀνεκούφισεν, ἐπαγγελιομένη προῖκα μεγάλην εἰσοίσειν τὴν γυναῖκα, οἰκουρὸν φάσκουσα εἶναι, μὴ οὕτως ἐχούσης. (Σουίδα, *Λεξικόν* γάμμα.239)

- Δεξιὸν εἰς ὑπόδημα, ἀριστερὸν εἰς ποδονίπτραν:**
Ἀριστοφάνης· ἐπὶ τῶν ἀρμοδίως τοῖς πράγμασι κεκρημένων. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.231)
- δωδωναῖον χαλκεῖον:**
ἐπὶ τῶν μικρολογούντων. Δήμων γάρ φησιν, ὅτι τὸ τοῦ Διὸς μαντεῖον ἐν Δωδώνῃ λέβησιν

ἐν κύκλῳ περιείληπται· τούτους δὲ ψαύειν ἀλλήλοις, καὶ κρουσθέντος τοῦ ἐνὸς ἡχεῖν ἐκ διαδοχῆς πάντας, ὡς διὰ πολλοῦ χρόνου γίνεσθαι τῆς ἡχῆς τὴν περίοδον. Ἀριστοτέλης δὲ ὡς πλάσμα διελέγχων δύο φησὶ στύλους εἶναι καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐτέρου λέβητα, ἐπὶ θατέρου δὲ παῖδα κρατοῦντα μᾶστιγα, ἧς τοὺς ἱμάντας χαλκέους ὄντας σειομένους ὑπ' ἀνέμου τῷ λέβητι προσκρούειν, τὸν δὲ τυπτόμενον ἡχεῖν. κέχρηται τῇ παροιμίᾳ Μένανδρος αὐλητρίσι. πρὸς Δήμωνα. εἰ δὲ πολλοὶ ἦσαν, οὐκ ἂν ἐνικῶς ἐλέγετο ἡ παροιμία. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.1445)

Ἔς τέφραν γράφεις:

Ἡγεμὼν συμμορίας: ἐπὶ τῶν μάτην πονούντων, καὶ ἀδυνάτων. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.3207)

Δημοσθένης ἐν τῷ ὑπὲρ Κτησιφῶντος. ὁ προέχων πλούτῳ καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων ἡγεμονεύειν ἐπειλημμένος. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἥτα.44)

Θεσσαλῶν νόμισμα:

παροιμιῶδες τοῦτο τασσόμενον ἐπὶ ἀπάτης. (Σουίδα, *Λεξικόν* θήτα.260)

Θετταλή γυνή: ἐπὶ τῶν φαρμακίδων. διαβάλλονται γὰρ οἱ Θετταλοὶ ὡς γόητες· καὶ μέχρι καὶ νῦν φαρμακίδες αἱ Θετταλαὶ καλοῦνται. (Σουίδα, *Λεξικόν* θήτα.289)

Θετταλικάι πτέρυγες:

τοῦτο εἴρηται διὰ τὸ πτερύγιον ἔχειν τὰς θετταλικὰς χλαμύδας, ἅπερ εἰσὶν αἱ ἐκατέρωθεν γωνίαι, διὰ τὸ εἰσκέειν πτέρυξιν. (Σουίδα, *Λεξικόν* θήτα.290)

Θετταλῶν σόφισμα:

... ὅτι διαβάλλονται οἱ Θετταλοὶ ὡς ἀνδραποδιστὰ καὶ ἄπιστοι. (Σουίδα, *Λεξικόν* θήτα.291)

Καπηλῖς:

παρὰ τὸ κακύνειν τὸν πηλόν. πηλὸς δὲ ὁ οἶνος· ὅθεν καὶ ἄμπελος, οἶονεῖ ἔμπελος οὔσα, ἡ ἐν αὐτῇ ἔχουσα τὸν πηλόν. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.335)

καύνιος ἔρως: ἐπὶ τῶν μὴ κατορθομένων ἐπιθυμιῶν· Καῦνος γὰρ καὶ Βύβλις ἀδελφοὶ ἐδυστύχησαν. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.1138)

κεραμέως πλοῦτος:

ὁ σαθρὸς καὶ μὴ βέβαιος. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.1352)

Ἄννος κρίβανον: ἐπὶ τῶν καινόν τι ἐφευρηκότων Ἄννος γὰρ Αἰγύπτιος εἰς τὴν τῶν ἄρτων ὀπτησιν ἐπενόησε τὸν κρίβανον (κρίβανος) (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.2414)

κρόμμου ἐσθίειν: ἴσον τῷ κλαίειν ... καὶ ἐτέρα παροιμία κρομμύων ὁσφραίνεσθαι, ἐπὶ τῶν κλαιόντων. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.2464)

κρομμοξυρεγμίας:

ἀντὶ τοῦ ἀπεψίας· δριμεῖα γὰρ καὶ ἀηδὴς ἡ τοιαύτη ἐρυγή. ἀπὸ τῶν κρομμύων οὖν καὶ τῆς ὀξύτητος καὶ τῆς ἐρυγῆς συντέθεικε τὴν λέξιν. ταῦτα γὰρ εἰώθασι κομίζειν εἰς πόλεμον. διὸ καὶ ὁ γύλιος ἐκ τούτων δυσώδης. ἢ καὶ ὅτι ἐπὶ πολὺ ἐγκαλυπτόμενος ὁ γύλιος ἐκ διαφόρων ὀψων τε καὶ ζωμῶν ὀξίδος σύμμικτόν τινα ὁσμὴν ὀδωδε. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.2465)

κρουνοχυτρολήριον εἶ:

ἀντὶ τοῦ φλύαρος εἶ· κρουνὸς γὰρ τὸ χύδην καὶ ἀκρίτως καὶ ἀθρόως ῥέον, λῆρον δὲ τὸ μάταιον. συνέθηκεν οὖν ἀπὸ τοῦ κρουνοῦ καὶ τοῦ ληρεῖν καὶ χύτρας, ἀναισθήτου οὔσης· ἵνα τὸ ὅλον δηλώσῃ τὸν ἀναίσθητον καὶ περισσολόγον. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.2485)

κρωβύλου ζεύγος: παροιμία ταττομένη ἐπὶ τοῖς ὑπερβαλλούσῃ κεκρημένοις πονηρίᾳ. μετενήνεκται δὲ ἀπὸ πορνοβοσκοῦ τινος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* κάππα.4267)

κύων παρ' ἐντέροις:

παροιμία ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων ἀπολαύειν τῶν παρακειμένων· ἢ ἐπὶ τῶν ἀχρήστων σφόδρα καὶ ἀνωφελῶν· δύσβρωτα γὰρ τῷ κυνὶ καὶ δυσκατάποτα. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.2731)

Οἰωνιζόμεθα τὰ μέλλοντα:

ὄθεν καὶ οἰωνοπόλοι οἱ μάντιες. ἢ ὄφεις. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* όμικρον.456.2)

ὄνος ἄγων μυστήρια:

ἐπὶ τῶν παρ' ἀξίαν τι πραττόντων. τότε γὰρ θλίβονται μᾶλλον τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἀγόμενα βαστάζοντες. (Σουίδα, *Λεξικόν* όμικρον.382)

ὄνος εἰς ἄχυρα:

παροιμία ἐπὶ τῶν παρ' ἐλπίδας εἰς ἀγαθὰ ἐμπιπτόντων καὶ τούτοις ἀπολαυστικῶς χρωμένων. (Σουίδα, *Λεξικόν* όμικρον.389)

ὄνος εἰς Κυμαίους:

ἐπὶ τῶν παραδόξων καὶ σπανίων. διότι παρὰ Κυμαίοις ἐδόκει φοβερός εἶναι ὁ ὄνος... (Σουίδα, *Λεξικόν* όμικρον.390)

ὄνος πρὸς αὐλόν:

παροιμία ἐπὶ τῶν μὴ συγκατατιθεμένων μηδὲ ἐπαινούντων· διὰ τὸ παντελῶς ἀναίσθητον τοῦ ὄνου. (Σουίδα, *Λεξικόν* όμικρον.385)

ὄνος τὰ ὦτα κινῶν:

ἐπὶ τῶν ἀναισθήτων κατὰ ἀμφοτέρα. τό τε γὰρ ζῶν ἐστὶ νωχελές· τὸ δὲ τὰ ὦτα κινεῖν, οἶονεῖ πρὸ τοῦ λαλῆσαι τινα πάνυ τοῦτο ἀκηκοέναι προσποιεῖσθαι· ὅπερ ἐστὶν ἀναισθησίας. πῶς γὰρ ἂν γένοιτο τινι πάντα ἐγνωκέναι καὶ πρὸ τοῦ λαληθῆναι αὐτῷ, κἂν ὦτα μεγάλα ἔχη καθάπερ ὄνος. (Σουίδα, *Λεξικόν* όμικρον.393)

οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς:

διὰ τὸ τὰς ἐταίρας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων εὐξασθαι, φασίν, ἐν τῷ μεγάλῳ πολέμῳ τῇ Ἀφροδίτῃ· ἢ διὰ τὸ δυσεῖσβολον εἶναι τὸν πλοῦν· ἢ ἐπεὶ πολλὰ ἦσαν ἐταῖραι καὶ τῶν πλουσίων μόνων ὁ πλοῦς. (Σουίδα, *Λεξικόν* όμικρον.924)

Περὶ ὄνου σκιᾶς:

παροιμιακόν. περὶ τῶν ἐνδιατριβόντων τοῖς μηδενὸς ἀξίοις. Περὶ τῆς ἐν Δελφοῖς σκιᾶς· Δημοσθένης Φιλιππικοῖς. Δίδυμός φησι τὴν περὶ ὄνου σκιᾶς παροιμίαν παραπεποιηθῆαι ὑπὸ τοῦ ῥήτορος, λέγοντος περὶ τῆς ἐν Δελφοῖς σκιᾶς· λέγεσθαι δὲ αὐτὴν ἐπὶ τοῖς περὶ τῶν μηδενὸς ἀξίων μαχομένοις. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.1216)

Χάραξ τὴν ἄμπελον:

παροιμία, ὅταν ὑπὸ τοῦ σωζομένου τὸ σῶζον ἀπατηθῇ. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* χι.185)

Περί των οικιών και τα πέριξ**Ἄ**θέμηλον:

οὐδὲν ἔχουσα θεμέλιον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἄλφα.1550)

αἶθουσα:

ἢ πρὸς ἥλιον τετραμμένη στοά. παρὰ τὸ αἶθεσθαι. (*Scholia Vetera* στην Ομήρου *Ιλιάδα* 9.473β.3)

ἀνὰ ρῶγας μεγάροιο:

τὰς τῆς οἰκίας διόδους ἐν τοῖς ὑπερώοις οἴκοις. Ῥῶγας δὲ οἶον ῥήγματα καὶ ἀνοίγματα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἄλφα.4567)

ἀνάγαιον:

τὸ οἶκημα. ἀνάγαιον καὶ κατάγαιον διὰ διφθόγγου καὶ ο μικροῦ. καὶ ζήτει ἐν τῷ ἀνώγειον σαφέστερον. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.1819)

ἀμαξιτόν:

ὁδὸν δημοσίαν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.1489)

ἀμάρη:

ἢ ὑδρορρόα. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.1491)

ἀνδρηα:

μέρος τι τοῦ κήπου, ὥσπερ ἡ πρασιὰ καὶ ὁ ὀχετός. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.2146)

ἀνδρῶνα:

οἶκον, ἐνθα οἱ ἄνδρες εἰώθασιν ἀθροίζεσθαι. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.2194)

ἀνδρεών:

ὁ μέγας οἶκος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἄλφα.4737)

ἀποικίσαι:

κτίσαι πόλιν ἐν ἐρήμῳ. καὶ ἀποικοί, οἱ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ πεμπόμενοι οἰκῆσαι. ἔποικοι δὲ ἐν πόλει παρὰ Θουκυδίδῃ. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.3713.2)

ἀπόλιδας:

ἀγεννεῖς, ὥς μὴ οἰκοῦντας ἐν πόλει, ἀπαιδεύτους. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἄλφα.3394)

ἀπόπατος:	λέγεται τὸ ἀφοδευτήριον. (<i>Scholía Vetera</i> στον Πλούτο του Αριστοφάνη 1184.3)
ἀπὸ σταθμοῖο:	ἀπὸ τῆς ἐπαύλεως. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.6652)
ἄργελλα:	οἶκημα μακεδονικόν, ὅπερ θερμαίνοντες λούονται. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3762)
ἄρπεζον:	ὅτι τὸ ἐκ χαλίκων ὠκοδομημένον τειχίον ἄνευ πηλοῦ παρὰ Ἡροδότῳ τινὲς ἄρπεζον καλοῦσιν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4006)
ἀρύταινα:	χαλκοῦν σκεῦος, ὃ τὸ ἔλαιον ἐγγέουσιν εἰς τοὺς λύχνους. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4065)
αὔλειος:	ἡ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ πρώτη θύρα τῆς οἰκίας. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4443.1)
αὔλειος θύρα καὶ προαύλειος	(Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4436)
αὐλείους θύρας:	καὶ ἐνικὸν αὐλεῖον λέγουσιν ὡς ἡμεῖς. Ἀριστοφάνης Δαναΐσι· πρὸς τὸν στροφέα τῆς αὐλείας ἐχίνου κεφαλῆς κατορύττειν. Αὐλίον δὲ καὶ προαύλιον οὐδετέρως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4443.2)
αὐλή:	τὸ νῦν ἀρχεῖον λεγόμενον· ὅπου ἀπήγοντο οἱ κατάκριτοι. καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὑπηρέτας αὐλικούς ὠνόμαζον. καὶ παροιμία· Εἴποις τὰ τρία τὰ παρὰ τῇ αὐλῇ. καὶ αὐθις· ἐξ ὧν ἅπαντας δεδιώς τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν, μάλιστα δὲ τὸν Φίλιππον, οὕτω πεποιῆσθαι τὴν ἀποχώρησιν. καὶ αὐλή, ἡ τοῦ βασιλέως οἰκία. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4437) ἡ ἔπαυλις χραύση μὲν τ' αὐλῆς ὑπεράλμενον. λέγεται καὶ αὐλῖς, καὶ σύνθετον δύσσαυλις, ὁ οἰκῆτωρ αὐλίτης, αἱ δ' ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκῆσεις αὐλία, καὶ οἱ ἀπόκοιτοι τούτων θύραυλοι. λέγεται καὶ αὐλιος ὁ ἐσπέριος ἀστήρ παρὰ τὸ ποιεῖν ἡμᾶς αὐλίζεσθαι. καὶ αὐλίον ἄντρον παρὰ τὸ ἐκεῖ χορεύειν, ὡς Ἀπολλώνιος στήσαι τε χοροὺς ἄντροιο πάροιθεν. (Στέφανος Βυζάντιος, <i>Εθνικά</i> 146.9)
αὐλῆς:	ἐπαύλεως· αὐλῆς ἐν χόρτῳ ἐν τῷ περιφράγματι τῆς αὐλῆς περιορισμένῳ. καὶ γὰρ τὰ ὄμορα σύγχορτα λέγουσιν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8291) τῆς κατ' ἀγροὺς ἐπαύλεως λέγει. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8292)
αὐλία:	θύρα, πυλὼν. καὶ ἡ αὐλῖος. τῶν τε αὐλείων καὶ σταθμῶν τὰς θύρας ἐξέκοψαν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4439)
αὐλία:	ἀντὶ τοῦ ἔπαυλις. ἡ ἀντὶ τοῦ τὰς μικρὰς αὐλάς. οὕτως Λυσίας καὶ Αἰσχίνης. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4440)
αὐλία θύρα:	πυλὼν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8297)
αὐλίζεσθαι:	κοιμᾶται. φυλάττεται, κοιτάζεται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8299) κοιμᾶται, φυλάττει, παρεμβάλλει. καὶ αὐλιζόμενοι, Ἀντιφῶν ἀντὶ τοῦ κοιμώμενοι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4441)
αὐλίζομαι:	μένω ἐνδιατρίβω. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8300)
αὐλιζομένων:	εἰς κοίτην ἐλαυνομένων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8301)
αὐλικουροί:	φύλακες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8302) φύλακες. καὶ αὐλικούς, κιθαρωδοὺς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4442)
αὐλιν:	κοίτην ἐπαυλισμόν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8303)
αὐλῖς:	ἡ κοίτη. Αὐλῖς δὲ πόλις Βοιωτίας. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4444)
αὐτόπαστοι πύλαι:	παστάδας ἔχουσιν, ποικίλαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8451)
ἄχυρος:	ἄχυρῶν. ἄχυροδόκη. ἀποθήκη τῶν ἄχυρῶν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8933)
ἀφημιᾶστους:	ἀγροικίας. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8640)

βηλός: οὐδὸς οἴκου. ἀπὸ τοῦ βαίνεσθαι. ὁδὸς σταθμός. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* βήτα.559)
βαθμός θύρας· ἡ οὐρανός. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.256)

γεωνόμαι: οἱ ἐν ταῖς ἀποικίαις διαιτῶμενοι κληροῦχοι καὶ νέμοντες τὴν γῆν. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* γάμμα.478)
γέωρες: γεωφύλακες. μέτοικοι. πάριοι. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* γάμμα.481)

γυναικωνίτις: οἰκία τῶν γυναικῶν. γυναικωνίτιν φάλαγγα τῶν εὐνούχων Οὐάλεντος. (Σουίδα, *Λεξικόν γάμμα*.500)

Δάριν: σπιθαμήν. Ἀρκάδες. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν δέλτα*.269)

Εἰνοδίου: κώμας τὰς ἐν τῇ ὁδῷ. (Σουίδα, *Λεξικόν ἐψιλον*.161)
 ἐμβατήρ: παρὰ τοῖς ἀρχιτέκτοσι οὐδός. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.2288)
 ἐναύλισμα: οἶκημα. (Σουίδα, *Λεξικόν ἐψιλον*.1140)
 ἐν τεγέεσιν: ἐν οἴκοις. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.3326)
 ἐξάλειπτρον: σκευὸς ἀργυροῦν, φιάλη παραπλήσιον, ἐξ οὗ ἐν τοῖς συμποσίοις ἠλείφοντο μύρω. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.3542)

ἐπαύλειος: ἡ τῆς αὐλῆς ὁδός. (Σουίδα, *Λεξικόν ἐψιλον*.1989)
 ἐπαυλις: μάνδρα βοῶν. ἡ οἶκημα. ἡ αὐλή. ἡ στρατοπεδεῖα. καὶ ἡ ποιμενικὴ αὐλή. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.4260)
 ἡ οἰκία, ἐν ἣ τὴν αὐλιν ποιοῦνται. αὐλις δὲ ἡ κοίτη. καὶ ἐπαυλόσυνος, ὁ εἰς τὴν ἐπαυλιν ἰών. οὔτε τίν' ἀνδρῶν οὔτε βροτῶν βλάψας, οἷχετ' ἐπαυλόσυνος. περὶ λέοντος ὁ λόγος. (Σουίδα, *Λεξικόν ἐψιλον*.1991)

ἐπαυλος: ἐπίσκοπος. ἔνοικος. [χαράδρα] (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.4261)
 ἐπαυλόσυνος: ὁ εἰς τὴν ἐπαυλιν ἰών. καὶ ἐπαυλίζονται, ἐπισκιάζονται. (Σουίδα, *Λεξικόν ἐψιλον*.1992)
 ἐπαύλους: ἐπαύλεις. μάνδρας. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.4262)
 ἐπ' οὔδας: ἐπὶ τὸ ἔδαφος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.5516)
 ἐσχάραι: πυραῖ. ἐπὶ ἐδάφους ἀνθρακίαι καὶ αἱ τῶν γυναικῶν φύσεις. ἐξώστρας τετράγωνα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν ἐψιλον*.6447)

Ζύγωθρον: ὁ συνέχων τὰς δύο θύρας μοχλός. (Σουίδα, *Λεξικόν ζήτα*.193)

Ἠλεκτρα: ἰδίως τὰ ταῖς κλῖναις ἐπιβαλλόμενα ἐλεφάντινα οὕτως ἐκάλουν, ἤλεκτρα. .. αἱ γὰρ ἀρχαῖαι κλῖναι τοὺς πόδας εἶχον ὠφθαλμισμένους ἀνθραξι καὶ ἤλεκτροις, ὥσπερ νῦν ἀργύρῳ ἢ καττιτέρῳ. ἀρμονίας δὲ τὰ συμπησόμενα τῶν κραββάτων μέρη. ἐπέμεινε δὲ τῇ τροπῇ. (Σουίδα, *Λεξικόν ήτα*.199)

Θάλαμος: οἶκος μυχός. νυμφικός οἶκος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν θήτα*.21)
 ὄρα δὲ ὅτι παρὰ μὲν Ὀμήρῳ, θάλαμος καὶ ἀνδρείος οἶκος λέγεται. οἱ δὲ μεθ' Ὀμηρον, τὴν γυναικωνίτην οὕτω καλοῦσιν. (Ευστάθιος, *Σχόλια στὴν Ὀμήρου Ὀδύσεια* 1.73.10)
 ὁ κοινὸς οἶκος, θάλαμος ἢ ἀποθήκη, καὶ θάλαμος ὁ κοιτῶν. (*Scholia Vetera* στὴν Ὀμήρου *Ιλιάδα* 4.143α2)
 μὲν γὰρ ὁ ἔσω οἶκος τῆς αὐλῆς, τὸ δὲ πρὸ αὐτοῦ πρόδομος. αἶθουσα δὲ τὸ περίστυλον, τουτέστιν πρὸς ἥλιον τετραμμένη στοά, παρὰ τὸ αἰθεσθαι. (*Scholia Vetera* στὴν Ὀμήρου *Ιλιάδα* 9.473β.2)
 ὁ κοιτῶν, ὁ ἐνδότατος οἶκος, παρὰ τὸ θάλλειν ἅμα. (*Scholia Vetera* στὴν Ὀμήρου *Ιλιάδα* 1.425)
 κυρίως ἐστὶν οἶκος ἐν ᾧ κατακλείονται αἱ νυμφευόμεναι, ὅτι θάλλουσαι τῇ ἡλικίᾳ συνέρχονται γάμῳ· καταχρηστικῶς δὲ νῦν ὅλας τὰς οἰκίας θαλάμους εἶπεν ὁ Πίνδαρος. (*Scholia Vetera* στὸν Πίνδαρο *O* 5.29h.1)
 γὰρ οὐ μόνον ὁ παστὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ οἶκος. πολλὰ δ' ἀκριτόφυρτος ἢ πολλὴ δὲ δόσις καὶ ὁ καρπὸς τῆς γῆς, ἢ ἀκριτόφυρτος καὶ ἀναμεμιγμένη, φέροται ἐν τοῖς τοῦ πολέμου ῥεύμασιν. (*Scholia Vetera* στὸς *Επτά ἐπὶ Θήβας* του *Αἰσχύλου* 359f καὶ 360a)

θερμάστραι: κάμιναι. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν θήτα*.358)

θύλαξ: προσκεφάλαιον. (Ησύχιος, *Λεξικόν* θήτα.849)
 θυραυλεῖν: ἔξω θυρῶν αὐλίζεσθαι. (Ησύχιος, *Λεξικόν* θήτα.950)

ἰ πνός: ὁ φοῦρνος, ἡ κάμινος· ἡ ὁ φανός. καταχρηστικῶς δὲ ἡ ἐσχάρα. ἱπνέστα πιαλέου φθόις. τουτέστι πλακοῦντος. ἡ μέρος τι τῆς οἰκίας, τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν μαγειρεῖον. λέγεται δὲ κυρίως ἱπνός ἡ κάμινος. (Σουίδα, *Λεξικόν* γιώτα.552)
 ιστία: ἐσχάρα. καὶ τὰ ἄρμενα τῆς νηός. (Ησύχιος, *Λεξικόν* γιώτα.1016)

Καβάλλιον: καβάλλης. καὶ ἡ πρώτη τοῦ τρικλίνου κλίνη, διὰ τὸ ἀνάκλιτον. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.7)
 κάθεσιν: καταγωγὴν. οἴκησιν. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.132)
 κλισία: δὲ ἡ αὐτοσχέδιος καὶ οὐ πολυτελὴς οἰκήσις καὶ καιρική, ἣτις οὔτε θάλαμος οὔτε οἶκος οὔτε δόμος οὔτε μέγαρον οὐτ' ἂν τι τῶν τοιούτων κυρίως ῥηθῇ. ταῦτα γὰρ καὶ οἰκοδομητὰ καὶ παραμόνιμα. Σκηνὴ δὲ μάλιστα ἡ τοιαύτη λέγεται οἰκήσις, καὶ οὐκ ἔστι καιριωτέραν ἄλλην ἐρμηνεῖαν εὑρεῖν. ταῦτόν γὰρ κλισία τε καὶ σκηνή, πλὴν ὅσον ἡ μὲν κλισία μιμεῖται πῶς οἰκίαν πύλας τε ἔχουσα τινὰς καὶ μοχλὸν ἐπὶ ταῖς πύλαις, ὅποια καὶ ἡ τοῦ Ἀχιλλέως κλισία φανήσεται. ἡ δὲ σκηνὴ οὐκ ἀπὸ ξύλου ἐξ ἀνάγκης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σινδόνων ἢ πύλων ποτὲ συνίσταται, ὅθεν καὶ οἱ Σκηνῆται τὸ ἔθνος παρονομάζονται. δῆλον δὲ ὅτι ἡ κλισία καὶ κλισιάς λέγεται. φησὶ γοῦν Ἡρόδοτος ὅτι μεγάλα κλισιάδες ἀναπέπτανται τῷ Πέρσῃ. ἔοικε δὲ ἡ κλισία ἀπὸ τοῦ κλίσιον οὐδετέρου παρανομάζεσθαι. ἔστι δὲ τὸ κλίσιον, ὥς μὲν ὁ ποιητὴς ἐν Ὀδυσσεΐᾳ βούλεται, δουρικὸν εὐτελὲς οἶκημα· ὥς δὲ τῷ Δίῳ δοκεῖ, τὸ τῶν προβάτων σκεπαστικὸν καὶ φυλακτικὸν οἰκίδιον εὐτελὲς πάντως ὄν καὶ αὐτὸ οὐχ' ἥττον ἢ τὸ παρὰ τῷ ποιητῇ κλίσιον. (Ευστάθιος, *Σχόλια* στην *Ομήρου Ἰλιάδα* 1.123.16)
 δὲ καὶ νῦν εὐτελὴς οἰκήσις· ἐπεὶ καὶ σταθμός αὕτη καὶ μέσαυλον καὶ αὐλὶς καὶ ἔπαυλις· οὐ μὴν οἶκος, ἡ δῶμα, ἡ μέγαρον. Ῥῶπες δὲ καὶ νῦν ἱμαντώδη φυτὰ παρὰ τὸ ῥέπω, καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῦται (Ευστάθιος, *Σχόλια* στην *Ομήρου Ὀδύσσεια* 2.60.2)
 κλισίαι: αἱ αὐλαιοὶ πυλώνες. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.3014)
 κλισίη: σκηνή. καθέδρα καὶ ἡ ἔπαυλις ἀπὸ τοῦ κλίνεσθαι ἐν αὐτῇ τὰ θρέμματα. καὶ πρόθυρον. Νίκανδρος. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.3015)
 κλισίον: πανδοχεῖον ἢ βάσις, ἐφ' ἣ τίθεται ὁ θρόνος. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.3017)
 κλίσιον: περίφραγμα. ἅπαξ εἴρηται. σημαίνει δὲ ἐξέδραν τινὰ σιγματοειδῆ, ἐν ἣ ἔκειντο οἱ κλισμοί. ἡ κρηπίδωμα, ἐφ' οὗ ἐκαθέζοντο ἢ ἐκοιμῶντο. **κλίσιον** ἄλλο τὸ παρὰ Ἀττικοῖς κλίσιον. κάκεινο μὲν γὰρ ἁμαξῶν καὶ ζευγῶν δεκτικόν, ὃ νῦν Ῥωμαῖοι παρὰ τὴν στάσιν σταυλὸν φασιν. τοῦτο δὲ παρὰ τὸ κλείειν, ὃ ἐστι περιέχειν, ἐν μέσῳ τοὺς οἴκους. φησὶ γὰρ ἔνθα οἱ οἶκος ἔην, περὶ δὲ κλίσιον θέε πάντη. ὅμοιον γὰρ ἐστι τὸ ἐν τῇ Α ('425.) ὅθι θάλαμος περικαλλέος αὐλῆς ὑψηλὸς δέδμητο περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ· ὃ ἐστι τῷ μέσῳ, διὰ τὸ πανταχόθεν σκοπεῖσθαι τῆς αὐλῆς. (*Scholia Vetera* στην *Ομήρου Ὀδύσσεια* 24.208)
 κοιλόσταθος: ἔπαυλις, καμαρωτὸν ἔχουσα τὸν πυλῶνα. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.3373)
 κραταίλεων: ἔδαφος ἐκ σκληροῦ λίθου γεγονός. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.3989)
 κραταίπεδον οὔδας: λιθόστρωτον ἔδαφος. [ἢ λιθόστρωτον ἔδαφος]. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.3992)
 κρουπαλίας: κλεῖδας. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.4229)
 κωμήται: καὶ οἱ γείτονες· κώμη γὰρ ἡ γειτονία. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.2260)

λαύρη: δημόσιος στενωπός, καὶ ἄμφοδον, ῥύμη, ὁδός, δι' ἣς οἱ λαοὶ ῥέουσιν. (Ησύχιος, *Λεξικόν* λάμδα.420)
 λιθολόγημα: ἐκ λίθων οἰκοδόμημα. (Ησύχιος, *Λεξικόν* λάμδα.996)
 λιθολόγοι: οἰκοδόμοι. (Ησύχιος, *Λεξικόν* λάμδα.997)
 λιθουργός: λιθοκόπος. λιθογλύπτης. (Ησύχιος, *Λεξικόν* λάμδα.1001)

λιθόωσα: πολύλιθος. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* λάμδα.1002)
 λούτριον: τὸ ρυπαρὸν ὕδωρ καὶ λελουμένον, ἤγουν ἀπόνιμμα. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* λάμδα.1278)

Μέγαρα: οἱ μὲν τὰς κατωγείους οἰκῆσεις, καὶ βάραθρα. οἰκία. καὶ θεῶν οἶκημα. τινὲς δὲ καταστέγους οἰκῆσεις. ἢ πόλιν. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.483)

μεγάροις: οἴκοις. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.487)
 μέγαρον: πολυτελὲς οἶκος. ἢ ὑπερῶον. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.489)
 μέλαθρα: οἰκίαι. ὑπέρθυρα. δοκὸς δὲ καὶ ἡ διάτονος. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.623)
 μέλαθρον: οἶκημα. καὶ <...> τὸ τῶν γυναικῶν μόριον. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.624 καὶ μι.625)
 μελαθρόφιν: ἐκ τῶν δοκῶν τῆς στέγης. τῶν μελάθρων, τῶν δοκῶν τῆς στέγης. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.626)
 μελάθρων λῶβαι: τῶν οἰκῶν αἱ βλάβαι. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.627)
 μεσαύλιον: κυρίως μὲν ἡ μέση θύρα· κεῖται δὲ ἀντὶ τοῦ μεσαύλιον. ἢ μεσαύλιον, ὁ μέσος τόπος τῆς αὐλῆς. (Σουίδα, *Λεξικόν* μι.647.1)

μέσαυλον: δὲ ἡ καὶ αὐλὴ καὶ ἔπαυλις καὶ αὐλῖς. λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ ἀνθρωπίνης οἰκῆσεως, ὡς δηλοῖ τὸ «ὅτε οἱ μέσαυλον ἴκοντο». οἱ δὲ παλαιοὶ σημειοῦνται, ὡς Ἀττικοὶ μὲν τὴν μέσῃ θύρᾳ μέσαυλὸν φασί, μάλιστα μὲν οὖν τὴν μέσῃ δυοῖν αὐλαῖν, ὥς φησιν Αἴλιος Διονύσιος, ἦν καὶ μέταυλον αὐτὸς λέγει πρὸς ὁμοιότητα τοῦ μεθόριον καὶ μεταίχιμιον. παρὰ δὲ τῷ ποιητῇ μέσαυλος ἐπὶ ἀγροικικῆς λέγεται κατοικίας ἥτοι ἐπαύλεως ἢ μάνδρας. ἐπὶ δὲ μὴ τοιοῦτου καταλύματος τάξις αὕτη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φαίνεται, ἐρκίον, αὐλὴ, αἶθουσα, πρόδομος, δόμος, καὶ τὸ ἐνδοτάτω, θάλαμος. ἦν δέ, φασί, καὶ μέσαύλιον, κροῦμά τι μεταξὺ τῆς αὐλῆς αὐλούμενον. (Ευστάθιος, *Σχόλια στην Ομήρου Ιλιάδα* 3.251.1)

δὲ ποιμενικὴ κατοικία ἥτοι ἔπαυλις, ἀγροτικὸς σταθμός. πολλαχοῦ δὲ ἡ λέξις κεῖται, παραγομένη ἐκ τῆς αὐλῆς, ἥτις ἐκ τοῦ ἄω, τὸ πνέω, ἐπενθέσει τοῦ υ γίνεταί, ὅθεν καὶ ὁ αὐλὸς καὶ ὁ αὐλῶν. ἀπὸ δὲ τῆς αὐλῆς καὶ τὸ αὐλίον ὑποκοριστικῶς ἢ κατὰ παραγωγήν, ὡς τὸ ἴχνιον, καὶ ἡ αὐλειὸς θύρα, καὶ ἐπαύλια τὰ μετὰ τὸν γάμον, ὡς δηλοῖ καὶ Πausanias, ἐν οἷς λέγει ἐπαυλίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐν τῇ τοῦ νυμφίου οἰκίᾳ ἡ νύμφη πρῶτον ἐπηύλισται, καὶ ἐπαύλια τὰ μετὰ τὴν ἐχομένην ἡμέραν τοῦ γάμου δῶρα παρὰ τοῦ τῆς νύμφης πατρὸς φερόμενα τοῖς νυμφίοις ἐν σχήματι πομπῆς. παῖς γάρ, φησί, ἡγεῖτο, χλανίδα λευκὴν ἔχων καὶ λαμπάδα καιομένην, ἔπειτα παῖς ἐτέρα κανηφόρος, εἶτα λοιπαὶ φέρουσαι λεκανίδας, σμήγματα, φορεῖα, κτένας, κοίτας, ἀλαβάστρους, σανδάλια, θήκας, μύρα, νίτρα, ἐνίοτε, φησί, καὶ τὴν προῖκα. (Ευστάθιος, *Σχόλια στην Ομήρου Ιλιάδα* 4.864.16)

ἔπαυλιν. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.899)
 θυρωρόν. καὶ ἡ τῆς αὐλῆς θύρα καὶ ἡ ἐν ἀγρῷ οἰκήσις. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.938)

μεσόδμοι καὶ μεσόδματα: τὰ μεσόστυλα. τινὲς δὲ τὰ τῶν δοκῶν διαστήματα. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.916)

μέσον ἔρκος: τὸ μέσον τῆς αὐλῆς. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.925)
 μεσσαύλιον: ὁ μέσος τόπος τῆς αὐλῆς. (Σουίδα, *Λεξικόν* μι.647.2)
 μέταυλος: ἡ ρυπαρὰ λεγομένη αὐλὴ, οὗ ὄρνιθες ἦσαν. (Σουίδα, *Λεξικόν* μι.741)
 μιξοδίη: τρίοδος. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.1425)
 μίξοδος: ὁδός, ἡ εἰς ἐτέραν συμβάλλεται. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.1426)
 μισγοδίη: ὅπου ἂν ὁδοὶ μίγνυνται. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* μι.1446)

Ξενία: κατάλυμα, καταγώγιον. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* ξι.23)
 ξενών: κατάλυμα. ἢ μέγας ἀνδρῶν. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* ξι.53)
 ξενώσεται: ὑποδέχεται. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* ξι.55)

Ὀδίτης: ὁδοιπόρος. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* ὁμικρον.84)
 ὁδοιδοκεῖ: ὁδοσκοπεῖ. (ΗΣύχιος, *Λεξικόν* ὁμικρον.91)

οἶκαδε:	οἰκόνδε, εἰς οἶκον εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, εἰς τὰ οἰκεῖα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.227)
οἰκέοιτο:	οἰκοῖτο. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.238)
οἰκετεύεται:	συνοικεῖ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.240)
οἰκέτις:	κατοικίδιος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.242)
οἰκητήρια:	σκευὴ τὰ κατ' οἶκον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.247)
οἰκίδδειν:	καθίσαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.250)
οἰκίζουσιν:	οἰκοῦσιν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.251)
οἰκίσκος:	ὁ τῶν ὀρνίθων [ἥ ἐλεεινός]. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.254)
οἰκιστής:	οἰκίζων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.255)
οἰκοθεν:	ἐξ οἴκου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.261)
οἰκοθι:	ἐν οἴκῳ [ἥ ἐξ οἴκου]. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.259)
οἰκοί:	οἰκοθι. ἐν οἴκῳ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.260)
οἶκος:	ὅλη ἡ οἰκία· οἴκῳ ἐν Ὀρτιλόχοιο δαΐφρονος· καὶ μέρος τι τῆς οἰκίας· ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε καὶ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ· νῦν αὖ καὶ πολλὸ μείζον, ὃ δὴ τάχα οἶκον ἅπαντα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.264)
οἰκουρὸν ὄφιν:	τὸν τῆς Πολιάδος φύλακα δράκοντα. καὶ οἱ μὲν ἓνα φασίν, οἱ δὲ δύο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἐρεχθέως. τοῦτον δὲ φύλακα τῆς ἀκροπόλεως φασί, ὃ καὶ μελιτοῦτταν παρα τίθεσθαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.270)
οἰκουρός:	ὁ φροντίζων [τὰ] τοῦ οἴκου, καὶ φυλάττων. οὔρος γὰρ ὁ φύλαξ λέγεται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.271)
οἴκων μωστορνύν:	τῶν οἴκων μέσον τινὰ ὁρμᾶν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.284)
ὄμαυλον:	ὁμόκοιτον, <σύγκοιτον> ὁμοῦ αὐλιζόμενον <Σοφοκλῆς Φινεῖ> (fr. 650a). (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.681)
ὁμέστιοι:	σύνοικοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.691)
ὁμέστιον:	σύνοικον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.692)
ὁμέστιος:	ὁμόοικος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.693)
ὁμευνέτου:	συγκοίτου. ὁμολέκτρου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.695)
ὁμόστολοι:	συμπράττοντες. τῇ αὐτῇ ὁδῷ κοινωνοῦντες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.808)
ὁμόσφυροι:	συνοδοίποροι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.809)
ὁμοτέρμων:	ὁμορος, γείτων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.813)
ὀρμητήριον:	καταγωγίον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.1252)
ὀρσοθύρα:	θύρα μεγάλη καὶ ὑψηλή, δι' ἧς ἐστὶν ὀροῦσαι καταβαίνοντα. ἄλλοι πᾶσα θύρα μὴ ἔχουσα τὸν βαθμὸν πρὸς τῇ γῇ, ἀλλ' ἀπέχουσα τοῦ ἐδάφους, οἷον θυρίς. ἡ θύρα εἰς ὑπερῶν ἀνάγουσα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὁμικρον.1329)

Π ανδοκ(ε)ῖον:	πανδοχ(ε)ῖον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.329)
πάνδοξ:	ὁ ἐν πανδοχ(ε)ίῳ οἰκῶν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.330)
παράπαγος:	μάνδαλος θύρας. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.608)
παραύλια:	τὰ παρὰ τὴν αὐλήν, οἷον πρόχωρα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.722)
παστάδες:	παστοί, στοαί. καὶ τῶν ἀμπέλων αἱ συστάδες. καὶ τόποι, ἐνθα ἐδείπνουν, ἀπὸ τοῦ πᾶσ[σ]ασθαι. ἴσως δὲ καὶ οἱ διαγεγραμμένοι οἴκοι· πᾶσαι γὰρ τὸ ποικίλαι. καὶ ἔτνος ὅμοιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1083)
παστάξ:	πάσσαλος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1084)
παστάς:	στοά. προστάς. παστάδας· νυμφῶν(ας). (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1085)
πατρόπολις:	ἡ πατρῶα οἰκία. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1136)
πεδοίκου:	χελιδόνος· συνοίκου. Αἰσχύλος Τροφοῖς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1202)
πέδον:	γῆ, ἔδαφος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1203)
πεντηκοντομέσοδμον:	πολύστεγον. αἱ γὰρ μέσοδμαι στέγαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1414)

πνιγεύς:	ὁ φούρνος, ὁ κρίβανος. κυρίως, ὅπου οἱ ἄνθρακες συμπνίγονται. διὸ ἐπιλέγει· ἡμεῖς δὲ ἄνθρακες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> πι.1830)
πόρτα:	πόρτα, θύρα πόλεως ἢ αὐλῆς οἴκου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3069)
πρασιαί:	αἱ ἐν τοῖς κήποις τετράγωνοι λαχανιαί, οἷον περασιαί, διὰ τὸ ἐπὶ πέρασι τῶν κήπων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3213)
πρέμνον ἐστίας:	τῆς οἰκίας θεμέλιος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3234)
πρόδομος:	προστάς, πρόστων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3386)
προδόμφ:	προστάδι, προστόφ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3387)
πρόδοσιν:	προδομάτιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3388)
προδωμάτιον:	τὸ πρὸ τοῦ κοιτῶνος στοῖδιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3390)
πρόσοικος:	οἰκεῖος, ὁ πλησίον οἰκῶν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3845)
Ῥ υ(μο)τομεῖται:	εἰς ὀρθὸν κόπτεται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.502)
Σ κηνάς:	καταγωγάς, οἰκήματα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.942)
σκήνους:	οἰκτηρίου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.946)
σκήνωμα:	οἴκημα, οἶκος, τόπος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.947)
σκηνῶντες:	σύσκηνοι. λέγονται δὲ καὶ σκηνωταί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.948)
σκηνωταί:	συ[γ]σκηνοῦντες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.949)
σταθμοί:	ἐπαύλεις, ὅπου ἴστανται ἵπποι καὶ βόες. καὶ στρατιωτικὴ κατάλυσις. καὶ ἡ τῶν θυρῶν παράστασις. καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῶν θυρῶν ξύλα, ἃ νῦν πήγματα καλοῦμεν σταθμὸν ἔσχατον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1604)
σταθμοῦχος:	ὁ τῆς οἰκίας κύριος. καὶ ξενοδόχος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1608)
σταθμῶν:	τῶν τῆς θύρας παραστατῶν, ἢ μανδρῶν, ἢ τόπων ἔνθα ἀναπαύεται τις. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1610)
στεγανίσαι:	στέγη ὑποδεχθῆναι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1679)
στενόπορος:	στενὴ ὁδός. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1749)
στόνοι:	τὰ ἔσω τῶν κεραμίων, καὶ στρογγύλα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1924)
συνοικέται:	σύνοικοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.2666)
συνοικία:	τὰ πλείονα ἐφέστια. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.2667)
Τ έγη:	στέγη. οἴκημα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.307)
τέγος:	στέγη. δῶμα. ὑπερῶν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.311)
τεκτονουργός:	ἀρχιτέκτων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.388)
τέραμνοι:	στέγανοι. σκιαί. Σκηνώματα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.499)
τέρεμνα:	οἰκήματα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.511)
τέτανος:	κονία. χρίσμα. ἄσβεστος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.575)
τρύγηλλος:	οἰκοδόμημα μεταλλικὸν κατασκευαζόμενον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1544)
τυρίς:	ὁ περίβολος τοῦ τείχους. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1681)
τύρσος:	τὸ ἐν ὕψει οἰκοδόμημα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1685)
Ὑ π' αὐλήν:	ὑπ' οἶκον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὑψιλον.260)
ὑπερῶα:	ἀνώγαια. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὑψιλον.501)
ὑπερώϊον:	ὑπερῶν, ἀνώγειον οἴκημα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὑψιλον.530)
ὑπερῶν:	ἀνώγειον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὑψιλον.504)
ὑπορρόφιοι:	ὑπόστεγοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὑψιλον.735)
ὑπωρόφιοι:	ὑπόστεγον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὑψιλον.798)
ὑψηρεφές:	ἐν ὕψει τὸν ὄροφον ἔχον, ἢ ὑψηλὴν ὀροφήν. ἐξ οὗ τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν δηλοῖ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὑψιλον.926)

- Φοῦρνος:** πνιγεύς, ὁ κρίβανος, ὅπου οἱ ἄνθρακες συμπνίγονται. (Σουίδα, Λεξικόν φι.629)
- Χαμευνεῖ:** χαμαικοιτεῖ. (Ἡσύχιος, Λεξικόν χι.142)
- χαμεύνιον:** κλινίδιον πενιχρόν. (Ἡσύχιος, Λεξικόν χι.144)
- χηράμβη[ς]:** χηρῶν οἶκημα. (Ἡσύχιος, Λεξικόν χι.409)
- χολέρα:** σωλήν, δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῶν κεράμων φ(έρ)εται ἐξακοντιζόμενον. (Ἡσύχιος, Λεξικόν χι.610)
- χόρτος:** ὁ συνήθης. καὶ ὁ περιβολὸς τῆς αὐλῆς, ὡς τὸ αὐλῆς ἐν χόρτῳ οἱ δὲ εὐρυχωρίαν. δηλοῖ δὲ καὶ χώραν. καὶ χόρτασμα. καὶ τὸν ὅρον τὸν ἐκ γαίῳ, ὡς ἐν τῷ σύγχορταναίῳ πεδία. (Ἡσύχιος, Λεξικόν χι.653)
- αὐλῆς δὲ χόρτον οἱ μὲν τὸν περιορισμὸν φασὶ καὶ τὴν περιοχὴν, οἱ δὲ τὸ χώρημα τῆς αὐλῆς, ὃ καὶ μέσαυλον ἀλλαχοῦ εἶπε. καὶ φασιν οἱ ἐτυμολόγοι, ὅτι χόρτοι οἱ τροχαλοί, ἐπεὶ ἀπὸ χόρτου κατεσκευάζοντο. κάλλιον δὲ εἶπον ἕτεροι ὅτι, εἰ μὲν χόρτος νοηθῇ τὸ κατὰ χρῆσιν ἀρχαίαν κύκλῳ περίφραγμα, λέγεται οὕτω διὰ τὸ μὴ ἐρκίοις ἀλλὰ χόρτοις τὸ παλαιὸν φράττεσθαι τὰς αὐλάς, ἢ φυομένοις ἐπίτηδες ἢ καὶ ξηροῖς τιθεμένοις. εἰ δὲ τῆς αὐλῆς τὸ χώρημα χόρτος λέγεται, εἴη ἂν τοῦτο διὰ τὸ ὡς ἐπὶ πολὺ τὰς μεγάλας αὐλάς χόρτοις ἐν καιρῷ θάλλειν ἐξ αὐτομάτου. Σημείωσαι δὲ ὅτι, ὥσπερ τὸ αὐλῆς χόρτος ἐκ τῆς παλαιᾶς χρήσεως ἐλαλήθη, οὕτω καὶ αἵμασιὰ πάλαι μὲν δοκεῖ ἐξ ἀκανθῶν εἶναι, δι' ὧν αἱμάσσεται χεῖρ, ὕστερον δὲ καὶ τὸ ἀπλῶς ἐκ χαλίκων τειχίον αἱμασιὰ ἐλέγετο. φασὶ γοῦν οἱ παλαιοί, ὅτι αἱμασιὰ ἐκ χαλίκων οἰκοδόμημα, τειχίον, θριγκός, καὶ ἕτερα τοιαῦτα, περὶ ὧν δηλοῦται καὶ ἐν τοῖς εἰς τὴν Ὀδύσειαν. Καινὸν δὲ οὐδὲν χόρτον αὐλῆς λέγεσθαι τὴν περιοχὴν ἀπὸ χόρτου κατὰ ἀρχαῖσμόν, εἶγε καὶ τὸ χορτάζεσθαι κυρίως μὲν ἐπὶ ὑποζυγίων παρὰ τὸν χόρτον, τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων, ὡς καὶ Αἴλιος Διονύσιος παρασημαίνεται. Ἄλειςον δὲ ὅτι κυρίως τὸ μὴ λειὸν ἐστὶ ποτήριον, ἀλλαχοῦ δεδήλωται. ὥστε ἄλειον ἐστὶ τὸ ἀπαθές, οἶονεῖ τὸ μὴ λειὸν ἀλλὰ τραχὺ τοῖς ἐμπαίσμασιν, ἐπενθέσει δὲ τοῦ σ γέγονεν ἄλειςον. (Ευστάθιος, Σχόλια στὴν Ομήρου Ἰλιάδα 3 326 5 3.325.13)
- Ψυγεῖα:** ἀγγεῖα, ἐν οἷς ὕδωρ ψύχεται. καὶ ὁ τόπος αὐτό. (Ἡσύχιος, Λεξικόν ψι.252)

Περί του οἴκου καὶ πέριξ

- Ἀγάστορες:** ἀδελφοί, ὄμαιμοι, δίδυμοι. οἱ ὁμογάστορες. (Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.172)
- ἀγονία:** ἀτεκνία, ἀγεννησία. Αἰλιανὸς διεφθείρετο ἡ νεολαία, καὶ ἦν ἀγονία καὶ μέντοι καὶ γυναικῶν καὶ τῆς ἀγέλης τῆς τετράποδος. ἀγωνίσονται· γενικῇ. (Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.295-296)
- ἀγχιστεύς καὶ ἀγχιστεία:** συγγένεια. καὶ ἀγχιστεῖς, οἱ ἀπὸ ἀδελφῶν καὶ ἀνεψιῶν καὶ θεῶν κατὰ πατέρα καὶ μητέρα ἐγγυτάτῳ τοῦ τελευτήσαντος. οἱ δὲ ἔξω τούτων, συγγενεῖς μόνον. οἱ δὲ κατ' ἐπιγαμίαν μιχθέντες τοῖς οἴκοις οἰκεῖοι λέγονται. ἀγχιστεία: ἡ μετουσία τῆς οὐσίας. παρὰ Ἀριστοφάνει νόθῳ μὴ εἶναι ἀγχιστεῖαν. καὶ ἀγχιστεύω ῥῆμα, γενικῇ. ἀγχιστίνδην: τὸ κατὰ ἀγχιστεῖαν, ὡς ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην. (Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.407, 408 καὶ 409)
- ἀδελφά:** οἰκεῖα, ἀρμόζοντα, πρέποντα. (Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.439)
- ἀδελφὸς παρεῖ:** ὅτι προτιμητέον τοὺς οἰκειοὺς εἰς βοήθειαν ἐν καιρῷ περιστάσεως. (Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.442)
- ἄλεκτρα καὶ ἄνυμφα:** ἀντὶ τοῦ παράνομα καὶ οὐ νενομισμένα, διὰ τὴν μοιχείαν. τουτέστι δύσλεκτρα καὶ κακόνυμφα. (Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.1116)
- ἀμίδα:** οὐρητρίδα, οὐρηρὸν ἀγγεῖον. καὶ ἀμίδας, τὰ ὑπηρέσια. (Σουίδα, Λεξικόν ἀλφα.1590)
- ἀμμία:** μήτηρ. τροφός. (Ἡσύχιος, Λεξικόν ἀλφα.3697)

ἀμφιδρόμια:	τὴν πέμπτην ἄγουσιν ἐπὶ τοῖς βρέφεσιν, ἐν ἧ ἀποκαθαίρονται τὰς χεῖρας αἱ συναψάμεναι τῆς μαιώσεως· τὸ δὲ βρέφος περιφέρουσι τὴν ἐστίαν τρέχοντες, καὶ δῶρα πέμπουσιν οἱ προσήκοντες, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολυποδας καὶ σηπίας. τῇ δεκάτῃ τοῦνομα τίθενται. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1722)
ἀμφιμήτορες:	οἱ ἐκ πολλῶν μητέρων γεγονότες ἀδελφοί. Αἰσχύλος Ἡρακλείδαις (fr. 76). (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4065)
ἀμφιμήτωρ:	ὁμοπάτριος, ἀλλ' οὐχ ὁμομήτριος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4064)
ἀμφιπάτορες:	οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, ἐτέρας δὲ μητρός. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1752)
ἀμφίπολοι:	θεράπαινοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4088)
ἀναγέτρια:	ἡ ταῖς τικτούσαις ὑπηρετοῦσα γυνή, παρὰ Ταραντίνους οὕτως λεγομένη, ἣν Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4250)
ἀνάεδνον:	ἄπροικον, χωρὶς ἔδνων. Ἔδνα δὲ ἐστὶ τὰ πρὸ τῶν γάμων ταῖς γαμεῖσθαι μελλούσαις παρὰ τῶν μνηστήρων διδόμενα δῶρα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4290)
ἀναίνεσθαι:	κοινῶς μὲν τὸ ἀρνεῖσθαι, ιδίως δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ τοὺς γάμους καὶ τὰ ἀφροδίσια. καὶ ἀναίνομαι, ἀπαρνοῦμαι, προῖεμαι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2201)
ἀναιρεῖν:	τὸ ἐν γαστρὶ συλλαβεῖν, καὶ τὸ τεχθὲν ἀνατρέφειν, καὶ τὸ φονεῦσαι, καὶ τὸ ἀναλαβεῖν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2202.2)
ἀνακαλυπτήρια:	δῶρα διδόμενα ταῖς νύμφαις παρὰ τε τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν οἰκείων φίλων, ὅταν τὸ πρῶτον ἀνακαλύπτωνται ἀνδράσιν ὁραθῆναι. ἐστὶ δὲ ταῦτα καὶ ἐπαύλαια. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1888)
ἀνδροδμή:	ὑπανδρος γυνή. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4746)
ἀνεψιαδοῦς:	ἐκ τοῦ ἀνεψιοῦ γεγονῶς, ἡ τῆς ἀνεψιάς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.5022)
ἀνεψιότης:	ἡ μέχρι ἀνεψιαδῶν συγγένεια. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.5023)
ἀννίς:	μητρός ἢ πατρὸς μήτηρ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.5229)
ἄπειροι γῦπες:	ἐπὶ τῶν διὰ κληρονομίαν ἢ διὰ κέρδος προσεδρευόντων τινί· παρόσον οἱ γῦπες τοῖς θνησιμαίοις παρεδρεύουσιν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3137)
αὐτόσιτος:	ὁ οἰκόσιτος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4524)
ἄφαιμοι:	ἀπόγονοι. εὐγενεῖς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.8535)
γενεά:	φυλή. ἐπὶ διαστήματος χρόνου τῶν μὴ κατ' αὐτὸ βεβιωκότων. τῷ δ' ἤδη δύο μὲν [γὰρ] γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων τὴν δὲ γενεάν ὑφίστανται ἐτῶν οἱ μὲν κ, οἱ δὲ κε, οἱ δὲ λ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.326)
γένεθλον:	τέκνον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.330)
γενέτειραν:	μητέρα. ποιητικῶς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.137)
γενετή:	πάτρια ἢ γενέσια. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.138)
γενέτης:	ὁ πατήρ. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.139)
γεννητός:	γνήσιος υἱός. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.360)
γόνος:	υἱός. (γέννημα. φυλή. καὶ ὁ ἀπόγονος παρ' Ὀμήρῳ (N 449). (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.819)
δαίμων:	ἡ ἐκάστου τύχη. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> δέλτα.119)
διὲκ θυρῶν:	τοὺς νεκροὺς οὕτω φασὶν ἐδράζεσθαι, ἔξω τοὺς πόδας ἔχοντας πρὸς τὰς αὐλίους θύρας (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> δέλτα.1554)
δυσγενής:	ὁ ἐκ κακοῦ γένους. καὶ δυσγένεια, ὁμοίως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> δέλτα.1604)
ἐκγαμηθῆναι:	ὅταν εἰς ἕτερον γένος ἐκδοθῇ παρθένος, οἶονεῖ τοῖς μὴ προσήκουσι, τοῦτο ἐκγαμεῖσθαι λέγεται. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.380)
ἐκήδευσαν:	κατ' ἐπιγαμίαν συνήφθησαν. ἐκήδευσάν τε αὐτοῖς δόντες γυναῖκας καὶ αὐτοὶ παρ' ἐκείνων λαβόντες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.433)

- ἐπαύλια:** λέγεται, καθόσον ἐν τῇ τοῦ νυμφίου οἰκίᾳ ἡ νύμφη τότε πρῶτον ἐπηύλισται. καλεῖται δ' ἐπαύλια καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐχομένην ἡμέραν τῶν γάμων παρὰ τοῦ τῆς νύμφης πατρὸς δῶρα φερόμενα τῷ νυμφίῳ καὶ τῇ νύμφῃ ἐν πομπῇ στήματι. παῖς γὰρ ἡγεῖται χλανίδα λευκὴν ἔχων καὶ λαμπάδα καιομένην, ἔπειτα μετὰ τοῦτον κανηφόρος, εἴθ' αἱ λοιπαὶ ἀκολουθοῦσιν ἐφεξῆς φέρουσαι χρυσία, λεκανίδας, σμήγματα, φορεῖα, κτένας, κοίτας, ἀλαβάστρους, σανδάλια, θήκας, μυράλειπτρα. ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν προῖκα ἅμα τῷ νυμφίῳ φέρουσιν. οἱ δὲ φασιν ἐπαύλια τὴν δευτέραν μετὰ τοὺς γάμους ἡμέραν καλεῖσθαι, ἐν ᾗ πρῶτον ἐπαυλίζεται τῷ νυμφίῳ ἡ νύμφῃ. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.1990)
- ἐπίκληρος:** ὅταν παῖς ὀρφανὴ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀδελφῶν τε οὖσα ἔρημος, καὶ ταύτῃ τύχῃ ὑποκειμένη οὐσία, ταύτην καλοῦσιν ἐπίκληρον· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἤδη γεγαμημένην, ὅταν ᾗ ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ὅλη καταλειμμένη. καλοῦσι γὰρ καὶ τὴν οὐσίαν κληρον. καλεῖται δὲ ἐπίκληρος καὶ ἡ μηδέπω γεγαμημένη, ἀλλὰ παρὰ τῷ πατρὶ οὖσα, καθότι καθήκει αὐτῇ πᾶσα ἡ οὐσία. καλοῦνται δὲ ἐπὶ κληροὶ, κἂν δύο ὥσι κἂν πλείους. τινὲς δὲ τὴν ἐπίκληρον καλοῦσιν ἐπιπταματίδα καὶ πατροῦχον. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.2384)
- ἐται:** νόμος ἦν Ἀθηναίοις γνησίας μὲν οὖσης θυγατρὸς, νόθου δὲ υἱοῦ, μὴ κληρονομεῖν τὸν νόθον τὰ πατρῶα. ἡ ἢ μὴ ἔχουσα ἀδελφοὺς ἐτέρους συγκληρονόμους, ἀλλὰ μονοκληρονόμος οὖσα. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔξῃν τοῖς νόθοις κληρονομεῖν, τὰργύριον διὰ χειρὸς ἐδίδουσαν. νόμος δὲ ἦν Ἀττικὸς, τοῖς νόθοις μέχρι ἐ' μνῶν καταλιμπάνειν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.2385)
- ἐτας:** οἱ πολῖται. πηοὶ δὲ οἱ κατ' ἐπιγαμίαν συγγενεῖς. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.3263)
- ἐφεδρεία:** τοὺς κατ' ἐπιγαμίαν οἰκείους. καὶ πολίτας. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.6513)
- ἐπίκληρος παραμονή:** ἡ ἐπίκληρος παραμονή. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.3848)
- Θάλαμος:** οἶκος μυχός. νυμφικὸς οἶκος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* θήτα.21)
- κυρίως ἐστὶν οἶκος ἐν ᾧ κατακλείονται αἱ νυμφευόμεναι, ὅτι θάλλουσαι τῇ ἡλικίᾳ συνέρχονται γάμῳ· καταχρηστικῶς δὲ νῦν ὅλας τὰς οἰκίας θαλάμους εἶπεν ὁ Πίνδαρος. (*Scholía Vetera* στον Πίνδαρο Ο 5.29h.1)
- θεράπαινα:** δούλη. καὶ θεραπαίνῃ ἐτίμησεν αὐτὸν δοριαλῶτῳ. καὶ θεραπαίνις θηλυκόν. φόβῳ σοι ὡς θεραπαίνις. (Σουίδα, *Λεξικόν* θήτα.226)
- θεράποντες:** δούλοι, ὑπηρέται. θεράποντες ἐπὶ κλητικῇς. (Σουίδα, *Λεξικόν* θήτα.230)
- θέραψ:** δούλος, ὑπηρέτης. θέραψ δὲ ἦν τὸν τρόπον καὶ κολακικός. (Σουίδα, *Λεξικόν* θήτα.232)
- θυγατριδῆ:** ἐγγόνῃ. θυγάτηρ θυγατρὸς. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* θήτα.824)
- θυγατριδοῖ:** τέκνα θυγατρὸς. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* θήτα.825)
- Ἰνατέρων:** συννύμφων. λέγονται δὲ καὶ αἱ τῶν ἀδελφῶν γυναῖκες ἰνάτερες. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* γιώτα.661)
- Καθέδραι:** πένθους ἡμέραι ἐπὶ τετελευτηκόσι. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* κάππα.100)
- κηδεστής:** ὁ κατ' ἐπιγαμβρίαν οἰκείος, ἡ πενθερός. οὐ μόνον δὲ ὁ διδούς, ἀλλὰ καὶ ὁ λαμβάνων. οὐ χρὴν σε κρύπτειν ὄντα κηδεστὴν ἐμόν. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.1487)
- κῆδος:** ἡ συναλλαγὴ τοῦ γάμου, ἡ τοῦ πένθους. καὶ ἡ λύπη, ὅτι καίεσθαι ποιεῖ. ἐς κῆδος γὰρ ἀλλήλοις ξυνηλθέτην εὐθύς. καὶ αὖθις Τισσαφέρνης δὲ κηδεύσας Ἀρταξέρξη καὶ τὴν σατραπείαν λαβὼν τὴν ἐπὶ θαλάσση. (Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.1495)
- κουροτρόφος:** παιδοτρόφος. ὑφ' ἐτέρων ἢ Δημήτηρ. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* κάππα.3865)
- κτυπία:** ὁ ἐπιθαλάμιος κτύπος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* κάππα.4329)
- κτυπιών:** τῶν ἐπικρουμάτων τοῦ θαλάμου, ᾧ ἐπικτυποῦσιν ἐξῳθεν, ὅταν συγκατακλίνεται τῷ νυμφίῳ ἡ γημαμένη. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* κάππα.4330)
- κυῖσκειται:** ἔγκυος γίνεται. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* κάππα.4453)
- Μαῖα:** πατρὸς καὶ μητρὸς μήτηρ. καὶ τροφός. καὶ περὶ τὰς τικτούσας ἰατρός, <ῆ> καὶ ὁμφαλοτόμος. καὶ προσφώνησις πρὸς πρεσβύτιν τιμητικὴ, ἀντὶ τοῦ ὧ τροφέ. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* μι.64)

μάμη:	ἡ μήτηρ τῶν γονέων. ἡ ὑποκόρισμα μητρὸς ἐκ παιδίου. ἄττικοί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.219)
μάμμος:	οἰκέτης. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.221)
μεγαλομήτηρ:	ἡ τῆς μητρὸς μήτηρ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.471)
μητροπάτωρ:	ὁ τῆς μητρὸς πατήρ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1293)
μήτρες:	μητρὸς ἀδελφοί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1297)
μογοστόκος:	περὶ τοὺς τόκους κακοπαθοῦσα. ἐνιοὶ δὲ ἡ μόγους ταῖς τικτούσαις ἐπιφέρουσα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> μι.1182)

Ν άνναν:	τὸν τῆς μητρὸς ἢ τοῦ πατρὸς ἀδελφόν· οἱ δὲ τὴν τούτων ἀδελφήν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.53)
νάννη:	μητρὸς ἀδελφή. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.57)
ναῦλον:	τὸ εἰς τὸ στόμα τῶν νεκρῶν ἐμβαλλόμενον νομισμάτιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.126)
νηπιαχέων:	τὰ τοῖς νηπίοις ἀρμόζοντα πράττων, παιδαριευόμενος, νηπιευόμενος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.500)
νοθογέννητα:	πορνειογέννητα. οἱ μὴ γνήσιοι παῖδες, ἀλλ' ἀπὸ πόρνῃς ἢ φίλης ἢ δούλης ἢ παλλακῆς. ἀλλότριον ἢ δυσγενεῖς ἢ ψευδεῖς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.617)
νόθος:	ὁ ξένος. θεῖόν τι τὸ γνήσιον ἐν τοῖς κατ' ἀνθρώπων τόκοις. διόπερ ὁ μὴ τοῦτ' ἔχων νόθος, οἷα ἐστερημένος τοῦ θείου· παρὰ τὴν νο στερητικήν. ἐντεῦθεν δὲ νόθα καὶ τὰ ἀπλῶς ξένα μεταφορικῶς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> νι.449)
νυμφαγωγεῖ:	νύμφην ἄγει. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.711)
νυμφαγωγός:	ὁ μετερχόμενος ἐτέρῳ νύμφην καὶ ἄγων ἐκ τοῦ πατρὸς οἰκίας, ὃ πρότερον γεγαμηκότι οὐκ ἔξεστι μετελθεῖν· διὸ ἀποστέλλουσι τῶν φίλων τινάς. Διαφέρει γὰρ ὁ νυμφαγωγὸς τοῦ παρόχου· καλεῖται γὰρ πάροχος τῶν φίλων τις ὁ ἐπὶ τῷ ὀχήματι ἅμα τῇ νύμφῃ καὶ τῷ νυμφίῳ ὀχούμενος, οἷον παράνυμφος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.712)
νυμφεύτρια:	ἡ συμπεμπομένη ὑπὸ τῶν γονέων τῇ νύμφῃ παράνυμφος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.715)
νύμφη:	ἡ νεωστὶ γαμηθεῖσα. καὶ ἡ ἐν τοῖς ἄστροις αἶξ, ἡ Ἀμάλθεια. καὶ ἡ Μοῦσα. καὶ τὸ μεταξὺ τοῦ γενείου καὶ τοῦ κάτω χείλους ἐν μέσῳ κοῖλον. καὶ ἡ τοῦ Διὸς μήτηρ. καὶ ὁ ἐν τοῖς μελισσεῖσι σκώληξ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.717)
νύμφην γε νέην:	νεωστὶ νενυμφευμένην. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.718)
νυμφίδες:	ὑποδήματα γυναικεῖα νυμφικά. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.720)
νυμφικὰ λουτρά:	γαμήλια λουτρά ἦν ἀπὸ κρήνης ἀποδεδειγμένης. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.719)
νυμφίον καὶ νύμφην:	πάντα τὸν γήμαντα καὶ παιδοποιησάμενον, κἂν πολυχρόνιος ᾦ νυμφίου, ὅς ῥα θανὼν δειλοὺς ἀκάχησε τοκῆας. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.721)
νυμφοκόμος:	ἡ νυμφεύτρια. ἡ κοσμοῦσα τὴν νύμφην. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.723)
νυμφοπόνος:	ἡ περὶ τὴν νύμφην πονοῦμένη. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.725)
νυμφοστόλος:	νυμφαγωγός. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.726)

Ξ είνια:	τὰ ξείνια δῶρα, χαριστήρια ξενίας. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.31)
-----------------	--

Ο ἰκεῖοι:	οἱ κατ' ἐπιγαμίαν ἀλλήλοις προσήκοντες. ἢ ἴδιοι. καὶ κατὰ τὴν οἰκίαν πάντες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.234)
οἰκέται:	οἱ κατὰ τὸν οἶκον πάντες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.239)
οἰκετεύεται:	συνοικεῖ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.240)
οἰκέτις:	κατοικίδιος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.242)
οἰκεὺς:	ὑπόχρεως οἰκέτης. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.243)
οἰκήας:	οἰκεῖους. πάντας τοὺς κατὰ γένος προσήκοντας. καὶ τοὺς δούλους. καὶ πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκίαν· κήδετο δ' οἰκῶν, οὓς κτήσατο διὸς Ὀδυσσεύς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.245)
οἰκήϊ:	οἰκέτη, δούλῳ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.244)
οἰκητήρια:	σκεύη τὰ κατ' οἶκον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.247)
οἰκίζουσιν:	οἰκοῦσιν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.251)

οικήτης:	ὠνητὸς δοῦλος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.252)
οικογενής:	δοῦλος. ἢ συγγενής οἴκοθ' οὔρος· οἰκουρὸς κύων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.257-258)
οἴκοθι:	ἐν οἴκῳ. [ἢ ἐξ οἴκου]. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.259)
οἴκοι:	οἴκοθι. ἐν οἴκῳ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.260)
οἴκοθεν:	ἐξ οἴκου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.261)
οικονόμος:	ὁ τὸν οἶκον νεμόμενος φύλαξ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.263)
οικόσιτος:	μισθωτὸς ἑαυτὸν τρέφων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.265)
οικότριψ:	οικογενής δοῦλος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.266) ὁ θρεπτὸς. διαφέρει δὲ οἰκέτης οἰκότριβος· ὁ μὲν γὰρ οἰκότριψ γονέων δοῦλος· ὁ δὲ οἰκέτης οὐ πάντως· ἀλλὰ καὶ ὁ αἰχμάλωτος· καὶ ὁ ἐν οἴκῳ ὢν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.267)
οικούρια:	κυρίως τὰ ὑπὸ τῶν μητέρων προσφερόμενα τοῖς νηπίοις παίγνια. ἢ ἡ κατ' οἶκον φυλακή. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.269)
οἰκουρὸν ὄφιν:	τὸν τῆς Πολιάδος φύλακα δράκοντα. καὶ οἱ μὲν ἓνα φασίν, οἱ δὲ δύο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἑρεχθέως. τοῦτον δὲ φύλακα τῆς ἀκροπόλεως φασί, ᾧ καὶ μελιτοῦτταν παρατίθεσθαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.270)
οἰκουρὸς:	ὁ φροντίζων [τὰ] τοῦ οἴκου, καὶ φυλάττων οὔρος γὰρ ὁ φύλαξ λέγεται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.271)
οικοφθόρους:	μοιχοὺς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.272)
οἰκωφελίη:	εὐπορία, ἐξ ἧς ὁ οἶκος ὠφελεῖται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.285)
ὀμαυλον:	ὁμόκοιτον, <σύγκοιτον> ὁμοῦ ἀυλιζόμενον <Σοφοκλῆς Φινεΐ> (fr. 650a). (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.681)
ὁμέστιοι:	σύνοικοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.691)
ὁμέστιον:	σύνοικον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.692) ὁμόοικος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.693)
ὁμευνέτου:	συγκοίτου. ὁμολέκτρου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.695)
ὁμόζυγος:	γαμετή. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.749)
ὁμόσιτοι:	ὁμοτράπεζοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.803)
ὁμόσπονδος:	φίλος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.804)
ὁμόσποροι:	ἀδελφοί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.805)
ὁμόσφυρος:	ἀδελφή. τῆς δὲ τρίτης συλλαβῆς ἐκτεινομένης, δηλοῖ τὸν ὁμόχωρον. Σφῦρα γὰρ τῆς σπορίμου γῆς τὸ μέτρον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.810)
ὁμφαλητομία:	ὅτε αἱ μαῖαι τὸν ὁμφαλὸν τοῦ βρέφους ἀποτέμνουσι. καὶ αὐταὶ δὲ ὁμφαλητόμοι λέγονται. καὶ ὁμφάλιον, ὁ ὁμφαλὸς τῆς ἀσπίδος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.316)

Παιδοκομοῦντα: παῖδα τρέφοντα. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.864)

παιδολετήρα: παιδοφόνον. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.870)

παιδουργία: παιδοποιΐα. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.868)

παίδουσα ἢ παιδοῦσσα:

ἐγκύμων. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.869)

πατρόπολις: ἡ πατρώα οἰκία. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* πι.1136)

πενθερά: τῷ νυμφίῳ ἢ τῆς κόρης μήτηρ. καὶ πενθερός, ὁ πατήρ. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.963)

Τηγανίτης: ἄρτος ἐπὶ τηγάνου γεγονώς, καὶ μετὰ τυροῦ ὀπτώμενος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ταυ.738)

τηθαλλαδοῦς ἢ τηθαμμοδοῦς:

[η] ὁ γυναικοτραφής. ἄλλοι τὴν ὑπὸ τήθῃ γενόμενον καὶ τεθραμμένον. ἄλλοι τὴν μαμμόθρεπτον καὶ σπάταλον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ταυ.740)

τήθη: μάμμη. ἢ πατὴρ ἢ μητὴρ ἢ κλητικὴ τήθα. (Σουίδα, *Λεξικόν* ταυ.472)

τηθίς: θεία. πατὴρ καὶ ἢ μητὴρ ἀδελφή. (Σουίδα, *Λεξικόν* ταυ.473)

τίτθαι:	τροφοί. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.984)
τίτθεν:	τίκτειν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.985)
τιτθή:	ή τροφός. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.987)
τιτθίων:	τιτθός. μαστός. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.986)
τοκέες:	πατέρες, γονείς. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1085)
τοκεῦσι:	γονεῦσιν. ἐγγόνους. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1086)
τοκέων:	γονέων. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1087)
τόκος:	γένεσις. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1088)
τρίμμα:	[ό] ἀρωματίζον πόμα ἐν γάμοις πινόμενον καὶ ἐν θεατρικοῖς ἀγῶσιν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1402)
τροφός:	νεώτερος δεσπότης. ἡ μήτηρ. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1518)

Φερνάς:	προίκας, δῶρα νυμφικά, ἀπὸ τοῦ φέρειν φεράς, καὶ πάντα τὰ φερόμενα. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> φι.312)
φερνή:	προίξ, δῶρα νυμφικά. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> φι.313)
φύτλη:	γέννα, γενέσις, γένος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> φι.1072)
φύτορες:	γεννήτορες. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> φι.1073)

Χηρωσταί:	οἱ μακρόθεν συγγενεῖς. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> χι.422)
-----------	---

Ενδυματολογικά και λοιπά εμφανισιακά

Ἄλλικα:	χλαμύδα κατὰ Θεσσαλούς· ἄλλικα χρυσεῖσιν ἐεργομένην ἐνέτησιν. οἱ ἰδιῶται γάλλικα φασὶ ταύτην. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1224)
άλουργίς:	πορφυρᾷ χλανίς. ἐπειδὴ δὲ τὸ ρόδον πορφυροῦν, τῷ στεφάνῳ τῶν ρόδων τὴν ἀλουργίδα ἐπήγαγεν Ἀριστοφάνης. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1359.1)
άλουργής:	δὲ ἐσθῆς, τῆς ἀλουργοῦς, τῇ ἀλουργεῖ. ἐσθῆτα ἀλουργή. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1359.3)
ἀμιτροχίτωνας:	ἄζώστους ἔχοντας τοὺς χιτῶνας. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3682)
ἀμόργινα:	λεπτοῦφῃ ἐνδύματα (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3747)
ἀμοργίς:	καλάμη τις, ἐξ ἧς ἐνδυμα γίνεται. ἡ ὕφασμα. ἡ χιτῶν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3754)
ἄμπυκα:	κεκρύφαλον· κόσμον γυναικῶν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3817)
ἄμπυκες:	τὰ διαδήματα ἢ χαλινοῖη τροχοῖ-οὕτως Σοφοκλῆς ἐν Φιλοκτήτῃ διὰ τὸ κυκλοτερές. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3819)
ἄμπυξ:	χαλινός. τριχόδεσμος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3818)
ἀμύκλαι:	κόσμιόν τι, ὅπερ ἐν ποσὶν εἶχεν Ἐμπεδοκλῆς. εἶχε γὰρ χρυσοῦν στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἀμύκλας ἐν τοῖς ποσὶ χαλκᾶς καὶ στέμματα δελφικά ἐν ταῖς χερσίν· καὶ οὕτως ἐπῆει τὰς πόλεις... (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1671)
ἀμυκλαῖδες:	εἶδος ὑποδήματος πολυτελοῦς λακωνικοῦ. Καὶ πόλις Ἀμύκλαι. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3838)
ἀμυλιδωτόν:	χιτῶνος εἶδος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3844)
ἀμφενώτας:	ὁ κριτικὸς χιτῶν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3932)
ἀμφιμάσχαλος:	χιτῶν χειριδωτὸς ἐλευθέρων, ὡς Πλάτων (fr. 229) δύο χειρῖδας ἔχων, ἃς μασχάλας ἔτι καὶ νῦν λέγουσιν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4062)
ἀμφινώτας:	χιτῶνας ἢ φαινόλας Κρήτες [φελώνην λέγουσιν]. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4072)
ἀμφίσφυρα:	εἶδος ὑποδήματος γυναικείου. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4121)
ἀναδέσμη:	μίτρα, διάδημα. οἱ δὲ εἶδος κόσμου ἐπὶ κεφαλῆς. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4262)
ἀναξυρίδες:	φημινάλια, βρακία βαρβαρικά ἐνδύματα ποδῶν ὑποδήματα βαθέα ἢ βασιλικά. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4473)

- ἀνάσιλλον:** τρίχωμα τὸ ἀπὸ τοῦ μετώπου ἐπὶ κορυφὴν ἐστραμμένον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.4576)
- ἀνατρητοὺς ἐμβάδας:** τὰ διακεκομμένα καὶ τετρυπημένα ὑποδήματα. τὰ δ' ἐμβάδια καὶ ταῦτα συνεχειμάζετο. Ἀριστοφάνης. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2110)
- ἀνθερεών:** ὁ ὑπὸ τὸ γένειον τόπος ἀφ' οὗ μέρους ὁ πώγων ἄρχεται. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.5123)
- ἀνιεμένη:** ἀνέλκουσα καὶ ἀναχαλῶσα τὸν πέπλον, καὶ τὸν μασθὸν δεικνύουσα, καὶ ἐκ τοῦ αὐχένος προβάλλουσα· κόλπον ἀνιεμένη. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.5183)
- ἀπόδεσμος:** κόσμιόν τι γυναικεῖον. περικεφάλαιον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.6298)
- ἀπὸ δὲ χλαῖναν βάλε:** ἀπέβαλε δὲ τὸ ἱμάτιον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.6299)
- ἀπώγωνες:** οἱ μὴ ἔχοντες πώγωνα. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.3270)
- ἀργειόδους:** ὁ λευκοὺς ὀδόντας ἔχων. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.3769)
- αὐχένιοι:** χιτῶνος εἶδος, ὑπὸ Ἀντιφάνους. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.8507)
- ἀωρόλειος:** ὁ παρὰ τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡλικίαν λειαινόμενος καὶ φαλακρίων. τὸ αὐτὸ καὶ ὠμογέρων, ὁ παρ' ἡλικίαν γηράσας. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.2855)

- β** **βῆρηκες:** τὰ οὖλα τῶν ὀδόντων. οἱ δὲ σιαγόνας. οἱ δὲ τὰ ἐν τοῖς ὀδοῦσιν ἀπὸ τῆς τροφῆς κατεχόμενα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* βήτα.14)
- βαπτά:** βαπτὰ ἱμάτια ἐφόρουν οἱ νυμφῖοι πρὸς τὸ φαίνεσθαι τεκμήριον τῆς φθορᾶς. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.96)
- βατράχειον:** εἶδος χρώματος. ἀπὸ τούτου καὶ βατραχίς ἱμάτιον. ἐχρίοντο δὲ τῷ βατραχείῳ τὰ πρόσωπα πρὶν ἐπινοηθῆναι τὰ προσωπεῖα. καὶ βατραχίς, εἶδος ἐσθῆτος ἀνθίνης, ὁμοιον τῷ ὀνόματι ἐχούσης τὸ χρῶμα. καὶ βατράχειος μοῖρα. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.189)
- βατραχίς:** ἱματίου εἶδος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* βήτα.343). ἱματίου χρῶμα, ὃ βάπτεται ὑπὸ βατραχίου πόας. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* βήτα.344)
- βηρίδες:** ὑποδήματα, ἃ ἡμεῖς ἐμβάδας λέγομεν. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* βήτα.573)
- βίολα:** πέδιλα, ὑποδήματα. (Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.291)
- βλαύτια:** σανδάλια. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* βήτα.682)

- Δ** **αμοφανής:** τὸ ἱμάτιον. οἱ Λάκωνες. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* δέλτα.209)
- δάριρ:** τὸ ἀπὸ τοῦ μεγάλου δακτύλου ἐπὶ τὸν μικρὸν διάστημα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* δέλτα.268)
- διαφανῆ χιτῶνια:** οὐ τὰ λαμπρά, ἀλλὰ τὰ ἰσχνά, δι' ὧν διαφαίνεται τὰ σώματα τῶν γυναικῶν. καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης· καὶ τὰ διαφανῆ Λακωνικά. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.811)

- Ε** **ῖμα:** ἱμάτιον, ἔνδυμα. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.1053)
- ἐμβάδια:** τὰ ὑποδήματα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.2277)
- ἐξηνθισμένοι:** ἄνθεσι κεκοσμημένοι, οἷον ψιμυθίῳ, φύκει καὶ τοῖς ὁμοίοις. αἱ καθήμεθ' ἐξηνθισμένοι, κροκωτὰ φοροῦσαι καὶ κεκαλλωπισμένοι, καὶ κιμβερίκ' ὀρθοστάδια καὶ περιβαρίδας· κῆγχουσα καὶ τὰ διαφανῆ χιτῶνια. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.1738)
- ἐξωμῖς:** Ἀττικὸν λεξείδιον. σημαίνει δὲ χιτῶνα ἐλευθέριον, οὐκ ἐπισκεπάζοντα τοὺς βραχίονας, εὐτελεῖ. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψιλον.1838)
- ἐξωμος:** χιτῶν δουλικός. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.4000)
- ἐπιπλά:** ἱμάτια γυναικεῖα ἢ χρήματα ἢ σκευή, τὰ μὴ ἔγγεια, ἀλλ' ἐπιπόλαια. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.5062)
- ἐπιποληῖδες:** αἱ περόναι, αἷς αἱ γυναῖκες περονῶνται. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.5087)
- ἐπιπόρπαμα:** τὸ ἐπάνω τῆς πόρπης. καὶ τῶν ἱπέων ἢ τὰς χλαμύδας συνέχουσα πόρπη. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.5091)
- ἐπισκύνιον:** τὸ ἐπάνω τῶν ὀφθαλμῶν ὀφρύδιον, ἢ τὸ μεσόφρυον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.5192)
- ἐπτυσχλοι:** ἀνδρεῖον ὑπόδημα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἐψιλον.5571)

ἐπωμάδιον:	τὸ ἐπὶ τῶν ὤμων. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ἐψιλον</i> .5581)
ἐτερομάσχαλος:	χιτῶν δουλικὸς ἐργατικὸς· ἀπὸ τοῦ τὴν ἑτέραν μασχάλην ἔχειν ἐρράμμενην. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ἐψιλον</i> .6568)
εὐστέφανος:	εὐκέφαλος. εὐκοσμος· γυναικεῖος γὰρ κόσμος ἢ στεφάνη καὶ ἐπὶ πόλεως μεταφορικῶς εὐπυργος, εὐτειχος. καλὸν στέφανον ἔχων. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ἐψιλον</i> .7212)
ἑωμοῦ:	ἱματίου γυναικείου. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ἐψιλον</i> .7739)
ζῶμα φαεινόν:	τὸν χιτῶνα. ἀπὸ τοῦ ζώννυσθαι. ἄλλοι τὸν θώρακα, οἱ δὲ <κυρίως> ζῶμα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ζήτα</i> .229)
ζώσατο:	τὴν ζώνην περὶ τὴν ὀσφὺν ἔσφιγξε. κατὰ γὰρ τοὺς Ὀμήρου χρόνους οὐδέποτε γυμνοὶ ἠγωνίζοντο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ιε Ὀλυμπιάδος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ζήτα</i> .258)
ζώστρα:	τὰ ζώματα, καὶ ζώνας. ἢ χιτῶνας ζωστούς, ἢ χλαίνας ἀνδρείους. τινὲς δὲ τὰ ἐνδύματα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ζήτα</i> .263)
θέριστρον:	λεπτὸν ὕφασμα, θερινὸν ἱμάτιον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν θήτα</i> .352)
θέριστρον καὶ θερίστριον:	θερινὸν ἱμάτιον. τὰ κόκκου βαφθέντα καὶ ὑστίνιοι θερίστρα, καὶ τοὺς ἀνδρολιπεῖς ἀλλοτρίους πλοκάμους. (Σουίδα, <i>Λεξικόν θήτα</i> .239)
θετταλικαὶ πτέρυγες:	τοῦτο εἴρηται διὰ τὸ πτερύγιον ἔχειν τὰς θετταλικὰς χλαμύδας, ἅπερ εἰσὶν αἱ ἐκατέρωθεν γωνίαι, διὰ τὸ εἰοικέναι πτέρυξιν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν θήτα</i> .290)
ἱανόν:	<λεπτὸν> ἱμάτιον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .62)
ἱούλος (ὅ):	ἡ πρώτη τοῦ γενείου βλάστη. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ὀμικρον</i> .378)
Καθάρβυλος χλανίς:	ποδήρης ἕως τῶν ἄρβυλῶν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .86)
καρπάτινον:	ἀγροκικὸν ὑπόδημα μονόδερμον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .861)
καταγωγίς:	ἱμάτιον ποιόν, παράπηχυ γυναικεῖον. καὶ σκεῦος πεντηρικόν. καὶ κράσπεδον. καὶ παράλωμα (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1043)
κατωνάκης:	δουλικὸς καὶ ἀνελεύθερος χιτῶν. κατωνάκη τὸν χοῖρον ἀποτετιλμένας. τὰς δούλας φησί. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1115)
καυνάκης:	ὁ ἀγών· ἡ εἶδος ἱματίου, ὅπερ καὶ περσίδα καλοῦσιν. οἱ δὲ σισύραν θυμαιτίδα, ὅπερ ἔοικε μορύχου σάγματι. σάγμα δὲ ἡ θήκη τοῦ ὅπλου. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1137)
κεκρύφαλον:	κεκρύφατον, σαβακάθιον, σουδάριον. ἐν ἐπιγράμμασι· κεκρύφαλοι σφίγγουσι τὴν τρίχα· τήκομαι οἷστρω. καὶ αὖθις· φιλοπλέκτοιο κόμας σφιγκτήρα Φιλαινὶς βαπτὸν ἀλὸς πολιῆς ἄνθεσι κεκρύφαλον. κεφαλοδέσμιον. καὶ αὖθις· πορφύρεον χαίτας ῥύτορα κεκρύφαλον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1273)
κελέβη:	ποτηρίου εἶδος θερμηροῦ. καὶ ποιμενικὸν ἀγγεῖον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2145)
κερδάλια:	[ἐπιτάφια] <γυναικεῖα ἐνδύματα καὶ> ἐντάφια (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2323)
κιναθίδα:	χρῖσμα γυναικεῖον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2737)
κονιορτόποδες:	ἀγροῖκοι. ἐργάται. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3517)
κονίποδες:	ὑποδήματα πρεσβυτικά. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3517)
κόρσαι:	αἱ τῶν ὀφρύων τρίχες καταφέρουσαι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. ἢ γνάθοι. ἢ κορυφαί. Ἀχαιοὶ δὲ κεφαλίδας, ἐπάλξεις, προμαχῶνας. στεφάναι πύργων. ἢ κρόταφοι. ἢ κλίμακες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3660)
κορυφιστής:	κόσμου γυναικεῖου τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν χρυσίον, καὶ κεκρυφάλου τὸ μέσον ῥάμμα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3730)

κουριῶν:	κουράς δεόμενος. καὶ διαφέρειν φασὶ κομᾶν καὶ κουριᾶν. τὸ μὲν γὰρ κομᾶν ἐστὶν ἐπιμελούμενον τρίχας ἔχειν· κουριᾶν δὲ τὸ κατὰ συμφορὰν ἄλλως καθιέναι κόμην. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.3860)
κράσπεδα:	τὰ ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου κλωσμένα ῥάμματα, καὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.3978)
κρήδεμνον:	ἐπιβόλαιον, ὃ ἐστὶ κεφαλόδεσμος ᾧ χρῶνται αἱ γυναῖκες. κατὰ μεταφορὰν καὶ τὰ τεῖχη λέγεται κρήδεμνα. στεφανίς. καὶ κόσμος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4055)
κρήδεσμον:	κεφαλόδεσμον. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4056)
κρητικόν:	εἶδος χιτῶνος. Ἀριστοφάνης· σὺ δὲ τὸ κρητικὸν ἀπόδυθι ταχέως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> κάππα.2408)
κρούπανα:	ξύλινα ὑποδήματα. καὶ κλείς. καὶ κρουπέζια καὶ κρουπεζοφόρος, ὁμοίως. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4228)
κρουπεζούμενος:	τὰ ξύλινα σανδάλια κρουπέζια λέγεται, καὶ ὑποδήματα ξύλινα, μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. θέλει οὖν δηλοῦν, τοὺς τραχεῖς πόδας ἔχοντας. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4230)
κρούπετα:	ὑψηλὰ ἢ ξύλινα ὑποδήματα, ἢ γυναικεῖα. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4231)
κρωβύλος:	ὁ μαλλὸς τῶν παιδῶν, ἢ ὁ κόρυμβος τῆς ἐμπλοκῆς. ἔστιν γὰρ ἀνηνεγμένη ἀπὸ μέσου τοῦ μετώπου ἐπὶ τὴν κορυφήν. οὕτω δὲ καὶ ὁ ῥήτωρ Ἡγήσιππος καὶ δῆγος ἐκαλεῖτο. Κρωβύλος καὶ ὁ μαλλὸς τῶν αἰδοίων. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4266). πλέγμα τριχῶν εἰς ὃξὺ λήγον. ἐκαλεῖτο δὲ τοῦτο ἐπ' ἀνδρῶν, κόρυμβος δὲ ἐπὶ γυναικῶν, σκορπίος δὲ ἐπὶ παιδῶν. καὶ Θουκυδίδης· κρωβύλους ἀναδούμενοι. ἢ κρωβύλον, παρ' Ἀθηναίοις τὸ πρὸς κεφαλῆς προσεῖλημα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> κάππα.2489)
κρωβύλου ζευγος:	παροιμία ταττομένη ἐπὶ τοῖς ὑπερβαλλούσῃ κεκρημένοις πονηρίᾳ. μετενήνεκται δὲ ἀπὸ πορνοβοσκοῦ τινος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4267)
κτεῖς:	τὸ ἐφήβαιον, καὶ τὸ τῶν τριχῶν κάλυντρον. Καλλιμάχος· οὐδ' οἷσιν ἐπὶ κτενὸς ἔσκον ἔθειραι. καὶ αὖθις· καὶ κτένα κοσμοκόμην. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> κάππα.2515)
κτενωτή:	ὑφαντή. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.4298)
κύπασσις:	κόσμος γυναικεῖος. ἐνδεδυμένος κύπασσιν φοινικούν ποδήρη. εὐθύσανον ζώνην τοι ὁμοῦ καὶ τόνδε κύπασσιν ἀτθίς παρθενίων θῆκεν ὑπερθε θυρῶν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> κάππα.2733)

Λακωνικαὶ ὑποδήματα:

	ἀνδρεῖα, ἃ καλεῖται ἀμυκλᾶδες. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.225)
λακωνικὸς χιτῶν:	λεπτὴ ἐσθῆς διαφανής. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.223)
λάμμαι:	τὰ φάσματα. ἢ οἱ πολύφαγοι τῶν ἀνθρώπων. καὶ ἰχθύς. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.250)
λαμπρεῖμων:	λαμπρὰ ἱμάτια ἔχων. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.265)
λάσανα:	χυτρώποδες. καὶ τὰ ὀπίσθια τῶν μηρῶν, ἀπὸ τῆς δασύτητος. διὰ τοῦτο καὶ τὰ βάθρα, τοὺς ἀφοδευτηρίους δίφρους. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.352)
λάσιος:	δασὺς τὸ στῆθος ἢ συνετός. δασύμαλλος. πολύτριχος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.370)
λάχνη:	δασεῖα θρίξ. χαίτη. κόμη. ὕλη. δασύτης παρὰ τὸ λάσιον. δηλοῦται δὲ [καὶ] οὕτως καὶ ἡ κροκὺς ἢ ἐπούσα τοῖς ἱματίοις τρίχωσις. ἢ ἀφρὸς τῆς θαλάσσης. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.455)
λαχνήεντα:	τετριχωμένα, δασέα, ἢ τριχώδη. ἢ ὄροφον, τὸν κάλαμον, ᾧ ἐστέγαζον τοὺς οἴκους, ὃς ἔχει τινὰ δασύτητα. Ὅροφος γὰρ κάλαμος· ἀπὸ δὲ τοῦ καλάμου καὶ τὸ ἐρέφειν τὸ στεγάζειν εἴρηται. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.456)
λαχνοῦται:	τριχοῦται. δασύνεται. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.457)

Μεσοπερσικαί:

Νυμφίδες:

ξάνιον:	κτένια, ἃ αἱ γυναῖκες χρῶνται πρὸς τὴν τρίχα, καὶ ἃ φοροῦσιν ἐν τοῖς δεραίοις. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.10)
---------	--

ξουθά: οὐ μόνον ξανθά, ἀλλὰ καὶ λευκὰ καὶ πυρρὰ. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ξι.88)
 ξυστίδα: τὸ λεπτὸν ὕφασμα. ἡ εἶδος ἐνδύματος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ξι.194)
 ξυστίδες: ποδήρη ἐνδύματα. ἡ χλανίδας κωμικάς. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ξι.195)

Ὀθόνη: σινδών. ζώνη. τελαμών. γυναικεῖον ὀθόνιον λεπτόν. καὶ πᾶν τὸ ἰσχνόν, κἂν μὴ λινοῦν ᾦ.
 (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὀμικρον.156)
 ὀθόνησι: λεπτοῖς ἱματίοις. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὀμικρον.157)
 ὀθόνια: λινὰ ἱμάτια. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὀμικρον.158)
 ὄκκαβος: τὰ περὶ τὸν βραχίονα ψέλλια. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὀμικρον.471)
 ὀπισθοκρηπίς: εἶδος ὑποδήματος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὀμικρον.1014)
 ὀρθόκορυς: ὀρθὸν πῖλον ἔχων. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὀμικρον.1193)

Πανδαμικοί: παιδικοὶ χιτῶνες ἐν ταῖς πομπαῖς. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* πι.322)
 πάππος: αἱ ἐπὶ τοῦ κάτω χεῖλους τρίχες, μύσταξ δὲ αἱ ἐπὶ τοῦ ἄνω. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.264)
 πέδειλα: ὑποδήματα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* πι.1187)
 περιβαρα: ὑποδήματα. καὶ περιβαρίδες. Θεόπομπος ἐν Σειρήσιν. ὑποδοῦ λαβὼν τὰς περιβαρίδας. ἡ περιβαρίδες, ὑποδήματα γυναικῶν. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.1080)
 περισκελῆ: βρακία, φημινάλια. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.1282)
 περισχιδεῖς: εἶδος ὑποδήματος εὐτελές. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* πι.1901)
 πτύοχλον: ὑπόδημα ἀνδρεῖον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* πι.4254)
 πυτά: Λάκωνες τὰ ἐρυθρὰ ἱμάτια. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* πι.4483)

Ῥᾶδια[ι]: ὑπόδημα ποιόν· οἱ δὲ σανδάλιον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ρο.25)
 ῥόδια: ὑπόδημα ἀνδρεῖον. καὶ ἀμπέλου εἶδος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ρο.395)

Σάμβαλα: ὑποδήματα. (Σουίδα, *Λεξικόν* σίγμα.71)
 σαράβαλα: ἐσθῆς περσική. ἔνιοι δὲ λέγουσι βρακία. (Σουίδα, *Λεξικόν* σίγμα.109)
 σινδοκύθοροι: ὑπόδημα ποιόν. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.683)
 σινδοῦς: χιτῶνας, σινδόνας. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.684)
 στραβαλοκόμαν: οὐλοκόμην. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.1948)
 στρεπτοί: ὄρμοι. τὰ περὶ τὰς χεῖρας ψέλ[λ]ια. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.1984)
 συγκρου(σ)τά: ἱμάτια, ὧν ἡ κροκὶς ἀνατέτριπται. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.2190)
 σφραγιδονυχαργοκομήτας: τοὺς ἔχοντας σφραγίδας ἐν τοῖς δακτυλίοις ὄνυχας λίθους, καὶ κομώντας σχιζογυάνδρους· τοὺς συκοφάντας. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.2921)

Τριμίτινα: ὑφάσματα· τρίμι[τοσ]τα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ταυ.1400)
 τροχάδες[αι]: σανδάλια ἀπὸ αἰγείου δέρματος. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ταυ.1519)
 τυρρήνικα σανδάλια: κάττυμά τι ὑψηλὸν οὕτω καλεῖται. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ταυ.1680)

Ὑμήν: εἶδος ἐνδύματος. ὑμέναιος. ἐπίπλους. καὶ τὸ διαφανές. καὶ τὸ τοῖς γαμοῦσιν ἐπαυλούμενον ὑμέναιος, ἀπὸ τοῦ ἡμῆσης παιδός, ἡ ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ ναίειν. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὑψιλον.181)
 ὑπόβασις: ὁ ἐνδότατος χιτῶν, ἡ περίζωμα. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὑψιλον.569)
 ὑποέστης: χιτῶν. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὑψιλον.629)
 ὑψίστολοι: οἱ ἄνω ἐσταλμένοι τοὺς χιτῶνας. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὑψιλον.945)

Φαικάσιον: ὑποδήματος εἶδος γεωργικοῦ. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* φι.48)

φριξότριχα: ὀρθοῦντα τὰς τρίχας. Βάβριος· κοιμωμένου λέοντος ἀγρίης χαίτης διέδραμε μῦς, ὁ δὲ λέων ἐθυμώθη, φρίξας δὲ χαίτην ἔκθορε φωλάδος κοίλης. καὶ Φρίσσω, τὸ πυκνῶ. (Σουίδα, *Λεξικόν* φι.718)

Χείμαστρον: χειμερινὸν ἱμάτιον. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* χι.265)
χιτών: ἱμάτιον ἀνδρικόν. καὶ χιτωνίσκος χειριδωτός, οἷος πρέπει δούλῳ παιδί. Χιτὼν οὖν ἐστὶ λεπτὸν ἱμάτιον, ὑποκάμισον· παρὰ τὸ ἐγγεῖσθαι τοῖς μέλεσι. (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.320)
 χιτὼν δὲ τὸ λεπτὸν ἱμάτιον, τὸ ὑποκάμισον· παρὰ τὸ ἐγγεῖσθαι τοῖς μέλεσιν. (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.335.2)

χιτωνίσκους: Ξενοφῶν· χιτωνίσκους δὲ ἐνεδεδύκεσαν ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λινὸν στρωματοδέσμου. (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.321)

χλαῖνα: τὸ παχὺ καὶ χειμερινὸν ἱμάτιον. παρὰ τὸ χλαιίνῳ. (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.335.1)

χλαῖναι: περιβολαί. διαστέλλει Ὅμηρος τὸν πέπλον ἀπὸ τῶν χλαινῶν, ὅς ἐστι γυναικεῖον ἔνδυμα, ἐμπερόνημα. τὸ δὲ αὐτὸ καλεῖ καὶ ἐάνον. (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.336)

χλαμύς: Νουμᾶς ὁ πρῶτος Ῥωμαίων βασιλεὺς πρεσβείαν Ἰσαύρων δεξάμενος καὶ τὸ σχῆμα τῆς φορεσίας αὐτῶν καταμαθὼν, ἐξ αὐτῶν λαβὼν ἐφεῦρε τῆς χλαμύδος στολήν, ἐνώσας τὴν βασιλείον τῇ συγκλήτῳ, οὐκ ἔξωθεν ἐπιθείς, ἀλλ' ἔσωθεν ἐμβαλὼν τὴν τῆς πορφύρας βαφήν· ὥστε ἐξ ἑκατέρου τούτων ἀποτελεσθῆναι σῶμα καὶ ἐν τοῖς τῶν βουλευτῶν ὑποδήμασιν ἀποσημαίνεσθαι τὸ ῥωμαϊκὸν κάππα. καὶ παροιμία· ἡ Συλοσῶντος χλαμύς. ἐπὶ τῶν ἀλαζονευομένων ἐπ' ἐσθῆτι· οὗτος γὰρ εἶχε πολυτελεῖ ἐσθῆτα, ἣν ἐδωρήσατο Δαρείῳ ἰδιωτεύοντι ἐτι· καὶ ἔτυχε μετὰ ταῦτα καθόδου, βασιλεύσαντος Δαρείου. (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.333)

χλανίς: ἱμάτιον στρατιωτικόν. (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.334)

Ψιλοκόρρης: φαλακρός. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ψι.202)

Κοινωνικά διάφορα

Ἀγγραεῖα: λίαν ἀγγάρων ἡμιόνων. καὶ ἄγγαρος ἐργάτης, ὑπηρέτης, ἀχθοφόρος· ὅθεν ἀγγραεῖαν ἀνάγκην ἀκούσιον λέγομεν καὶ ἐκ βίας γινομένην ὑπηρεσίαν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.162)

ἄγγαρος καὶ ἀγγραεῖα: ἡ δημοσία καὶ ἀναγκαῖα δουλεία. ὥσπερ γὰρ τι αὐτῷ πάρεργον τὸ ἐσθίειν τῆς φύσεως αὐτὸν ἀγγραρευομένης περὶ τὰ βρώματα ἐφαίνετο εἶναι. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.163)

ἄγγαρος: ἐργάτης, ὑπηρέτης, ἀχθοφόρος <ἀγγάρους· τοὺς πρέσβεις ἢ λέξιν δὲ περσική. σημαίνει δὲ καὶ τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὺς γραμματεφόρους. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.374)

ἀγελαῖος: ἰδιώτης. ἢ ὁ ἐν ἀγέλῃ διάγων. καὶ ἀγελαίων, ἰδιωτῶν, ρεμβωδῶν. τῶν ἀγελαίων ἔοικεν ἀνθρώπων εἶναι ὁ τοιοῦτος. ἀντὶ τοῦ εὐτελῶν. καὶ ἀγελαίων, τῶν πολλῶν καὶ τυχόντων. εἴη δ' ἂν ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀγελαίων ζώων ἢ ἀπὸ τῶν ἰχθύων, οὓς βόσκεισθαι ῥύδην καὶ ἀγεληδόν φασιν. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.187)

ὁ ἐν ἀγέλῃ διάγων. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ὀμικρον.3)

ἀγορά: ἡ ἐκκλησία, ὅθεν ὁ Νέστωρ ἀγορητής· καὶ ὁ τόπος, ἐνθα πιπράσκειται τὰ ὄνια, καὶ αὐτὰ τὰ ὄνια. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.299)

ἀγοράζειν: τὸ ὠνεῖσθαι τι καὶ τὸ ἐν ἀγορᾷ διατρίβειν. Ἀριστοφάνης ἐν Πλούτῳ ἐπὶ τοῦ συνήθως ἡμῖν ἀντὶ τοῦ ὠνήσασθαι. καὶ ταῖς ἀδελφαῖς ἀγοράσαι χιτῶνιον. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἀλφα.300)
 ἐν ἀγορᾷ διατρίβεσθαι. ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὠνεῖσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ διαβουλευέσθαι. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.707)

ἀγοραῖοι: οἱ ἐν ἀγορᾷ ἀναστρεφόμενοι. (Ἡσύχιος, *Λεξικόν* ἀλφα.704)

ἀγοραῖοι τέχναι:	αἱ τοῦ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν ἐν πείρᾳ εἰδέναι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.709)
ἀγορανομίας:	λογιστίας. εἴρηται δὲ ἐπὶ τῶν ἐπισκοποῦντων τὰ τῶν πόλεων ὄνια. καὶ ἀγορανόμοι, οἱ τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὄνια διοικούντες ἄρχοντες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.302)
ἀγορανόμος:	δικαστὴς ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ νέμων τὸ δίκαιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.712)
ἀγοράσματα:	ὄνια. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.716)
ἀγορατυπεῖς:	ἄγαν θορυβεῖς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.718)
ἀγύρτης:	πτωχός, ὁχλαγωγός. ἐπαίτης, φιλοκερδής. ἢ συρφετώδης. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.388)
ἀδελφά:	οἰκεῖα, ἀρμόζοντα, πρέποντα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.439)
ἀκήδεστοι:	μηδεμιᾶς φροντίδος τυχόντες. ἢ ἀκήδευτοι καὶ ἄταφοι. καὶ ἀκήδιστοι ὁμοίως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.859)
ἄκρατοπότης:	ὁ μέθυσος, ὁ τὸν ἄκρατον οἶνον ἀπλήστως πίνων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.962)
ἀλητεύω:	πλανητεύω. καὶ ἀλητεία, ἢ πλάνη. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1200)
ἀλήτης:	ὁ πλανήτης. ἀλήτην βίον τρίβοντας ἤθροισε. καὶ αὐθις ἀλήτας καὶ φυγάδας ἀποφῆναντες. ἀλήτης δὲ θηλυκῶς ἢ πλανήτης. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1202)
ἀλιτήριοι:	ἀμαρτωλοί, ἀλιτήριοι δὲ ἐντεῦθεν ἐκαλοῦντο· λιμὸς κατέλαβέ ποτε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ οἱ πένητες τὰ τῶν ἀλούντων ἄλευρα διήρπαζον. ἀπὸ γοῦν ἐκείνων καταχρηστικῶς τοὺς πονηροὺς ἀλιτηρίους ἐκάλουν. παρέτεινε δὲ τὸ ὄνομα καὶ ἐπὶ τῶν μετὰ βίας τι ποιούντων ἀπὸ τῆς σιτοδείας τῆς κατὰ τὸν Αἰτωλικὸν πόλεμον γενομένης. ἔστι δὲ καὶ παραγωγὸς ἀπὸ τοῦ ἀλιτραίνειν, ὃ ἐστὶν ἀμαρτάνειν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1258)
ἀλιτήριος:	ἀνόσιος, ὁ ἐνεχόμενος μιάσματι καὶ ἐξημαρτηκῶς εἰς θεοὺς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1257)
ἀλλαντοπώλης:	ὁ εἶδη ἐντέρων πωλὼν, ἐντεροπώλης. ἀλλὰς γὰρ τὸ ἐντερον, ἀλλᾶντος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1067)
ἄλλοθρόους:	ἄλλοφώνους. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1322)
ἄλώνητον:	τὸ ὑπὸ ἄλῶν ἐωνημένον. ἴσον τῷ βάρβαρον ... καὶ ἄλώνητος, ὁμοίως βάρβαρος. οἱ γὰρ Θρᾶκες ἀνδράποδα ἄλῶν ἀπεδίδοντο. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1384)
ἄμαξουργοί:	ἄμαξουργοὺς λέγουσι τοὺς ἀγριοπηγούς. εἶδος δὲ οἱ ἀγριοπηγοὶ τεκτόνων, οἱ τὰς ἀμάξας κατασκευάζουσι καὶ πάντων τῶν ἀγρίων ξύλων εἰσὶν ἐργάται. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1490)
ἀμβλωθρίδια:	ἐκτρώματα. τὰ ἐξημβλωμένα ἔμβρυα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1524)
ἀμβλώσκειν καὶ ἀμβλῶσαι καὶ ἐξαμβλῶσαι:	τὸ ἀτελὲς γεννῆσαι, τὸ φθεῖραι βρέφος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1525)
ἀμβλυωπίας:	ὁ ἀμυδρὸς ὄρων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1527)
ἀμφιδούλος:	ἔξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων δοῦλος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3992)
ἀναίνεσθαι:	κοινῶς μὲν τὸ ἀρνεῖσθαι, ἰδίως δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ τοὺς γάμους καὶ τὰ ἀφροδίσια. καὶ ἀναίνομαι, ἀπαρνοῦμαι, προῖεμαι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2201)
ἀνάκαιον:	τὸ δεσμωτήριον, εἰς ὃ κατετίθεντο τοὺς πονηροὺς δούλους καὶ τῶν ἀπελευθέρων τοὺς ἀφισταμένους. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.1892)
ἀνδραποδώδεις:	δουλοπρεπεῖς, δουλογνώμονας. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2156)
ἀνδραποδῶδη τρίχα:	τὴν τῶν ἀνδραπόδων ἰδίως κουρὰν, ἣν ἀπελευθερωθέντες ἤλλασσον Ἀθήνησιν αἱ δοῦλαί τε καὶ δοῦλοι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2157)
ἀνδρόπαις:	ἀνδρούμενος ἤδη παῖς ἢ ἀνδρὸς φρόνησιν ἔχοντα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.4768)
ἀνεπαφρόδιτος:	ὁ μὴ ἐπίχαρις καὶ ἀηδής. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2290)
ἀνθρωπίνως:	ἀντὶ τοῦ καρτερικῶς, ὑπομονητικῶς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2529.2)
ἀνθρωπίως:	ἀντὶ τοῦ συμμετρως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2529.1)
ἀνθρωπόλεθος:	ὁ φονεύς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2531)
ἀντιφάρα:	ἀντιλογία. μάχη. ζάλη. οἱ δὲ μητρυῖα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.5500)
ἀπαιδοτρίβητοι:	ἀγύμναστοι· ἀπαιδευτοί. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.2956)
ἀπόλιδας:	ἀγεννεῖς, ὡς μὴ οἰκοῦντας ἐν πόλει, ἀπαιδεύτους. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἀλφα.3394)

ἀπό ναννάκου:	ἐπὶ τῶν σφόδρα παλαιῶν καὶ ἀρχαίων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3448)
ἀποφύλιοι:	ξένοι, οἱ μὴ ἔχοντες φυλὴν. Αἰσχύλος ... σατυρικῶ (fr. 287). (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.6793)
ἀποφώλιοι:	ξένοι, οἱ φυλὴν μὴ νέμοντες. οὕτως Αἰσχύλος. ἢ ἀπαίδευτοι. φωλεοὶ γὰρ τὰ παιδευτήρια, ὥς φασιν οἱ Ἴωνες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3641)
ἀποψηφισθέντα:	εἴ τις ξένος ἔδοξεν εἶναι καὶ οὐ πολίτης, τοῦτον ἐν ταῖς διαψηφίσεσι τῶν δήμων ἀπεψηφίζοντο οἱ δημόται, καὶ ἐλέγετο ἀπεψηφισμένος. εἴτα εἰσήγετο εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἐκρίνετο ξενίας, καὶ εἰ μὲν ἔάλω, ἐπιπράσκετο ὡς ξένος· εἰ δὲ ἐκράτει, ἀνελαμβάνετο εἰς τὴν πολιτείαν. οὕτως Δημοσθένης· τίς γὰρ ὑμῶν οὐκ οἶδεν ἀποψηφισθέντα Ἀντιφῶντα; ζήτηι ἐν τῷ διαψηφίσει. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3658)
ἀποφοιεῖν:	τὸ πέρδεσθαι, εὐσχήμως λέγων. εὐσχημονέστερον δὲ διαπνεῖν καὶ ἀποπνεῖν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3659)
ἀποψύχειν:	τὸ ἀποθνήσκειν ἐν πρώτῃ Θουκυδίδης. σημαίνει δὲ καὶ τὸ ξηραίνειν. ὥς τό, ἀποψύχειν ἐν τῷ κλιβάνῳ λῖνα τὰ ὑγραθέντα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3661)
ἀργυραμοιβός:	ὁ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἄλλασσόμενος, ὁ τραπεζίτης, ὁ ἀργυροπράτης, κολλεκτάριος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3787)
ἀρχεῖα:	ἔνθα οἱ δημόσιοι χάρται ἀπόκεινται, χαρτοφυλάκια· ἢ τὰ χωρία τῶν κριτῶν· ἢ ἀρχαῖα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.4089)
ἀρχηγέται:	ἥρωες ἐπώνυμοι τῶν φυλῶν, ἢ θεοὶ ἐν Ἀθήναις. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.7583)
ἀσκαρδαμυκτί:	χωρὶς τοῦ μύειν, ὃ ἐστὶν ἀγρίως βλέπειν. καὶ ἀσκαρδάμυκτον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.4162)
ἀστενακτί:	ἄνευ στεναγμοῦ. Ἀριστοφάνης· σὺ δ' ἀστενακτὶ περδόμενος οἶκοι μενεῖς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.4230)
αὐλή:	τὸ νῦν ἀρχεῖον λεγόμενον ὅπου ἀπήγοντο οἱ κατάκριτοι. καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὑπηρέτας αὐλικοὺς ὠνόμαζον. καὶ παροιμία· Εἴποις τὰ τρία τὰ παρὰ τῇ αὐλῇ. καὶ αὐθὶς ἐξ ὧν ἅπαντας δεδιῶς τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν, μάλιστα δὲ τὸν Φίλιππον, οὕτω πεποιῆσθαι τὴν ἀποχώρησιν. καὶ αὐλή, ἢ τοῦ βασιλέως οἰκία. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.4437)
αὐτολήκυθοι:	οἱ πένητες, οἱ μόνην λήκυθον ἔχοντες· ἢ δι' ἑαυτῶν βαστάζοντες τὴν λήκυθον, οὐ δι' οἰκετῶν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.8433)
αὐτόχθονες:	οἱ Ἀθηναῖοι· ἢ ἐπεὶ τὴν γῆν, τουτέστι τὴν γῆν, ἀργὴν οὖσαν πρῶτοι εἰργάσαντο· ἢ διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς ἐπὶ λήκυθα. αὐτόχθονες δὲ καὶ Ἀρκάδες καὶ Αἰγινῆται καὶ Θηβαῖοι ἐκαλοῦντο. καὶ αὐτόχθων, τῆς αὐτῆς πόλεως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.4536)
ἀφιλότιμος:	ταπεινός. παρὰ τὸ μὴ φιλεῖν τιμὴν, ἢ ἡττᾶσθαι δόξης. ἢ ὁ πρὸς μηδὲν ἀξιόλογον ἐπεστραμμένος. καὶ ὁ φειδωλός. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.4619)

Β αιτάς:	εὐτελής γυνή. ἀρχαία δὲ ἡ λέξις. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> βήτα.94)
βάνανσος:	πᾶς τεχνίτης διὰ πυρὸς ἐργαζόμενος. βαῦνος γὰρ ἡ κάμινος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.92)
βαρβαρίζει:	ἀντὶ τοῦ τὰ τῶν βαρβάρων φρονεῖ. οὕτως Πλάτων. ἐστὶ δὲ βαρβαρισμός ἐκ τῶν κακιῶν λέξεις παρὰ τὸ ἔθος τῶν εὐδαιμονούντων Ἑλλήνων· σολοικισμός δὲ ἐστὶ λόγος ἀκαταλλῆλως συντεταγμένος· ὡς τὸ ἐγὼ περιπατῶν ὁ τοίχος ἔπεσεν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.104)
βαρβάρους:	ἀντὶ τοῦ ἀφώνους ἢ ἀνηκόους ἀνθρώπων καὶ μὴ εἰδότας αὐτῶν τὴν φωνήν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.105)
βαρδίσανγος:	ὁ τὰς γυναῖκας βιαζόμενος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.106)
βῆμα:	ὁ λίθος τοῦ δικαστηρίου. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.257) δικαστικὴ τράπεζα. οὐ μακρὰν δὲ τῶν πυλῶν τὸ δικαστικὸν βῆμα προσέταξε δοθῆναι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.258)
βωμολοχεύμασι:	πανουργεύμασι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.487)
βωμολοχεύσαιτο:	ἀντὶ τοῦ ἀγοραῖον τι εἴποι ἢ εὐτελέες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.488)
βωμολόχος:	ὁ κακοῦργος, ἀσεβής. παρὰ τοὺς λοχῶντας τὰ ἐν τοῖς βωμοῖς ἐπιτιθέμενα θύματα, ἢ τοὺς θύοντας, ἵνα αἰτήσαντες λάβωσί τι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> βήτα.490)

Υ ελοῖον:	γέλωτος ἄξιον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .119)
γέλοιος:	ὁ καταγελαστότατος, προπαροξυτόνως. γέλοιος δὲ ὁ γελωτοποιός. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .118)
γενεά:	κατ' ἐνίους μὲν ἔτη ζ', ὅθεν καὶ λέγουσιν οἱ ἰατρικοὶ τῶν δύο γενεῶν μὴ δεῖν φλεβοτομεῖν, τὸν τεσσαρεσκαιδέκατον λέγοντες ὡς ἔτι προσδεομένου αἵματος καὶ οὐδέπω ἔχοντος περισσὸν αἷμα· κατ' ἐνίους δὲ λ', ὅθεν καὶ τὸν Νέστορα βούλονται ζ' ἔτη γεγονέναι. καὶ τριγέρων, ὁ τρεῖς γενεάς βιούς, τουτέστιν ἐνενηκοντούτης. Νέστωρ ἐν Πύλῳ ἡγαθέη τύμβον ἔχει τριτογέρων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .128)
γενεαῖς γενεῶν:	τουτέστιν ἀπείροις τισὶ γενεαῖς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .129)
γεννηταί:	οὐχ οἱ ἐκ γένους καὶ ἀφ' αἵματος προσήκοντες, ἀλλὰ οἱ ἐκ τῶν γενῶν τῶν συννενημένων εἰς τὰς φρατρίας. οὗτοι δὲ εἰσι καθάπερ οἱ δημόται καὶ φράτορες, νόμῳ τινὶ ἔχοντες κοινωνίαν. τὸ δὲ γένος ἔχει ἄνδρας λ'. αἱ δὲ φρατρίαι ἐκαλοῦντο τριτῦς, ὅτι τεσσάρων φυλῶν οὐσῶν εἰς τρία ἐκάστην διεῖλον μέρη, τὰς μὲν φυλὰς τέσσαρας ποιήσαντες, ἀπομιμησάμενοι τὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρας, τὰς δὲ φρατρίας καὶ τριτῦς ιβ', καθάπερ οἱ μῆνες, τὰ δὲ γένη λ' ἐν ἐκάστη φρατρίᾳ, καθάπερ αἱ ἡμέραι τξε'. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .146)
γεννήται:	οἱ τοῦ αὐτοῦ γένους κοινωνοῦντες. καὶ γὰρ διήρηντο κατὰ μέρη οἱ τῶν Ἀθηναίων πολῖται, καὶ τὰ μὲν μέγιστα μέρη φυλαὶ ὠνομάζοντο, ἐκάστη δὲ φυλὴ πάλιν εἰς τρία διήρηντο, ὧν ἕκαστον μέρος τριτῦς καὶ φρατρία ὠνομάζετο. πάλιν δὲ τῶν φρατριῶν ἐκάστη εἰς γένη διήρηντο λ', ἐξ ὧν αἱ ἱερωσύναι ἐκάστοις προσήκουσαι ἐκληροῦντο. καὶ γεννῆται, οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ πρώτου γένους τῶν λ' γενῶν, οὓς καὶ πρότερόν φησι φιλόχορος ὁμογάλακτας καλεῖσθαι. Ἰσαῖος μέντοι τοὺς γεννήτας ἀπλῶς τοὺς ἐξ αἵματος συγγενεῖς ὀνομάζει. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .147)
γεωμέτρης:	οἱ τοῦ αὐτοῦ γένους κοινωνοῦντες. διηρημένων γὰρ ἀπάντων τῶν πολιτῶν κατὰ μέρη, τὰ μὲν πρῶτα καὶ μέγιστα μέρη ἐκαλοῦντο φυλαί, ἐκάστη δὲ φυλὴ τριχῇ διήρηντο, καὶ ἐκαλεῖτο ἕκαστον μέρος τούτων τριτῦς καὶ φρατρία. πάλιν δὲ τῶν φρατριῶν ἐκάστη διήρηντο εἰς γένη λ', ἐξ ὧν αἱ ἱερωσύναι αἱ ἐκάστοις προσήκουσαι ἐκληροῦντο. ἔστι δὲ παρὰ πολλοῖς τῶν ῥητόρων τοῦνομα, ὡς καὶ Δημοσθένης ἐν τῇ πρὸς Εὐβουλίδην ἐφέσει. Ἰσαῖος δ' ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου κλήρου τοὺς γεννήτας συγγενεῖς ὠνόμασεν· οὐχ οἱ συγγενεῖς μέντοι ἀπλῶς καὶ οἱ ἐξ αἵματος γεννῆται τε καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους ἐκαλοῦντο, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ καλούμενα γένη κατανεμηθέντες. Φιλόχορος δ' ἐν τῇ δ' φησὶ πρότερον ὁμογάλακτας ὀνομάζεσθαι οὓς νῦν γεννήτας καλοῦσιν. (Αῤποκρατίων, <i>Λέξεις τῶν Δέκα Ῥητόρων</i> 78.5)
γῆ κληρουχική:	ὁ τῆς γῆς μετρῶν τὰ μόρια. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .474)
γοητεία:	οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνοντες πολεμίαν πόλιν καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐκβάλλοντες, πολίτας ἑαυτῶν ἀποστέλλοντες, κλήρῳ τὴν γῆν αὐτοῖς διένεμον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .236)
	μαγεία. γοητεία καὶ μαγεία καὶ φαρμακεία διαφέρουσιν· ἅπερ ἐφεῦρον Μῆδοι καὶ Πέρσαι. μαγεία μὲν οὖν ἔστιν ἐπὶ κλησὶς δαιμόνων ἀγαθοποιῶν δῆθεν πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν, ὥσπερ τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως θεσπίσματα. γοητεία δὲ ἐπὶ τῷ ἀνάγειν νεκρὸν δι' ἐπικλήσεως, ὅθεν εἴρηται ἀπὸ τῶν γόνων καὶ τῶν θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους γινομένων. φαρμακεία δὲ, ὅταν διὰ τινος σκευασίας θανατηφόρου πρὸς φίλτρον δοθῇ τι διὰ στόματος. μαγεία δὲ καὶ ἀστρολογία ἀπὸ Μαγουσαίων ἤρξατο· οἱ γάρ τοι Πέρσαι Μαγὼγ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ὀνομάζονται. καὶ Μαγουσαῖοι, οἱ αὐτοί. καὶ γοητεύω· αἰτιατικῇ. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .365)
γραῖα:	ἡ παλαιά. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .446)
Γραικοί:	οἱ Ἕλληνες. ἀπὸ κώμης τινὸς, ἢ ἀπὸ Γραικοῦ τινος. ἐκ τοῦ Γραιξ, Γραικός. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .447)
γραμματοκύφων:	ἀντὶ τοῦ ταπεινὲ γραμματεῦ κυρίως γὰρ κύφων τὸ ξύλον καλεῖται. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .423)
γραφή:	ἡ περὶ τῶν δημοσίων ἀδικημάτων κατηγορία. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .439)
γυναιμανής:	ἐπὶ γυναιξὶ μαινόμενος. ὁ ἀκόλαστος. ὃ γύναι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γάμμα</i> .501)

γύννις: ἀνδρόγυνος, μαλακός. ποδαπός ὁ γύννις; (Σουίδα, *Λεξικόν* γάμμα.504)

δημιουργοί: οἱ κεραμεῖς, οἱ σκευοποιοί. δημιουργοὺς ἐκάλουν καὶ τὰς νῦν λεγομένας ὑπονυμφίδας, τουτέστι τὴν παρεστῶσαν τῇ νύμφῃ γυναῖκα. ὅθεν ἐστὶ καὶ Μενάνδρῳ δημιουργός. κοινῶς δὲ ἔλεγεν δημιουργοὺς τοὺς τὰ δημόσια ἐργαζομένους, ποτὲ δὲ καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας. Ἀριστοφάνης ἐν Εἰρήνῃ. καὶ δημιουργικῶς, ἀντὶ τοῦ, τεκτονικῶς· δημιουργοὶ γὰρ οἱ τέκτονες. ὅτι οἱ παλαιοὶ δημιουργοὶ συμμεμυκῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐποιοῦν, ὁ δὲ Δαίδαλος ἀνεπέτασεν αὐτοὺς καὶ τοὺς πόδας διέστησεν. καὶ Ὅμηρός φησιν ὅς χερσὶν ἠπίστατο δαίδαλα πάντα τεύχειν. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.437)

δημιουργός: χειροτέχνης, ὁ τὰ μὴ ὄντα ποιῶν. δημῶδη ἐργαζόμενος. Ἄιδης δημιουργός ἄγριος. καὶ μηκέτι δέχεσθαι τοὺς κατ' ἔτος ἐκπεμπομένους Κορινθίων ἐπιδημιουργοὺς κελεύοντες. ἑαυτὸν τι παρέχων ὑπόδειγμα, ὥσπερ οἱ πλαστικώτεροι τῶν δημιουργῶν, τὸν χαλκὸν ἄμορφον παραλαβόντες καὶ ἀειδέστερον, εἰς μορφήν ἐν τείνουσι καὶ κατασχηματίζουσι. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.436)

δημοβόρος: ὁ τὰ δημόσια ἐσθίων. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.438)

διαπαρθενεῦσαι: μιγῆναι παρθένῳ. ἐλέγετο δὲ οὕτως καὶ τὸ παρθενοτροφῆσαι καὶ διαφυλάξαι παρθένον. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.683)

διὲκ θυρῶν: τοὺς νεκροὺς οὕτω φασὶν ἐδράζεσθαι, ἔξω τοὺς πόδας ἔχοντας πρὸς τὰς αὐλίους θύρας. (Ησύχιος, *Λεξικόν* δέλτα.1554)

δικαίωμα: ὅτι οὐδὲν δικαίωμα τῶν ὀπλῶν ἰσχυρότερον· πᾶς γὰρ ὁ δυνάμει προὔχων δικαιότερα ἀεὶ καὶ πράττειν καὶ λέγειν δοκεῖ. ὅτι Ἀρχέλαος, ὁ φυσικὸς τὴν αἵρεσιν ἐπικληθεὶς, ἐδόξασε τὸ δίκαιον καὶ αἰσχροὺς οὐ φύσει εἶναι, ἀλλὰ νόμῳ. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.1080)

διονῦς: ὁ γυναικίας καὶ παράθηλυσ. (Ησύχιος, *Λεξικόν* δέλτα.1884)

δυσγενής: ὁ ἐκ κακοῦ γένους. καὶ δυσγένεια, ὁμοίως. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.1604)

δωρογραφία: ὅταν τις αἰτίαν ἔχῃ τῶν πολιτευομένων δῶρα λαβεῖν, τὸ ἐγκλημα τὸ κατ' αὐτοῦ διχῇ ἐλέγετο, δωροδοκία τε καὶ δώρων γραφή. (Σουίδα, *Λεξικόν* δέλτα.1467)

ἔθνος: οἱ δὲ φυλοβασίλεις ἐξ εὐπατριδῶν δ' ὄντες μάλιστα τῶν ἱερῶν ἐπεμελοῦντο, συνεδρεῦοντες ἐν τῷ βασιλείῳ τῷ παρὰ τὸ βουκολεῖον. ὅτε μέντοι τέτταρες ἦσαν αἱ φυλαί, εἰς τρία μέρη ἐκάστη διήρητο, καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο τριτὺς καὶ ἔθνος καὶ φρατρία. ἐκάστου δὲ ἔθνους γένη τριάκοντα ἐξ ἀνδρῶν τοσοῦτων, ἃ ἐκαλεῖτο τριακάδες καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ γένους γεννῆται ... τρία δ' ἦν τὰ ἔθνη πάλαι, εὐπατρίδαι γεωμόροι δημιουργοί. (Ιούλιος Πολυδεύκης, *Ονομαστικόν* 8.111.1)

οὐ μόνον τὸ μέγα καὶ πολυάνθρωπον γένος, ἀλλὰ καὶ ἰδίως μέρος τι τῆς πόλεως. Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστοκράτους, [εἴ τις ὑμᾶς ἔροιτο τί πονηρότατον νομίζετε τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων ἔθνῶν, οὔτε τοὺς γεωργοὺς οὔτε τοὺς ἐμπόρους οὔτε τοὺς ἐκ τῶν ἀργυρείων οὔτε τῶν τοιούτων οὐδὲν ἂν εἴποιτε.] ἐν δὲ τῷ θ' Φιλιππικῷ φησὶν (ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει; οὐχὶ τὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας αὐτῶν ἀφῆρηται καὶ τετραδαρχίας κατέστησε παρ' αὐτοῖς, ἵνα μὴ μόνον κατὰ πόλεις ἀλλὰ καὶ κατὰ ἔθνη δουλεύωσιν;) (Ἀρποκρατίων, *Λέξεις τῶν Δέκα Ρητόρων* 103.13)

τὸ πλῆθος. ἦγοντο μοιχοί, πόρνοι, τοιχωρύχοι, βαλαντιοτόμοι καὶ τὰ τοιαῦτα ἔθνη. ἔθνος οὐ μόνον τὸ μέγα καὶ πολυάνθρωπον γένος, ἀλλὰ καὶ ἰδίως μέρος τι τῆς πόλεως. οὕτως Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους καὶ ἐν τῷ θ' τῶν Φιλιππικῶν. ἐθνοπάγκτου ὁ Ἰώσηπος λέγει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Μακκαβαίων. (Σουίδα, *Λεξικόν* ἐψίλον.327)

εἰσαγγελία: δημοσίου δίκης ὄνομα. τρία δὲ ἐστὶν εἶδη εἰσαγγελίων. ἡ μὲν ἐπὶ δημοσίοις ἀδικήμασι μεγίστοις καὶ ἀναβολὴν μὴ καταδεχομένοις, καὶ ἐφ' οἷς μήτε ἀρχὴ καθέστηκε, μήτε νόμοι κείνται τοῖς ἀρχουσι, καθ' οὓς εἰσάξουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἢ πρώτη κατάστασις γίνεται· καὶ ἐφ' οἷς τῷ μὲν φεύγοντι, ἐὰν ἁλῶ, μέγισται ζημίαι ἐπικείνται, ὁ δὲ διώκων, ἐὰν μὴ ἔλῃ, οὐδὲν

	ζημιούται, πλὴν ἂν τὸ ἐ μέρος τῶν ψήφων μὴ μεταλάβῃ· τότε γὰρ χιλίας ἐκτίνει, τὸ δὲ παλαιὸν καὶ οὗτοι μειζόνως ἐκολάζοντο. ἑτέρα δὲ εἰσαγγελία λέγεται ἐπὶ ταῖς κακώσεσιν. αὐταὶ δὲ εἰσι πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ τῷ διώκοντι ἀζήμιοι, κἂν μὴ μεταλάβῃ τὸ ἐ μέρος τῶν ψήφων. ἄλλη δὲ εἰσαγγελία ἐστὶ κατὰ τῶν διαιτητῶν. εἰ γὰρ τις ὑπὸ διαιτητοῦ ἀδικηθῇ, ἐξήν τοῦτον εἰσαγγέλλειν πρὸς τοὺς δικαστάς· καὶ ἀλοὺς ἡτιμούτο. Ἰσαῖος μέντοι περὶ τοῦ αὐτοῦ κλήρου τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἰσαγγελίαν καὶ γραφὴν ὠνόμασεν. τουτὶ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸ Καννώνου σαφῶς ψήφισμα, βινεῖν με δεῖ διαλελημμένον. οὗτος γὰρ ψήφισμα ἐγεγράφει κατεχόμενον ἐκατέρωθεν ἀπολογεῖσθαι τὸν κατ' εἰσαγγελίαν κρινόμενον. καὶ αὖθις-τίμημα τῆς εἰσαγγελίας ἐχούσης χρηματικὸν ἐ μυριάδας ἀργυρίου. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.222)
ἐμπεπτα:	πλακούντια πύρινα, εἰς ἃ ἐντίθεται τὰ διὰ τυροῦ <σκευαζόμενα>. Ῥῶδιοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.2438)
ἐμπεταλῖς:	ἔδεσμα διὰ τυροῦ σκευαζόμενον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.2448)
ἐπαρχία:	φυλή. ἢ πατρίς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.4240)
ἐπηλυν:	ξένον, ἔποικον. διακρίνων τὸν ἐπηλυν λεὼν ἀπὸ τῶν ἐπιχωρίων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.2174)
ἐπίξηνος:	ὁ μαγειρικὸς κορμός, ἐφ' ᾧ τὰ κρέα συγκόπτουσιν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.2497)
ἐπίπαστα:	τὰ ἐπιπασσόμενα τῷ σώματι ἄλφита. ἔθος γὰρ εἶχον ποιεῖν πλακούντας ἢ ἄρτους καὶ ἐπιπάσσειν τινὰ καρυκεύματα ἢ ἄλμυρά· καὶ ἐκ τούτου ἠναγκάζοντο πίνειν πολλά. τοῦτό ἐστι τὸ ἐπίπαστα. ἐπίπαστα λείξας δημιόπραθ' ὁ βάσκανος, ῥέγγει μεθύων ἐν ταῖς θύραις ὑπτίος. συμβαίνει δὲ μάλιστα τοῦτο πάσχειν τοὺς μεθύοντας, ἢ τοὺς ὑπτίους κειμένους. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.2507)
ἐπιτραπεζίδιος:	ὁ παράσιτος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.5350)
ἐπιτραπεζώματα:	τὰ ἐπιτιθέμενα ταῖς τραπέζαις βρώματα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.5349)
ἐστιάτωρ:	ὁ δειπνίζων. ὁ εἰς εὐφροσύνην καὶ εὐωχίαν καλῶν ἡγουν τροφεύς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.6400)
ἐσχάριον:	κοῖλον θυμιατήριον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.6450)
ἐσχαρίτην:	ψωμίον ἐπὶ κλιβάνου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.6449)
ἐσχαρίτης:	ἄρτος ἔγκρυπτος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.6452)
ἔται:	οἱ πολῖται. πηοὶ δὲ οἱ κατ' ἐπιγαμίαν συγγενεῖς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.3263)
ἐωλοκρασία:	τὸ χθιζὸν βρῶμα κυρίως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.1885)
	ἢ ματαία πόσις. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.1886)
ἐωλονεκρός:	ὁ πρὸ πολλοῦ τεθνηκώς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἐψίλον.1887)
ζωή πίθου:	ἐπὶ τῶν μετρίως καὶ ταπεινῶς ζώντων, ἀπὸ Διογένους τοῦ φιλοσόφου, ᾧ πίθος ἦν ἡ ἡδίστη καταγωγή. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.127)
ἡγεμῶν συμμορίας:	Δημοσθένης ἐν τῷ ὑπὲρ Κτησιφώντος. ὁ προέχων πλούτῳ καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων ἡγεμονεύειν ἐπειλημμένος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἥτα.44)
θάρσος:	μὲν γὰρ λέγεται τὸ εὖλογον παράστημα τῆς ψυχῆς, θράσος δὲ τοῦναντίον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> θήτα.58)
θητεία:	παραμονή, ἢ δουλεία. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> θήτα.375)
θήτες:	οἱ τροφῆς ἔνεκα δουλεύοντες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> θήτα.373)
θητεύειν:	μισθῷ ἐργάζεσθαι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> θήτα.374)
θητικὸν πλῆθος:	τὸ ἐπὶ μισθῷ δουλεύον. καὶ θητικὸν ἐπήγοντο οἱ αὐτοὶ ἐς τὸν πόλεμον οἱ Πέρσαι πλείστον ὅσον καὶ παῖδια καὶ γυναῖκας, οὓς κατὰ τινὰ δὴ πάτριον νόμον ἐς τοὺς κινδύνους θεατὰς οἰκείας ἀλκῆς ἤγον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> θήτα.376)
θητώνιον:	τὸ τοῖς μισθωτοῖς διδόμενον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> θήτα.377)

ἰδιώται:	ἀντὶ τοῦ πολῖται. οὕτως Θουκυδίδης. Ἀριστοφάνης δὲ ἐν Βατράχοις ἰδιώτας τοὺς ἰδίους λέγει· περὶ τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἰδιώτας· κατὰ παραγωγὴν ἴδιος, ἰδιώτης. ἰδιώτης δὲ λέγεται, ὁ πρὸς γένος ἴδιος, καὶ ὁ ἀμαθής. καὶ ἐν Πλούτῳ ἴδιον τὸ ἰδιωτικόν φησιν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .121)
ἰθαγενής:	αὐτόχθων, γνήσιος παῖς. ὁ ἰθὺ καὶ ἀδιάστροφον ἔχων τὸ γένος. ἀγαθίας· τοὺς γοῦν ἐκ παλαιοῦ οἰκήτορας καὶ ἰθαγενεῖς ἀνέκαθεν ἡγεμόνας τὴν γῆν ἀνακομίσασθαι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .231)
ἰστιάτορες:	οἱ δειπνίζοντες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .1018)
ἰστιατόρια:	δειπνητήριον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .1019)
Καδμεία νίκη:	ἀποδιδόασιν τὴν ἐπὶ τῆς ἄλυσιτελοῦς νίκης· ἐπεὶ Ἑτεοκλῆς καὶ Πολυνείκης μονομαχήσαντες ἀμφοτέροι ἀπώλοντο. ἕτεροι δὲ φασιν αὐτὴν λέγεσθαι ἐπὶ τῶν νικῶντων μὲν τοὺς πολεμίους, πλείονας δὲ τῶν οἰκείων ἀποβαλλόντων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .18)
καθέδραι:	πένθους ἡμέραι ἐπὶ τετελευτηκόσι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .100)
καπηλείας:	ἐμπορείας. καὶ καπηλείων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .333)
καπηλικῶς:	ἀντὶ τοῦ πανουργικῶς. ἐπεὶ οἱ κάπηλοι ὀνθυλεύουσι τὸν οἶνον, συμμιγνύντες αὐτῷ σαπρόν. οἱ κάπηλοι ὑμῶν θολοῦσι τὸν οἶνον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .334)
καπηλῖς:	παρὰ τὸ κακύνειν τὸν πηλόν. πηλὸς δὲ ὁ οἶνος· (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .335)
κάπηλος:	μεταβολεύς, πραγματευτής. κάπηλος ἀσπίδων. ὁ μετάβολος παντὸς πράγματος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .336)
καραβίδες:	γράες. Μηθυμναῖοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .757)
καρυκεία:	ἡ ἡδύτης τῶν ζωμῶν, ὀψοφαγία. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .916)
καρυκεῖαι:	μαγειρεύμασιν, ἀρτύμασι. ταραχαῖς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .917)
καρύκη:	περίεργος ζωμός βρῶμα λύδιον ἐξ αἵματος καὶ ἄλλων ἡδυσμάτων συγκεείμενον ἀφ' οὗ τὸ συνταράττειν καὶ ἀναδεύειν καρυκεύειν φασί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .915)
καρύκινον:	μέλαν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .918)
καταγλωττίσματα:	περίεργα φιλήματα. καταπλάσματα, παντοῖαι μυραλοιφαί, ἢ περιλαλήματα. ἡ εἶδος φιλήματος περιεργότερον τὸ καταγλωττίσμα· ἡ κολάκευμα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .504)
καταγωγή:	κατάλυσις, κατάλυμα, πανδοκεῖον, οἴκημα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1042)
κατάλυμα:	οἴκημα, καταγωγίον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1256)
κατωφαγᾶς:	ὁ καταφαγᾶς. κωμωδεῖται γοῦν ὡς πολυφάγος ὁ Κλεώνυμος, ὅτι κάτω νεύων ἔτρωγε. καταφαγᾶς δὲ ὄρνεν ἔστιν οὕτω καλούμενον, ὀρύσσων τὰ σπέρματα. καὶ ὅτε μὲν βαρύνεται, ἔστιν ἐπίθετον· ὅτε δὲ περισπᾶται, κύριον. ἴσως δὲ ἀπὸ τοῦ καταφαγεῖν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1118)
κλαρώται:	εἴλωτες, <δοῦλοι>. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2872)
κοῦροι:	νέοι, παῖδες ἄρρενες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3861)
κοῦρος:	παῖς, νέος, υἱὸς ἄρρην, νεανίας, νήπιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3862)
κουροτέροισι:	κούροις, νέοις. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3863)
κουρότερος:	νεώτερος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3864)
κρωκαλέον:	παιδίον πανοῦργον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4270)
κρώμαξ:	σωρὸς λίθων <τάφος, μνήμα>. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4272)
κτερεῖζω:	κτῶμαι. σκυλεύω. ἐνταφιάζω. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4303)
κτέρες:	νεκροί. καὶ ἀκτέριστοι οἱ ἄταφοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4302)
κτεριοῦσι:	θάψουσι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2514)
κτερίσαι καὶ κτερίξαι:	θάψαι, ἐνταφιάσαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4304)
κτερίσαι:	πάντα τὰ εἰς τιμὴν τοῖς κατοικομένοις ἐπιφερόμενα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4305)
κυαμοτρώξ:	ἐν ταῖς διαψηφίσεσι κυάμοις ἐχρῶντο καὶ ἐλάγχχανον κυάμφ, καὶ τοὺς τὸν λευκὸν κύαμον λαβόντας εἰληχέναι ἐνόμιζον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4339)

κύμαφ δικαστικῶ:	ψήφω. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4340)
κύκλος:	περίβολος. καὶ ἐν ἀγορᾷ τόπος, ἔνθα σκεύη καὶ σώματα πιπράσκονται. καὶ ἐν ταῖς κωμωδίαις ὑπότροχόν τι κατασκευάσμα. καὶ παρὰ τοῖς γεωμέτραις ἐπίπεδον σχῆμα ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς περιεχόμενον. καὶ εἶδος ἵππασίας. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4478)
κῦρος (τὸ):	ἡ ἐξουσία, ἡ δεσποτεία. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν ταυ</i> .1090)
κωμηδόν:	πᾶσα πόλις. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2262)
κώμην:	οἱ πλείστοι τὸν στενωπὸν καὶ τὴν οἶον γειτνίασιν, οἱ δὲ τοὺς ἐν τῇ πόλει δῆμους κώμας φασὶ προσαγορεῦεσθαι. καὶ κωμήτας, τοὺς δημότας ἐν τῇ πόλει καὶ οἶον ἐν τῇ αὐτῇ τάξει καὶ μοίρα τῆς πόλεως οἰκοῦντας. οὕτως Ἀριστοφάνης. εἶρηκε δὲ καὶ Θουκυδίδης κώμας τοὺς δῆμους ἐν α· κατὰ κώμας δὲ τῷ παλαιῷ τρόπῳ οἰκηθεῖσα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2259)
κωμῆται:	καὶ οἱ γείτονες· κώμη γὰρ ἡ γειτονία. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2260)
λ άλος:	φλύαρος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .242)
λάμμαι:	τὰ φάσματα. ἢ οἱ πολύφαγοι τῶν ἀνθρώπων. καὶ ἰχθῦς. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .250)
λασιουργίας:	ἱστουργίας. δημιουργίας. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .371)
λασκάζει:	φλυαρεῖ [θωπεύει. ρηγνύει]. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .376)
λέσχαι:	φλυαρίαι. πολλαὶ ὁμιλίαι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .700)
λεσχαῖος:	ἐξηγητής. ὁμιλητής. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .701)
λέσχη:	ὁμιλία καὶ ἡ φλυαρία καὶ ὁ δημόσιος τόπος, ἐν ᾧ διέτριβον οἱ πτωχοὶ καὶ διελέγοντο ἀλλήλοις (Hes. op. 493). σημαίνει δὲ καὶ τὰ κοινὰ δειπνιστήρια, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς λόγους. καὶ τοὺς ἀλγεινοὺς τρόπους λέσχας καλοῦσιν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .702)
λεσχηνεῖ:	ὁμιλεῖ. μυθολογεῖ. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .703)
λεσχηνευθέντα:	μυθολογηθέντα, φλυαρηθέντα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .704)
λεσχηρεῖ:	κόπτει. ὁμιλεῖ. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .705)
λιθολόγοι:	οἰκοδόμοι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .997)
λιθουργός:	λιθοκόπος. λιθογλύπτης. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .1001)
λιθόωσα:	πολύλιθος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .1002)
λιθωμόται:	δημηγόροι ἐπὶ τοῦ λίθου ὁμνύντες. ὁ δὲ λίθος τὸ ἐν τῇ Ἀθηναίων ἐκκλησίᾳ βῆμα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .1003)
λιπέρνης:	ὁ ἐκ πλουσίου πένης. ἢ ἐξ ἀγροῦ εἰς πόλιν πεφευγώς. ἢ ὁ λιπόπολις. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .1096)
λούτριον:	τὸ ῥυπαρὸν ὕδωρ καὶ λελουμένον, ἥγουν ἀπόνιμμα (Ar. fr. 306). (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .1278)
λουτρόν:	τὸ αὐτό. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .1279)
μ άγανον:	παράδοξόν τι. λέγεται δὲ καὶ ἡ γοητεία μαγανεία. (Σουίδα, <i>Λεξικόν μι</i> .5)
μάγοι:	παρὰ Πέρσαις οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι· ὧν ἦρχε Ζωροάστρης. (Σουίδα, <i>Λεξικόν μι</i> .28)
μάγος:	μάγους ἐκάλουν τοὺς ψευδεῖς φαντασίας περιτιθέντας ἑαυτοῖς. ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τοὺς φαρμακοὺς μάγους ἔλεγον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν μι</i> .25)
μαῖα:	πατὴρ καὶ μητὴρ καὶ τροφός. καὶ περὶ τὰς τικτούσας ἰατρός, <ἦ> καὶ ὀμφαλοτόμος. καὶ προσφώνησις πρὸς πρεσβύτην τιμητική, ἀντὶ τοῦ ὧν τροφέ. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .64)
μαλακίζεσθαι:	ἐν ταῖς νόσοις φασὶν Ἀττικοὶ τὰς γυναῖκας μαλακίζεσθαι, τοὺς δὲ ἄνδρας ἀσθενεῖν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν μι</i> .90)
μαμμάκυθος:	μωρός. ἔστι δὲ καὶ δρᾶμα πεποιημένον Πλάτωνι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .216)
μαμμᾶν:	ἐπὶ τῆς παιδικῆς φωνῆς. ἐσθίειν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .218)
μαμωνᾶς:	θησαυρός πλεονεξίας. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .231)
μανδαλωτόν:	εἶδος φιλήματος ποικίλον καὶ ἡδύ. θηλυδριῶδες καὶ κατεγλωττισμένον καὶ μανδαλωτόν. Ἀριστοφάνης φησί. (Σουίδα, <i>Λεξικόν μι</i> .134)
μαργίτου:	ἄφρονος, μωροῦ. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .271)
μάχλης:	ἀκρατής, πόρνος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .431)

μαχλῖς:	ἑταῖρα, πόρνη. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.432)
μάχλος:	ἀκρατής, καταφερής, πόρνος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.433)
μεγάλη νόσος:	ἡ ἐπιληψία. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.461)
μεγαλόνοια:	ὑπερηφάνεια σύνεσις. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.472)
μειξοβάρβαρος:	οὔτε βάρβαρος, οὔτε Ἑλλήν, ἀλλ' ἀμφοτέρων μετέχων. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.603)
μείρακα:	τὴν νέαν γυναῖκα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.609)
μείρακες:	νέοι, νεώτεροι, γενναῖοι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.610)
μελαγκορύφους:	μοιχοῦς. τοὺς γεννητικούς ἀνθρώπους. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.619)
μελάμπεπλος:	πενθήρης. [ἡ κλήμα μέγα]. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.639)
μελάμπυγος:	ἀνδρείος. τοὺς γὰρ δασεῖς τὰς πυγὰς ἀνδρείους ἐνόμιζον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.641)
μελετητήριον:	οἶκος, ἢ ὄργανον, ἐν ᾧ τις μελετᾷ. ἢ σχολεῖον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.681)
μεσοδόμα:	γυνή. Λάκωνες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.947)
μεσοικέται:	μέτοικοι [ἢ οἱ τὰς λαγόνας οἰκοῦντες]. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.948)
μεσοπορῶν:	μέσσην ὁδεύων. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.930)
μεσσογενεῖς:	οἱ ἐν μέσῃ ἡλικίᾳ γεγονότες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.946)
μεταγενής:	μεταγενέστερος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.974)
μετεωρολέσχα:	φλυαροῦντες τὰ περὶ οὐρανὸν μετέωρα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1086)
μετεωρολόγοι:	μεγαλορρήμονες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1087)
μετεωροπόλων:	τῶν τὰ οὐράνια σκοποῦντων. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1088)
μετοίκιον:	τέλος οὕτως ἐκαλεῖτο, ὃ ἐτίθεσαν [ἐν] τῇ πόλει, δραχμὰς δώδεκα· τῷ δὲ τελώνῃ τριώβολον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1106)
μέτοικοι:	οἱ ἐνοικοῦντες ξένοι ἐν τῇ πόλει. καὶ τελοῦντες ἀνὰ δραχμὰς δώδεκα τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὸ δημόσιον. μετανάσται. δημόσιοι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1107)
μετοχή:	κοινωνία. σχέσις. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1120)
μῆλα:	κοινῶς μὲν πάντα τὰ τετράποδα· ὅθεν καὶ πᾶσα βύρσα, [ὃ ἐστὶ πᾶν δέρμα] μῆλωτῇ λέγεται. κατ' ἐπικράτειαν δὲ τὰ πρόβατα καὶ αἶγες. καὶ παντὸς δένδρου καρπός, ἐξαιρέτως δὲ τῆς μῆλας. πάντα τὰ δένδρα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1182)
μιμερά:	ἡ μιμητικὴ τέχνη. καὶ ἡ μίμησις. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1376)
μινυρίζει:	ὀλίγη φωνὴ καὶ οἰκτρᾷ χρῆται. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1411)
μινυρομένη:	θρηνοῦσα. καὶ τὰ ὅμοια. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1412)
μινυρόν:	μικρόν, ὀλίγον. τῇ φωνῇ μινυρίζον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1413)
μισόκαλος:	ὁ μισῶν τὸ ἀγαθόν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1463)
μίτυλον:	ἔσχατον. νήπιον. Λακεδαῖμονες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1481)
μναμονοοί:	Μοῦσαι. μνηστήρες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1488)
μνήμα:	μνημεῖον, μνημόσυνον. ἀνάθημα. τάφος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1498)
μνημεῖα:	τὰ οἴκαδε πεμπόμενα ὑπὸ τῶν ἐν πολέμῳ τετελευτηκότων τοῖς οἰκείοις. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1499)
μνήμη:	μνημόσυνον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1500)
μογοστόκος:	περὶ τοὺς τόκους κακοπαθοῦσα. ἔνιοι δὲ ἡ μόγους ταῖς τικτούσαις ἐπιφέρουσα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> μι.1182)
μορμολυκεῖα:	τὰ τῶν τραγῳδῶν προσωπεῖα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1665)
μορμολύξασθαι:	ἐκφοβῆσαι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1666)
μορμολύττει:	φοβερίζει. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1667)
μούσωνες:	οἱ κορυφαῖοι τῶν μαγείρων. καὶ οἱ τεχνῖται. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1759)

Β αὐκληρώσιμοι στέγαι:

τὰ πανδοκεῖα· ἐπεὶ ἔνιοι ἐμπορεῖα λέγουσιν· ὥς καὶ Στησίχορος ἐμπορικὸν οἶκόν φησιν (fr. 80 Bgk). (Hσύχιος, *Λεξικόν* νι.122)

ναύλον:	τὸ εἰς τὸ στόμα τῶν νεκρῶν ἐμβαλλόμενον νομισμάτιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.126)
ναυτοδίκαι:	οἱ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου δικασταί, ἐφ' ὧν καὶ αἱ τῆς ξενίας ἐκρίνοντο δίκαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.159)
νηπιαχέων:	τὰ τοῖς νηπίοις ἀρμόζοντα πράττων, παιδαριευόμενος, νηπιευόμενος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.500)
νηστis:	ἄσιτία. καὶ τὸ μεταξὺ τῆς κοιλίας. καὶ τὸ τοῦ στομάχου ἔντερον, ἐν ᾧ οὐδέποτε κόπρος εὑρίσκεται· ὅθεν κέκληται νῆστις. τούτῳ δὲ τῷ ἐντέρῳ τὰς χορδὰς περιειλοῦσιν οἱ μάγειροι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.537)
νηφάλια ξύλα:	τὰ μὴ ἀμπέλυνα, ἢ συκάμινα, ἢ σύκινα· ἐκεῖνα γὰρ οἰνόσπονδα λέγονται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.546)
νηφαλισμένον:	ῥυδατι, οὐκ οἶνῳ ἡγνισμένον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.547)
νοθογέννητα:	πορνειογέννητα. οἱ μὴ γνήσιοι παῖδες, ἀλλ' ἀπὸ πόρνης ἢ φίλης ἢ δούλης ἢ παλλακῆς. ἀλλότριον ἢ δυσγενεῖς ἢ ψευδεῖς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.617)
νόθος:	ὁ ξένος. θεῖόν τι τὸ γνήσιον ἐν τοῖς κατ' ἀνθρώπων τόκοις. διόπερ ὁ μὴ τοῦτ' ἔχων νόθος, οἷα ἐστερημένος τοῦ θείου· παρὰ τὴν νο στερητικὴν. ἐντεῦθεν δὲ νόθα καὶ τὰ ἀπλῶς ξένα μεταφορικῶς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> νι.449)
νομοῖστορες:	νομομαθεῖς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.641)
νυκτιλόχους:	τοὺς νυκτὶ ἐνεδρεῦοντας, ἢ ληστὰς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> νι.704)
Ξείνια:	τὰ ξείνια δῶρα, χαριστήρια ξενίας. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.31)
ξεινοδόκος:	ὑποδεχόμενος ξένους. καὶ μάρτυς. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.32)
ξεῖνος:	ὁ ἀπὸ ξένης φίλος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.29) φίλος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.30)
ξεινοῦσαι:	ξενῶνες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.37)
ξηνηλασία:	τὸ μὴ ἔαν ξένους ἐπιμίγνυσθαι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.41)
ξενία:	ὑποδοχή, φιλοτιμία, φιλία. δῶρα [κατάλυμα, ἢ καταγώγιον]. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.43) κατάλυμα, καταγώγιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.23)
ξενίαν:	καταγώγιον, κατάλυμα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ξι.27)
ξενίζειν:	ξένη χρῆσθαι φωνῇ. ἢ ξένοις ἡθεσι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.45)
ξενოდόχος:	ὁμοίως. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.33)
ξενών:	κατάλυμα. ἢ μέγας ἀνδρῶν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.53)
ξενώσεται:	ὑποδέχεται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.55)
ξηραλοιφεῖν:	τὸ χωρὶς λουτροῦ ἀλείφεσθαι. ἢ ξηροτριβεῖσθαι. ξηρολουτεῖν· τὸ αὐτό. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.65)
ξήριγγοι:	ποταμοὶ ἀεὶ ρέοντες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.66)
ξύνηβος:	συνπότης. συνῆλιξ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ξι.143)
Ὄβελίας ἄρτος:	ὁ ἐπὶ ὀβελίσκου ὀπτώμενος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.18)
ὀβολοί:	νουμία. καὶ τόκοι καὶ εἶδη νομισμάτων. καὶ ἐν ἄστει δικαστικοὶ μισθοί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.21)
ὀβολοστάτης:	ὀβολοστάτας τοὺς δανειστάς ἔλεγον. ἐδίδουν δὲ σταθμῷ οἱ δανείζοντες. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.22)
ὀβολοστατεῖν:	δανεῖζειν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.23)
ὀβριμοεργός:	ἰσχυρὰ ἢ μεγάλα ἐργαζόμενος ἔργα, μεγαλοπράγμων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.25)
ὀδίτης:	ὁδοιπόρος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.84)
ὁδοιδόκος:	ἐν ταῖς ὁδοῖς πανοῦργος κλώψ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.103)
ὁδοιδοκεῖ:	ὁδοσκοπεῖ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.91)

ὀδοντίδας:	πολυφάγος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.96)
ὀδοντισμός:	εἶδος αὐλήσεως· ὅτε ἡ γλῶττα προσβάλλεται πρὸς τὸν ὀδόντα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.98)
ὀδουρούς:	τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς κακουργοῦντας. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.99)
ὀδοῦται:	καθ' ὁδὸν πορεύεται. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.102)
οἰκέτης:	δοῦλος. ὑπουργός. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.241)
οἶκημα:	τὸ δεσμωτήριον. Ἀττικοὶ δὲ τὸ πορνεῖον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.246)
οἰκίδδεν:	καθισαι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.250)
οἰκιμβάζειν:	στραγγεῦεσθαι. διατρίβειν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.253)
οἰκονομία:	βράβευσις. διοίκησις. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.262)
οἰκοτρίβαιον:	τὸ <ν> ἐκ δούλου δοῦλον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.268)
οἰλάωμα:	τὸ προστιθέμενον τῇ πλάστιγγι τοῦ ζυγοῦ, ἐὰν μὴ ἰσορρέπῃ. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.286)
ὀκλαδίας:	θρόνος πτυκτός, δίφρος ταπεινός, ὃν οἱ ἀκόλουθοι φέρονται τοῖς εἰς τὰς ἀγορὰς ἐξιούσι πλουσίοις. καὶ πεποιῆται τοῦνομα παρὰ τὸ κεκλάσθαι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.475)
ὀκλάζειν:	λαγγάζειν. εἰς γόνυ κάμπτειν. διστάσαι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.476)
ὀμμάτειος πόθος:	διὰ τὸ ἐκ τοῦ ὁρᾶν ἀλίσκεσθαι ἔρωτι· ἕκ τοῦ γὰρ ἐσορᾶν γίνεται ἀνθρώποις ἐρᾶν· καὶ ἐν Ἀχιλλέως ἐρασταῖς· ὀμμάτων ἅπο λόγγας ἦσιν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.736)
ὀμόσπονδος:	φίλος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.804)
ὀμόστιβοι:	συμπράττοντες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.806)
ὀμοστιχάει:	ὀμοστιχεῖ. ὁμοῦ πορεύεται. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.807)
ὀμόστολοι:	συμπράττοντες. τῇ αὐτῇ ὁδῷ κοινωνοῦντες. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.808)
ὀμόσφυροι:	συνοδοιπόροι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.809)
ὀμοταγεῖς:	οἱ ἐν τῷ αὐτῷ τάγματι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.812)
ὀμοτελεῖς:	οἱ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τιμημάτων. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.811)
ὀμότιμος:	ὀμόδοξος. ἰσότιμος. ὅμοιος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.814)
Π αιδολετήρα:	παιδοφόνον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> πι.870)
πανδημεῖ:	σὺν παντὶ τῷ δήμῳ. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.326)
πανδήμιος:	ὁ καθ' ὅλον τὸν δῆμον ἀναστρεφόμενος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.327)
πανδοκ(ε)ῖον:	πανδοχ(ε)ῖον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.329)
πάνδοξ:	ὁ ἐν πανδοχ(ε)ίῳ οἰκῶν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.330)
πανδοχεύς:	ἐπιδέξιος, ὁ πάντας δεχόμενος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.333)
παράσιτος:	κόλαξ, τραπεζολοιχός. κοσσοτράπεζος. βελονοπώλης· οὗτος δανειστής ἦν, παράσιτος Παμφίλου τοῦ δημαγωγοῦ. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> πι.433)
πάτρην:	πόλιν ἐπαρχίας. φυλὴν. πατρίδα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1125)
πάτρης:	πατρίδος. σημαίνει δὲ καὶ τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς γένεσιν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1126)
πατριά:	φυλαί. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1127)
πατρίδα γαῖαν:	πατρῶαν γῆν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1129)
πατρίδι:	πατρῶα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1128)
πατρίδος αἴης:	πατρῶας γῆς. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1130)
πάτριον:	τὴν πομπήν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1131)
πατρίς:	φυλὴς. πατρίδος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1132)
πατριώτης:	παρὰ Ἀθηναίοις, ὁ βάρβαρος. καὶ ο(ὐ) πολίτης. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1133)
πατρόπολις:	ἡ πατρῶα οἰκία. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1136)
πεδοίκου:	χελιδόνος· συνοίκου. Αἰσχύλος Τροφοῖς. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1202)
πεδοίκους:	μετοίκους. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1201)
πελάται:	οἱ διὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν μισθῷ δουλεύοντες, τρεῖς μίσθαρνοι ἀπὸ τοῦ πέλας. ἢ θρέμματα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1297)
πέμματα:	ποικίλα ἐδέσματα πλακουντικά. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1375)

πενέσται:	οἱ παρὰ Θεσσαλῶν μὴ γόνῳ δούλοι, ὑπὸ τῶν ὑπὸ Αἴμονος ἐν Ἄρνη νικηθέντων Βοιωτῶν, οὐ φυγόντων τὴν παρ' αὐτῶν δουλείαν, ἀλλὰ μεινάντων μέχρι τῆς τρίτης γενεᾶς, φιληδούντων ἐπὶ τῇ χώρᾳ. παρέδωκαν δὲ αὐτοὺς ἐφ' ὅρκῳ, ἐπὶ τῷ μῆτε παθεῖν τι ἐργαζόμενοι, μῆτε ἐκβῆναι ἀπὸ τῆς χώρας. καὶ ἀπὸ τοῦ μείναι μενέσται καλούμενοι ὕστερον πενέσται μετωνομάσθησαν, παραφθαρέντος τοῦ χαρακτῆρος. οὗς ἐν Λακεδαιμόνι καλοῦσιν εἰλωτας, τοὺτους Θετταλοὶ πενέστας λέγουσι. χρῶνται δὲ τῷ ὀνόματι καὶ Θετταλοὶ καὶ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τῶν κρατηθέντων ἐν τῷ πολέμῳ καὶ δουλεύοντων τοῖς κεκρατηκόσι. Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστοκράτους. Πενέσται δὲ παρὰ Θετταλοῖς καλοῦνται οἱ παρὰ Λακεδαιμονίοις εἰλωτες. οὐ μόνον δὲ αὐτοὺς πενέστας καλεῖσθαι φησιν, ἀλλὰ καὶ Θετταλικὰς. Ἀριστοφάνης· τοῖς πενέσταισι ξυνών. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> πι.962) οἱ μὴ γόνῳ δούλοι, οἵτινες εἰργάζοντο τὴν γῆν. τινὲς δὲ οἱ εἰλωτες. τινὲς δὲ λάτρεις. ἢ ἐργάται πένητες ἢ ὑπήκοοι. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1393)
περί[πε]τ[ε]ια καὶ περιήτες:	περιήτες μὲν οἱ φύλακες, περί[πε]τ[ε]ια δὲ μακεδονικὴ ἐορτὴ. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1916)
ποτίκρανον:	π(ρ)ό(σ)κρανον, τὸ προσκεφάλαιον. καὶ τὸ δερμάτινον ὑπηρέσ[σ]ιον, ἐφ' οὗ καθέζονται οἱ ἐρέσσοντες. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3142)
πρόσπολοι:	πρόπολοι. θεράπαινοι. θεράποντες, δούλοι. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3868)
πωλεῖται:	συνεχῶς ἐπὶ τὸν αὐτὸν τόπον παραγίνεται. τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς πωλεῖσθαι περνᾶσθαι λέγουσι. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.4490)
ῥαίει:	πορθεῖ, φθείρει. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.53)
ῥαικός:	Ἑλλην. Ῥωμαῖοι δὲ τὸ Γ προσθέντες, Γραικὸν φασιν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.58)
Σίνδρων:	[πονηρῶν, βλαπτικῶν. οἱ δὲ] ἀπελευθέρους ἢ δούλους. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.685)
σκαφηφόροι:	οἱ μέτοικοι οὕτως ἐκαλοῦντο· σκάφας γὰρ ἔφερον ἐν τοῖς Παναθηναίοις, ἵνα ὥς εὖνοι ἀριθμῶνται μετέ[ρ]χοντες τῶν θυσιῶν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.878)
σκῶρ:	κόπρος, ἀποπάτημα. καὶ κλίνεται σκατός. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.690)
στεγανόμιον:	τὸν μισθὸν τὴν διδόμενον ὑπὲρ τῆς μονῆς τῷ πανδοκεῖ. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1680)
συγκοίτιον:	ἐταίρα συγκοιμηθεῖς(η) μίσθωμα. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.2176)
συνοικέται:	σύνοικοι. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.2666)
συνοικία:	τὰ πλείονα ἐφέστια. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.2667)
σχιζογυάνδρους:	τοὺς συκοφάντας. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.3019)
Ταβερνεῖα:	καπηλεῖα, πανδοκεῖα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ταυ.4)
τέκτων:	πᾶς τεχνίτης. εἶδος φαλαγγ[ε]ίου. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.389)
τέτανος:	κονία. κρίσμα. ἄσβεστος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.575)
τηθαλλαδοῦς ἢ τηθαμμοδοῦς:	[η] ὁ γυναικοτραφῆς. ἄλλοι τὴν ὑπὸ τήθῃ γενόμενον καὶ τεθραμμένον. ἄλλοι τὴν μαμμόθρεπτον καὶ σπάταλον. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.740)
τοιχοδιφήτωρ:	τοιχωρύχος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1078)
τοιχωρύχος:	ληστής, κλέπτης. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1080)
τραπεζεύς:	παράσιτος ἄκλητος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1254)
τραπεζίας:	παρὰ τῇ τραπέζῃ τρεφομένους. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1252)
τραπεζίτης:	κολλυβιστής, κερματιστής, δανειστής. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1255)
τραπεζοποιός:	οὐχ ὁ μάγειρος· ἀλλ' ὁ τῆς πάσης περὶ τὰ συμπόσια παρασκευῆς ἐπιμελούμενος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1256)
τριβαλλοί:	συκοφάνται. οἱ δὲ τοὺς θωπευτικούς, ἐν τοῖς βαλανείοις διατρίβοντας, καὶ ἐπὶ τὰ δεῖπνα ἑαυτοὺς καλοῦντας. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1345)

τροφός:	νεώτερος δεσπότης. ἢ μήτηρ. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1518)
τυμβάς γυνή:	τυμβάδας ἔλεγον τὰς φαρμακίδας, ἀπὸ τοῦ περὶ τοὺς τύμβους διατρίβειν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀκρωτηριάζειν. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1631)
τυμβογέρων:	ἐσχατόγηρως, καὶ παρη(λλα)γμένος τῇ διανοίᾳ. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1632)
τυμβοχοῆσαι:	περιχωῶσαι, θάψαι. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1635)
τυμβοχόης:	τύμβου καὶ χώσεως, οἶον ταφῆς. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1636)
τυμβωρύχος:	λωποδύτης νεκρῶν. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1634)

Ὑποδέσματα: ἐνέχυρα. (ΗΣΥΧΙΟΣ, *Λεξικόν* ὑψιλον.604)

Φέρτρον:	φορεῖον. καὶ ἡ τῶν νεκρῶν κλίνη. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.323)
φθιτοί:	φθαρτοί, θνητοί, νεκροί. ἢ εἰδῶλα. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.417)
φιλοτιμία:	δωρεά. κενοδοξία. πλούτος. μεγαλοφροσύνη. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.532)
φιλότιμος:	ὁ φιλῶν τιμᾶν μεγάλως. ἢ θέλων αὐτὸς δοξάζεσθαι. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.533)
φιλοτιμούμενοι:	δαψιλῶς τιμώντες. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.534)
φιλοτίμως:	φιλοδόξως. πλουσίως. μεγαλοψύχως. δαψιλῶς. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.535)
φιλοτησία:	πρόποσις τις μετὰ τὸ δεῖπνον ὑπὲρ φιλίας. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.529)
φρατέρες:	φρατρία ἐστὶ τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς, φράτερες δὲ οἱ τῆς αὐτῆς φρατρίας μετέχοντες. καὶ φρατρίζειν, τὸ τῆς αὐτῆς φρατρίας μετέχειν. ζῆται ἐν τῷ γεννῆται. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> φι.693)
φράτορες καὶ φρατρίαι καὶ φρατρίαρχος:	φρατρία ἐστὶ τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς. ὁ οὖν τούτου τοῦ μέρους ἡγούμενος φρατρίαρχος ἐκαλεῖτο· ἐγγράφεται δὲ πατρόθεν εἰς τοὺς φράτορας τῇ τῶν Ἀπατουρίων ἑορτῇ. φασὶ δὲ τὸ αὐτὸ ἔθνος εἶναι τριτύν, ἥτοι τὴν φρατρίαν ἢ φρατορίαν. Φράτορας δὲ τοὺς συγγενεῖς καλοῦσιν. εἰσὶ δὲ οἱ τῆς αὐτῆς φρατρίας μετέχοντες, οἶον πατριάς τιнос. ὁ γοῦν Ὀμηρος τὴν αὐτὴν καὶ πάτρην λέγει. ἢ μὲν ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος ἢ δ' ἴα πάτρη. μεταφορᾷ φάτρη καὶ φράτρη. μεταπέπτωκε δὲ τὰ στοιχεῖα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ Πάτριος Ζεὺς καὶ Φάτριος. τὸ δὲ γράφεσθαι εἰς τοὺς φράτορας σύμβολον εἶχον τῆς συγγενείας. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> φι.694)
φραχθέντες:	ἀσφαλίσάμενοι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> φι.695)
φριζότριχα:	ὀρθοῦντα τὰς τρίχας. Βάβριος· κοιμωμένου λέοντος ἀγρίης χαίτης διέδραμε μῦς, ὁ δὲ λέων ἐθυμώθη, φρίζας δὲ χαίτην ἔκθορε φωλάδος κοίλης. καὶ φρίσσω, τὸ πυκνῶ. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> φι.718)
φυλέτης:	ἐκ τῆς (αὐτῆς) φυλῆς, ὃ ἐστὶν ὁμόφυλος. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.983)
φύτλη:	γέννα, γένεσις, γένος. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> φι.1072)

Χαλκεύς:	πᾶς τεχνίτης, καὶ ὁ ἀργυροκόπος, καὶ ὁ χρυσοχόος. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> χι.72)
χαλκοῦν πινάκιον:	Ἀθηναῖοι εἶχον ἕκαστος πινάκιον πύξινον ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα [τοῦ] αὐτοῦ καὶ τοῦ δήμου πατρόθεν. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> χι.112)
χαμαιτύπη:	ὀρνη ἄδοξος. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> χι.137)
χαμευνεῖ:	χαμαικοιτεῖ. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> χι.142)
χαμεῦνιον:	κλινίδιον πενιχρόν. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> χι.144)
χανάκτιον:	τὸ μωρόν. Δωριεῖς. (ΗΣΥΧΙΟΣ, <i>Λεξικόν</i> χι.154)
χθόνια λουτρά:	τὰ τοῖς νεκροῖς ἐπιφερόμενα. ἐκόμιζον γὰρ ἐπὶ τοὺς τάφους λουτρά. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> χι.327)

Ψυχέμπορος: ὁ τοὺς ἀνθρώπους ἀγοράζων καὶ πωλῶν. (ΗΣΥΧΙΟΣ, *Λεξικόν* ψι.291)

Ὠψοπόνος: ὁ περὶ τὰ ὄψα ἀσχολούμενος· ὁ μάγειρος. (Σουίδα, *Λεξικόν* ωμέγα.294)

Αγροτικά και πέριξ

ἄγελαϊος (ὁ):	ὁ ἐν ἀγέλῃ διάγων. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ὀμικρον.3)
ἄγραυλοι:	οἱ ἐν ἀγρῷ διανυκτερεύοντες ἢ αὐλιζόμενοι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.341)
ἄγραυλον:	ὑπαιθρον, καὶ ἔρημον. ἢ ἐν ἀγρῷ αὐλιζόμενον ἢ καπυρόν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.753)
ἀγρεία ἁοιδή:	ἡ ἀγροικική. τὸ σκύτος ἀγρείης τ' εἶνε κατὰ πλατάνου. ἐν ἐπιγράμμασι. καὶ ἀγρείος, ὁ ἄγροικος, ὁ ἀμαθής. ἢ ὁ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ. Ἀριστοφάνης Νεφέλαις· ἀγρείος εἶ καὶ σκαίος. ὁ ἄγροικος καὶ μέγαν πώγωνα ἔχων. καὶ αὖθις· ἄλλως τ' ἄμουσόν ἐστι ποιητὴν ἰδεῖν ἀγρεῖον ὄντα καὶ δασύν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.350)
ἀγρεῖφνα:	γεωργικὸν ἐργαλεῖον, δι' οὗ συνάγουσι τὸν χόρτον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.351)
ἀγρίφη:	δίκελλα, σκευὸς γεωργικὸν πολυγομφον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.365)
ἀγροικίζω καὶ ἀγροικός:	ἄφρων, δύσκολος· σκληρὸς καὶ ἀπαιδευτος, ἢ ὁ ἐν ἀγρῷ κατοικῶν. κατὰ μεταφορὰν δὲ ὀρίζονται τινες τὴν ἀγροικίαν σκληρότητα ἤθους· ἢ γὰρ σκληρότης κυρίως ἐπὶ σωματίων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.375)
ἀγροῖκος:	ὁ ἐν ἀγρῷ διάγων, χωρικός ἢ ἐργάτης καὶ δραστήριος. ἢ ζευγηλάτης. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.816)
ἀγροικός ὀργήν:	φιλόδικος, ἀκρόχολος, εἰς ὀργὴν εὐκολος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.377)
ἀγροικότατον:	ἀπαιδευτότατον ἀγρολέτειρα· τὸν ἀγρὸν ἀπολέσασα. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.817-818)
ἀγροῖται:	ἄγροικοι καὶ γένος Ἀθηνησιν, ὁ ἀντιδιέστελλον πρὸς τοὺς εὐπατρίδας· ἦν δὲ τὸ τῶν γεωργῶν· καὶ τρίτον τὸ τῶν δημιουργῶν. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.820)
ἀγροιώτης:	ὁ γεωργικὸς λεῶς, ὁ ἐν ἀγρῷ. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.380)
ἀγρονόμοι:	οἱ ἐν ἀγροῖς διάγοντες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.368)
ἀγρόται:	θηρευταί. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.831)
ἀγρότας:	ἀγροίκους ἀγροτεράων· ἀγρίων. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.829-830)
ἀγρωνεύς:	ἀγροῖκος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.841)
ἀγρῶσαι:	ἐργάται. θηρευταί. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.844)
ἄδρυα:	οἱ στῦλοι ἀρότρου, δι' ὧν ὁ ἰστοβοεὺς ἀρμόζεται. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.1209)
ἀθάρα:	ἄλευρον ἠψημένον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.708)
ἄκαινα:	μέτρον δεκάπου. ἐστὶ δὲ ῥάβδος, δι' ἧς κεντοῦσι τοὺς βόας, ὡς τῶν Πελασγῶν τοῦτο εὐρόντων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.826)
ἄλοκι:	αὖλακι, τομῇ ἀρότρου. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.1323)
ἄλφιτα:	τὰ ἀπὸ νέας κριθῆς ἄλευρα. πολλὰ μὲν ἄλφιτα ἀπέκειτο πεφυρμένα, πολλὰ δὲ κριθαὶ ἀλεῖν· μύλη γὰρ τις ἦν αὐτόθι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.1452)
ἁμάθοιο:	ἢ κατὰ τὸ πεδίον κόνις. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3396)
ἁμαθος:	ἢ μεσόγαίος ἄμμος, ἢ δὲ παρὰ θαλάσση ψάμμος λέγεται καὶ ψάματος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3397)
ἁμαξιτόν:	ὁδὸν δημοσίαν. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.1489)
ἄνδηρα:	μέρος τι τοῦ κήπου, ὥσπερ ἡ πρασιὰ καὶ ὁ ὀχετός. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.2146)
ἀνδραποδώδη τριχα:	τὴν τῶν ἀνδραπόδων ἰδίως κουράν, ἣν ἀπελευθερωθέντες ἤλλασσον Ἀθηνησιν αἱ δοῦλαί τε καὶ δοῦλοι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.2157)
ἀνεμοφορία:	ἡ πληγὴ τῶν ἀνέμων. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.2262)
ἀόριστος γῆ:	ἡ μὴ ἔχουσα ὄρους, μηδὲ σπειρομένη· ἡ γὰρ σπειρομένη ὄρους ἔχει, ἅτε οὖσα μεμερισμένη, ἕως οὗ ἐστὶν ἐκάστου τὸ δίκαιον τῆς διακρατήσεως. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.2848)
ἄπυρα:	σίτα· (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3722)
ἀρδάνια:	αἱ τῶν κεραμίων γάστραι, ἐν αἷς τὰ βοσκήματα ἐπότιζον, ἃ Δωριεῖς κύμβαλα καλοῦσι. ταῦτα δὲ πρὸ τῆς αὐλείου θύρας ἐτίθεσαν ὕδατος πλήρη [ῖνα] ὅποτε τις τελευτήσειεν, [οἱ] πρὸς ἀφαγνισμόν <ῖνα οἱ> ἐξιόντες περιρράινωνται. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.7091)

ἄρδανιον:	κεράμιον, γάστρα, ὅθεν τὰ θρέμματα πίνει. καὶ εἴρηται παρὰ τὸ ἄρδεν. ἐτίθετο δὲ καὶ πρὸ τῆς θύρας τῶν τετελευτηκότων τοῖς εἰσιούσιν καὶ ἐξιούσιν ἵνα περιρραίνωνται. ἐχρῶντο δὲ καὶ αἱ γυναῖκες τῷ ἄρδανίῳ, αἱ τὴν κρόκην τρίβουσαι ἐπ' αὐτοῦ. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.3804)
ἄρπη:	τὸ δρέπανον, καὶ κλίνεται ἄρπης. ἄρπις δὲ διὰ τοῦ ι τὸ ὑπόδημα, καὶ κλίνεται ἄρπίδος. καὶ ἄρπηφόρος, ὁ δρεπανηφόρος. καὶ ἄρπήνη. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.4005)
ἀστράβη:	τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον, ὃ κρατοῦσιν οἱ καθεζόμενοι. τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν ὄνων. οἱ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν σωματηγὸν ἡμίονον οὕτως ἔλεγον· ἐνίοτε δὲ πάντα ἀπλῶς τὰ σωματηγούντα ὑποζύγια. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.7882)
αὐλή:	ἡ ἔπαυλις χραύση μὲν τ' αὐλῆς ὑπεράλμενον. λέγεται καὶ αὐλῖς, καὶ σύνθετον δύσσαυλις, ὁ οἰκῆτωρ αὐλίτης, αἱ δ' ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκῆσεις αὐλῖαι, καὶ οἱ ἀπόκοιτοι τούτων θύραυλοι. λέγεται καὶ αὐλιος ὁ ἐσπέριος ἀστήρ παρὰ τὸ ποιεῖν ἡμᾶς αὐλίζεσθαι. καὶ αὐλιον ἄντρον παρὰ τὸ ἐκεῖ χορεύειν, ὡς Ἀπολλώνιος στῆσαι τε χοροὺς ἄντροιο πάροιθεν. (Στέφανος Βυζάντιος, <i>Εθνικά</i> 146.9)
αὐλῆς:	ἐπαύλεως· αὐλῆς ἐν χόρτῳ ἐν τῷ περιφράγματι τῆς αὐλῆς περιορισμένῳ. καὶ γὰρ τὰ ὄμορα σύγχορτα λέγουσιν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.8291) τῆς κατ' ἀγροὺς ἐπαύλεως λέγει. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.8292)
αὐλήτην:	τὸν τοῦ κόπρου ἐπιμελούμενον τῶν προβάτων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.8296)
ἀφημιάστους:	ἀγροικίας. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.8640)
ἀφημιούντας:	ἀγροίκους. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.8644)
ἄχυρος:	ὁ ἀχυρὼν. ἀχυροδόκη. ἀποθήκη τῶν ἀχύρων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἄλφα.8933)
Γαυλοί:	τὰ ποιμενικὰ τοῦ γάλακτος ἀγγεῖα καὶ τὰ φοινικικὰ πλοῖα γαῦλοι καλοῦνται καὶ γαυλικά χρήματα τὰ ἀπὸ τῶν πλοίων τινὲς δὲ καὶ τὰς χύτρας γαυλοὺς καλοῦσι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.208)
γειοκόμον:	γεωργόν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.268)
γέλιγες:	αἱ τῶν σκορόδων κεφαλαί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.295)
γέλινθοι:	ἐρέβινθοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.302)
γένεθλα:	γεννήματα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.130)
γεωμόριον:	τὸ τῆς γῆς μόριον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.476)
γεωμόρος:	γεωργός. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.475)
γεωπεῖναι:	οἱ μικρὰν καὶ λυπρὰν ἔχοντες γῆν. παρὰ δὲ Ἡροδότῳ οἱ γῆς πεινῶντες καὶ ἀπορούμενοι. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.167)
γεωπεΐνης καὶ γεωπόνος καὶ γεηπόνος:	ὁ τὴν γῆν πονῶν καὶ ἐργαζόμενος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.168)
γεωπός:	ὁ γεωργός. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.169)
γειοκόμον:	τὸ γειννίαμα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.216)
γειοτόμον:	τὸ ἄροτρον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.217)
γειῶραι:	οἱ τὴν γῆν φυλάσσοντες. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.218)
γεωνόμαι:	οἱ ἐν ταῖς ἀποικίαις διαιτώμενοι κληροῦχοι καὶ νέμοντες τὴν γῆν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.478)
γεωπεῖναι:	οἱ γῆς πεινῶντες, καὶ ἀπορούμενοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.479)
γεωργίτης:	γεωργός. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.480)
γέωρες:	γεωφύλακες. μέτοικοι. πάριοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.481)
γῆ κληρουχική:	οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνοντες πολεμίαν πόλιν καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐκβάλλοντες, πολίτας ἑαυτῶν ἀποστέλλοντες, κλήρω τὴν γῆν αὐτοῖς διένεμον. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.236)
γῆδιον:	μικρὰ γῆ. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.227)
γῆνεια:	ὅσα ἐκ τῆς γῆς ὠφέλιμα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.510)
γῆπεδα:	χωρία. κτήσεις. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.513)

ἔ παυλις:	μάνδρα βοῶν. ἢ οἶκημα. ἢ αὐλή. ἢ στρατοπεδεῖα. καὶ ἡ ποιμενικὴ αὐλή. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.4260) μάνδρα βοῶν, καὶ προβάτων αὐλή. τότε μὲν οὖν ἀμφοτέρω τὴν ἔπαυλιν ἐπὶ τοῦ χόματος ἐποιήσαντο οἱ τε Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι. τουτέστι τὴν κοίτην. εἴποις τὰ τρία παρὰ τῇ αὐλῇ: τοῖς ἐπὶ θάνατον ἀγομένοις παρρησία ἐξῆν σίτου καὶ οἴνου πληρωθεῖσιν τρία λέγειν, ἃ βούλοιντο· μεθ' ἃ φιμωθέντες ἀπήγοντο τὴν πρὸς θάνατον. τὸ δὲ νῦν ἀρχεῖον καλούμενον αὐλὴ ἐκαλεῖτο. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.1993) ποιμένα βουκόλον. ἐπὶ τὰς ποιμενικὰς ἐπαύλεις. βουκόλοι δὲ κοινῶς οἱ νομεῖς ἀπὸ τοῦ ἐπιφανεστέρου ζώου -τὴν ἔπαυλιν τὴν ἔχουσιν ἐν αὐτῇ οἴκησιν. ἢ ἐστίαν ἔχουσιν ἐν <αὐτῇ>, οἰκουμένην. διαφέρει δὲ σταθμός καὶ αὐλή· ὁ μὲν γὰρ σταθμός οἰκητήριον θρεμμάτων, ἡ δὲ αὐλὴ ἀνδρῶν οἰκητήριον. (<i>Scholia Vetera</i> στὴν Ἀνδρομάχη τοῦ Εὐριπίδη 281.1)
ἐπαυλος:	ἐπίσκοπος. ἔνοικος. [χαράδρα]. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.4261)
ἐπαυλόσυνος:	ὁ εἰς τὴν ἔπαυλιν ἰών. καὶ ἐπαυλίζονται, ἐπισκιάζονται. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γάμμα.1992)
ἐπαύλους:	ἐπαύλεις. μάνδρας. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.4262)
ἐπ' οὐδας:	ἐπὶ τὸ ἔδαφος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.5516)
ἐργατῶνες:	οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς τόποι, ἔνθα οἱ οἰκεῖται κοιμῶνται, οἱ παρὰ Ἀττικοῖς ἐργαῶνες· παρὰ δὲ Κρησὶν ἐργάτῶνες οἱ ἐπὶ τῆς ταφῆς τῶν τεθνηκότων τεταγμένοι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.5659)
ἐσχάραι:	πυραῖ. ἐπὶ ἐδάφους ἀνθρακίαι καὶ αἱ τῶν γυναικῶν φύσεις. ἐξώστρας τετράγωνα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.6447)
ἐσχαρίτης:	ἄρτος ἔγκρυπτος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.6452)
ἐχέτλη:	ὁ κατέχει ὁ ἀροτὴρ τοῦ ἀρότρου. καὶ ἡ αὐλαξ. καὶ ἡ σπάθη τοῦ ἀρότρου. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.7616)
ἐχετλεύειν:	ἀροτριάειν. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ἐψιλον.7617)
ζ εύγελαι:	διάβροχα ξύλα. καὶ τῶν βοῶν ἢ ἡμιόνων ζευκτά. καὶ τέμαχος ἐκ πλευρᾶς ἡλισμένης. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.114)
ζευγηλάτης:	γεωπόνος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.115)
ζεύγλας:	ζυγοί, ἢ μέρη τοῦ ζυγοῦ. καὶ ζευκτῆρες ἱμαντόδεσμοι. καὶ τροπωτῆρες μεταφορικῶς. Εὐριπίδης Σκυρίαίς. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.121)
ζεύγλη:	ζυγὸς ἢ τὸ ἄκρον τοῦ ζυγοῦ, καθ' ὃ ἐντίθησι τοὺς τραχήλους τὰ ζῶα. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.122)
ζευγλόδεσμον:	ὁ ἱμᾶς τοῦ ζυγοῦ. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.123)
ζευγύας:	βοηλάτας. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.119)
ζύθος:	οἶνος ἀπὸ κριθῆς γινόμενος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> ζήτα.202)
Θ ερμάστραι:	κάμινοι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> θήτα.358)
ἱ πνός:	ὁ φοῦρνος, ἢ κάμινος· ἢ ὁ φανός. καταχρηστικῶς δὲ ἢ ἐσχάρα ... ἢ μέρος τι τῆς οἰκίας, τὸ λεγόμενον παρ' ἡμῖν μαγειρεῖον. λέγεται δὲ κυρίως ἱπνὸς ἢ κάμινος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> γιώτα.552)
Κ αρπάτινον:	ἀγροκικὸν ὑπόδημα μονόδερμον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.861)
καρπίζουσι:	ποτίζουσιν. εὐκαρπα ποιοῦσι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.868)
καρποβόλον:	τὸ σιτοβόλον· Ἀργεῖοι. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.870)
κελέβη:	ποτηρίου εἶδος θερμηροῦ. καὶ ποιμενικὸν ἀγγεῖον. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.2145)
κενταυρικῶς:	ἀγροῖκως, ἀγρίως. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.2224)
κενταυρίσκος:	ἀγροῖκος, ἄγριος. (Hσύχιος, <i>Λεξικόν</i> κάππα.2223)

κεράμβηλον:	κήπου προβασκάνιον. καὶ θηρίδιόν τι, ὃ περὶ τὰς συκᾶς δεσμευόμενον ἀποδιώκει τῇ φωνῇ τοὺς κνίπας. ἔνιοι τοὺς κανθάρους, ὡς κέρατα ἔχοντας. τὸν Κέραμβον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2259)
κερασβόλα:	ἄκαρπα, τὰ <μῆ> ἐψητὰ ὄσπρια. οἱ περὶ τῶν κεράτων βοῶν δεσμοί [καὶ οἱ ἐν ταῖς ἀρχαίαις λύραις κόλλαβοι]. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2281)
κινάβρα:	δυσωδία τῶν τράγων. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2710)
κλισίας:	νῦν τὰς τῶν ποιμένων καταγωγάς. (<i>Scholia Vetera</i> στην Ομήρου <i>Ιλιάδα</i> 18.589)
κλισίη:	σκηνή. καθέδρα καὶ ἡ ἑπαυλὶς ἀπὸ τοῦ κλίνεσθαι ἐν αὐτῇ τὰ θρέμματα. καὶ πρόθυρον. Νίκανδρος. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3015)
κλίσιον:	ἄλλο τὸ παρὰ Ἀττικοῖς κλίσιον. κάκεινο μὲν γὰρ ἀμαξῶν καὶ ζευγῶν δεκτικόν, ὃ νῦν Ῥωμαῖοι παρὰ τὴν στάσιν σταυλόν φασιν. τοῦτο δὲ παρὰ τὸ κλείειν, ὃ ἐστὶ περιέχειν, ἐν μέσῳ τοὺς οἴκους. φησὶ γὰρ «ἐνθα οἱ οἶκος ἔην, περὶ δὲ κλίσιον θέε πάντη.» ὅμοιον γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν τῇ «ὄθι θάλαμος περικαλλέος αὐλῆς ὑψηλὸς δέδμητο περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.» ὃ ἐστὶ τῷ μέσῳ, διὰ τὸ πανταχόθεν σκοπεῖσθαι τῆς αὐλῆς. (<i>Scholia Vetera</i> στην Ομήρου <i>Οδύσσεια</i> 24.208.4)
κνέφαλλον:	τύλη. ἦν δὲ ἡμεῖς τύλην, Ἀττικοὶ τυλεῖον. καὶ πιλός, καὶ προσκεφάλαιον, ἡ τύλη. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3095)
κνήμαι:	τὰ διερείδοντα ξύλα τὴν χοινικίδα τοῦ τροχοῦ. αἱ κερκίδες. αἱ τῶν τροχῶν ῥάβδοι χάλκεα ὀκτάκνημα καὶ ὁδοὶ ἀνώμαλοι καὶ ἀναντῶδεις. καὶ ἡμῶν κνήμαι, ἦγουν τὰ σκέλη· ὑπὸ δὲ κνήμαι ῥῶοντο ἀραιαί. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3106)
κοιλόσταθος:	ἑπαυλὶς, καμαρωτὸν ἔχουσα τὸν πυλῶνα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3373)
κονιορτόποδες:	ἀγροῖκοι. ἐργάται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3517)
κοττανάβηθρον:	ἐνθα οἱ ὄρνιθες κοιμῶνται. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3808)
κραταίλων:	ἔδαφος ἐκ σκληροῦ λίθου γεγονός. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3989)
κραταίπεδον οὔδας:	λιθόστρωτον ἔδαφος. [ἡ λιθόστρωτον ἔδαφος]. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3992)
κριβανον:	οἱ Ἀττικοὶ λέγουσι κριθῶν βαῦνον, τουτέστι κάμινον. καὶ ἄρτος κριβανίτης, ὃ ἐν κριβάνῳ ὠπτημένος. κριβανος δὲ παρὰ τὸ κρῖ καὶ τὸ βαῦνος· ὃ ἐστὶ κάμιнос. καὶ Ἀριστοφάνης· εἶτα ἐξένιζε· παρετίθει δ' ἡμῖν βοῦς κριβανίτας. Ἀρριανός· οἱ δὲ ξένια ἔφερον, θύννους ἐν κριβάνοιςιν ὀπτούς. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2413)
κριβανος:	ὁ βαῦνος τῶν κριθῶν. κριθαῖς γὰρ τὸ πρότερον ἐχρῶντο, καὶ βαῦνους τὰς καμίνους ἔλεγον. καταχρηστικῶς δὲ καὶ ὁ λέβης. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4092)
κτηνωδέστερα:	ὁ φούρνος. (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2414)
κύαμος:	ἀλογώτερα· κτήνη γὰρ τὰ ἄλογα. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4310)
κυαμοτρώξ:	ὄσπριον. φάβα μέγα. ἡ ὁ κλῆρος. καὶ τὸ ὑπὸ τὴν θηλὴν τοῦ μαστοῦ πρῶτον συνιστάμενον γάλα. καὶ τὸ Αἰγύπτιον κιβώριον λεγόμενον καὶ κολοκάσιον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4338)
κύνας ἀργούς:	ἐν ταῖς διαψηφίσεσι κυάμοις ἐχρῶντο καὶ ἐλάγχανον κυάμῳ, καὶ τοὺς τὸν λευκὸν κύαμον λαβόντας εἰληχέναι ἐνόμιζον. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4339)
κύνας ἀργούς:	λευκοῦς, ἡ ταχεῖς κύνας. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4563)
λαϊλαπετός:	ὅταν συννεφῆς καὶ ἀνεμώδης ὁ ἀήρ ἐστίν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .133)
λαίλαψ:	καταιγίς, ἀνέμου συστροφὴ μετὰ ὑετοῦ. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .135)
λακεδάμα:	ὑδὼρ ἄλμυρόν ἄλικι ἐπικεχυμένον, ὃ πίνουσιν οἱ τῶν Μακεδόνων ἀγροῖκοι. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .185)
λαπτής:	λαπτὴν ἔλεγον τὸν παχὺν ἀφρόν, τὸν ἐπιπολάζοντα τῷ οἴνῳ πηλώδη. ἄλλοι βόρβορον, ἰλύν. ἄλλοι τὸν ἐπὶ τῇ ἄλμῃ ἐπιστάμενον καὶ ταῖς λίμναις. οἱ δὲ τὴν ἐπὶ τοῦ γάλακτος ὑμένωδη πηλόν. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .321)
λάπτοντες:	πίνοντες τῇ γλώσσει. πεποιήνται δὲ ἀπὸ τῶν κυνῶν <ῆ> τῶν τοιούτων, οὕτω πινόντων μετὰ ψόφου. (Ἡσύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .324)

λοχίαν: τὴν εὐτραφή γῆν καὶ ἄδροὺς στάχυν ἢ καρπὸν φέρουσιν. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* λάμδα.1311)

Μάκκορ: ἐργαλεῖον γεωργικόν, ὡς δίκελλα. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.123)
 μακκούρα: χειρὶ σιδηρᾷ, ἣ χρῶνται πρὸς τοὺς ἵππους. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.124)
 μάνδραι: ἔρκη, φραγμοί, ἀλταί, σηκοὶ βοῶν καὶ ἵππων. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.228)
 μάσκη: δίκελλα. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.337)
 μέσαυλον: δὲ ποιμενικὴ κατοικία ἥτοι ἔπαυλις, ἀγροτικὸς σταθμός. πολλοῦ δὲ ἡ λέξις κείται, παραγομένη ἐκ τῆς αὐλῆς. (Εὐστάθιος, *Σχόλια* *στην Ομήρου Ιλιάδα*, 4.864.16)
 δὲ καὶ νῦν, ὡς καὶ ἐν Ἰλιάδι, κατοικία ἀγροτικὴ, τουτέστιν ἔπαυλις. (Εὐστάθιος, *Σχόλια* *στην Ομήρου Οδύσσεια* 1.388.18)
 μέταυλος: ἡ ῥυπαρὰ λεγομένη αὐλή, οὗ ὄρνιθες ἦσαν. (Σουίδα, *Λεξικόν* μι.741)
 μηλάταν: τὸν ποιμένα. Βοιωτοί. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1183)
 μηλοβοτεῖ: ποιμαίνει. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1188)
 μηλοβοτῆρες: ποιμένες. οἱ τὰ μῆλα νέμοντες. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1189)
 μηλόβοτος: τόπος ἀνειμένος προβάτων εἰς βρῶσιν. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1190)
 μῆλον: πᾶς καρπός. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1191)
 μηλοσόη: ὁδός, δι' ἧς <τὰ> πρόβατα ἐλαύνεται. Ῥῶδιοι. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1197)
 μηλόται: ποιμένες. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1199)
 μισγάγκεια: κοῖλος τόπος, εἰς ὃν πανταχόθεν τὰ κάτω φερόμενα ἀπὸ τῶν ὀρών ὕδατα μίσγεται. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* μι.1440)

Νάπα: σύμφυτος τόπος. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* νι.73)
 νάπει: οἱ φαραγγώδεις τόποι, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι τῶν πετρῶν κοῖλοι ἢ ὀρεινοὶ τόποι, καὶ ἀναπεπταμένοι. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* νι.72)
 νάπη: ὕλη. ἢ κοίλη, καὶ ὀρεινὸς τόπος. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* νι.76)
 νηφάλια ξύλα: τὰ μὴ ἀμπέλινά, ἢ συκάμινά, ἢ σύκινα· ἐκεῖνα γὰρ οἰνόσπονδα λέγονται. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* νι.546)
 νυκτερινοὶ κύνες: οἱ λύκοι. τινὲς δὲ εἶδος ὑποδήματος γυναικείου. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* νι.697)

Ξύλοχος: σύνδενδρος τόπος καὶ ξυλώδης. δρυμός, ὕλη. ἢ θηρίου κοίτη. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ξι.104)

Ὀδοιδόκος: ἐν ταῖς ὁδοῖς πανοῦργος κλώψ. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.103)
 ὁδουρούς: τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς κακουργοῦντας. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.99)
 ὁδοῦται: καθ' ὁδὸν πορεύεται. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.102)
 οἰκίσκος: ὁ τῶν ὀρνίθων [ἢ ἐλεεινός]. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.254)
 οἰλάωμα: τὸ προστιθέμενον τῇ πλάστιγγι τοῦ ζυγοῦ, ἐὰν μὴ ἰσορρέπῃ. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.286)
 οἰωνοί: σαρκοφάγα ὄρνεα καὶ πάντα, γῦπες, κόρακες. εἴρηνται δὲ οἰωνοί. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.456)
 ὄνος: ὁ ἀνώτερος λίθος τοῦ μύλου. καὶ τὸ ὑποζύγιον. καὶ τὸ περὶ τὰ τῶν ὑδάτων ἀγγεῖα πολὺ πουν ζῶν καὶ συστρεφόμενον, ὡς κύαμος. καὶ τὸ ἀχθοφόρον ζῶν. καὶ ἐφ' οὗ <καὶ> τὴν κρόκην νήθουσι. καὶ ἰχθὺς ποιός, ὁ καὶ ὀνίσκος λεγόμενος. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.913)
 ὀργάδες: γεγεωργημένοι τόποι. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* ὀμικρον.1105)
 ὄρη ἔρημα: τὰ ἀοίκητα. τουτέστι βόρεια καὶ νότια τμήματα. ταῦτα γάρ, τὰ μὲν διὰ ψυχρότητα, τὰ δὲ διὰ θερμότητα ἀοίκητα μεμένηκε παντελῶς. (Σουίδα, *Λεξικόν* ὀμικρον.556)

Πάραυλος: ὁ ἐν ἀγροῖς. ἢ πάραυλος, παρατεταμένη. ἢ ἐγγύς· παρὰ τὴν αὐλήν. ἢ θρηνητικὴ· παρὰ τοὺς αὐλοῦς. Σοφοκλῆς· τίνος βοή πάραυλος ἐξέβη νάπους. (Σουίδα, *Λεξικόν* πι.480)
 παρεσταμένη γῆ: ἐφ' ἣ τις ὀφείλει δάνειον· καὶ ἡ ἐκδεδομένη ἐπὶ γεωργία. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* πι.856)
 παστάξ: πάσσαλος. (Ἡσυχίος, *Λεξικόν* πι.1084)

πέδον:	γῆ, ἔδαφος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1203)
πελάται:	οἱ διὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν μισθῶ δουλεύοντες, τρεῖς μίσθαρνοι· ἀπὸ τοῦ πέλας. ἢ θρέμματα. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1297)
πότνια γῆ:	καλὴ γῆ. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3153)
πο(υ)λυβότειρα:	πολλοὺς βόσκουσα καὶ τρέφουσα. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3167)
πρασιαί:	αἱ ἐν τοῖς κήποις τετράγωνοι λαχαναί, οἷον περασιαί, διὰ τὸ ἐπὶ πέρασι τῶν κήπων. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3213)
πρεμνιάσαι:	ἐκριζῶσαι. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3232)
πρέμνον:	στελέχος, βλαστός. πᾶν ῥίζωμα δένδρου τὸ γηράσκον, ἢ τὸ τῆς ἀμπέλου πρὸς τῇ γῇ πρέμνον. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3233)

ῥαχάς:	χωρίον σύνδενδρον καὶ μετέωρον, διὰ τὸ ψόφον ἀποτελεῖν καταπνεόμενον. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.150)
ῥηγμίν:	αἰγιαλός, περὶ ὃνπερ ῥήγνυται τὸ κύμα. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.241)
ῥηγμῖνος:	τὰ ἀπορπύματα τῆς πέτρας. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.242)
ῥηγμῖς:	αἰγιαλός. διὰ (τὸ) ῥήσσειν τὰ κύματα ἐκεῖ. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.243)

Σκάπετος:	τάφος. ἄλλοι τάφος. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.856)
σκῆπτρον:	κυρίως μὲν πᾶσα ῥάβδος· ἀπὸ τοῦ σκηρίπτεσθαι ἐπ' αὐτῇ, ὃ ἐστὶν ἐπερείδεσθαι. καὶ τὸ βασιλικὸν δὲ σύμβολον. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.958)
σταθμοί:	ἐπαύλεις, ὅπου ἴστανται ἵπποι καὶ βόες. καὶ στρατιωτικὴ κατάλυσις. καὶ ἡ τῶν θυρῶν παράστασις. καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῶν θυρῶν ξύλα, ἃ νῦν πῆγματα καλοῦμεν σταθμὸν ἔσχατον. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1604) δὲ τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς ζφωστάσια, αἱ ἐπαύλεις καὶ ὅλως κατοικίαι ἀγροτικάι. πολλὴ δὲ ἡ χρῆσις παρὰ τῷ ποιητῇ. Τίθησι δὲ πού τὴν λέξιν καὶ ἐπὶ ζυγίου, ὡς ἀλλαχοῦ φανήσεται, καὶ μέρος δὲ θυρῶν ἐν Ὀδυσσεΐᾳ οἱ σταθμοί, οὓς παραστάδας ὁ Τραγικός φησιν, [Αἱ δὲ ἱστορίαι σταθμοὺς οἶδασι λέγειν καὶ τὰς ὠρισμένας εἴτ' οὖν τεταγμένας ἐνοδίους ἀναπαύλας τοῖς εἴτε ἰππεῦσιν εἴτε πεζοδρομοῖς, ἃς καὶ ἀλλαγὰς ἐλεγόν τινες. οὕτω γὰρ τοσοῖδε σταθμοὶ ὁδευθῆναι λέγονται πρὸς τινῶν καὶ τοσοῦσδε σταθμοὺς εἶναι ἀπὸ τοῦδε τίνος τόπου εἰς ἄλλον φαμέν.]. (Ευστάθιος, <i>Σχόλια</i> στην <i>Ομήρου Ιλιάδα</i> 2.40.12)
σταθμός:	δὲ νῦν μὲν ἀγροτικὴ κατοικία, ὃ ἐστὶν ἐπαυλις, [ἦν ὁ Σοφοκλῆς μεταπλάσας σταθμὰ λέγει.] λέγεται δὲ ποτε καὶ ἐπὶ ζυγοῦ τοῦ τὰ βάρη ταλαντεύοντος καὶ ἐπὶ παραστάτου δὲ οἰκίας. ὅτε μέντοι ἐκ τοῦδε τοῦ τόπου εἰς τόνδε σταθμοὶ τοσοῖδε λέγονται, τοπικὸν ἐκεῖ διάστημα δηλοῖ ὁ σταθμός, ὡς εἴ τις εἴποι στάσιν ἢ μονὴν ἢ τὴν λεγομένην ἀλλαγὴν. (Ευστάθιος, <i>Σχόλια</i> στην <i>Ομήρου Ιλιάδα</i> 1.391.27) δὲ καὶ νῦν ἀγροτικὴ ἐπαυλις, ζφωστάσιον. (Ευστάθιος, <i>Σχόλια</i> στην <i>Ομήρου Ιλιάδα</i> 3.396.6). Ὅτι δὲ σταθμός καὶ ἡ ἀγροτικὴ ἐπαυλις λέγεται. (Ευστάθιος, <i>Σχόλια</i> στην <i>Ομήρου Ιλιάδα</i> 4.345.6) δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀγροτικὴ οἰκησις. σύστοιχον δὲ τούτῳ καὶ τὸ κλίσιον. τὸ μέντοι δῶμα καὶ τὸ μέγαρον ἀστικώτερα. (Ευστάθιος, <i>Σχόλια</i> στην <i>Ομήρου Οδύσσεια</i> 2.114.4) σταθμοῖσι· μάνδραις, μανδρίοις, σηκοῖς· σταθμός πολυσήμαντόν ἐστιν· σταθμός γὰρ ὁ ζυγός, σταθμός ἡ ἡμερήσιος ὁδός, τὸ παρὰ πολλῶν καλούμενον ὑποσταθμός, καὶ ἡ ἐπαυλις τῶν ζώων, ὁ δὲ νοῦς καθάπερ τὰ πρόβατα χειμῶνος ἐν τοῖς σταθμοῖς αὐλίζονται καὶ κατασκηνοῦσι καὶ ἀπαναπαύονται· ἀπὸ τούτου καὶ τὰ ἵπποστάσια καὶ βουστάσια. [<i>Scholia Vetera</i> στα <i>Αλιευτικά</i> του <i>Οππιανού</i> (Υπόθεσις) 3.236.2]
σταθμῶν:	τῶν τῆς θύρας παραστατῶν, ἢ μανδρῶν, ἢ τόπων ἐνθα ἀναπαύεται τις. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1610)
στενόπορος:	στενὴ ὁδός. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.1749)

στορχάζειν: εις (ση)κοὺς κατακλείειν τὰ βοσκήματα. (Ησύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.1939)
 στρέφανον: ἄξινη, καὶ πέλεκυς. (Ησύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.1990)
 στρεψίμαλ(λ)ος: μεταφορικῶς λέγουσιν ἀπὸ τῶν ἐρίων. Στρεψί[ν]-μαλ(λ)α γὰρ λέγονται τὰ συνεστραμμένους ἔχοντα τοὺς μαλλοὺς. (Ησύχιος, *Λεξικόν* σίγμα.1997)

Τάλαροι: κάλαθοι ἐρίων. καὶ ἐν οἷς οἱ τυροὶ πήγνυνται· πλεκτοῖς ἐν ταλάροισι φέρον μελιηδέα καρπὸν. (Ησύχιος, *Λεξικόν* ταυ.66)
 τρίπολον: τὴν τρις ἢ πολλάκις μεταβεβλημένην διὰ τῆς ἀροτριάσεως γῆν. (Ησύχιος, *Λεξικόν* ταυ.1418)
 τροφοί: ἀντὶ τοῦ θρέμματα. (Ησύχιος, *Λεξικόν* ταυ.1517)
 τροχός: περιβόλαιον, τεῖχος. ἢ κύκλος. ἢ δρόμος. (Ησύχιος, *Λεξικόν* ταυ.1532)
 τυφών: ὁ μέγας ἄνεμος· τινὲς τὰ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως. (Ησύχιος, *Λεξικόν* ταυ.1711)

Φαικάσιον: ὑποδήματος εἶδος γεωργικοῦ. (Ησύχιος, *Λεξικόν* φι.48)
 φορμός: ἀγγεῖόν τι πλεκτὸν ψιάθοις ὡς κόφινος. (Ησύχιος, *Λεξικόν* φι.781)
 φοῦρκα: παρὰ Ῥωμαίοις δίδυμον ξύλον. (Σουίδα, *Λεξικόν* φι.628)
 φοῦρνος: πνιγεύς, ὁ κρίβανος, ὅπου οἱ ἄνθρακες συμπνίγονται. (Σουίδα, *Λεξικόν* φι.629)

Χαμερπής: γεωργός, ὁ ἐν τῇ γῇ κοιμώμενος. (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.139)
 χαμευνεῖ: χαμαικοιτεῖ. (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.142)
 χαμεύνιον: κλινίδιον πενιχρόν. (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.144)
 χέρρον[α]: τὴν χέρσον γῆν. Λάκωνες. (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.368)
 χοῦαι: αἱ κατὰ ἀγροικίαν ἐπαγγελίαι. (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.655)
 χωρίτης: ἀγρότης, ἀγροικ[τ]ος. ἄλλοι τὸν ὁδηγόν. (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.877)
 χωροβατεῖ: ἐν τῇ χώρᾳ περιπατεῖ. (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.878)

Ψάμαθος: παραθαλάσσιος ἄμμος· ἄμαθος γὰρ ἢ μεσόγειος. ὅτι ἄμαθος ἢ τῆς πεδιάδος κόνις, ψάμαθος δὲ ἢ τῆς θαλάσσης. (Σουίδα, *Λεξικόν* ψι.18)
 ψυγεῖα: ἀγγεῖα, ἐν οἷς ὕδωρ ψύχεται. καὶ ὁ τόπος αὐτό. (Ησύχιος, *Λεξικόν* ψι.252)

Β. Αμπελοοινικό γλωσσάρι¹

Αμπελουργικά διάφορα²

ΑΒΟΥΒΑΣΤΟΣ	Αμπέλου είδος στην Κρήτη, ίσως η ΑΜΑΜΑΕΥΣ.
ΑΓΓΕΡΑΚΟΜΟΣ	Σταφυλή (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.394).
άγγορα	Ρόγα, σταφυλή (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.398).
αγελαία σταφυλή	Ευτελής σταφυλή (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.184).
αγίγατος	Χωρίς κουκούτσια, γίγατα.
ΑΓΡΑΚΑΒΟΣ, ΑΡΑΚΑΒΟΣ	Σταφυλή (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.748).
ΑΓΡΙΑΜΠΕΛΟΣ	Η ΒΡΥΩΝΙΑ βοτάνη (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.787).
αγριοσταφυλίδες	Αγριοσταφίδες (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.809).
αδρέει	Ωριμάζει.
αδρομερής	Το αντίθετο του λεπτομερής. Πολύ ξυνόστιφος. Ωριμος.
αδρός	Το αντίθετο του λεπτός. Ωριμος.
αδρύνει, αδρύνεται	Ωριμάζει τον καρπό.
άδρυνσις	Ωρίμανσις.
ΑΙΓΙΑ	Αμπελος ελληνίδα στην Ιταλία, λευκή και μαύρη (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4).
ΑΙΓΥΠΤΙΑ	Βλ. ΣΩΧΙΣ.
ΑΙΖΑΣΙΑ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.1824).
ΑΙΘΑΛΗ	Αμπέλου είδος, αιγυπτία.
ακλάδας	Αμπέλους ακλαδεύτους (Αιολείς) [Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.2436].
ακρεμών	Μικρός κλάδος που καταλήγει στους κλαδίσκους.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ	Αμπέλου είδος, αιγυπτία.
ΑΛΘΗΦΙΑΣ	Αμπέλου είδος. Αργολίδα. (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.1268).
άλοξ	Τομή αρότρου.
αλώη	Φυτεία, αμπέλι.
ΑΛΩΠΕΚΕΩΣ	Αμπέλου είδος και ο απ' αυτής οίνος. Και στην Ιταλία. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3365 και Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4). Αλεπού;
ΑΜΑΜΑΕΥΣ, ΜΑΜΑΕΥΣ, ΑΜΑΜΥΕΙΣ	Αμπέλου είδος, αναδενδράδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3425. Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.1482. <i>Scholia Vetera</i> στις Σφήκες του Αριστοφάνη 326.1. Αίλιος Ηρωδιανός, <i>Περί Κλίσεως Ονομάτων</i> 3,2.762.6).
ΑΜΑΞΙΣ	Αμπελος αναδενδράς (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3437).
ΑΜΒΑΙΝΑ	Αναδενδράς (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3492).
αμβλύσκει	Εξαμβλεί. Κυρίως επί αμπέλου. Εκτιτρώσκει. (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3511).

¹ Εκτός από τους αρχαίους συγγραφείς (που αναφέρονται), κύρια βοήθεια για το γλωσσάρι ήταν και τα αναλυτικά αμπελοοινικά άρθρα/λεξικά του χημικού Δημητρίου Κισσόπουλου στα *Χημικά Χρονικά* (βλ. Κισσόπουλος 1947 και 1950). Για παράδειγμα, χωρίς παραπομπή σε αρχαίο κείμενο παρατίθενται τα αμπέλων και οίνων είδη, τα αμπελοοινικά εργαλεία κ.ά. Σε συνηθέστερες λέξεις αμπελοοινικών/αγροτικών κειμένων και λεξικών (όπως αμπελουργία, αμπελόδεσσα, γίγατα, όμφακες, πέπανσις, οινηρός), οι πιο πολλές σχεδόν και σήμερα κατανοητές, δεν αναφέρεται ειδικότερη πηγή. Στο γλωσσάρι συμπεριλαμβάνονται και μερικές νεότερες αμπελοοινικές λέξεις (π.χ. τσιαπατούρα).

² Τα γένη των αμπέλων, στο παρόν γλωσσάρι, με κεφαλαία (όπως και τα είδη των οίνων).

άμβλωσις	Φθορά οφθαλμών.
AMBROSIA	Σκληρόρρογο ελληνικό αμπέλι στην Ιταλία, με μεγάλη ανθεκτικότητα τόσο στο κρύο όσο και τη ζέστη.
ΑΜΕΘΥΣΤΟΣ	Είδος μαύρης αμπέλου, ελληνικής καταγωγής, που εισήχθη στην Ιταλία. (μαύρη <i>Inerticula</i> . L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2.24).
αμεμηνά κλήματα	Ασθενικά κλήματα.
AMINAIA	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3675). Και ΠΕΥΚΕΤΙΑ (Γαληνός, <i>Περί Κράσεως και Δυνάμεως των Απλών Φαρμάκων</i> 11.648.7). Πέντε είδη: α) Η μικρή αδελφή, με μικρές ρόγες, ανθεκτική. β) Η μεγάλη αδελφή, λιγότερο ανθεκτική (περισσότερο, όταν αναρριχάται σε δένδρο). γ-δ) Οι δίδυμες αδελφές (επειδή τα τσαμπιά φυτρώνουν ζευγάρια), που παράγουν ιδιαίτερα δυνατό κρασί. ε) Το «μαλλιαρό» αμπέλι που καλύπτεται ιδιαίτερος πολύ με χνούδι. Η πρωϊμότερη από τις Αμιναίες. (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4 και L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2.24). Βλ. και παρακάτω.
AMINAIA ΜΑΥΡΗ	Γνωστή και με τα ονόματα ΣΥΡΙΑΚΗ και ΙΣΠΑΝΙΚΗ άμπελος. Το σπουδαιότερο από τα «δεύτερα» αμπέλια. (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4). Συρίκι μαύρο;
AMINNIOΣ	Ευπροσάρμοστη και άριστη άμπελος, εξαιρετη σε πλαγιές ξηρές ή και υγρές (κυρίως όταν είναι δενδρίτις). Κάθε πλέθρο φέρει 300 αμφορείς. Πρέπει να χαρακώνεται ένα πόδι ψηλότερα από τις άλλες, όχι όμως ψηλότερα από έξι. Στη λεπτή, ξηρή, αμμώδη γη που τη χτυπούν οι άνεμοι, χαμηλότερα. (Γεωπονικά Ε.17 Φλωρεντίνου, Ε.27 Διδύμου).
αμπελάνθη	Άνθος αμπέλου, ο πρώτος ανθοφόρος βλαστός.
αμπελεών, άμπελος, αμπελών	Φυτεία, αμπέλι.
αμπελικιά	(νεότ.) Αμπελών.
αμπελικός	(νεότ.) Υπεύθυνος καλόγηρος για το αμπέλι.
αμπέλιον, αμπελίσ	Νεαρό αμπέλι.
αμπελίτις γη	Ασφαλτώδες χώμα για τη θεραπεία της φθειριώσεως της αμπέλου (φαρμακίτις). Από τη Σελεύκεια της Συρίας.
αμπελόδεσμος	Σικελικό φυτό με το οποίο έδεναν τα αμπέλια (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 17.209)
αμπελόεσσα	Αμπέλους έχουσα.
αμπελοκόμος, αμπελουργός, αμπελών	Αμπελουργός.
αμπελόπρασον	Γηθυλίσ, πρασουλίδα.
άμπελος	Η άμπελος. Μηχανή (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3778). Μέτρο (Ήρων, <i>Fragmenta</i> 11.1.6 και <i>Οροι των Γεωμετρίας Ονομάτων</i> 130.1.8).
άμπελος αγεννής	Ταπεινής καταγωγής.
άμπελος γενναία	Από καλό γένος.
αμπελοστατώ	Φυτεύω.
αμπελοτόμος	Ο τέμνων το αμπέλι.
αμπελουργία	Η καλλιέργεια της αμπέλου.

Αμπελουργία: αρρώστιες, επιβλαβή ζωντανά, αγωνία

αίξ: κατσίκια	άνθραξ: λόβα, βλογιά(;)
ακρίς: ακρίδα	απόκαυσις: πάγωμα
άμβλωσις: φθορά οφθαλμών	απόκαυσις, καύσις: κάψιμο από παγετό
αμπελοφάγος: η γίδα	αστρόβλητα: καμένα από τη ζέστη

αστροβολείται: αποξηραίνεται, καίγεται από τον ήλιο

αναίνω: καταξηραίνω

αφορία: ακαρπία

άφορος: άγονος, άκαρπος

αψός: «θηρίο» που τρώει τα αμπέλια (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.8971)

γαγάτης λίθος: αμπελουργική φαρμακία

εξαυαίνει: ξεραίνεται εντελώς

εξεστηκώς: χαλασμένος

εξιμάζεται: ξεραίνεται

επίτραγος: υλομανούσα

ερυσίβη: διάφορα είδη σαπρότητας (κρυπτογαμικάί νόσοι)

ευκλήματος: υλομανούσα

ευρωτιά: μουχλιάζει, σαπίζει

ζιζιλάμπης λίθος: αμπελουργική φαρμακία

ιξ: «θηρίον τι, αμπέλους εσθίων» (Ησύχιος, *Λεξικόν* γιώτα.703). Ίσως ψείρα.

ίουλος: «θηρίδιον εσθίων αμπέλους» (Σουίδα, *Λεξικόν* γιώτα.442)

ιψ: ίσως ψείρα

καθυλομανεί: υλομανεί

κακιθή: «άτροφος άμπελος» (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.307)

κάμπη: κάμπια

Αμπελουργία: εργαλεία

αγκαλός: δρέπανον (Μακεδόνες) [Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.533]

άγκυρα: δρεπάνι, κλαδευτήρι (Θεόφραστος, *Περί Φυτών Αιτιών* 3.2.2.7)

αγρίφη, άμη, βωλοκόπος: σβάρνα

ακόνη, θηγάνη, θήγανον: ακόνι

άροτρον: αλέτρι

άροτρον αυτόγυον: ακατέργαστο μονόξυλο με κλαδί, το πρώτο άροτρο

άροτρον πηκτόν: το κανονικό άροτρο με μέρη: ιστοβοεύς (ρυμός, τιμόνι), γύης (ουρά), αροτρόπους, έλυμα (αλετροπόδι)

βίσβης: δρέπανον αμπελοτόμον. Μεσάπιοι. Και εορτή Βισβαία. Κλαδευτήρια. (Ησύχιος, *Λεξικόν* βήτα.629)

δίκελλα, πράμνη, πράμνημα, σμινώ: δίχηλος τσάπα

δικέλλιον, σμινύδιον, σμίνυον: μικρή δίκελλα

δρέπανος, δρεπάνη, δρεπάνιον, κλαδευτήριον, κλαστήριον, βίσβης: δρεπάνι

κανθαρίς: «ζωίφιον λυμαντικόν αμπέλου» (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.657)

καύσις: πάγωμα

κέρκος: «θηρίδιον» που βλάπτει τα αμπέλια (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.2333)

κοράλιος λίθος: αμπελουργική φαρμακία

κοχλίας: κόχλος (σαλιγκάρι)

κράμβος: αρρώστια αμπέλου. Ζάρωμα και ξήρανση του καρπού πριν από την ωρίμανση (σειρικός;).

κρείττωσις, υλομανία: παρά φύσει βλάστησις

μυς: ποντίκι

πολυκλήματος: υλομανούσα

ροάς: πτώσις καρπού πριν από την ωρίμανση

σελευκός: (διαβολοπούλι)

σκώληξ: (τυλιγάδι)

σφακελισμός, σφάκελος: λύσιμο

σφηγξ: σφήγκα

τέττιξ: τζιτζίκι

τραγά: υλομανεί

υλομανία: παρά φύση βλάστηση, πολυκλαδία (αρρώστια)

φθειρ: ψείρα

φθίσις: ατροφία

εμβολεύς, πάλος, πάτταλος: ο πάσσαλος με τον οποίο ανοίγονταν οι τρύπες στο έδαφος

εχέτλη: η λαβή με την οποία κατευθυνόταν το άροτρο

ζάγκλη: δρεπάνι τρυγητού

ζυγόδεσμος: ιμάντας πρόσδεσης του βοδιού στον ζυγό

κάμακες, οίνωτροι, οίνωτρα, φόρκες, κάρακες, ωμοχάρακες: ξύλινα υποστηρίγματα της αμπέλου

κερκός, κορώνη, ένδρουν: κορωνίδι, καρφί ζυγού

κικονία: εργαλείο για τη σωστή κατασκευή των λάκκων φύτευσης των αμπελιών (L. Iunius Moderatus Columella, *De Re Rustica* 3.13)

κλαστήριον: δρεπάνι της αμπέλου

κύλινδρος: βωλοκόπος

μάκελλα: μεγάλη άχηλος τσάπα

μάρρον: μικρή τσάπα

οίνωτρον: χάρακας που στηρίζει την άμπελο (Δωριείς) [Ησύχιος, *Λεξικόν* όμικρον.351]

οξίνα: βωλοσκοπικό εργαλείο που έλκεται από βόδια
 όρυγξ, όρυξ, ορυκτήρ: κασμάς
 πριόνιον: μικρό πριόνι
 πτύον, σκηπήιον: φτυάρι
 σμίλη: αμπελουργικό μαχαίρι
 σφύρα: βωλοκόπος του Ησιόδου

σχένδυλα: τανάλια
 τέρετρον: περιστροφική πλάνη για εγκέντρωση
 ύνις (υνί): ζυγός, ξύλο όπου δένονται τα βόδια
 χάρακες: «πεπηγότες κάλαμοι» (ή λεπτά ξύλα), φούρκες

Αμπελουργικά διάφορα (συνέχεια από: αμπελουργία)

αμπελουργώ	Περιποιούμαι τα κλήματα, κλαδεύω κ.λπ.
αμπελοφύτωρ	Αυτός που φυτεύει αμπέλια.
αμπέλων	Αυτός που καλλιεργεί.
ΑΜΥΣΧΑΙΑ	Οινάνθη. Αναδενδράς. (Ησύχιος, Λεξικόν άλφα.3879).
αμφημερινός	Καθημερινός.
αναγωγή	Περιποίηση των φυτών (για σχηματισμό ύψους, πλάτους κ.λπ.), φυτών παιδεία.
αναδενδράς	Αναρριχώμενη άμπελος. Αναδενδράς αμάμαξις: που στηρίζεται και απλώνεται σε δύο υψηλούς χάρακες. Αναδενδράς καμαροειδής: αναρριχώμενη, κεχαρακωμένη σε σχήμα καμάρας. Αναδενδράς κραββατοειδής: κρεβατίνα κληματαριά.
ανήμερος γη	Χέρσος. Χωρίς αμπέλων (<i>Scholia Vetera</i> στα Κυνηγετικά του Οππιανού 4.253).
ΑΝΘΗΔΟΝΙΑΣ	Αμπέλου είδος (Σουίδα, Λεξικόν άλφα.2506. Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.56.41). Αργολίδα.
ΑΝΘΟΣΜΙΑ	Είδος αμπέλου; (Σουίδα, Λεξικόν άλφα.2518).
αντίληψις	Στερέωση με τους έλικες της αμπέλου.
απέπαντος	Άγουρος.
ΑΠΙΑΝΑ και SCRIPULA	Η κατεξοχήν σταφιδάμπελος. Ιταλική (ελληνογενής;) άμπελος, το αμπέλι των μελισσών. Κατά τον Πλίνιο η ΨΙΘΙΑ. Τα σταφύλια ωριμάζουν στο αμπέλι για περισσότερο χρόνο στον ήλιο, ή σε βραστό λάδι (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4, 14.11). Κατά μία άποψη η MUSCATEL (<i>Musca</i> : έντομο που ελκύεται από τη γλύκα).
αποδρεπανίζω	Κλαδεύω.
απόθετος καρπός	Ο καρπός που αποθηκεύεται.
αποκλάω	Κλαδεύω.
απόκνισις	Αποκοπή μικρού τεμαχίου.
αποσπάς	Απόσπασμα, μόσχευμα.
αποσπάς βότρουος	Τσαμπί.
απώρυξ κληματίς	Καταβολάς, κωλοβούτι.
ΑΡΓΙΤΙΣ	Είδος αμπέλου, αναδενδράς. Στην Ιταλία με το όνομα ARCERACA: ανθεκτική στα χρόνια και στις βροχές, εμπλουτίζει και το έδαφος. Μεγάλη σε παραγωγή, κυρίως επιτραπέζια, κρασί όχι κάθε χρόνο. (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4. Vergilius, <i>Georgica</i> 2.99. L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2).
αρδεία	Άρδευσις.
αριστάφυλος	Πολυστάφυλος, πολύκαρπος.
αρκτούρος	Καιρός του τρυγητού, μέσα Σεπτεμβρίου.
ΑΡΧΕΖΩΣΤΙΣ	Οφιοστάφυλος, άμπελος λευκή άγρια, ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ, ΜΗΛΩΘΡΟΝ, ΜΑΔΟΝ, ΨΙΛΩ-ΘΡΟΝ, ΚΕΔΡΩΣΤΙΣ, ΒΡΥΩΝΙΑ ΛΕΥΚΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.182).
ΑΣΠΕΝΔΙΟΣ	Άμπελος, το κρασί της οποίας δεν χρησιμοποιούν για σπονδές και ούτε τα πουλιά πλησιάζουν (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.22).

ασταφίς, οσταφίς Σταφίς (σταφίδα).

ΑΤΑΙΣΟΝ Αναδενδράς, Τυρρηνοί (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.7995).

άτμητος Ακλάδευτος.

αύλαξ Τομή αρότρου.

αύον Ξηρό, αποξηραμένο, καμένο.

αυχμώδης Ξηρός.

αφαύω Ξηραίνω.

ΑΦΥΤΑΙΟΣ Αμπέλου είδος (Θεόφραστος, *Περί Φυτών Αιτιών* 3.15.5).

αχθοφορεί Πολυκαρπεί.

άχνη Χνούδι καρπού.

ΑΧΩΝ Αμπελος (Σουίδα, *Λεξικόν* άλφα.4710).

ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Αμπελος που μεταφέρθηκε στην Ιταλία. Δύο είδη, η ΜΕΓΑΛΗ και η ΜΙΚΡΗ. (L. Iunius Moderatus Columella, *De Re Rustica* 3.2.9. Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.4).

ΒΗΚΑ Αναδενδράς (Ησύχιος, *Λεξικόν* βήτα.549).

ΒΙΒΛΙΑ Αμπέλου είδος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.56.25. Αχιλλεύς Τάτιος, *Λευκίππη και Κλειτοφών* 2.2.2.4)

βλαστολογία Βλαστοκόπημα, κορφολόγημα.

βλίσσα Βότρυς (Ησύχιος, *Λεξικόν* βήτα.716).

βόθρος Λάκκος.

ΒΟΛΩΝΗ Πρώιμης αμπέλου είδος, στη Βιθυνία.

βόστρυχος Έλικας αμπέλου.

βοτρυδία Μικροί βότρυες.

βοτρυνόδωρος Η ειρήνη («επεί και οι άμπελοι εν ειρήνη φύονται», Σουίδα, *Λεξικόν* βήτα.410).

βότρυς Ράγες & βόστρυχο & ραγικοί μίσχοι.

ΒΟΥΜΑΣΤΟΣ Ελληνίδα άμπελος στην Ιταλία, λευκή και μαύρη, μεγάλορραγη και σκληρόρραγη. Σταφύλι επιτραπέζιο (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.3, 14.4. L. Iunius Moderatus Columella, *De Re Rustica* 3.2. Vergilius, *Georgica* 2.5.102. Marcus Terentius Varro, *Res Rusticae/ Res Urbanae* 2.5).

ΒΟΥΡΙΚΥΠΑΡΙΣΣΟΣ

Αμπελος. Περγαίοι. (Ησύχιος, *Λεξικόν* βήτα.963).

βραχύτομος Που έχει κλαδευτεί βαθιά.

ΒΡΥΧΙΣ Κλήμα (Ησύχιος, *Λεξικόν* βήτα.1267).

ΒΡΥΩΝΙΑ Αγριάμπελος μέλαινα (η ιδίως ΒΡΥΩΝΙΑ). ΧΕΙΡΩΝΙΟΣ ΑΜΠΕΛΟΣ. (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 4.183.1).

ΒΩΛΗΝΗ Πρώιμη άμπελος της Βιθυνίας, λευκή, με πολύ επιμήκεις κρεμαστές των βοτρυών. Το χαρακτηριστικό της είναι ότι από κάθε οφθαλμό «τρία εκβάλλει». Μεγαλώνει πολύ, δεν γερνά γρήγορα, υπομένει τους ανέμους. (*Γεωπονικά* Ε.17 Φλωρεντίνου).

βωλοστροφία Σβάρμισμα.

ΒUCONIAΤES Αμπέλου είδος. Μέλαινα. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.716. Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.344. Αριστοτέλης, *Περί Ζώων Γενέσεως* 770β.20). Στην περιοχή των Θουρίων γνωστή και με τα ονόματα ΚΑΠΝΕΙΟΣ, ΚΑΠΝΙΑ και THARRUPIA (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.39).

Υένος Είδος, ποικιλία.

γίγαρτα Κουκούτσια της ρόγας.

γύρωςς Ξελάκκωμα, λεκάνωμα.

GRAECULA Ελληνική άμπελος που εισήχθη στην Ιταλία (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.4.5).

Δ ΑΚΤΥΛΙΣ	Άμπελος ελληνική στην Ιταλία, λεπτόμισχος, σκληρόρραγη, επιτραπέζια (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.3 και L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2).
ΔΑΛΑ	Άμπελος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> δέλτα.146).
δενδρίτις	Άμπελος αναρριχώμενη σε δένδρα.
διατρύγιος	Έγκαρπος, τρυγήσιμος, τόπος κατάφυτος με αμπέλια.
ΔΙΟΝΥΣΙΑΣ	Αμπέλου είδος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.55.24). Πράμνειας.
ΔΙΦΟΡΟΣ ΣΜΥΡΝΑΪΚΗ	Αμπέλου είδος.
δράγμα	Βότρυς σταφυλής (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> δέλτα. 2348).
ΔΡΑΚΟΝΤΙΟΝ	Είδος αμπέλου ελληνικής καταγωγής, στην Ιταλία (L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2.28).
ΔΡΟΣΑΛΛΙΣ	Είδος αμπέλου, παρόμοιας με την ΑΜΜΙΝΙΟ, με μικρές πυκνές ράγες. (Γεωπονικά Ε.17 Φλωρεντίνου).
δρύες οινοχίτωνες	Οι άμπελοι (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> δέλτα.2416).
δρωπακίζω	Συνάγω, τρυγώ.
δυσδιάπνευστος	Που δύσκολα εξατμίζεται.
δυσπεριαίρετος φλοιός	Φλοιός που δύσκολα αφαιρείται.
DURACINA	Άμπελος ιταλική, επιτραπέζια. Λευκή και μαύρη. (Marcus Porcius Cato, <i>De Agri Cultura</i> 7.2 και Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.46.10).
Ε γκάρδιον	Η ψίχα του ξύλου.
εγκέντρισις	Μπόλιασμα.
ΕΔΑΝΗ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> έψιλον.397).
εδανός, εδεστός, εδώδιμος	Φαγώσιμος.
ΕΙΛΕΟΣ	Αμπέλου είδος (ΒΙΒΛΙΑ) [Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.56.31].
ΕΚΒΟΛΑΣ	Αμπέλου είδος, αιγυπτία, εκτρωτική (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.22).
εκπεπαίνει	Ωριμάζει τον καρπό.
έκπειψις	Ωρίμανσις.
εκτρυγάω	Τρυγώ εντελώς.
έκφυμα	Βλαστάρι.
ΕΛΑΕΩΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> έψιλον.1838).
ΕΛΑΙΟΣΤΑΦΥΛΟΣ	Άμπελος μπολιασμένη με ελιά. ΟΥΒΟΛΙΒΑ σε αφρικάνικη γλώσσα. (Γεωπονικά Θ.14 Αφρικανού)
ελενοί, έλινοι	Κληματόβεργες.
ΕΛΕΥΣΕΑΝ	Την ΒΡΥΩΝΙΑΝ (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> έψιλον.2041).
ΕΛΙΒΟΤΡΥΣ	Άμπελος μαύρη (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> έψιλον.2062).
έλικες	Της αμπέλου τα κληματώδη (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> έψιλον.2071).
ελικοβλέφαρος	Καλλιβλέφαρος.
έλινος	Η άμπελος βοτρυοφόρος.
ΕΛΥΣΤΑ	Άμπελος μαύρη (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> έψιλον.2238).
εμβολάς	Μπολιασμένη.
έμβολον	Μπόλι.
εμβροχάς	Καταβολάς, κωλοβούτι.
εμπερκάζει	Ωριμάζει.

ένθεμα	Μπόλι.
ένικμος	Υγρός, ζουμερός.
ένου κλήματος	Περσινού, παλιού κλήματος.
εντεριώνη	Η ψίχα του ξύλου.
εντομή	Εγχάραξις.
ένωμος	Άγουρος, ωμός.
εξαδρύνει	Ωριμάζει τον καρπό.
έξωρος	Παράκαιρος.
επανατρυγάω	Μαζεύω τα μετά τον τρυγητό σταφύλια.
επεμβολάς	Μπολιασμένη.
επικνίζει	Ξύνει επιπόλαια.
επιμελαίνεται	Αρχίζει να ωριμάζει.
επίπηξ	Μπόλι.
επιρραγολογέω	Μαζεύω τα μετά τον τρυγητό σταφύλια.
επίσκαψις	Σκάλισις.
επισσάτω	Συσσωρεύω.
επιτρυγάω, επιρραγολογέω, επιφυλλίζω	

ΕΠΙΦΟΡΟΣ	Μαζεύω τα μετά τον τρυγητό σταφύλια.
επιφυλλίδες	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν έψιλον</i> .5392).
έπομβρος	Σταφυλάκια μετά τον τρυγητό.
εριστάφυλος	Βροχερός.
έρκος, έρχατος	Καλλιστάφυλος, πολυστάφυλος.
ΕΡΝΑΤΙΣ	Φράχτης.
έρνος	Αναδενδράς (Ησύχιος, <i>Λεξικόν έψιλον</i> .5965).
έρρυσος	Νέος και τρυφερός βλαστός.
εύβοτρυς	Ζαρωμένος, σταφιδωμένος.
ΕΥΤΕΝΙΟΣ, ΕΥΤΕΝΙΑ	Πολυστάφυλος, πολύκαρπος.

Αμπέλου είδος. Ελληνική άμπελος που μπορούσε να καλλιεργηθεί μόνο στην περιοχή Alba, όπου εισήχθη από την Ταορμίνα. Ευδοκίμούσε σε θερμά κλίματα. (Ησύχιος, *Λεξικόν έψιλον*.6727. Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.4. L. Iunius Moderatus Columella, *De Re Rustica* 3.2).

εύειλος, εύελος	Ευήλιος, θερμός.
ευθυπορούντα	Με ευθείς πόρους.
ΕΥΪΑΔΕΣ	Άμπελοι (Ησύχιος, <i>Λεξικόν έψιλον</i> .6903).
εύοινος	Αυτός που δίνει καλή ποιότητα κρασιού.
ευπεριαίρετος φλοιός	

Φλοιός που εύκολα αφαιρείται.

εχετλεύω	Αροτρεύω.
ΕΧΕΤΡΩΣΙΣ	Λευκή ΒΡΥΩΝΙΑ (Γαληνός, <i>Των Ιπποκράτους Γλωσσών Εξήγησις</i> 19.101.16).

Ζ	αφόρος	Πολυφόρος, πολυστάφυλος, πολύκαρπος.
	ΖΕΙΡΟΣ	Είδος αμπέλου (Ησύχιος, <i>Λεξικόν ζήτα</i> .103).
	ζέφυρος	Δυτικός άνεμος.
	ζυγούεις	Βότρυς (Ησύχιος, <i>Λεξικόν ζήτα</i> .194).

Η	ΒΗ	Άμπελος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν ήτα</i> .14).
	ημερίς	Η άμπελος βοτρυοφόρος. Από το «εξημερούν ημάς». «Τινές αναδενδράδα και ελαίαν». (Ησύχιος, <i>Λεξικόν ήτα</i> .464 και Σουίδα, <i>Λεξικόν ήτα</i> .304).

ημιπέπειρος, ημίπεπτος, ημιπέπων
Μισογινωμένος.

- ΘΑΣΙΑ** Αμπέλου είδος. Εισήχθη και στην Ιταλία (L. Iunius Moderatus Columella, *De Re Rustica* 3.2).
θειλοπεδευθείσα σταφυλή
Αποξηραμένη στον ήλιο.
θειλόπεδον Ευήλιο μέρος αμπελώνα, λειάστρα.
θερμασίη Ζέστη.
ΘΗΡΙΑΚΗ Είδος αμπέλου. «Η καλύτερη εις ηδυοινίαν πασών αδηρίτως. Κλήμα φύσει λεπτόν και ασθενές». Αναφερομένη και από τον Δημόκριτο. (*Γεωπονικά* Δ.8 Φλωρεντίνου, Ε.2 του ιδίου).
ΘΗΡΙΑΚΗ ΘΑΣΟΥ Το κρασί και τα σταφύλια της θεραπεύουν τα δήγματα φιδιών (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.22).
θρία Φύλλα συκής ή αμπέλου. «Και τα εν αυτοίς δεσμούμενα βρώματα» (Ησύχιος, *Λεξικόν* θήτα.741).
ΘΙΝΙΑ Άμπελος στην Κρήτη (Ησύχιος, *Λεξικόν* θήτα.757).
θύσθλα Κλάδοι αμπέλου.
THARRUPIA Αμπέλου είδος. Μέλαινα (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.716. Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.344. Αριστοτέλης, *Περί Ζώων Γενέσεως* 770β.20). Στην περιοχή των Θουρίων, γνωστή και με τα ονόματα BUCONIATES και ΚΑΠΝΕΙΟΣ, ΚΑΠΝΙΑ (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.39).

- ΙΕΡΑ** Πράμνιος άμπελος.
ΙΛΕΟΙ Είδος αμπέλου (Ησύχιος, *Λεξικόν* γιώτα.539).
ΙΜΑΛΙΟΝ Είδος αμπέλου (Ησύχιος, *Λεξικόν* γιώτα.603).
ΙΜΑΛΙΣ Είδος αμπέλου (Ησύχιος, *Λεξικόν* γιώτα.604).
ΙΠΠΩΝΕΙΟΣ Αμπέλου είδος στη Ρόδο, εφάμιλλος της ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΕΙΟΥ στην Αθήνα (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 14.68.53).

- ΚΑΔΟΥΣΑ** Αμπέλου είδος (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.64).
ΚΑΘΑΡΚΤΙΚΗ Αμπέλου είδος. «Σχίζοντες το κλήμα και ελλέβορον υποτιθέντες» (*Γεωπονικά* Δ.8 Φλωρεντίνου).
ΚΑΙΚΟΥΒΟΣ Αμπέλου είδος, δενδρίτις (Στράβων, *Γεωγραφικά* 5.3.5.8).
κάμακες Ξύλα που υποβαστάζουν τα αμπέλια.
ΚΑΝΘΑΡΕΩΣ Αμπέλου είδος (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.656).
κανθήλιος Γαϊδουράκι που μεταφέρει τα σταφύλια του τρύγου.
ΚΑΠΝΕΙΟΣ, ΚΑΠΝΙΑ Αμπέλου είδος. Μέλαινα. (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.716. Σουίδα, *Λεξικόν* κάππα.344. Αριστοτέλης, *Περί Ζώων Γενέσεως* 770β.20). Στην περιοχή των Θουρίων γνωστή και με τα ονόματα BUCONIATES και THARRUPIA (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.39).
ΚΑΠΙΝΗ Αμπέλου είδος, ξηρότατον και δριμύτατον οίνον ποιούσης (*Scholia Vetera* στις Σφήκες του Αριστοφάνη 151γ.2).
καρδία, μήτρα, μυελός Η ψίχα του ξύλου.
ΚΑΡΙΚΗ Άμπελος (Ησύχιος, *Λεξικόν* κάππα.817).
καρπομανής Πολυστάφυλος, πολύκαρπος.
κατάκλυστρα Για τη συγκέντρωση του βρόχινου νερού.
καταπεπαίνει Ωριμάζει τον καρπό.
κατάπηξ Μπόλι.

καταρωγέα	«Γην εύθετον προς φυτείαν αμπέλου» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1400).
κατασκαφή	Κύλισμα, στρεμματίσμα.
κατατρυνάω	Τρυγώ εντελώς.
κατήρυδες	Βρίθουσαι και καταρρέουσai άμπελοι (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1788).
κατάρυξ κληματίς	Καταβολάς, κωλοβούτι.
καυλίον	Βλαστάρι.
ΚΕΔΡΩΣΤΙΣ	Οφιοστάφυλος, άμπελος λευκή άγρια, ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ, ΜΗΛΩΘΡΟΝ, ΜΑΔΟΝ, ΨΙΛΩ-ΘΡΟΝ, ΑΡΧΕΖΩΣΤΙΣ, ΒΡΥΩΝΙΑ ΛΕΥΚΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.182.1.3).
ΚΕΡΚΥΡΑΙΑ	Είδος αμπέλου λευκής, λιπαρότερης (Γεωπονικά 5.2.4 Φλωρεντίνου).
ΚΕΡΥΝΙΑΚΗ	Είδος αμπέλου Αχαΐας (Θεόφραστος).
κεχαρακωμένη	Στηριγμένη σε χάρακες, φούρκες.
ΚΙΟΝΙΣ	Σταφυλή (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2762).
κλαδεία, κλάσις	Κλάδεμα.
κλαν	Κλαδεύειν.
κλαρία	Κλήματα αμπελόφυλλα.
κλάριον	Αμπελόφυτον.
κλαστάζω, κλάω	Κλαδεύω.
κλάστης	Αμπελουργός (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .2876).
κλήμα, πράμνον, πρέμνος, στέλεχος, στύπος	Ο κορμός, το κούρβουλο.
κλήμαξ	Η άμπελος (Αίλιος Ηρωδιανός, <i>Επιμερισμοί</i> 67.7).
κλήματα	Κληματοβεργες.
κληματίς	Η άμπελος (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1777).
κόλουσις	Κολόβοσις, αποκοπή.
κολούω	Κολοβαίνω, κονταίνω.
ΚΟΡΩΝΕΩΣ	Αμπέλου ή συκής είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3738).
κούφος	Ελαφρός, κούφιος.
κράδη	Ακρότατα μέρη των κλάδων.
κράμβη	Αντιμεθυστικό λάχανο.
κράος	Σκαλενομένη άμπελος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .3966).
κρεμαστήρ	Κοτσάνι.
ΚΡΗΣΣΑ, ΚΡΗΤΙΚΗ	Αμπέλου είδος.
ΚΡΟΤΩΝΙΑ	Σταφυλή (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .4217).
ΚΥΔΩΝΙΤΙΣ	Είδος αμπέλου στην Ιταλία (ελληνογενής;) (L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2).
ΚΥΠΡΙΑΚΗ	Αμπέλου είδος.
κυπρισμός	Παραγωγή ανθέων.
ΛΑΓΕΙΑ	Αμπέλου είδος.
Λεπάζει	Ωριμάζει τον καρπό.
ΛΕΠΤΟΡΡΑΞ	Άμπελος (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.3.5).
ΛΕΥΚΟΘΡΑΚΙΑ	ΛΕΥΚΗ ΔΡΟΣΑΛΛΙΣ της Βιθυνίας. Παράγει πολύ και κάλλιστο κρασί. (Γεωπονικά 5.17 Φλωρεντίνου).
ΛΗΜΝΙΑ	Αμπέλου είδος, ποικιλία πρώιμη (Αριστοφάνης, <i>Ειρήνη</i> 1159-1165). ΚΑΛΑΜΠΙΑΚΙ (στη Λήμνο), ΛΗΜΝΙΟ, ΛΗΜΝΙΩΝΑ, ΛΗΜΝΙΩΤΙΚΟ (στη Χαλκιδική, Μακεδονία, Θεσσαλία, Β. Αιγαίο).

ληνοί	Σωροί, πύελοι. «Των αρματείων δίφρων οι κοιλότητες» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.886).
ληνός	Όπου σταφυλή πατείται (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.887).
ΛΙΒΑΝΩΔΗΣ, ΛΙΒΑΝΙΟΣ	Άμπελος με άρωμα λιβανιού για σπονδές στους θεούς (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 16.22).
ΛΙΒΥΣΣΑ, ΛΙΒΥΚΗ	Αμπέλου είδος.
λόπος, λοπός	Φλούδα.
λοφείον	«Τα προς ταις αμπέλοις φυόμενα, οίον μύκαι» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.1288).
ΛΥΚΙΑ	Αμπέλου είδος.
ΜΑΔΟΝ	Οφιοστάφυλος, άμπελος λευκή άγρια, ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ, ΜΗΛΩΘΡΟΝ, ΨΙΛΩΘΡΟΝ, ΑΡΧΕΖΩΣΤΙΣ, ΚΕΔΡΩΣΤΙΣ, ΒΡΥΩΝΙΑ ΛΕΥΚΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.182.1.2).
ΜΑΙΝΟΜΕΝΗ	Αμπέλου είδος στη Λιβύη (Αριστοτέλης, <i>Περί Θαυμασίων Ακουσμάτων</i> 846α.38).
μακροτομώ	Κλαδεύω και αφήνω τα κλαδιά μακρά.
ΜΑΛΒΑΖΙΑ	Αμπέλου είδος. ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΩΤΗΣ, ΜΑΛΒΟΥΑΖΙΑΣ (Κριμπάς 1944).
μανή	Αραιή, χαλαρή.
ΜΑΡΕΩΤΙΣ	Αμπέλου είδος, ελληνογενής(;), από την Αίγυπτο, εισήχθη και στην Ιταλία (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.276 και L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2).
ΜΑΡΩΝΕΙΑ	Αμπέλου είδος (Γαληνός, <i>Περί Συνθέσεως Φαρμάκων</i> 13.1041.4).
μάχλος	υβριστική υλομανούσα.
ΜΕΓΑΣΥΡΝΟΣ	Σταφυλής είδος στην Κνίδα (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.494).
ΜΕΘΥΣΙΟΝ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.575).
μειευρίζοντα, μουρίζοντα κλήματα	Κολοβά κλήματα.
ΜΕΛΑΝΔΑΝΕΩΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.647).
ΜΕΛΙΚΗΡΙΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.711. <i>Scholia Vetera</i> στην Ομήρου Οδύσσεια 10.235.4). Γλυκερήθρα;
ΜΕΛΙΝΕΩΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.713).
μέμυκε	Πεπύκνωτε.
μεμυκότα	Με κλειστούς οφθαλμούς.
ΜΕΡΟΙΤΗΣ	(ΜΕΡΣΙΤΗΣ) από τη Μερόη της Αιθιοπίας; Εκλεκτή στη Βιθυνία.
ΜΕΡΣΙΤΗΣ	Είδος αμπέλου που στην Βιθυνία φέρει τον ΔΕΝΔΡΟΓΑΛΗΝΟ οίνο και τον ΤΙΑΡΗΝΟ, στην Τίο της Παφλαγονίας τον ΤΙΑΝΟ, στην Ηράκλεια του Πόντου τον επισημότατο των οίνων (Γεωπονικά Ε.2 Φλωρεντίνου).
μετόρχιον	Ενδιάμεσο διάστημα ανάμεσα στις σειρές των ελαιών και των αμπέλων.
ΜΗΛΩΘΡΟΝ	Οφιοστάφυλος, άμπελος λευκή άγρια, ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ, ΜΑΔΟΝ, ΨΙΛΩΘΡΟΝ, ΑΡΧΕΖΩΣΤΙΣ, ΚΕΔΡΩΣΤΙΣ, ΒΡΥΩΝΙΑ ΛΕΥΚΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.182.1.2).
μηρός	Τόπος αμπέλου (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1256).
μήτρα, μυελός	Η ψίχα του ξύλου.
μητρός μέθυ	Εκ της αμπέλου (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1295).
ΜΙΝΩΔΕΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1417).
μίσχος ραγικός	Το κοτσάνι της ρόγας.
ΜΟΡΓΙΟΝ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1648).
μόρια	Τα μέρη της αμπέλου.
μοσχέυματα	Νεόφυτα, μοσχίδια, νέα βλαστήματα, απαλά φυτά δέντρων και φυτών.

ΜΥΡΟΣΤΑΦΥΛΟΣ

Είδος τεχνητά αρωματισμένης αμπέλου. «Σχίσας τας φυτευομένας κληματίδας, έμβαλε μύρον» (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.19.7. Γεωπονικά Δ.9 Παξάμου).

ΜΥΡΣΙΝΗ ΣΤΑΦΥΛΗ

Μυρτομιγής. ΜΥΡΣΙΝΗ μπολιασμένη με κλήματα αμπέλου (Γεωπονικά 4.4 Ταραντίνου).

Ν

ΑΞΙΑ

Αμπέλου είδος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 2.39.17). Βιβλίνη.

νεοκέντητος

Πρόσφατα μπολιασμένη.

νεόπους

Νέος, τρυφερός βλαστός.

νέωτα καρπόν

Καρπός του ερχόμενου έτους.

νηφάλια ξύλα

Τα μη αμπέλινα, συκάμινα, σύκινα (εκείνα λέγονται «οινόσπονδα»).

ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΕΙΟΣ

Αμπέλου είδος. ΙΠΠΩΝΕΙΟΣ (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 14.68.53).

Ξ

υστάδες

Πυκνά αμπέλια

Ο

γμος

Τομή αρότρου, φυτεία.

οίνα

Αμπέλου φύλλα.

Οινάδες

Μαινάδες, αμπελώδεις τόποι.

οινανθάριον, οινανθίς

Ο πρώτος ανθοφόρος βλαστός.

οινάνθη

Ανθός αμπέλου (κυρίως αγριαμπέλου) πρώτη έκφυσις αμπέλου.

οίναρα

Αμπέλου φύλλα.

οίναρα, οйнаρίδες, σφάκια

Κληματόβεργες.

οινάρεον, οίναρον, οίνον

Το φύλλο.

οйнаρίζειν

Αποφυλλίζειν.

οйнаρισμός

Ξεφύλλισμα.

οινάς, οίνη

Η άμπελος.

οινομήτωρ

Άμπελος.

οινόπεδον

Αμπελόφυτος γη.

ΟΙΝΟΠΗ, ΟΝΟΠΗ

Αμπέλου είδος.

ΟΙΝΟΥΣΙΟΣ

Αμπέλου είδος (Ησύχιος, *Λεξικόν* όμικρον.337).

οινόφυτος

Αμπελόφυτος.

οίνωσις

Η ζαλάδα από το κρασί, όχι ακόμη μέθη.

όμφακες

Αγουρίδες, αυστηρά και οξέα.

ομφάκιον

Χυμός της άγουρης ρόγας.

ομφακόραξ

Άγουρο τσαμπί.

ομφακώδεις

Παρόμοιος με όμφακα.

όμφαξ

Αγουρίδα.

ΟΝΟΠΗ

Είδος αμπέλου μελαίνης (Ησύχιος, *Λεξικόν* όμικρον.911).

οπωρισμός

Τρύγος.

οργά

Ωριμάζει.

ορεσχάς, όσχη, ώσχη, ώσχος

Κληματίδα με φύλλα και τσαμπιά.

ορθάμπελος

Δενδράμπελος. Όρθια άμπελος που δεν αναρριχάται και δε στηρίζεται (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.4). Ορθάμπελος αστύλωτος: βραχύκορμος με βραχίονες χωρίς υπο-

ορυγή, όρυξις	στήριγμα. Ορθάμπελος εστυλωμένη: με υποστηρίγματα. Ορθάμπελος κεφαλωτή: βραχύκορμο, βραχύτομο, χωρίς βραχίονες, αμπέλι χωρίς στήριγμα.
ορύσσω	Σκάψιμο.
όρχατος, όρχος	Σκάβω.
όσκαλσις	Σειρά κλημάτων. Δένδρα επίστιχα κατά φυτεϊάν αμπέλου (Ευστάθιος, <i>Σχόλια στην Ομήρου Οδύσσεια</i> 1.265.44).
οστλίγγιον, όστλιγξ	Σκάλισις.
όσχη	Η έλικα, «ψαλίδα».
ΟΦΙΟΣΤΑΦΥΛΟΣ	Κλήμα με τσαμπιά.

οψιβλαστεία	Άμπελος λευκή άγρια, ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ, ΜΗΛΩΘΡΟΝ, ΨΙΛΩΘΡΟΝ, ΑΡΧΕΖΩΣΤΙΣ, ΚΕΔΡΩΣΤΙΣ, ΒΡΥΩΝΙΑ ΛΕΥΚΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.182.1.1).
οψίτομος	Όψιμη βλάστηση.
	Που έχει κλαδευτεί αργά.

Παγκλάδια	Εορτή Ροδίων, όταν η άμπελος τμηθεί (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.25).
ΠΑΙΔΟΒΑΤΙΟΝ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.69).
παλίνσκιος	Σκοτεινός.
παραβλαστικά	Που έχουν τάση για βλάστηση με παραφυάδες.
παρασπάς	Μόσχευμα.
ΠΑΡΙΑ	Άμπελος. Μετανάστευσε στην περιοχή της Πίσα (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.8).
ΠΑΡΤΑΔΕΣ	Άμπελοι (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.1012).
παστάδες	Στοαί και των αμπέλων συστάδες.
ΠΕΛΛΑΙΑ	Αμπέλου είδος. Σταφυλή φαιόχρους.
ΠΕΛΜΗΡΙΣ	Αμπέλου είδος.
πεπαίνει, πέσσει, πέττει	Αμπέλου είδος.
πέπανον	Ωριμάζει τον καρπό.
πέπανσις	Ωριμον και ηδύ.
πεπειρότεροι	Ωρίμανσις.
πέπων	Ωριμότεροι.
ΠΕΡΓΑΙΑ	Ωριμος.
περιόρυξις	Αμπέλου είδος.
περιπτίσματα	Ξελάκκωμα, λεκάνωμα.
περκάζει	Αποπιέσματα αμπέλου.
πεταιτά	Ωριμάζει.
ΠΕΤΡΑΙΑ	Μετέωρα αμπελουργία, ως οι αναδενδράδες (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.2039).
ΠΕΥΚΕΤΙΑ	Αμπέλου είδος.
ΠΕΥΚΗ	Αμπέλου είδος βλ. ΑΜΙΝΑΙΑ.
ΠΗΔΟΣ	Αμπέλου είδος, αιγυπτία.
ΠΟΛΛΙΟΣ	Το πλατύ της κώπης. Και η αγρία άμπελος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.2160).
ΠΟΛΛΟΓΕΙΟΣ	ΣΙΚΕΛΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΝΟΣ οίνος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφοσταί</i> 1.56.35).
πολυφορεί	ΨΙΘΙΑ (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.2806).
πολυφόρος	Πολυκαρπεί.
ΠΡΑΜΝΗ	Πολυστάφυλος, πολύκαρπος.
ΠΡΑΜΝΙΑ	Άμπελος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3195).
	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3196. <i>Scholia Vetera</i> στην Ομήρου Ιλιάδα 11.639α1. <i>Scholia Vetera</i> στον Ίωνα του Πλάτωνα 538γ.2). ΨΙΘΙΑΝ (<i>Scholia Vetera</i> στα Αλεξιφάρμακα του Νικάνδρου 163α). ΔΙΟΝΥΣΙΑΣ, ΙΕΡΑ. ΠΡΑΜΝΙΑ ΛΕΥΚΗ, ΨΙΘΙΑ ό.π. ιδίως στην Κρήτη.

πρανές, πρηνές	Κάτω επιφάνεια του φύλλου.
πρέμνον	Το στέλεχος της αμπέλου κοντά στη γη, κούρβουλο.
προεφθαλμής	Πρώτος βλαστός του νέου κλήματος.
πρόουρον	Απόσταγμα σταφυλής πριν πατηθεί.
πρότροπον	Απόσταγμα σταφυλής πριν πατηθεί.
προτρύγαιος	Προϊστάμενος του τρυγητού.
προτρύγησις	Πρώιμος τρυγητός.
προφυάς	Μίσχος, τσάμπουρο.
πρόχυμα	Απόσταγμα σταφυλής πριν πατηθεί.
πρωϊβλαστία	Πρώιμη βλάστηση.
πρώιος	Πρώιμος.
πρώρα	Άνω και μπρος μέρος του πρέμνου.
πρωτόχυτον	Απόσταγμα σταφυλής πριν πατηθεί.
πταλόν	Όπου η σταφυλή πατείται (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.4181).
πυθμήν	Το σύνολο των ριζών.
πυρναίος	Κατάλληλος προς βρώση.

Ραγάς	Ρώγα.
ραγολογάω	Μαζεύω σταφύλια.
ράματα	Βοτρύδια, σταφυλές (Μακεδόνες).
ραχός	Κληματίδα.
ρηξίφλοιος	Με φλοιό ραγισμένο.
ρίγος	Ψύχος, παγετός.
ριζοτομώ	Κλαδεύω, κόβω τις ρίζες.
ρίζωμα	Το σύνολο των ριζών.
ρικνός	Συρρικνωμένος.
ΡΟΔΙΑ	Ελληνίδα άμπελος που μετανάστευσε και στην Ιταλία. Λευκή και μαύρη (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.395. Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4. L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2).
ΡΟΔΩΝΙΑ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ρο.404).
ρουάδες άμπελοι	Ψινάδες. Εκρέουσαι. Εξασθενούσαι (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ψι.211. Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ρο.279).
ρυπτικόν	Που καθαρίζει τους ρύπους.
ρυσούται	Ρυτιδώνεται.
ρύσωσης	Ρυτίδωσις.
ρωννύει τον στόμαχον	Δυναμώνει.

ΣΑΜΙΑ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.145).
σαρμός	Σωρός.
ΣΗΠΟΙΑΛΙΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.517).
σκαλεύω	Σκαλίζω.
σκάλσις, σκαλεία	Σκάλισις.
σκαφεία, σκαφετός, σκάφευσις, σκαφή	Σκάφος, σκάψιμο.
σκιάς	Η αναδενδράς. Και σκηνή (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.602. <i>Scholia Vetera</i> στις Σφήκες του Αριστοφάνη 326).
ΣΜΥΡΝΑΪΚΗ	Βλ. Δίφορος.
ΣΟΦΟΡΤΙΑ	Είδος αμπέλου ελληνικής καταγωγής, εισήχθη στην Ιταλία (L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2.24).

σταφυλή	Βότρες, ράγες με τον βόστρυχο και τους ραγικούς μίσχους.
σταφύλια, σταφυλλίδες	Μικροί βότρες.
σταφυλοβολείον	Πατητήριο. Μέρος της ληνού.
σταφυλοδρόμος	Ο παρορμών στον τρύγο.
σταφυλοκλοπίδης	Αυτός που κλέβει σταφύλια.
στέμφυλον	Αποστράγγισμα σταφυλιού.
ΣΤΕΦΑΝΙΤΙΣ	Ελληνίδα άμπελος, λευκή και μαύρη, στην Ιταλία, με καρπό που σχηματίζει στεφάνι (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4. L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2).
ΣΤΙΧΑ, ΣΤΙΚΑ	Αμπέλου είδος.
στοιχάδες άμπελοι	Φυτεμένες στη σειρά.
ΣΤΡΕΠΤΙΣ	Ελληνίδα άμπελος στην περιοχή της Modena της Ιταλίας. Ακολουθούσε την πορεία του ήλιου (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.4).
στρύμοξ	Ξύλο των ληνών για την έκθλιψη των σταφυλιών (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.2052).
συμπαραγίγνεται	Ωριμάζει συγχρόνως.
συναλδής	Ωριμάζων σύγχρονα με άλλο καρπό.
ΣΥΡΑ, ΣΥΡΙΑΚΗ	Βλ. AMINAIΑ.
συφακίζω	Τρυγώ.
σύφαξ	Χυμός της ρόγας, γλεύκος.
σφακελίζοντα	Καμένα, ξεραμένα.
σφάκελος	Αρρώστια αμπέλου (σάπισμα ριζών, λύκος).
σφάκια	Κληματόβεργες.
σφύρα	Ράχη ανάμεσα στους αύλακες.
ΣΩΧΙΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> σίγμα.3112).
Τ ΑΙΝΙΩΤΙΚΗ	Αμπέλου είδος, αιγυπτία.
ταφρεύω	Ανοίγω χαντάκι.
ταφροβολώ	Πετώ το χώμα από το χαντάκι.
τελεοκαρπεί, τελειογονεί, τελεσφορεί	Παράγει τέλειο, ώριμο καρπό.
ΤΙΓΑΣ	Αμπέλου είδος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.843).
τομή	Κλάδεμα.
ΤΟΡΝΙΑ	Αμπέλου είδος.
τραγανός	Φαγώσιμος.
τραγώσα	Υλομανούσα.
τριπτήρ	Όπου τρίβουν τα σταφύλια (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1423).
ΤΡΟΙΖΗΝΙΑ	Αμπέλου είδος.
τρύγη, τρύγημα, τρύγησις, οπωρισμός	Τρύγος.

Τρύγου αγγεία

κόφινοι

κανθήλια, κανθία: τα μεγαλύτερα κοφίνια για τη μεταφορά από τον αμπελώνα στο οινοποιείο
 άρριχος, άρσιχος, κορυνθεύς, κόφινος, μύρσος, τάρπη, ταρπάνη, ταρπός: μεγάλου και μέσου μεγέθους κοφίνια

κάρταλλος, νάρτευτλος: μέσου και μικρού μεγέθους κοφίνια

κάλαθοι

ακήσκος, κάλαθος, σαργάνη, τάλαρος, ταργάνη, ταρρός, ταρσός: μεγάλου και μετρίου μεγέθους κάλαθοι

καλάθιον, καλαθίς, καλαθίσκος, σαργανίς, ταλάριον, ταλαρίσκος: μικρός κάλαθος
προχέριον, συρίσκος, σύρισσος, συρίσχος, σύριχος, υρίσκος, υρισσός, ύρισχος, υριχός: χειροκάλαθο
κόϊξ, κόϊς: μετρίου μεγέθους καλάθι από φοινικόφυλλα

σκιφίνιον: χειροκάλαθο από φοινικόφυλλα

κάνεα, κανά: πανέρια

κάναστρον, κάνειον, κάνεον, κάνιστρον, κανούν: το μεγάλο καλάθι

κανήτιον, κανίσκιον: το μικρό καλάθι

μασχάλεον, μασχάλιον, μασχάλινον: μικρό καλάθι, από φοινικόφυλλα

Τρύγου όργανα

κλίμακες: κλίμαξ, κλιμακίδιον, κλιμάκιον, κλιμακίς
δρέπανα: αγκαλίσ, δρεπάνη, δρέπανον, κλαδευτήριον, κλαστήριον, άρπη, δρεπάνιον, βίσβης

διάφορα: σμίλη, ψαλίσ, ακόμη, θηγάνη

τρώξανα

Λεπτά κλωνάρια.

τυντλάζει

Σκάπτειν αμπέλους.

Υ δρεία

Πότισμα, πηγή.

υήν

Την άμπελον (Ησύχιος, Λεξικόν ύψιλον.128).

υμένιον

Φλοιός ρώγας.

ΥΠΕΡΙΑΣ

Αμπέλου είδος (υπεριάς) (Σουίδα, Λεξικόν ύψιλον.292).

υπέρινος

Εξαντλημένη από την καρποφορία.

υπέρωρος

Υπερώριμος.

υποκονίω

Καλύπτω με σκόνη σκάβοντας γύρω από τη ρίζα.

υποσαίρει

Σκάζει από υπερωρίμανση.

υποτίλω

Μαδών από κάτω.

ύπτιον

Άνω επιφάνεια του φύλλου.

υστάς

Πυκνή και εκτεταμένη φυτεία. Δασεία άμπελος (Ησύχιος, Λεξικόν ύψιλον.845).

Φ

αρχμακίτις

Ασφαλτώδες χώμα για τη θεραπεία της φθειριδιάσεως της αμπέλου (αμπελίτις γη). Από τη Σελεύκεια της Συρίας.

Φιλαμπελωτάτη

Η Ειρήνη (Σουίδα, Λεξικόν φι.301).

φλοιορραγής

Με φλοιό ραγισμένο.

φλούς

Φλούδα.

φοίβη

Η άμπελος (Σουίδα, Λεξικόν φι.778).

ΦΟΙΝΙΚΟΒΑΛΑΝΟΣ

Αμπέλου είδος (Ησύχιος, Λεξικόν φι.703).

ΦΟΙΝΙΣΣΑ

Αμπέλου είδος (Ησύχιος, Λεξικόν φι.713).

φυλλάς, φυλλίς

Φύλλωμα.

φυταλίζω

Φυτεύω.

φυταλιής

Αμπελοφύτου γης.

φυτών παιδεία

Περιποίησης των φυτών προς σχηματισμόν ύψους, πλάτους, κ.λπ.

Χ

αμίτις αχαράκωτος

Αμπέλι που σέρνεται στο έδαφος.

χαμίτις κεχαρακωμένη

Αμπέλι που σέρνεται στο έδαφος σε χαμηλούς χάρακες.

χαράκωσις	Διά χαράκων υποστήριξη του αμπελιού.
χάραξις	Διαίρεση του αγρού σε ορθογώνια με διαδρόμους και σε σειρές.
ΧΑΡΙΝΟΣ	Άμπελος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> χι.210).
ΧΑΡΟΝΗ	ΧΑΡΙΝΟΣ άμπελος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> χι.210).
χειροπλήθεις	Που χωρούν σε μια φούχτα.
ΧΕΙΡΩΝΕΙΟΣ	Άμπελος αγρία μαύρη, ΒΡΥΩΝΙΑ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.183.1.2, Orib. Collect. Med. 7, 26, 37).
ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ	ΟΦΙΟΣΤΑΦΥΛΟΣ, άμπελος λευκή άγρια, ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ, ΜΗΛΩΘΡΟΝ, ΨΙΛΩΘΡΟΝ, ΜΑΔΟΝ, ΑΡΧΕΖΩΣΤΙΣ, ΚΕΔΡΩΣΤΙΣ, ΒΡΥΩΝΙΑ ΛΕΥΚΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.182.1.2).
ΧΛΩΡΙΣ	Είδος αμπέλου λευκής, λιπαρότερης (Γεωπονικά 5.2.4 Φλωρεντίνου).
χυλός, χυμός	Χυμός της ρόγας.
ΨΕΥΔΑΜΑΜΑΞΙΣ	Αμπέλου είδος εις αναδενδράδα εύθετος. Και ψευδόπλουτος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ψι.121).
ΨΙΘΙΑ	Είδος αμπέλου λευκής, λιπαρότερης. Εισήχθη και στην Ιταλία (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ψι.186. L. Iunius Moderatus Columella, <i>De Re Rustica</i> 3.2.24. Γεωπονικά 5.2.4 Φλωρεντίνου). Βλ. και ΑΠΙΑΝΑ, ΠΟΛΛΟΓΕΙΟΣ, ΠΡΑΜΝΙΑ.
ΨΙΛΩΘΡΟΝ	Οφιοστάφυλος, άμπελος λευκή άγρια, ΧΕΛΙΔΟΝΙΟΝ, ΜΗΛΩΘΡΟΝ, ΜΑΔΟΝ, ΑΡΧΕΖΩΣΤΙΣ, ΚΕΔΡΩΣΤΙΣ, ΒΡΥΩΝΙΑ ΛΕΥΚΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 4.182.1.2).
ψινάδες	Ρυάδες άμπελοι.
Ώλαξ	Τομή αρότρου.
ώσχη	Κλήματα με τσαμπιά (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ωμέγα.257.2).
ώσχοι	Κλήματα με τσαμπιά (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ωμέγα.468).

Οινολογικά διάφορα

Αβρόμιος	Χωρίς οίνου (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.84).
αθελβάζω, αθέλβω	Διηθώ, φιλτράρω.
άθολος	Αθόλωτος, διαυγής.
άκος	Θεραπεία, ανακούφισις.
ακραίπαλος	Χωρίς ναυτία, ζάλη ή μέθη.
ακρατοπότης	Μέθυσος (με άκρατο οίνο).
αλίβας	Ο νεκρός. Το όξος («ότι νενεκρωμένος οίνος εστίν») [Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.1210].
αμοργίς	Τρύξ οίνου. Υποστάθμη ελαίου (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.1626).
αμυστί πιείν	Απνευστί πιείν.
αμφορεαφόρος	Έμμισθοι μεταφορείς αγγείων.
αναζέει, αναζυμούνται	Βράζει το γλεύκος.
ανατρυγιάω	Μαζεύω τα μετά τον τρυγητό σταφύλια.
αναφορά	Οροφή του ληνού (Γεωπονικά 1.6.3).
αναφρίζει	Παράγει αφρό στην επιφάνεια.
άνεφθον	Το άβραστον.
ανέψω	Βράζω και συμπυκνώνω ξανά.
ανθοπωλείν	Οινοπολείν. Φαρμακοπωλείν.

άνθος	Ο αφρός που συγκεντρωνόταν στην επιφάνεια του γλεύκους. Καθαριζόταν περιοδικά από τους οινόπτεες.
άοινος	Άνευ οίνου.
απανθέει	Ξεγλυκαίνει, το γλεύκος.
απαράχυτοι	Όχι μεμιγμένοι.
απηθέω	Αποδιηθέω, αποδιωλίζω, διηθώ, φιλτράρω.
αποδιωλισμός	Διήθησις, φιλτράρισμα.
αποζέει	Δεν βράζει το γλεύκος πλέον.
αποθήκη	Ανώγειο για κάπνιση και τεχνητή παλαίωση, πάνω από μαγειρείο ή λουτρό.
αποθλίβω	Συνθλίβω ισχυρά στο πιεστήριο.
αποινέει	Δεν βράζει το γλεύκος πλέον.
άποιον ύδωρ	Καθαρό νερό.
αποκλύζεται	Αποπλύνεται.
απολείβω	Στάζω.
αποπιέζω	Συνθλίβω ισχυρά στο πιεστήριο.
αποτριτώ	Βράζω και συμπυκνώνω στο 1/3 του αρχικού.
απότροπον (άτροπον, πρόδρομον, πρόουρον, πρότροπον, πρόχυμα, πρωτόχυτον)	Ο χυμός που εκρέει πριν από το πάτημα των σταφυλιών.
αποτρυγίζω	Μεταγγίζω αφού κατακαθίσει η τρυξ.
αραρίσκω	Βουλώνω (πωματίζω) τα κατασταμνισμένα αγγεία.
αρκτούρος	Καιρός του τρυγητού, μέσα Σεπτεμβρίου.

αρτύματα Ουσίες που προσθέτονταν στους οίνους για βελτίωση της ποιότητας. Οι οίνοι ηρτυμένοι ή ανάρτυτοι. Κρασιά κανονισμένα, φτιαγμένα, φτειαστά και ακανόνιστα, άσαχτα, άφτειαστα. Π.χ.:

Άρτυμα	Αποτέλεσμα
αβρότονον (άρρεν και θήλυ, ίσως αψίνθιον)	αρωμάτιση
αλάτι φρυκτό, αποξηραμένο	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
αλεύρι κριθαριού	ελάττωση δριμύτητας
αλεύρι λευκού ορόβου	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
αλθαίας ρίζαι ή φύλλα με ή χωρίς γύψο, ερέβινθους, καρπούς κυππαρισιού, φύλλα πύξου, σπέρματα ελαιοσελίνου, τέφρα κληματίνη	δυνάμωση κρασιού, με νοθεία
αμόργη ελιών συμπυκνωμένη στο 1/3 (μούργα)	διαυγασμός
αμόργη ψημένη, με μέλι	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
αμπέλου ρίζαι	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
αμύγδαλα γλυκά (στους μαύρους οίνους)	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
αμύγδαλα πικρά	αρωμάτιση
άργιλλος (ασπρόχωμα, βρασματοχώμα)	αρωμάτιση
άργιλλος	διαυγασμός
άργιλλος πεφρυγμένη	ελάττωση δριμύτητας
ασάρου φύλλα (νάρδος αγρία)	διατήρηση αζυμώτου γλεύκους
άσβεστος σβησμένη	αρωμάτιση
ασπαλάθου ρίζαι (περιαλλόκαυλον αρωματικόν)	λιγότερη οξύτητα
ασπαράγου άνθος (κεδρόμηλον, άρκευθος;)	αρωμάτιση

ασπράδι αυγού	αποχρωματισμός, διαυγασμός
άψητοι σπόροι κουκουνάρας	διαυγασμός
γάλα αίγειο	θεραπεία ξυνισμένου κρασιού
γίγαρτα σπασμένα	στυφότητα
γλυκύριζα	ελάττωση δριμύτητας
γύψος τριμμένος, πεφρυγμένος (γύψωσις. Ο οίνος γυψίτης, ο ανάρτυτος άγυψος)	οξύτητα
ελλέβορος λευκός και μέλας	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
ελλέβορος λευκός και μέλας (στερόγιαννι, σκάρφι)	διαυγασμός
ερέβινθοι μαύροι	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
ευώδης τρυξ εκλεκτού οίνου	ευωδία, εύχροια, συντήρηση
έψημα με αλεύρι φακής	ελάττωση δριμύτητας
έψημα με παρθένο λάδι (γλύξις, απαράχυτος)	γλεύκη, γλυκύτητα ζυμωμένου οίνου
θυμίαμα	αρωμάτιση
κέδρου καρπός	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
κέδρου πρίσμα	αρωμάτιση
κηκίδες δρυός	στυφότητα
κηρός θυμιώμενος στο πιθάρι	αρωμάτιση
κοινό, ακάθατο αλάτι	αποχρωματισμός
κουκουνάρια σπασμένα	στυφότητα
κουκούτσια ελιών σβησμένα σε παλιό, αρωματικό κρασί	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
κοχύλια τριμμένα, καμένα	λιγότερη οξύτητα
κράμβης (λάχανο) ρίζα	θεραπεία ξυνισμένου κρασιού
κρόκος (για λευκό)	χρωματισμός
κυάμου αλεύρι	αποχρωματισμός
λίθος πώρινος καμένος	λιγότερη οξύτητα
λίνου σπέρμα	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
μαράθου σπέρμα με στάχτη κλημάτων αμπέλου	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
μάρμαρο λειασμένο	λιγότερη οξύτητα
μέλι. Μέλι με γάλα. Μέλι και σταις, δηλαδή ζυμάρι ζείας (Ο οίνος μελιτόεις, μεμελιτωμένος, μελιχρός, μελίχρους)	γλεύκη, γλυκύτητα ζυμωμένου οίνου
μήλο	αρωμάτιση
μύρτιλλα (για ερυθρό)	χρωματισμός
νίτρον αλεξανδρινόν (σόδα, ανθρακικό νάτριο)	διατήρηση αζυμώτου γλεύκους
ορός γάλακτος	αποχρωματισμός
πέπερι με πιστάκια (φυστίκια)	ελάττωση δριμύτητας
πεύκου φλοιός	στυφότητα
πίσον (είδος μπιζελιού) Αφρικής	αποχρωματισμός
πίσσα	αφαίρεση μούχλας
πίσσα ξερή ή υγρή	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
ρητίνη ξηρά	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
ρητίνη πιτυίνη, ιδιαίτερα τερεβινθίνη	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
ρωδιάς φύλλα με γάρο	αφαίρεση μούχλας
σάνδυξ (αρμένιον χρώμα, κοκκινόχωμα από την Αρμενία)	λιγότερη οξύτητα
σίραιον ενός έτους	γλεύκη, γλυκύτητα ζυμωμένου οίνου
σταφίς	γλεύκη, γλυκύτητα ζυμωμένου οίνου
στάχτη κλημάτων	λιγότερη οξύτητα
στυπτηρία σχιστή (σχιστόλιθος)	θεραπεία ξυνισμένου κρασιού

στυπτηρία σχιστή	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
τέφρα κλημάτων λευκής αμπέλου	αποχρωματισμός
τέφρα ξύλου ή σπέρματος δρυός	λιγότερη οξύτητα
τήλεως άλευρον (μοσχοσίταρο)	αρωμάτιση
τήλις ξεραμένη στον ήλιο	συντήρηση ζυμωμένου οίνου
τρυξ εκλεκτού οίνου	οξύτητα, συντήρηση ζυμωμένου οίνου
τρυξ οίνου καμένη, τριμμένη (η σφέκλη = καθαρό ανθρακικό κάλιο)	λιγότερη οξύτητα
τρυξ παλαιού οίνου	τεχνητή παλαίωση
ύδωρ πελάγιο. Παλιό, προκατειργασμένο και συμπυκνωμένο με βρασμό. (οίνος τεθλαττωμένος, αλίκρας, θαλασσομιγής. Ο μη τεθλαττωμένος: αθάλασος, αδιάχυτος, απαράχυτος)	ευωδία, εύχροια, συντήρηση

Οινολογικά διάφορα (συνέχεια από: αρτύματα)

αρύω, αρύτω	Αντλώ το γλεύκος από το υπολήνιο.
άτρυγος	Αποχωρισμένος από την τρύγα.
αυστηρός	Ξηρός, μπρούσκος.
αφέψημα	Απόβρασμα.
αφέψησις, άφεψις	Συμπύκνωση με βρασμό.
αφρέει, αφρίζει	Παράγει αφρό στην επιφάνεια.
αφυλίζω	Διηθώ, φιλτράρω.
αφυσμός	Άντλησις.
αφύσσω	Αντλώ το γλεύκος από το υπολήνιο.
άχνη, βομβυλίδες	Φυσαλλίδες της ζύμωσης.

Β βαγενάρειο	(νεότ.) Κρασαριό των μοναστηριών, το αντίστοιχο του πιθεώνος
βαγενάρης	(νεότ.) Υπεύθυνος μοναχός του βαγεναρείου
βαγένι	(νεότ.) Το μεγάλο βαρέλι κρασιού στα μοναστήρια.
βοτρυμός, δρόπις	Τρυγητός.
βρύτια	Εκπιέσματα ελιών και σταφυλών.
βρυτικός	Με ζύθο μεθυσμένος.

Υ λευκαγωγοί	Μεγάλα πισσωμένα αγγεία για τη μεταφορά του γλεύκους από το υπολήνιο στα μεγάλα δοχεία της ζύμωσης.
γλευκήσας	Μεθυσμένος από το γλεύκος.
γλεύκος	Χυμός της ρόγας, το αποστάλαγμα της σταφυλής, μούστος.
γλεύκος τραπητόν	Το γλεύκος μετά την έκθλιψη, μούστος.
γλυκίννας	«Διά γλυκέος οίνου πλακούς» (Ησύχιος, Λεξικόν γάμμα.667).
γναφείον	Για την πλύση και λεύκανση υφασμάτων, σάκκων κ.λπ.

Δ εύκος	Γλεύκος.
διάβροχος	Οινωμένος (Σουίδα, Λεξικόν δέλτα.512).
διακάθαρσις	Κάθαρσις, κάθαρος, πάστρα.
διακλύζω	Καθαρίζω εντελώς.
διαμυδαίνω	Διηθώ, φιλτράρω.

διαπνέει	Αναπνέει, εξατμίζεται, αναδίδει αέρια, οσμή.
διαφθείρεται	Χαλάει (το κρασί).
διάφρος	Γεμάτος αφρό.
διαφύσσω	Αντλώ το γλεύκος από το υπολήνιο.
διαχωρεύονται	Διέρχονται, εκκενούνται.
διειδές	Διαφανές, καθαρό.
διεράω	Διηθώ, φιλτράρω.
δηθημένος, διυλισμένος, διυλιστός, ηθημένος, ηθητικός, σακκίας, σακτός, υλιστός	Φιλτραρισμένος
διήλisis	Διήθησις, φιλτράρισμα.
δυληστήρ, πλέγμα	Φίλτρο διήθησης ληνού.
δυσδιάπνευστος	Αυτός που δύσκολα εξατμίζεται.
δύσσοινος	Αυτός που δίνει κακή ποιότητα κρασιού.

Ε γκανάσσω	Εγχείω, εισχέω χύνω το γλεύκος στα οινοδοχεία.
εδανός, εδεστός	Εδώδιμος, φαγώσιμος.
έδεσμα	Τροφή.
εδεστόν	Τρόφιμο.
εγλευκίζεται	Ξεγλυκαίνει το γλεύκος.
εκλύει την κοιλίαν	Προκαλεί διάρροια.
εκλύει τον στόμαχον	Χαλαρώνει το στομάχι.
εκμυζηθμός	Εκμύζησις ρούφηγμα με το στόμα για την αφαίρεση του αέρα.
εκπιάζω	Εκπιέζω συνθλίβω με το πιεστήριο.
εκπιεστόν, εκπίασμα, εκπίεσμα, πίασμα, πίεσμα, στραγξ	Απόθλιμμα των στεμφύλων στο πιεστήριο. Πρώτης και δεύτερης πίεσης.
εκστραγγίζω	Συνθλίβω τόσο ισχυρά ώστε και την τελευταία σταγόνα.
εκτρέπεται	Χαλάει (το κρασί).
εκτροπή	Ασθένεια κρασιού.
έκτροπος	Χαλασμένος.
εκτρυγάω	Τρυγώ εντελώς.
ελατήριον	(φάρμακον) Καθαρκτικόν.
εμπαροινούντας	Υβρίζοντας (Ησύχιος, Λεξικόν έψιλον.2417).
εμπατέω	Με τα πόδια συνθλίβω.
εμφυσήσεις	Φουσκώματα.
ενιφύζει	Ενιφυζάνει, συνιζάνει, υφιζάνει, κατακαθίζει.
ένοιнос καρπός	Κατάλληλος για οινοποίηση.
έντρυγος, τρυγίας	Αυτός που δεν χώρισε από το καταπάτι.
εξαλλοιούται	Χαλάει (το κρασί).
εξανθεί	Ξεθυμαίνει.
εξαφρίζω	Αφαιρώ τον αφρό με βράσιμο.
εξαφρούται	Παράγει αφρό στην επιφάνεια.
εξαφύω	Αντλώ το γλεύκος από το υπολήνιο.
εξελαιούται	Αποκτά (το κρασί) σύσταση ελαίου.
εξεστηκώς	Χαλασμένος.

εξηθέω	Ηθέω, ήθω, διηθώ, φιλτράρω.
εξιπώω	Συνθλίβω ισχυρά στο πιεστήριο.
εξίσταται	Χαλάει (το κρασί).
έξοινος	Μεθύων.
εξοξύνεται	Ξυνίζει πολύ (το κρασί).
επαφριά	Επαφρίζει, παράγει αφρό στην επιφάνεια.
έπαφρος	Καλυμμένος με αφρό.
επίκωμος	«Από οίνου άδων», υβριστής.
επιλαμβάνω	Βουλώνω τον σίφωνα, σταματώ την εκροή.
επτόν	Εφθόν, εψανόν, συμπυκνωμένο με βρασμό.
ευαλλοίωτος	Ευπαθής, ευεπηρεάστος, ευεπίστρεπτος, ευεπίστροφος, που εύκολα χαλάει.
ευήνορα	«Ανδρείαν ποιούντα. Επί του οίνου» (Σουίδα, Λεξικόν έψιλον.3475).
εύοινος	Αυτός που δίνει καλή ποιότητα κρασιού.
ευπεριαίρετος	Φλοιός που εύκολα αφαιρείται.
ευρωτιά	Μουχλιάζει, σαπίζει.
εύστομος	Νόστιμος.
εύτονος	Δυνατός.
εύτρεπτος	Αυτός που εύκολα χαλάει.
εφέψω	Βράζω και συμπυκνώνω ξανά.
έψημα, έψεμα, εψητόν	«Παν ότι εβράσθη», ιδιαίτερα βρασμένος μούστος, συμπυκνωμένο στο 1/3, γλυκύ, πετμέ- ζι, οινώδες, θερμαντικόν.
έψησις	Ξαναβράσιμο και συμπύκνωμα.
εψητήριο, μαγειρείο	Για τη συμπύκνωση του γλεύκους και την προετοιμασία των αρτυμάτων.
εωλοκρασία	Το ξεθυμασμένο καταπάτι του κρασιού, «λείψανον του χθες κρατήρος, χθιζή κράσις».
Ζέει, ζυμούνται	Βράζει το γλεύκος.
ζυγοστάσιον	Ισόγειο, για τις ζυγίσσεις.
ηδύς	Γλυκόπιτος.
ήδυσμα	Μυρωδικά.
ηθημένος, ηθητικός, σακκίας, σακτός, υλιστός	Φιλτραρισμένος.
ήθισις	Διήθησις, φιλτράρισμα.
ημικόγγιον	Ημιχοίνικον. Μέτρον οίνου.
ημιχοίνικον	Ημικόγγιον. Μέτρον οίνου.
Θηλόπεδον	Ευήλιο μέρος αμπελώνα, λειάστρα.
θολούται	Κόβει.
θώρηξις	Οινοποσία, μέθυ, από οίνου βλάβη.
θωχθείς	Μεθυσθείς.
Ιπποστασία, ιπποστάσιον, ιππόστασις	Σταύλος των ζώων.
Κάβος	Μέτρον σιτικόν και οινικόν (Ησύχιος, Λεξικόν κάππα.22).
κάδος	Μέτρον οινηρόν (Σουίδα, Λεξικόν κάππα.24).
καθυλίζω	Διηθώ, φιλτράρω.

κανθήλια	Καλάθια που μεταφέρουν σταφύλια του τρύγου.
κανθήλιος	Γαϊδουράκι που μεταφέρει τα σταφύλια του τρύγου.
καπηλεύει	Μεταπωλεί, οינוπωλεί.
καπηλικώς	Πανουργικώς. «Επεί οι κάπηλοι ονθυλεύουσι τον οίνον, συμμιγνύντες αυτώ σαπρόν. Οι κάπηλοι υμών θολούσι τον οίνον» (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .334).
καρηβαρεί	Βαρύνεται την κεφαλήν.
καρηβαρικός	Αυτός που προξενεί βάρος στο κεφάλι.
καρηφαρίτης	Χυδαίος και μη ανθοσμίας.
κάρμα	Γλεύκος αποθλιβόμενο με τα χέρια (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .835).
καροί	Φέρνει βάρος στο κεφάλι, ναρκώνει.
κάρος	Μέθυ και παραφορά από οينوποσία.
καταγγίζω	Κατασταμνίζω, βάζω στο κρασί στα αγγεία (εμπορίου) και σφραγίζω.
καταπωμάζω	Βουλώνω (πωματίζω) τα κατασταμνισμένα αγγεία.
κατασταμνισμός	Η μετάγγιση στα αγγεία του εμπορίου.
κεκονιαμένοις	«Ασβέστω κεχρισμένοις. Οίνος δε ην, ον εν λάκκοις κονιατοίς είχαν. Ξενοφών φησί» (Σουίδα, <i>Λεξικόν κάππα</i> .1253).
κεράμιον	Οίνου ή ύδατος σταμνίον.
κέραμος	Πίθος, και παν όστρακον.
κεραμών	Ισόγειο για τη φύλαξη πήλινων σκευών.
κεραμείον	Εργαστήριον κεραμέως.
κιρνά	Οινοχοεί.
κίσηρις	Ελαφρόπετρα.
κλισίον	Υπόστεγο.
κναφείον	Γναφείον.
κομιστικοί	Δυναμωτικοί.
κοπρών	Στην ιπποστασία. Για τη συγκέντρωση της κοπριάς προς λίπανση της αμπέλου.
κούφος	Ελαφρύς.
κράσις	Μίξις οίνου. Και η ενέργεια του κιρνούντος.
Λ αγύναρχος	«Ο εξουσίαν έχων του οίνου» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .55).
λάκκοι	Ορύγματα ευρύχωρα, στρογγύλα και τετράγωνα. Συνεχόμενοι του πιθεώνος, όπου τοποθετούνται για διατήρηση και παλαίωση οι κατασταμνισμένοι οίνοι.
λακτιστής	Ο με τα πόδια συνθλίβων.
λάμπη, λαπτής	Παχύς αφρός πάνω στο κρασί (Ησύχιος, <i>Λεξικόν λάμδα</i> .259 και 321) που δίνει οσμή και γεύση μούχλας.
λεπτομερής	Αυτός που αποτελείται από μικρά μόρια.
ληνεών	Χώρος όπου ήταν ο ληνός.
ληνοβάτης	Ο με τα πόδια συνθλίβων.
ληνοβατώ	Με τα πόδια συνθλίβω.
ληνός	Όπου σταφυλή πατείνεται, πατητήρι.
λοιβή	Σπονδή, θυσία οίνου.
λοφνία, λοφνίς	Δάδα από φλοιό αμπέλου.
Μ έθη	Κραιπάλη. Σκότωσις οίνου. Θυμός (Ησύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .546).
μέθυ	Ο οίνος.
μεθύει	Πεπλήρωται.
μεθυστάδες	Οινοπλήγες.
μεθύων	Από οίνου μεθύων (Ησύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .578).
μελιτόν	Εφθόν γλεύκος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν μι</i> .735).

μετέρασες Μεταγγισμός.
 μετέωρος Ακατακάθιστος.
 μέτρον (νεότ.) Μέτρον οίνου στο Άγιο Όρος. Περίπου 25 λίτρες.
 μήνιγξ Το υφιστάμενον στους οινηρούς πίθους πριν από τον αφρό (ΗΣύχιος, Λεξικόν μι.1221).

Β εότριπτον Γλεύκος που μόλις με τα πόδια συνεθλίβη.
 νηφάλιοι «Θύματα και βωμοί εφ' ὧν ὁ οἶνος σπένδεται» (ΗΣύχιος, Λεξικόν νι.545).
 νηφαλισμένον «Υδατι, οὐκ οἶνω ηἰγνισμένον» (ΗΣύχιος, Λεξικόν μι.547).

Ο ιναχθής Οινοβαρής, μέθυσος.
 οινεύομαι Πίνω κρασί.
 οινεών Ο χώρος των κατασταμνισμένων οίνων.
 οινηγία Μεταφορά κρασιού.
 οινηγοί Αυτοί που μεταφέρουν το κρασί.

Οινηροί πίθοι

πιθάκνη, πίθος μέγας, πισάκνα, φιδάκνη (*dolium*): ο πολύ μεγάλος πίθος, χωρητικότητας μικρού δωματίου, ο κατ'εξοχήν πίθος, χωρητικότητας 200-400 λίτρων

πιθάκνιον, πιθακνίς, πιθάριον, πυθίσκος, σήλιον, φιδακνίς, φιδάκνιον (*doliolum*): μικρός πίθος, χρήσιμος στις μεταγγίσεις
 μαγγάνα: ξύλινο δοχείο, βαρέλι

οινίζει Μυρίζει, θυμίζει κρασί.
 οινίζειν Μονάζειν (ΗΣύχιος, Λεξικόν όμικρον.318.2, οίνη).
 οινίζομαι Αγοράζω κρασί.

Οινικά όργανα

πίεσης

εκπιεστήριον, ιπωτήριον, πιεστήριον, πίεστρον, τριπτήρ, τραπήριον, τραπέιον
 έλιξ, κοχλίας: κοχλιωτό πιεστήριο

όρον, όρος: στρογγυλό ξύλο με το οποίο πιέζει το πιεστήριο

μετάγγισης

διαβήτης σίφων: σωλήνας σε σχήμα διαβήτη, σιφόνι
 σιφώνιον: μικρό σιφόνι
 στρόφιγξ: κάνουλα

επάσκιον, χοάνη, χόανος, χονίον, χώνη, χώνος: χουνί
 αρυτήρ: αγγείο, είδος κουτάλας

διαυγασμού

διέραμα, διωλυστήρ, ηθητήρ, ηθητήριον, ηθμός, λύθιος, υλιστήρ, υλιστήριον, υλίστριον: στραγγιστήριο σε σχήμα ανεστραμμένου κώνου ή λεκάνης
 ηθάνιον, ηθητάριον, ηθμάριον: μικρός ηθμός
 υλιστήρ σάκκινος, σάκκος, σάκος, τρύγοιπος: σάκος τρίχινος για στράγγιση κυρίως του καταπατιού

υλιστήρ πλεκτός: στραγγιστήριο από καλάμια ή τρίχινο, σε σχήμα ανεστραμμένου κώνου για το γλεύκος που εκρέει από τον ληνό ή το πιεστήριο

υδρευτικά

κήλων, κηλώνιον: γεράνι (δοκός με κάδο στο ένα άκρο και βάρος στο άλλο)
 γέρανος: γερανός
 όνος, στρέβλη: μάγγανος

έλιξ, κοχλίας
 αντλία πνευματική: αντλία, τουλούμπα

μαγειρικά-φαρμακευτικά

μύλη, χειρομύλη: μυλόπετρα
 θυεία, θυία, θυίς, ίγδη, ίγδης, κοπανιστήριο, λίγδος:
 μεγάλο γουδί
 ιγδίων, όλμος, τριβαία: μικρό γουδί
 κόπανον: μεγάλο γουδοχέρι
 ύπερον: μικρό γουδοχέρι
 δοίδυξ, τριβή, τριπτήρ: γουδοχέρι

αλία: πύξινο ιγδίο για το αλάτι
 αλοτρίβανος, αλότριψ: πύξινο γουδοχέρι της αλίας
 κόσκινον, διάττος, σήστρον, σινίον, σινιστήριο: κό-
 σκινο
 κινάχυρα, κρησέρα: κρησάρα, σήττα, λεπτότατο πυ-
 κνό κόσκινο

αναδευτήρες

κερκίς: ράβδος ανάδευσης
 κοχλιάριον, κοχλιώρυχον, λιστρίον: χουλιάρι, ξύλι-
 νο
 σπάθη, σπάθιον, σπαθίς: σπάτουλα
 κύκηθρον, τάρακτρον: χουλιάρα, κουτάλα
 εόργη, ευέργη, ευεργία, κινητήριο, κίνηθρον, ρατά-
 να, τορύνη, τρυηλός, τρωήλης: μέγα κοχλιάριο διά-
 τρητο για πολτούς

αφρολόγος, ζωμήρυσσις: κουτάλα για αφαίρεση του
 αφρού
 φρύγετρον: ράβδος ψησίματος

μαχαίρια

μάχαιραι, μαχαίρια, μαχαιρίδια

πυρείς

επιστάτης, τιβήν, τριβήν, τρίπους: τρίποδο του με-
 γάλου λέβητα
 λάσανα, χυτρόπους: πυροστιά

θερμαστρίς, καρκίνος, πυράγρα: μασιά, τσιμπίδα
 σκάλαθρον: που σκαλίζει τη φωτιά
 φύσα: φυσερό

σταθμητικά

ζυγός, ζυγόσταθμος, ζυγοστάτημα, πλάστιγξ,
 σταθμός, σταχάνη, τάλαντον, τρυτάνη: ζυγαριά
 πήχυς, φάλαγξ: η ράβδος της ζυγαριάς

πλάστιγγες: οι δίσκοι της ζυγαριάς
 σταθμία, σταθμά: τα βάρη της ζυγαριάς
 στατήρ: καντάρι

ανελκυστήρες

σχαστηρία, τροχαλία, τροχίλος: μακαράς με σκοινί
 τρίςπαστον: τριπλή τροχαλία
 πολύσπαστον: παλάγκο

όνος, όνευος: αργάτης
 γέρανος: γερανός

οινιστήρια	Γιορτή κατά την οποία οι έφηβοι Αθηναίοι έκοβαν τον «μαλλόν» και προσέφεραν «μέ- τρων οίνου» στον Ηρακλή.
οινοβαρής	Μέθυσος.
οινοβαφής, οινοβρεχής	Βουτηγμένος στο κρασί, μεθυσμένος.
οινοβρώς	Με γεύση οίνου.
οινόγαλα	Γάλα με οίνο.
οινογευστία	Η κρίση της ποιότητας του οίνου διά της γεύσεως. Δοκιμείο: το δείγμα του οίνου.
οινογευστική	Η τέχνη του να κρίνεται η ποιότητα του οίνου διά της γεύσεως. Ο ασκών την τέχνη: οινο- γεύστης, οινόπτης, οινοτροπικός.
οινοδόκος	Δοχείο που δέχεται οίνο.

οινοδοσία	Δόσις, διανομή οίνου.
οινοθητήης	Αυτός που στραγγίζει τον οίνο.
οινοθήκη	Αποθήκη οίνου όπου τοποθετούνται για διατήρηση και παλαίωση οι κατασταμνισμένοι οίνοι.
οινοκάπηλος	Οινοπώλης.
οινόληπτος	Μεθυσμένος.
οινολογέω	Τρυγώ, μιλώ για κρασί.
οινομάχλη	Μέθυσος γυναίκα.
οινόμελι	Ιατρικόν (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.6 κ.εξ.).
οίνον πίνεις ουκ ανθοσμίαν	Μεθύεις, κραιπαλάς, σκληρόν οίνον πίων.
οίνοπα	Μέλανα. Οινώδη τη χροιά. Πορφύρεον.
οινόπεδον	Φυτεία, αμπέλι.
οινοπέπαντος	Ωριμος για κατασκευή οίνου.
οινοπήκτην	Οινόδεσμον.
οίνοπι πόντω	Μελαίνη θαλάσση.
οινοπίτης	Αυτός που έχει τα μάτια του επάνω, που επιθυμεί το κρασί, μέθυσος.
οινοπλάνητος	Από τον οίνου πεπλανημένος.
οινόπληκτος	Οινωμένος.
οινόπληξ-πλήγος	Μεθυσμένος.
οινοπόρος	Αυτός που παρέχει οίνον.
οινοποσίαρχος	Συμποσίαρχος.
οινοποτάζει	Οινοποτεί, πίνει.
οινοποτήρ	Οινοπότης.
οινοπράτης	Οινοπώλης.
Οίνος	Διόνυσος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> όμικρον.333).

Οίνοι διάφοροι**ΑΒΑΤΗΣ ΚΙΛΙΚΙΑΣ**

Μαλακτικός κοιλιάς (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.46).

ΑΒΙΛΛΙΟΣ Οίνος (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.122).

ΑΒΡΟΤΟΝΙΤΗΣ Ιατρικός, υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΑΓΚΩΝΙΤΑΝΟΣ Ιταλικός. Καλός, παχύς, πόσιμος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.48.32).

ΑΓΡΙΟΝΑΡΔΙΤΗΣ Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.

ΑΓΡΙΟΣΤΑΦΥΛΙΤΗΣ

Μαύρος, στυπτικός, ιατρικός, από αγριάμπελο (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.6.17.5).

αδιάχυτος Οίνος αθάλαστος.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ Ιταλικός. Εύπνους, ευκολοχώνευτος, προκαλεί ευθυμία (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.40).

ΑΔΥΝΑΜΟΝ Ίσης δύναμης με τον δευτερία. Γλεύκος βρασμένο, για αρρώστους. Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.9.1.8. Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.19). Και ηρτυμένο με μέλι, μεμελιτωμένο, μελιχρό.

ΑΕΙΓΛΕΥΚΟΣ Γλυκό κρασί (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.11). Πρότροπο γλεύκος ή τραπητό από ελαφρώς λιασμένα σταφύλια, αζύμωτο και αναλλοίωτο με τη βοήθεια ψύξης ή κάποιας ουσίας.

αείχρηστος Ο οίνος (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.1333).

Αζύμωτοι γλυκείς «οίνοι»

ΓΛΕΥΚΟΣ, μούστος, σύφαξ, τρυξ

ΚΑΡΜΑ: γλεύκος αποθλιβόμενο με τα χέρια

ΑΠΟΤΡΟΠΟΝ, ΑΤΡΟΠΟΝ, ΠΡΟΔΡΟΜΟΝ, ΠΡΟ-

ΟΥΡΟΝ, ΠΡΟΤΡΟΠΟΝ, ΠΡΟΧΥΜΑ, ΠΡΩΤΟΧΥ-

ΤΟΝ: γλεύκος εκρέον πριν την έκθλιψη

ΕΚΠΙΕΣΤΟΝ, ΕΚΠΙΑΣΜΑ, ΕΚΠΙΕΣΜΑ, ΠΙΑΣΜΑ,

ΠΙΕΣΜΑ, ΣΤΡΑΓΞ: γλεύκος μετά από πίεση

ΠΑΣΣΟΝ: γλεύκος μετά από πίεση λιαστών σταφυ-
λιώνΑΕΙΓΛΕΥΚΟΣ: γλεύκος από πολύ ώριμα σταφύλια,
διατηρημένο με ψύξη ή κάποια ουσίαΕΨΕΜΑ, ΕΨΗΜΑ: γλεύκος ώριμου σταφυλιού, συ-
μπυκνωμένο με βράσιμο

ΑΖΩΡΟΣ

Εύκρατος οίνος (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.1486. Σουίδα, *Λεξικόν* άλφα.603).

ΑΙΓΕΑΤΗΣ

(Γαληνός, *Περί Θεραπευτικής Μεθόδου* 10.833.16).

ΑΙΓΟΚΛΗΜΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

ΑΙΓΟΣΘΕΝΙΤΗΣ

Αττικής οίνος.

αίθοψ

Θερμαντικός (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.1876).

ΑΙΤΩΛΙΑΣ

Κατά τον Εκαταίο τον Μιλήσιο, εκεί ευρέθη η άμπελος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 2.35).

ΑΚΑΝΘΙΟΣ

Ακάνθου Χαλκιδικής.

ΑΚΟΡΙΤΗΣ

Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, *Περί Υγλης Ιατρικής* 5.63.1).

άκρατος

Αγαθού Δαίμονος. Αιρομένης της τραπέζης μετά το δείπνο, ο περιφερόμενος άκρατος
οίνος.

άλα

Θάλασσαν. Οίνος οι Κύπριοι (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.2715).

ΑΛΒΑΝΟΣ

Ιταλικός. Δύο είδη, γλυκάζων και ομφακίας. Ωριμάζουν από δεκαπέντε ετών (Αθήναιος,
Δειπνοσοφισταί 1.48.9). Χαριέστατος των Ιταλικών (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.38).

ΑΛΒΑΤΗΣ

(Γαληνός, *Περί Θεραπευτικής Μεθόδου* 10.833.15). Αυστηρός και γλυκός [!] (Γαληνός, *Περί*
Κράσεως και Δυνάμεως των Απλών Φαρμάκων 11.648.17).

ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΙΟΣ

Τεθαλαττωμένος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.18).

ΑΛΙΚΡΑΣ

Ο τεθαλαττωμένος, θαλασσομιγής, θαλασσίτης οίνος.

ΑΛΟΣΑΝΘΙΝΟΣ, ΑΛΕΣΑΝΘΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

ΑΛΩΠΕΚΕΩΣ

Οίνος (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.3365).

ΑΜΑΡΑΚΙΤΗΣ

Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΑΜΒΡΑΚΙΩΤΗΣ

(Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.9).

ΑΜΙΛΛΑΚΑΝ

Οίνον. Θηβαίοι (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.3667).

ΑΜΙΝΑΙΟΣ

(ΑΜΙΝΑΙΑ = ΠΕΥΚΕΤΙΑ). (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.3675). Αυστηρός (Γαληνός, *Περί Κρά-*
σεως και Δυνάμεως των Απλών Φαρμάκων 11.648.14).Αμυλούχοι οίνοι (ζύθοι)

κρίθινος: (ζύθος κατεξοχήν) βρύτον, ζύθος, κάμος,

κούρμι, μεθυκρίθινον, πίνον, σίκερα, φουκάς

βρόμινος, ελύμινος, ολύρινος

κέγχρινος

παραβίας (κέγχρου και κονύζης)

ορύζινος

ρίζινος (ίσως από ρίζα της Νυμφαίας Λευκής)

ΑΜΦΗΣ

Οίνου άνθος, μέλας οίνος (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.3941).

ΑΜΦΙΑΣ

Γένος οίνου (Ησύχιος, *Λεξικόν* άλφα.3945). Μέτριος οίνος (Σουίδα, *Λεξικόν* άλφα.1703).Φαύλος, χαλασμένος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.57.21).

ΑΝΗΘΙΤΗΣ

Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι. Υπνοποιός, διουρητικός, χωνευτικός (Γεωπονικά Η.3).

ΑΝΘΗΔΟΝΙΑΣ

(Σουίδα, *Λεξικόν* άλφα.2506).

ΑΝΘΙΝΗΣ	Ηδησμένος από βοτάνων (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> άλφα.5140).
ΑΝΘΟΣΜΙΑΣ	(τεθαλαττωμένος). Κατά τον Φαινία, η παρασκευή του έχει ως εξής: 50 μέρη γλεύκους -1 μέρος θαλασσινό νερό. Συμπατήσαντες τους όμφακες μαζί με τα ώριμα σταφύλια. Δυνατότερος από νέα αμπέλια παρά από παλιά (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.58.4). Ευώδης, εύοσμος. Από τόπου ή αμπέλου ΑΝΘΟΣΜΙΑ (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.2518).
ΑΝΙΣΙΤΗΣ	Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι. Δυσουρίαν παύει, σπλάγχνα ωφελεί. (<i>Γεωπονικά</i> Η.4).
ΑΝΤΥΛΛΑΣ	Αιγυπτιακός, Αλεξανδρείας, αρχαίος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.60.27).
ΑΠΑΜΕΙΑΣ	Ιδιαίτερος καλός για υδρόμελι (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΑΠΑΡΑΧΥΤΟΣ	Όχι τεθαλαττωμένος.
ΑΠΙΑΤΟΝ	Ιατρικός, ιαματικός, μεμελιτωμένος.
ΑΠΟ ΣΚΙΛΛΗΣ	Ιατρικός (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.18.1).
ΑΠΠΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, μεμελιτωμένος. «Αππίων εμβαλλομένων, κοιλίαν ίστη- σι» (<i>Γεωπονικά</i> Η.5).
ΑΠΥΡΟΣ	Ο μη εφθός. Και ο αναδενδρίτης (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.3722.4).
ΑΡΚΕΥΘΙΔΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.
ΑΡΚΕΥΘΙΝΟΣ	Παρόμοιος κατασκευής με τον ΡΗΤΙΝΙΤΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.36.1). Ια- τρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.
ΑΡΣΥΗΝΙΟΣ	(Γαληνός, <i>Περί Συνθέσεως Φαρμάκων</i> 12.517.17).
ΑΡΩΜΑΤΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.54.1).
ΑΣΑΡΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος. Διουρητικός, ωφελεί ηπατικούς, υδρωπιώνοντας, ικτεριώνοντας, ρίγη λύει κ.ά. (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.58.1, <i>Γεω- πονικά</i> Η.6).
ΑΣΠΑΡΑΓΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.
ΑΤΡΥΓΟΣ	Καθαρός, χωρίς κατακάθι.
ΑΥΣΤΗΡΟΣ	(δύναμις, ποιότητα). Θερμαντικός, ευστόμαχος, ορεκτικός, θρεπτικός, υπνοποιός, δυ- ναμωτικός (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.6.3). Ξηρός, μπρούσκος. Τελείως ζημω- μένος και καθόλου γλυκός. ΓΕΝΝΑΙΟΣ, ΕΠΙΛΕΚΤΟΣ, ΕΡΙΣΤΑΦΥΛΟΣ, ΕΥΓΕΝΗΣ: από ώριμο και εκλεκτό σταφύλι, τραπητό ή και εκπιεστό γλεύκος. Κατασταμνισμένος. ΑΡΙ- ΣΤΟΣ, ΚΑΛΟΣ: ο.π. γενναίος, αλλά όχι ισάξιος. Κατασταμνισμένος. Κοινός: του πίθου. ΟΜΦΑΚΙΑΣ: από τραπητό ή και εκπιεστό γλεύκος ανώριμου σταφυλιού. ΔΕΥΤΕΡΙΑΣ: ΒΟΣΤΡΥΧΙΤΗΣ, ΕΝΤΡΥΓΗΦΑΝΙΟΝ, ΘΑΜΝΑ, ΚΥΝΥ (Κύπριοι), ΛΑΚΥΡΟΣ, ΛΑΝΗΘΑΣ, ΣΤΕΜΦΥΛΙΑΣ, ΣΤΕΜΦΥΛΙΤΗΣ, ΤΑΡΓΑΝΟΝ, ΤΡΥΓΗΦΑΝΙΟΝ. ΤΡΥΞ ΣΤΕΜΦΥΛΙΤΗΣ: λάγγερον, από τα υπολείμματα (= βοστρύχια, βόστρυχοι, βρύτεια. Βρύτια, γίγαρτα, λόφα, περιπίεσματα, περιπίσματα, περιπτίσματα, ρυτά, σπίλα, στέμφυλα, στρέμφυλα) μετά την εξαγωγή του γλεύκους, με κατεργασία σε νερό ή έψημα. ΤΡΥΓΙΚΟΣ, ΤΡΥΓΙΝΟΣ: με στράγγισμα και πίεση της υποστάθμης (= ενέδρα, ιλύς, πηλός, τρυγία, τρυγίος, τρυξ, υπο- βορβόριον, υποστάθμη, υποσταθμής, υπόστασις, υπόστημα) στα πιθάρια, και έκλυση με διάλυμα εψήματος. «Οινάριον άθλιον».
ΑΥΤΙΤΗΣ	Αυθιγενής (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.19), σπιτικός (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> άλφα.4481).
ΑΨΙΝΘΙΤΗΣ	Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι. Για το ήπαρ, το στομάχι, τα έντερα κ.ά. (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.39.1). Ιατρικός (<i>Γεωπονικά</i> Η.13).
ΒΑΡΙΝΟΣ	Ιταλικός. Πολύ αυστηρός, με το χρόνο καλύτερος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.49).
ΒΕΝΕΒΕΝΤΟΥ ΚΑΠΝΙΑΣ	Ο καλύτερος ΚΑΠΝΙΑΣ (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.20).
ΒΕΝΕΦΡΑΝΟΣ	Ιταλικός. Ελαφρύς και ευστόμαχος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.51).
ΒΗΛΑ	Τον οίνο. Κρήτες. ΙΒΗΝΑ (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> γιώτα.123).
ΒΗΡΥΤΤΟΥ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΒΙΒΛΙΝΟΣ	Ησιόδειος. Από Βίβλινα όρη της Θράκης (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.56.19).

ΒΙΟΣ ή ΟΜΦΑΚΙΤΗΣ

Από γλεύκος τραπητό και εκπιεστό πρώτης πίεσεως. Σε κεράμια δοχεία μετά την έκθλιψη και στον ήλιο για πολλές ημέρες. Κατάλληλος προς πόση μετά από έτη, ήταν ένας από τους καλύτερους επιδόρπιους οίνους.

ΒΙΩΝ

Ιατρικός οίνος (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.10).

ΒΟΥΝΙΑΔΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

ΒΟΥΝΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

ΒΡΑΘΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

ΒΡΥΤΟΣ

Κρίθινος οίνος (Ευστάθιος, *Σχόλια στην Ομήρου Ιλιάδα* 3.286.12).

ΒΥΒΛΙΝΟΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

(Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.52.16).

ΒΥΞΕΝΤΙΝΟΣ

Ιταλικός. Παρόμοιος με τον ΑΛΒΑΝΟ ΟΜΦΑΚΙΑ. Δυνατός και ευστόμαχος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.48.33).

ΓΑΛΑΚΤΩΔΗΣ

Οίνος τις (Ησύχιος, *Λεξικόν γάμμα*.77).

γάνος

Ο οίνος. Όρος και τόπος στη Θράκη (Σουίδα, *Λεξικόν γάμμα*.59).

ΓΑΥΡΑΝΟΣ

Ιταλικός. Λίγος, αλλά κάλλιστος. Τονωτικός και παχύς. Λιπαρότερος του ΠΡΑΙΝΕΣΤΙΝΟΥ και του ΤΙΒΟΥΡΤΙΝΟΥ (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.48.27).

ΓΕΝΤΙΑΝΙΤΗΣ

Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΓΛΕΥΣΙΣ, ΓΛΥΣΙΣ

Έψημα έχων (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.57.17). Ανειμένος, άτονος, απαλόστομος (Ησύχιος, *Λεξικόν γάμμα*.681).

ΓΛΗΧΩΜΙΤΗΣ

Ιατρικός, υγιεινός, αρωματικός, όχι μεμελιτωμένος.

ΓΛΗΧΩΝΙΤΗΣ

Ιατρικός. Για χειμερινά ψύχη κ.ά. (*Γεωπονικά* Η.7). Ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.

ΓΛΥΚΟΡΡΙΖΙΤΗΣ

Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

γλυκύς

Τροφιμώτατος, ακόμη και οι λευκός και κιρός (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.4).

Γλυκείς ζυμωμένοι οίνοι**ΑΠΥΡΟΙ**

ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ, ΠΡΟΤΡΟΠΟΣ: από ώριμο πρότροπο

ΔΙΑΧΥΤΟΣ: από σταφύλια που ξεράθηκαν στη σκιά

ΠΑΣΣΟΙ: από λιαστά σταφύλια

ΕΦΘΟΙ: από γλεύκος συμπυκνωμένο το πολύ ως τα 8/10 του αρχικού όγκου. Είχαν βραδυτάτη ζύμωση και ξεχωριστή γεύση

γοίνος

Οίνος (Ησύχιος, *Λεξικόν γάμμα*.784).

ΓΡΑΠΙΝΗΣ

Οίνος τραχύς (Ησύχιος, *Λεξικόν γάμμα*.902).

γύψον έχον

Καρηβαρικός, όπως ο ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ και ο ΛΕΥΚΑΔΙΟΣ (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.45).

ΔΑΥΚΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.60.1).

ΔΑΦΝΙΝΟΣ

Παρόμοια κατασκευή με τον ΡΗΤΙΝΙΤΗ (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.36.1.2). Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

ΔΑΦΝΙΤΗΣ

Ιατρικός. Θερμώτατος, διουρητικός, ωφελεί βήχα, θώρακες κ.ά. (*Γεωπονικά* Η.8).

ΔΕΝΔΡΟΓΑΛΗΝΟΣ

Οίνος της αμπέλου που ονομάζεται ΜΕΡΣΙΤΗΣ από τη Βιθυνία (*Γεωπονικά* Ε.2 Φλωρεντίνου).

ΔΕΝΔΡΟΛΙΒΑΝΙΤΗΣ

Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΔΕΝΘΙΣ

Από ύψωμα των Δενθιάδων, κατά τον Αλκμάν (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.57.3). Οίνος. Λάκωνες (Ησύχιος, *Λεξικόν δέλτα*.628).

ΔΕΥΤΕΡΙΑΣ	Ποτό από φλούδες σταφυλιών μουσκεμένες σε νερό. Γρήγορα εξατμίζεται. Ελαφρύς, δίνεται σε αρρώστους (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.11. Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.6.15.3). Κάλλιπος, ευτελής (Ησύχιος, <i>Λεξικόν δέλτα</i> .743).
ΔΕΥΤΕΡΙΝΑΡ ΔΙΑΧΥΤΟΣ	Ο μετά το ύδωρ επιχεθήναι εις τα στέμφυλα οίνος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν δέλτα</i> .744). Γλυκός οίνος (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.11). Άπυρος, ζυμωμένος. Από ξεραμένα στον ίσκιο πολύ ώριμα σταφύλια.
ΔΙΚΑΜΠΙΑΣ	«Δύο τροπές υπομείνας» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν δέλτα</i> .1811).
ΔΙΚΕΛΙΚΟΣ	Αττικής.
ΔΙΚΤΑΜΝΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

Δύναμις οίνου (περιεκτικότητα σε οινόπνευμα)

αδύναμος: χωρίς δύναμη, γλεύκος αζύμωτο
ακραίπαλος: που δεν μεθά, με λίγο οινόπνευμα
ασθενής, άτονος, αυτοκέραστος, αυτόκρας, αυτόκρατος, αυτοκρηής, έκλυτος, μαλθακός: τόσο ασθενής ώστε δεν επιδέχεται κράση
ολιγοφόρος: τόσο ασθενής ώστε με λίγο νερό γίνεται πόσιμος
εξίτηλος, μεμαρσμένος, παρηκμακώς, παρηκμασμένος: ξεθυμασμένος
δυναμικός, δυνατός, εύτονος, ισχυρός, πολυφόρος: ο δυνατός

μαινόμενος: εξαιρετικά δυνατός
μόνιμος, παραμένειος, παραμένιος, πράμνειος: που διατηρείται πολύ καιρό, λόγω μεγάλης περιεκτικότητας σε οινόπνευμα
ακέραιος, ακηράσιος, ακήρατος, άκρατος, άκρητος, ασυγκέραστος, εύζωρος, ζωρός, χαλίκραιος, χαλίκρητος, χάλις: άκρατο δυνατό κρασί
άζωρος, ευκέραστος, ευκράς, εύκρατος, καλοκέραστος: κεκραμένος για πόση σε καλή αναλογία
πολύκρατος, υδαρής: κεκραμένος με μεγάλη αναλογία νερού

ΕΚΒΟΛΑΣ	Οίνος από την Αίγυπτο που προκαλεί έκτρωση στις γυναίκες (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.22).
ΕΛΑΤΙΝΟΣ	Παρόμοια κατασκευή με τον ρητινίτη (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.36.1.2). Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.
ΕΛΕΛΙΣΦΑΚΙΤΗΣ	Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΕΛΛΕΒΟΡΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.72.1.1).
εντροπίας	(ποιότητα). Χαλασμένος (Σουίδα, <i>Λεξικόν έψιλον</i> .1491).
ΕΝΤΡΥΓΗΦΑΝΙΟΣ	Δευτερίας (Ησύχιος, <i>Λεξικόν έψιλον</i> .3411).
εξεστηκώς	(ποιότητα). Οξίνης (Ησύχιος, <i>Λεξικόν έψιλον</i> .3772).
ΕΡΒΟΥΛΟΣ	Ιταλικός. Αρχικά μαύρος, ύστερα από όχι πολλά χρόνια λευκός. Πολύ ελαφρύς και τρυφερός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.53).
ερμής	Είδος πόσεως (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.58.19).
ΕΡΠΙΣ	Οίνος (αιγυπτιακός Erp/arg, Ευστάθιος, <i>Σχόλια στην Ομήρου Οδύσσεια</i> 1.347.18).
ΕΡΠΥΛΛΙΤΗΣ	Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ	Εύοσμος. Πίνεται και κεκραμένος με ηρακλεώτη. Μαλακός και άοσμος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.58.14).
ΕΣΜΥΡΝΙΣΜΕΝΟΣ	ΜΥΡΡΙΝΗΣ.
ΕΥΒΟΪΚΟΣ	(Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.56.11).
ΕΦΕΣΟΥ	Με βρασμένο μούστο και θαλασσινό νερό (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).

ΕΨΕΜΑ, ΕΨΗΜΑ Γλεύκος τραπητόν από ώριμα σταφύλια, συμπυκνωμένο με βρασμό:

απλούν: μέχρι τα 8/10 του αρχικού όγκου

επί πρώτης ή κάροينو, καρύινον, κάρυνον: μέχρι τα 2/3 του αρχικού όγκου

επί δευτέρας ή δίσεφθον (Defrutum): μέχρι το 1/2 του αρχικού όγκου

επί τρίτης, το κυρίως έψημα, εψητόν, σείραιον, σί-
ραιον, σίρπιος οίνος

γλυκύ (Sapa): μέχρι το 1/3 του αρχικού όγκου, σίρι,
πετμέζι

ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ Ηρτυμένος με γύψο, πειράζει το κεφάλι (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.59.44).

ΖΙΛΑΙ Οίνος. Θράκες (Ησύχιος, Λεξικόν ζήτα.161).

ΖΥΘΟΙ Οίνοι από αμυλούχους καρπούς ή ρίζες.

ΖΥΘΟΣ Εκ της κριθής (οίνος).

ΗΛΕΙΑΣ Κατά τον Θεόπομπο εκεί ευρέθη η άμπελος, κοντά στην Ολυμπία (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.61.3).

Ηλικία οίνου

νέαξ, νέος: μέχρι τριών ετών

αυτίτης, αυτοετίτης, επέτειος: του πρώτου έτους,
φετινός

μέσος: μέχρι οχτώ ετών

παλαιός: από οχτώ ετών και άνω

απόθετος, γεροντίζων, γέρων, παλαιετής, παλαι-
θετος, παλαιός, πολυετής, πολύωρος, πρεσβύτερος,
σαπρίας, σαπρός, τριγέρων

παλαισταγής: πηκτός από την παλαιότητα

παλαιοφανής: τεχνητά παλαιωθείς

ΗΡ Έαρ. Και οίνος (Ησύχιος, Λεξικόν ήτα.712).

ΗΡΑΙΑΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Οίνος που πινόμενος από άνδρες προκαλεί τρέλα, ενώ τις γυναίκες κάνει γονίμους (Αθή-
ναιος, Δειπνοσοφισταί 1.57.25).

ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΠΟΝΤΟΥ

Οίνος της αμπέλου που ονομάζεται ΜΕΡΣΙΤΗΣ, ο επισημότετος των οίνων (Γεωπονικά
Ε.2 Φλωρεντίνου). Βλ. και ΜΕΡΣΙΤΗΣ, ΤΙΑΝΟΣ, ΤΙΑΡΗΝΟΣ, ΜΕΡΟΙΤΗΣ, ΔΕΝΔΡΟΓΑ-
ΛΗΝΟΣ.

ΗΡΑΚΛΕΩΤΗΣ Μαλακός. Πίνεται και κεκραμένος με ερυθραίο (εύοσμος) (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.58.14).

ΘΑΣΙΟΣ Ευγενής ο πεπαλαιωμένος (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.52.26). Με μήλων οσμή (Αθήναι-
ος, Δειπνοσοφισταί 1.53.13).

ΘΑΣΙΟΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Εξαιρετικά γλυκός, προκαλεί διάρροια (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.22).

ΘΑΣΙΟΣ Ο ΕΝ ΠΡΥΤΑΝΕΙΩ

Ηρτυμένος. Βάζουν μέσα στα αγγεία ζυμάρι με μέλι. Ο οίνος παίρνει το άρωμα από το
μέλι και τη γλυκύτητα από το ζυμάρι (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.58.8).

ΘΗΡΑΙΟΣ Γλυκός (Γαληνός, *Περί Κράσεως και Δυνάμεως των Απλών Φαρμάκων* 11.648.18).

Παλαιούμενος γίνεται ξανθός με φωτεινή σαν τη φωτιά λάμψη (Γαληνός, *Περί Ευχυμίας
και Κακοχυμίας* 6.804.15).

ΘΗΡΙΑΚΙΤΗΣ Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.

ΘΥΕΣΤΟΝ, ΘΥΕΣΤΟΣ

Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΘΥΜΒΡΙΤΗΣ Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΘΥΜΕΛΑΙΤΗΣ Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής*
5.68.1.1).

ΘΥΜΙΤΗΣ Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΙΒΗΝΑ	Τον οίνο. Κρήτες. ΒΗΛΑ (Ησύχιος, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .123).
ΙΚΑΡΙΟΣ	Βλ. και ΠΡΑΜΝΕΙΟΣ (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.55.1).
ΙΝΥΚΙΝΟΣ	Από Ινύκου Σικελίας (Ησύχιος, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .692).
ΙΠΠΟΔΑΜΑΝΤΕΙΟΣ	Εν Κυζίκω (Ησύχιος, <i>Λεξικόν γιώτα</i> .816).
ΙΣΜΑΡΙΚΟΣ	ΜΑΡΩΝΕΙΟΣ.
ΙΣΣΗΣ	Στην Αδριατική. Κατά τον Αγαθαρχίδα ο καλύτερος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.51.4).
ΙΤΕΟΜΕΛΙ	Ιαματικός.
ΙΩΤΑΛΙΝΟΣ	Ιταλικός. Μαμερτίνος στη Σικελία. Γλυκόπιτος, ελαφρύς, τονωτικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.60).
ΚΑΘΑΡΚΤΙΚΟΣ	Περικαθάροντας τις ρίζες της αμπέλου, περιέβαλε με κομμάτια μαύρου ελλέβορου. Ιατρικός (<i>Γεωπονικά</i> Η.18).
ΚΑΙΚΟΥΒΟΣ	Ιταλικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.38).
ΚΑΛΑΜΙΝΘΙΤΗΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΚΑΛΗΝΟΣ	Ιταλικός. Ελαφρύς, πιο ευστόμαχος από τον Φαλερίνο (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.37).
ΚΑΛΙΘΟΣ	Οίνος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .445).
ΚΑΛΛΙΠΟΣ	Οίνος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν κάππα</i> .464) «δευτερίας οίνος» (Νικόφρων, <i>Fragmenta</i> 20).
ΚΑΠΝΙΑΣ	Ο καλύτερος στη Βενεβέντο της Ιταλίας (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.20).
ΚΑΠΥΑΝΟΣ	Ιταλικός. Παρόμοιος του ΣΥΡΕΝΤΙΝΟΥ (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48).
καπύης αναδενδρίτης	Κατά τον Πολύβιο δε συγκρίνεται με κανέναν άλλον (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.10).
καρηφαρίτης	(ποιότητα). Που φέρνει πονοκέφαλο. Χυδαίος.
ΚΑΡΥΪΝΟΣ	Γλυκό βρασμένο κρασί, συμπυκνωμένο στα 2/3 (Γαληνός, <i>Περί Συνθέσεως Φαρμάκων</i> 12.729.9).
ΚΑΡΥΣΤΙΟΣ	Ευβοίας.
ΚΑΡΥΣΤΙΟΣ	Λακωνικής προς Αρκαδίαν κατά τον Αλκμάν (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.7).
ΚΑΤΑΚΕΚΑΥΜΕΝΙΤΗΣ	Εφέσου (Στράβων, <i>Γεωγραφικά</i> 13.4.11. Αίλιος Ηρωδιανός, <i>Περί Παρωνύμων</i> 3, 2. 868.7).
ΚΑΥΚΙΝΟΣ	Ιταλικός. Ευγενής, παρόμοιος με τον Φαλερίνο (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.50).
ΚΕΔΡΙΝΟΣ	Παρόμοια κατασκευή με τον Ρητινίτη (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.36.1.1). Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, όχι μεμελιτωμένος.
ΚΕΔΡΙΤΗΣ	Ιατρικός (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.37.1).
ΚΕΡΑΤΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΚΕΡΚΥΡΑΙΟΣ	Χαριέστατος στην παλαιώση (θαυμάσιο κρασί όταν παλιώσει). [Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.44].
ΚΕΡΥΝΙΑΣ ΑΧΑΪΑΣ	Από ένα είδος αμπέλου ο οίνος προκαλεί αποβολή στις γυναίκες (και τα σταφύλια επίσης) [Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.27].
ΚΕΣΤΡΙΤΗΣ, ΨΥΧΡΟΤΡΟΦΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.44.1).
ΚΙΚΟΝΕΙΟΣ	ΜΑΡΩΝΕΙΟΣ
ΚΙΝΝΑΜΩΜΙΤΗΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
κιρρός	(χρώμα) «Πέττει ράον, ξηραντικός ών» (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.47.28). Ξηρός, χωνευτικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.1). Κεχριμπαρένιος.
ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΑΚΟΣ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΚΝΙΔΙΟΣ	Αιμοποιητικός, θρεπτικός, διευκολύνει την κοιλιά (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.24).

ΚΟΝΔΙΤΟΝ	Πεπεράτος. Ιατρικός, υγιεινός, αρωματικός, μεμελιτωμένος.
ΚΟΝΥΖΙΤΗΣ	Ιατρικός. Για στομαχικούς, ικτερικούς κ.ά. (Γεωπονικά Η.10).
ΚΟΠΤΟΥ ΘΗΒΑΪΔΟΣ	Αιγυπτιακός. Ελαφρός, χωνευτικός, δίδεται και στους εμπύρετους (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.60.31).
ΚΟΡΙΝΘΙΟΣ	Σκληρός. «Βασανισμός εστί» (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.56.7).
ΚΟΥΡΜΙ	Ποτό κρίθινο. Κεφαλαλγές και κακόχυμο.
ΚΥΔΩΝΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΚΥΚΕΩΝ	Οίνου, μέλιτος, ύδατος και αλφίτων πόμα.
ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΝΟΣ	Παρόμοια κατασκευή με τον ΡΗΤΙΝΙΤΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.36.1.1).
ΚΥΠΡΟΥ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΚΥΤΙΝΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΚΩΝΙΑΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι. ΠΙΣΣΙΤΗΣ.
ΚΩΟΣ	Τεθαλαττωμένος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.59.20).
ΛΑΒΙΚΑΝΟΣ	Ιταλικός. Γλυκόπιτος και παχύς, ανάμεσα στον ΦΑΛΕΡΙΝΟ και τον ΑΛΒΑΝΟ. Πίνεται από δέκα ετών (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.48.25).
ΛΑΚΥΡΟΣ	ΣΤΕΜΦΥΛΙΑΣ οίνος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.221).
ΛΑΜΨΑΚΟΥ	Η πόλη εδόθη από τον Πέρση βασιλιά ως δώρο στο Θεμιστοκλή για το κρασί της (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.54.2).
ΛΑΝΗΘΑΣ	ΔΕΥΤΕΡΙΑΣ (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> λάμδα.274).
ΛΕΚΤΙΣΦΑΓΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΛΕΙΒΑΝΩΜΕΝΟΣ, ΛΙΒΑΝΙΝΟΣ, ΛΙΒΑΝΩΤΙΝΟΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΛΕΣΒΙΟΣ	Κατά τον Κλέαρχο τον έκανε ο ίδιος ο Μάρων. Αθάλασος. Γλυκός ή πράμνιος. Γέρων νεκταροσταγής (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.51.13). Λιγότερο στυπτικός, περισσότερο διουρητικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.59.26).
ΛΕΣΒΙΟΣ	ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ή ΠΡΟΤΡΟΠΟΣ.
ΛΕΥΚΑΔΙΟΣ	Γλυκός ΛΕΣΒΙΟΣ (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.54.19).
ΛΕΥΚΟΚΩΟΣ	Ηρτυμένος με γύψο, πειράζει το κεφάλι (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.59.45, Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
Λευκός	Λευκός τεθαλαττωμένος. (χρώμα). Ασθενής (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.47.28). Λεπτότατος, ουρητικός, χωνευτικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.59). Προτιμητέος και στην ασθένεια και εν υγεία (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.6.2 κ.εξ.). Αυστηρός, αθάλασος. (χρώμα λευκό, δύναμις αυστηρού, χωρίς θαλάσσιο άρτυμα). Ο καλύτερος για την υγεία. Διαφέρουν οι Ιταλικοί ΦΑΛΕΡΙΝΟΣ, ΣΥΡΕΝΤΙΝΟΣ, ΚΑΙΚΟΥΒΟΣ, ΣΙΓΙΝΟΣ κ.ά. Και οι Ελληνικοί ΧΙΟΣ, ΛΕΣΒΙΟΣ, ΦΥΓΕΛΙΤΗΣ και της ΕΦΕΣΟΥ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.6.6 κ.εξ.).
ΛΗΜΝΙΟΣ	Ομηρικός (Όμηρος, <i>Ιλιάς</i> 7.464 κ.εξ.).
ΜΑΓΝΗΣ	Γλυκόπιτος. Με τον ΘΑΣΙΟ οι καλύτεροι μετά τον ΧΙΟ κατά τον Έρμιππο (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.53.15).
ΜΑΛΑΒΑΘΡΙΤΗΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΜΑΜΕΡΤΙΝΟΣ	Εκτός Ιταλίας. Ιταλικός ο ΙΩΤΑΛΙΝΟΣ (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισται</i> 1.48.59).
ΜΑΝΔΡΑΓΟΡΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.71.1.1)
ΜΑΡΑΘΙΤΗΣ ΑΝΗΘΙΝΟΣ, ΠΕΤΡΟΣΕΛΙΝΙΤΗΣ	Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι. Ορεκτικός, διουρητικός κ.ά. (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.65). Ιατρικός (Γεωπονικά Η.9).

ΜΑΡΕΩΤΗΣ	Αλεξανδρεωτικός. Από κρήνη και πολυστάφυλη πόλη Μαρεία Αλεξανδρείας, επώνυμη του Μάρωνα. Λευκός, γλυκόπιτος, εύπνους, ευκολοχώννευτος, διουρητικός, δεν ζαλίζει το κεφάλι (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.60.7). Από την Ταινία, ύψωμα στην περιοχή της Μαρείας. Οίνος υπόχλωρος, κάπως λιπαρός, στην κράση διαλύεται όπως το αττικό μέλι. Γλυκόπιτος, αρωματώδης, στυφός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.60.17).
ΜΑΡΣΙΚΟΣ	Ιταλικός. Πολύ αυστηρός, ευστόμαχος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.29).
ΜΑΡΩΝΕΙΟΣ	Ομηρικός. Ισχυρός, επιδεχόμενος μεγάλην κράσιν. ΙΣΜΑΡΙΚΟΣ.
ΜΑΣΣΑΛΙΗΤΗΣ	Ιταλικός. Λίγος αλλά καλός. Παχύς, σαρκώδης (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.55).
μέθυ	Οίνος. «Ὅθεν το μεθύσκεσθαι» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.571. Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> μι.437).
ΜΕΛΑΜΨΙΘΙΟΣ	Από λιαστό σταφύλι, μαύρος. Παχύς και πολύτροφος, τεθαλαττωμένος (Διοσκουρίδης, <i>Περί Ὑλης Ιατρικῆς</i> 5.6.4.5).
μέλας	(χρώμα). Δυναμικώτατος. Τονωτικώτατος. Κατά τον Θεόπομπο εφεύρημα των Χίων (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.47.23). Θρεπτικώτατος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.2).
μέλας μη γλυκάζων	Θρεπτικώτατος, στυπτικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.4).
ΜΕΛΙΚΡΑΤΟΝ, ΜΕΛΙΤΕΙΟΣ ΟΙΝΟΣ, ΜΕΛΙΤΕΙΟΝ	Οίνος μελίτινος, ιατρικός (Διοσκουρίδης, <i>Περί Ὑλης Ιατρικῆς</i> 5.9.1.1).
ΜΕΝΔΑΙΟΣ	Απαλός, λευκός. Κράσις 1 προς 3 (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.53.8). Κατά τον Φαινία τον Εφέσιο, οι Μενδαίοι ραντίζουν τους βότρυς με καθάρσιο, για να γίνει μαλακός ο οίνος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.53.26).
ΜΕΣΟΓΙΤΙΚΑ	Καρηβαρικά (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
μέσος την ηλικίαν	Χωρίς τα ελαττώματα των άκρων. Άριστοι οι επτά ετών. Η ποσότητα προς πόσιν εξαρτημένη από το είδος του κρασιού και την εποχή του έτους (Διοσκουρίδης, <i>Περί Ὑλης Ιατρικῆς</i> 5.9.1.7).
ΜΕΣΠΛΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, ,φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΜΗΛΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΜΙΑΗΣΙΟΣ	(Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.50.30).
ΜΙΝΘΙΤΙΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΜΙΣΚΕΛΛΟΣ	Ευτελής και μέλας (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.1461).
ΜΟΥΣΤΟΝ	Οίνον. Ρωμαίοι (Joannes Lydus, <i>Liber de Mensibus</i> 1.1 κ.εξ.).
ΜΥΚΟΝΟΥ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΜΥΝΔΙΟΣ	Τεθαλαττωμένος. Η Μύνδος αλμοπότις (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.18).
ΜΥΡΙΝΗΣ	Εσμυρνισμένος. Δεν φέρνει δίψα (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.58.16). Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΜΥΡΙΤΗΣ	Οίνος (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> μι.1441).
ΜΥΡΟΣΤΑΦΥΛΙΤΑΙ	Από τεχνητά αρωματισθείσα άμπελο, την ΜΥΡΟΣΤΑΦΥΛΟ.
ΜΥΡΣΙΝΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, <i>Περί Ὑλης Ιατρικῆς</i> 5.29.1.1).
ΜΥΡΤΙΑΔΑΝΟΝ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΜΥΡΤΙΤΗΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, <i>Περί Ὑλης Ιατρικῆς</i> 5.28.1.1).
ΜΥΣΙΑΣ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΜΩΛΑΞ	Είδος οίνου. «Οι δε εν τοις ορκίοις σπενδόμενον. Τινές Λυδοί τον οίνον» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> μι.2030).
ΝΑΞΙΟΣ	Συγκρίνεται με το νέκταρ κατά τον Αρχίλοχο (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.56.12).
ΝΑΡΔΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΝΕΚΤΑΡ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ	(Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.58.20).

NEKTAR ΛΥΔΙΚΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ

Ανάμειξη οίνου και κυρήθρας μαζί με ευώδη των ανθέων (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 2.8.3).

NEKTARITHS
νέος

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.56.1.1). (ηλικία). Δύσπεπτος, δυσόνειρος (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.6.1.4).

ΝΗΣΙΩΤΗΣ (ΡΟΔΙΟΣ;)

Εύποτος και καλός για καθημερινή χρήση (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.22).

ΝΙΣΥΡΟΥ

Φέρει αγαθόν οίνον η Νίσυρος (Σουίδα, *Λεξικόν* νι.429.7).

ΝΟΥΜΕΤΑΝΟΣ

Ιταλικός. Ωριμάζει γρήγορα, πόσιμος από πέντε ετών. Ούτε λεπτός ούτε πολύ γλυκόπιος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.48.45).

NASPERCENITES

Πόντου (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.9).

Ο ΔΙΑ ΣΥΡΙΑΚΗΣ ΝΑΡΔΟΥ ΚΑΙ ΚΕΛΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΑΛΑΒΑΘΡΟΥ

Ιατρικός (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.57.1.1

Ο ΤΗΣ ΑΓΡΙΑΣ ΝΑΡΔΟΥ

Ιατρικός (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.59.1.1. Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.18).

ΟΙΝΑΝΘΙΝΟΣ

Από αγριάμπελο. Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.25.1.1).

οινάριον

(ποιότητα). Αθλιο κρασί.

ΟΙΝΕΑΤΗΣ

(Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.9).

οινέλαιον

Οίνος με λάδι.

ΟΙΝΟΜΕΛΙ

Οίνος παλιός, αυστηρός, ηρτυμένος με μέλι. Ιατρικός, υγιεινός, αρωματικός, μεμελιτωμένος.

ΟΙΝΟΜΕΛΙ NEKTAR

Ιατρικός, υγιεινός, αρωματικός, μεμελιτωμένος.

ΟΙΝΟΥΝΤΙΑΔΗΣ

Από τον Οινούντα (πλησίον Πιτάνης) κατά τον Αλκμάν (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.57.6).

ολιγοφόρος

(ποιότητα). Αυτός που δεν επιδέχεται μεγάλη κράση (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.6 κ.εξ.).

ΟΜΦΑΚΙΑΣ

Από όμφακες. Ωμός και σκληρός.

ΟΜΦΑΚΙΤΗΣ

Κυρίως στη Λέσβο. Πόσιμος ύστερα από αρκετά χρόνια. Ευστόμαχος, για παραλυτικούς, νεφριτικούς, λοιμώδεις νόσους κ.ά. (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.6.14.1). Ιατρικός (Γεωπονικά Η.11). Ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.

ΟΜΦΑΚΟΜΕΛΙ

Ιατρικός, ιαματικός, μεμελιτωμένος.

ΟΝΙΓΛΙΣ

Είδος οίνου (Ησύχιος, *Λεξικόν* όμικρον.892).

ΟΝΟΓΛΙΣ

Από Ονόγλους (πλησίον Πιτάνης) κατά τον Αλκμάν (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.57.7).

ΟΞΙΝΑΙ

Ξυνό κρασί (Ιπποκράτης, *Περί Διαίτης* 52.18).

ΟΠΩΡΙΤΑΙ

Οίνοι από χυμό καρπών.

Οσμή οίνου

άνοσμος, άνοδμος, άοσμος: άνευ ευωδίας
εύοσμος, εύοδμος, εύπνους, ευώδης, ηδύοδμος, ηδύ-
οσμος, ηδύπνους, καλλίπνους: με ευωδιά
ανθοσμίας: είδος οίνου
αρωματικός ή αρωματώδης (φύσει): με άρωμα από
το σταφύλι

αρωματικός, αρωματίτης, ή αρωματώδης σκευα-
στός: ηρτυμένος με τα αρώματα
μυρίπνους ή μυρόπνους: με ευωδιά μύρου
νεκτάρεος: γλυκός, ερυθρός και πολύ ευώδης, σαν
το νέκταρ

ΟΥΕΛΙΤΕΡΝΟΣ	Ιταλικός. Γλυκόπιτος, ευστόμαχος. Μοιάζει πάντα σαν κεκραμμένος με άλλο κρασί (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.34).
ΟΥΑΒΑΝΟΣ	Ιταλικός. Στην Κύμη Καμπανίας, ελαφρύς, πόσιμος από πέντε ετών (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.31).
ORETICUM παλαιός	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.76.5). (ηλικία). Ο καλύτερος και για την ηδονή και για την υγεία. Δεκτικός μεγάλης κράσης γιατί γίνεται θερμότερος παλαιούμενος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.47.9). Υπερπαλαιούμενος, γίνεται φαρμακευτικός και ζαλίζει πολύ γρήγορα.
ΠΑΝΑΚΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι. Ιατρικός (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.62.1.1).
ΠΑΣΣΟΝ	Πυκνός άπυρος χυμός του λιασμένου σταφυλιού (προθειλοπεδευθείσης σταφυλής). Το χρησιμοποιούσαν αντί για μέλι και οι Ρωμαίες αντί του οίνου, επειδή η χρήση του διονυσιακού ποτού ήταν για εκείνες απαγορευμένη.

Πάσσοι οίνοι. Λιαστοί, γλυκείς, ζυμωμένοι

ΒΙΟΣ Η ΟΜΦΑΚΙΤΗΣ: από γλεύκος τραπητό και εκπιεστό πρώτης πίεσεως. Σε κεράμια δοχεία μετά την έκθλιψη και τον ήλιο για πολλές ημέρες. Κατάλληλος προς πόση μετά από έτη, ήταν ένας από τους καλύτερους επιδόρπιους οίνους.
Αρίστης ποιότητας: από λιαστά σταφύλια μέχρι απώλειας του ½ του βάρους. Μουσκεμένα ξερά σε εκλεκτό παλιό κρασί. Της πρώτης πίεσεως.
Πρώτης ποιότητας: από λιαστά σταφύλια μέχρι απώλειας του ½ του βάρους. Της πρώτης πίεσεως.
Αρίστης και πρώτης ποιότητας τέτοιοι οίνοι, γλυκείς, ισχυροί και πνευματώδεις ήταν πολλοί από

τους περίφημους οίνους της αρχαιότητας: **ΑΙΓΟΣΘΕΝΙΤΗΣ** (Μεγάρων), **ΒΙΒΛΙΝΟΣ** (Θράκης), **ΘΑΣΙΟΣ**, **ΙΣΜΑΡΙΚΟΣ** (ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ), **ΚΙΛΙΚΙΟΣ**, **ΚΡΗΤΙΚΟΣ** (ΠΡΑΜΝΙΟΣ ΓΛΥΚΥΣ, ΨΙΘΙΟΣ ΚΑΙ ΜΕΛΑΜΨΙΘΙΟΣ), **ΚΥΠΡΙΟΣ** (βυζ. ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΙΑ) **ΦΑΙΑΚΙΚΟΣ**.
Δευτέρας ποιότητας: με έκπλυση των υπολειμμάτων με νερό.
ΑΣΤΑΦΙΔΙΤΗΣ, **ΣΤΑΦΙΔΕΥΤΑΙΟΣ**, **ΣΤΑΦΙΔΙΟΣ**, **ΣΤΑΦΙΔΙΤΗΣ:** από ξερές σταφίδες

ΠΕΠΑΡΗΘΙΟΣ	Ισχυρός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.52.3). Για τους εχθρούς μας, κατά τον Έρμιππο (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.53.10).
ΠΕΡΠΕΡΙΝΟΣ	(Γαληνός, <i>Θεραπευτικής Μεθόδου</i> 10.833.16).
ΠΕΤΡΑΣ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΠΕΤΡΟΣΕΛΙΝΙΤΗΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι. Ορεκτικός, διουρητικός, υπνωτικός σφόδρα κ.ά. (Γεωπονικά Η.12).
ΠΗΓΑΝΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι. Ως αντίδοτο δηλητηρίων (Γεωπονικά Η.13).
ΠΙΣΣΙΤΗΣ, ΚΩΝΙΑΣ	
ΠΙΤΥΪΝΟΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.38.1.1). Παρόμοια κατασκευή με τον ΡΗΤΙΝΙΤΗ (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.36.1.2). Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.

Ποικιλία οίνου/οιναμπέλου

αμιγής, άμικτος οίνος: αποκλειστικά από μία ποικιλία, π.χ. ΑΛΩΠΕΚΙΤΗΣ (άμπελος ΑΛΩΠΕΚΙΣ), ΑΜΙΝΑΙΟΣ (άμπελος ΑΜΙΝΑΙΑ), ΒΙΒΛΙΝΟΣ (ΒΙΒΛΙΑ άμπελος), ΚΑΝΘΑΡΙΤΙΣ (άμπελος ΚΑΝΘΑΡΕΩΣ), ΚΑΠΝΙΑΣ (ΚΑΠΝΙΑ άμπελος), ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ

(άμπελος ΜΑΡΩΝΙΤΙΣ), ΠΕΛΛΑΙΟΣ (ΠΕΛΛΑΙΑ άμπελος), ΠΡΑΜΝΕΙΟΣ (ΠΡΑΜΝΕΙΑ άμπελος), ΨΙΘΙΟΣ (ΨΙΘΙΑ άμπελος)
αναμεικτός, μεικτός: από περισσότερες ποικιλίες αμπέλου

Ποιότητα οίνου

γενναίος, εριστάφυλος, ευγενής: από αμπέλι καλής γενιάς
 εκλεκτός, εξαίρετος, έξαιτος, έξοχος, επίλεκτος, επίσημος, νέκταρος απορρώξ, σπουδαίος: άριστης ποιότητας

καλός, κάλλιστος, πρωτεύς, χρηστός: πρώτης ποιότητας
 δευτεραίος, ύστερος: δεύτερης ποιότητας
 κοινός: κοινής ποιότητας
 φαύλος: κακής ποιότητας

ΠΟΛΛΙΟΣ	Σικελικός, γλυκύς. Από ΒΙΒΛΙΝΗ άμπελο (ειλεός, βιβλία) που μεταφέρθηκε στη Συρακούσα (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.56.35). Λευκός (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.2804).
ΠΟΛΥΠΟΔΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΠΟΛΥΦΟΡΟΣ	Αυτός που επιδέχεται μεγάλη κράση. Ισχυρός.
ΠΡΑΓΟΡΙΤΗΣ	«Οίνος τις» (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3183).
ΠΡΑΙΝΕΣΤΙΝΟΣ	Ιταλικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.28).
ΠΡΑΙΤΟΥΤΙΑΝΟΣ	Ιταλικός (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΠΡΑΜΝΙΟΣ	Ομηρικός. Παχύς και πολύτροφος. Τονωτικό φάρμακο. Κατά των φλεγμονών (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.17.7). Ούτε γλυκύς, ούτε παχύς, αυστηρός και σκληρός με εξαιρετική δύναμη. Από την πραμνία άμπελο. Κυρίως μαύρος οίνος. Προς παραμονήν επιτήδειος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.55.6). Υπάρχει και γλυκύς, τεθαλασσωμένος, ως σίραιος και έψημα (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.6.4.3). Ηδύς, ώνιος παραμόνιος ιδίως ο μέλας, πραύνών το μένος, φαρμακίτης (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> πι.2207), εγκώμιον οίνου, σκληρός (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.3196).
ΠΡΑΜΝΙΟΣ ΙΚΑΡΙΑΣ	Από ΙΕΡΑΝ άμπελο (για τους ξένους) ή ΔΙΟΝΥΣΙΑΔΑ (για τους Ικάριους) [Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.55.11] . ΠΡΑΜΝΙΟΣ ΛΑΤΩΡΕΙΑΣ ΕΦΕΣΟΥ (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.12). ΠΡΑΜΝΙΟΣ ΛΕΣΒΙΟΣ (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.51.28). ΠΡΑΜΝΙΟΣ ΚΑΡΙΑΣ. ΠΡΑΜΝΙΟΣ ΘΡΑΚΗΣ.
ΠΡΑΣΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΠΡΙΒΕΡΝΟΣ	Ιταλικός. Φέρνει ελάχιστο πονοκέφαλο. Ελαφρότερος του ΡΗΓΙΝΟΥ.
ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ, ΠΡΟΤΡΟΠΟΣ	Γλυκός οίνος από πρότροπο γλεύκος (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.11). Ζημωμένος, άπυρος.
ΠΡΟΤΡΟΠΟΣ	Του γλεύκους το πρόχυμα («οίνος τις») [Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.4020]. Ρωννύει τον στόμαχον. Δυναμώνει.
PROTAGION	Παρόμοιο με τα ιταλικά ελληνικό κρασί που είχε πρώιμα εξαφανισθεί (Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.76.2).
ΡΑΦΑΝΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΡΗΓΙΝΟΣ	Ιταλικός. Πόσιμος από δεκαπέντε ετών (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.15).
ΡΗΤΙΝΙΤΗΣ	«Κατά τα έθνη σκευάζεται ποικίλως». Πλεονάζει στην Γαλατία. Ιατρικός (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.34.1.1). Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΡΟΔΙΟΣ	Τεθαλαττωμένος λιγότερο από τον Κώο, όχι ιδιαίτερα καλός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.19).
ΡΟΔΙΟΣ ΥΠΟΧΥΤΟΣ	Παραπλήσιος με τον γλυκό (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.16).
ΡΟΔΙΤΗΣ	Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι. Για τους στομαχικούς και πλευριτικούς (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.27.1.1, <i>Γεωπονικά</i> Η.2).
ΡΟΪΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.

ΣΑΒΙΝΟΣ	Ιταλικός. Ελαφρός. Πίνεται από επτά ως δεκαπέντε ετών (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.42). Αυστηρός και γλυκός (Γαληνός, <i>Περί Κράσεως και Δυνάμεως των Απλών Φαρμάκων</i> 11.648.17).
ΣΑΜΑΓΟΡΕΙΟΣ	Κατά τον Αριστοτέλη τρεις κοτύλες μεθούν πάνω από σαράντα άνδρες.
ΣΑΠΑ	Έψημα.
ΣΑΠΡΙΑΣ	Παλιός, με άρωμα ίων, ρόδων, υακίνθου (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.53.19).
ΣΕΛΙΝΙΤΗΣ	Ιατρικός. Διουρητικός, για νεύρα κ.ά. (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.64.1.1, <i>Γεωπονικά</i> H.16).
ΣΕΜΠΕΝΟΥ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΣΕΣΕΛΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΣΙΓΝΙΝΟΣ	Ιταλικός. Πίνεται από έξι ετών, παλαιούμενος γίνεται καλύτερος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.43).
ΣΙΚΕΡΑ	Ποτό σκευαστό, σύνθετο, με ηδύσματα (Ησύχιος, <i>Λεξικόν σίγμα</i> .615). Και παρ' Εβραίοις.
ΣΙΚΥΩΝΙΟΣ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).
ΣΙΡΑΙΟΝ	Έψημα από σταφίδα. Γλυκός, ψημένος οίνος.
ΣΙΣΑΝΟΣ	Ξυδιασμένο κρασί (Ησύχιος, <i>Λεξικόν σίγμα</i> .730).
ΣΚΑΜΜΩΝΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.73.1.1).
ΣΚΙΑΘΙΟΣ	Μαύρος. Ίσος-ίσω κεκραμένος (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.56.16).
ΣΚΥΒΕΛΛΙΤΗΣ	Από Σκυβέλων Παμφυλίας. Γλυκός (Γαληνός, <i>Περί Κράσεως και Δυνάμεως των Απλών Φαρμάκων</i> 11.649).
ΣΚΥΖΙΝΟΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΣΜΥΡΝΙΤΗΣ	ΜΥΡΙΝΗΣ. Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.
ΣΠΑΘΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΣΠΑΡΤΗΣ	Άπυρος. Από τους πέντε λόφους Σπάρτης. Άψητος. Γιατί συνήθιζαν ψημένα κρασιά (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.2).
ΣΠΩΛΗΤΙΝΟΣ	Ιταλικός. Γλυκόπιτος με χρυσαφί χρώμα (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.47).
ΣΤΑΘΜΙΤΑΣ	Από Σταθμούς (πλησίον Πιτάνης) κατά τον Αλκμάν (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.57.7).
ΣΤΑΤΑΝΟΣ	Ιταλικός. Από τους πρώτους οίνους, παρόμοιος με τον ΦΑΛΕΡΙΝΟ, ελαφρύτερος, δεν φέρνει πονοκέφαλο (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.21).
ΣΤΟΙΧΑΔΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.42.1.1).
ΣΤΡΟΒΙΛΙΤΗΣ	Παρόμοια κατασκευή με τον ρητινίτη. Ιατρικός (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.35.1). Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΣΥΡΕΝΤΙΝΟΣ/ΣΟΥΡΡΕΝΤΙΝΟΣ	Ιταλικός. Πόσιμος από είκοσι πέντε ετών (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.11). Αυστηρός και γλυκός (!) (Γαληνός, <i>Περί Κράσεως και Δυνάμεως των Απλών Φαρμάκων</i> 11.648.17).
ΣΦΗΤΤΙΟΣ	Αττικής (<i>Scholia Vetera</i> στον Πλούτο του Αριστοφάνη 720.15).
ΣΧΙΝΑΝΘΙΤΗΣ	Ιατρικός, ιαματικός, μεμελιτωμένος.
ΣΧΙΝΙΝΟΣ	Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.
ΤΑΙΝΙΩΤΙΚΟΣ	(Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.60.17).
ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΣ	Ιταλικός (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.48.56). Όλοι αυτού του κλίματος απαλοί, αδύναμοι, γλυκόπιτοι, ευστόμαχοι, δεν χτυπούν στο κεφάλι.
τεθαλαττωμένος	(ηρτυμένος). Γλυκός. Θαλασσινό νερό στον μούστο, ή μετά από στέγνωμα των σταφυλιών στον ήλιο, ή στα πιθάρια με τις σταφίδες. Κακοστόμαχος, κάνει κακό στα νεύρα (Διοσκουρίδης, <i>Περί Υλης Ιατρικής</i> 5.6.3.4). Αν τεθαλαττωθεί επιμελώς, ακραιάπαλος, διευκολύνει την κοιλιά, προκαλεί αέρια (Αθήναιος, <i>Δειπνοσοφισταί</i> 1.59.14).
ΤΕΛΜΗΣΣΟΥ	(Gaius Plinius, <i>Naturalis Historia</i> 14.9).

ΤΕΡΕΒΙΝΘΙΝΟΣ, ΤΕΡΜΙΝΘΙΝΟΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι. Η χρήση της ρητίνης τερεβίνθου στην οινοποιία είναι πανάρχαια στην Ανατολή, από τα προϊστορικά χρόνια. (Τερέβινθος: τέρμινθος, τρίμιθος, κοκκορεβιθιά, τρεμιθιά).

ΤΗΛΙΤΗΣ

Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΤΙΑΝΟΣ

Οίνος της αμπέλου που ονομάζεται ΜΕΡΣΙΤΗΣ από την Τίο της Παφλαγονίας (Γεωπονικά Ε.2 Φλωρεντίνου).

ΤΙΑΡΗΝΟΣ

Οίνος της αμπέλου που ονομάζεται ΜΕΡΣΙΤΗΣ από τη Βιθυνία (Γεωπονικά Ε.2 Φλωρεντίνου).

ΤΙΒΟΥΡΤΙΝΟΣ

Ιταλικός. Λεπτός, ευκολοχώνευτος, ωριμάζει από δέκα ετών. Παλαιούμενος, γίνεται καλύτερος (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.48.23).

ΤΙΛΙΤΗΣ

Ιατρικός. Για το ήπαρ (Γεωπονικά Η.14).

ΤΙΤΑΚΑΖΗΝΟΣ

(Γαληνός, Περί Συνθέσεως Φαρμάκων 12.517.17).

ΤΜΩΛΙΤΗΣ

(Γαληνός, Περί Συνθέσεως Φαρμάκων 12.728.8).

ΤΡΑΓΕΡΙΓΑΝΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.

ΤΡΕΒΙΛΛΙΚΟΣ

Ιταλικός. Νεαπόλεως. Νόστιμος, ευστόμαχος, εύκρατος (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.48.52).

ΤΡΙΜΜΑ

Αρχαίο ποτό με αρώματα (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.57.22). Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΤΡΙΠΟΛΗΣ

(Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.9).

ΤΡΙΦΟΛΙΝΟΣ

Ιταλικός. Ωριμάζει αργότερα και είναι γεωδέστερος του ΣΥΡΡΕΝΤΙΝΟΥ (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.48.20).

ΤΡΟΙΖΗΝΙΟΣ

Κάνει τους πίνοντες άγονους (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.57.30).

ΤΡΟΙΖΗΝΙΟΣ ΑΝΘΗΔΟΝΙΟΣ

Οίνος καθαρός από την Τροιζήνα. Από την ΑΝΘΗΔΟΝΙΑΔΑ άμπελο (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.56.40). Ανθηδών: πόλις της Βοιωτίας.

ΤΡΟΙΖΗΝΙΟΣ ΥΠΕΡΙΟΣ

Οίνος καθαρός από την Τροιζήνα. Από την ΥΠΕΡΙΑΔΑ άμπελο (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.56.42).

ΤΡΟΠΙΑΣ

(ποιότητα). Χαλασμένος (Σουίδα, Λεξικόν ταυ.1052).

ΤΡΟΧΙΤΗΣ

Ιατρικός (Διοσκουρίδης, Περί Υλης Ιατρικής 5.32.1.1).

ΤΥΡΟΥ

(Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.9).

ΥΔΡΟΜΕΛΙ

Παλιό μελίκρατο, ζυμωμένο. Ιατρικό.

ΥΛΙΤΗΣ

Οίνου είδος (Ησύχιος, Λεξικόν ύψιλον.162).

ΥΠΕΡΙΑΣ

(Σουίδα, Λεξικόν ύψιλον.292).

ΥΠΟΧΥΤΟΣ

Γλυκύς (Σουίδα, Λεξικόν ύψιλον.644).

ΥΣΣΩΠΙΤΗΣ

Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, Περί Υλης Ιατρικής 5.40.1).

ΦΑΛΕΡΙΝΟΣ

Ιταλικός. Πόσιμος από δέκα-είκοσι ετών. Αργότερα πειράζει τα νεύρα και το κεφάλι. Δύο είδη, ο αυστηρός (κιρός, όταν δεν πνέουν στον τρύγο νοτιάδες) και ο γλυκάζων (μαύρος, όταν πνέουν στον τρύγο νοτιάδες) [Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.48.2].

ΦΑΛΕΡΝΙΤΗΣ

Χαριέστατος των Ιταλικών (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.59.38).

ΦΘΟΡΙΟΝ

Ιατρικό κρασί από τη Θάσο που προκαλούσε κατά τον Πλίνιο έκτρωση. Διά της φύτευσης ελλέβορου, ή άγριων αγγουριών ή σκαμμωνίας ανάμεσα στις ρίζες της αμπέλου (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.9). Ιατρικός ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι.

ΦΛΙΑΣΙΟΣ

Οίνος από τον Φλιούντα (Πελοπόννησος) που εξυμνείται από τον Αντιφάνη (Αθήναιος, Δειπνοσοφισταί 1.49.4).

ΦΟΙΝΙΚΕΙΟΝ ΑΙΜΑ

Φοινίκειος οίνος.

ΦΟΙΝΙΚΙΟΣ, ΦΟΙΝΙΚΙΝΟΣ

Από την Φοινίκη. Κάποιοι αλαζονοχαυνοφλύαροι (!) υποστηρίζουν ότι είναι ο ήδιστος των οίνων (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.52.24). Αναφέρεται σε μικρά σταμνάκια (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.53.4).

ΦΟΡΜΙΑΝΟΣ

Ιταλικός. Παρόμοιος με του ΠΡΙΒΕΡΝΟΥ, λιπαρότερος (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.48.19).

ΦΟΥΝΔΑΝΟΣ

Ιταλικός. Τονωτικός, πολύτροφος, πειράζει κεφάλι και στομάχι, γι' αυτό δεν πίνεται πολύ στα συμπόσια (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.48.40).

ΦΥΡΤΗΤΗΣ

(Ησύχιος, *Λεξικόν* φι.1035).

PHORINEUM

Αλμυρότερος από τον ΡΟΔΙΟ και τον ΚΩΟ (Gaius Plinius, *Naturalis Historia* 14.79.4).

ΧΑΛΙΚΡΗΤΟΣ

«Χαλών τας φρένας» (Σουίδα, *Λεξικόν* χι.21).

ΧΑΛΙΣ

Είδος οίνου, «ο αναχαλών τα φρένας», άκρατος οίνος (Ησύχιος, *Λεξικόν* χι.57).

ΧΑΛΥΒΩΝΙΟΣ

Δαμασκού Συρίας. Του βασιλέως των Περσών η προτίμησης. Κατά τον Ποσειδώνιο από αμπέλους που φύτευσαν οι Πέρσαι (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.51.1).

ΧΑΜΑΙΔΡΥΙΤΗΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.41.1.1).

ΧΑΜΑΙΜΗΛΙΤΗΣ

Ιατρικός. Υγιεινός, αρωματικός, χωρίς μέλι.

ΧΑΜΑΙΠΤΥΓΙΝΟΣ

Ιατρικός, ιαματικός, φαρμακίτης, χωρίς μέλι (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.70.1.1).

ΧΑΜΕΛΑΙΤΗΣ

Ιατρικός (Διοσκουρίδης, *Περί Υλης Ιατρικής* 5.69.1.1).

ΧΙΟΣ

Χαριέστερος του ΛΕΣΒΙΟΥ. Πεπτικός, αιμοποιητικός, γλυκόπιτος, παχύς (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59). Αθάλαστος. **ΧΙΟΣ ΑΡΙΟΥΣΙΟΣ**: ο χαριέστερος του ΧΙΟΥ (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.28). **ΧΙΟΣ ΑΡΙΟΥΣΙΟΣ ΓΛΥΚΑΖΩΝ**: θρεπτικός, χορταίνει και μαλακώνει την κοιλιά (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.30). **ΧΙΟΣ ΑΡΙΟΥΣΙΟΣ ΑΥΣΤΗΡΟΣ**: εύστομος, διουρητικός (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.29). **ΧΙΟΣ ΑΡΙΟΥΣΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΣ**: μέσος στη γεύση μεταξύ γλυκού και αυστηρού (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.59.31). **ΧΙΟΣ ΣΑΠΡΟΣ** (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.56.23).

ΧΡΥΣΑΤΤΙΚΟΣ

(Αλέξανδρος Τρ., *Θεραπευτικά* 1.601.25. Ορειβάσιος, *Eclogae Medicamentorum* 63.10.6. Αέτιος Αμιδηνός, *Βιβλίον Ιατρικόν* xi 13.62).

Χρώματα οίνου

έκλευκον, υδαρές: ανοικτόχρωμο

ανθηρόν, άνθινον, ευανθές, λαμπρόν, οξύ: ζωηρό

βαθύ, κατακορές: μουντό, σκούρο, μεγάλης έντασης

δνοφερόν, σκιερόν, σκοτεινόν: πολύ σκούρο

Πράσινον, χλοερόν, χλωρόν:

πολύ υδαρές: υπόχλωρον, χλωροειδές. Ο οίνος διάχλωρος, υπόχλωρος, χλωρίζων, χλωροειδής.

υδαρές: ποώδες, χλοώδες. Ο οίνος ποεσίχρους, ποώδης, χλοερός, χλοώδης, χλωρός.

Κίτρινον:Αδιάφθαρτον, αδιάφθορον (καθαρό)

πολύ υδαρές: σιδιοειδές. Ο οίνος σιδιόχρους, σιδιοειδής.

υδαρές: θάψινον. Ο οίνος θάψινος.

ευανθές: κίτρινον, κιτρομήλινον. Ο οίνος κιτρινοειδής, κίτρινος, κιτρινόχρους.

ευανθές: κρόκεον, κρόκινον, κροκοειδές, κροκώδες. Ο οίνος κρόκιος, κροκίζων, κρόκινος, κροκοειδής, κροκόχρους, κροκώδης.

Κίτρινον υποχλωρίζον

υδαρές: αχυροειδές. Ο οίνος αχυρόχρους.

Κίτρινον υπόχλωρον καστανίζον

ευανθές: μελιτοειδές, μελίχρυσον. Ο οίνος μελιτόχρους, μελιτοειδής, μελίχρους, μελίχλωρος, μελίχρυσος, μελιχρώδης.

Κίτρινον υπέρυθρον

πολύ υδαρές: υπόξανθον. Ο οίνος επίξανθος, υποξανθίζων, υπόξανθος, υποχρυσίζων.

πολύ υδαρές και ερυθρότερο: υπόκιρρον. Ο οίνος υπόκιρρος.

υδαρές: ξανθόν, χρυσοειδές (πιο κίτρινο του κιρρού). Ο οίνος ξανθίζων, ξανθός, χρυσέρυθρος, χρυσίζων, χρυσοειδής.

υδαρές: κιρρόν (ερυθρότερο του ξανθού). Ο οίνος κιρρός, κιρραίος, κιρροειδής.

Ερυθρόν:

Ερυθρόν υποκίτρινον

πολύ υδαρές: υπόπυρρον, υποπυρρίζων. Ο οίνος υπόπυρρος, υποπυρρίζων.

υδαρές: πυρρόν (ερυθρότερο του κιρρού, ξανθοκόκκινο). Ο οίνος πυρρός, πυρρόχρους.

Ερυθρόν υποκαστανίνον

κεραμόχρουν. Ο οίνος κεραμόχρους.

Ερυθρόν αδιάφθαρτον

υδαρές: ενερευθές, υπέρυθρον, υποφοινίσσον, ψαιθόν. Ο οίνος διέρυθρος, ενερευθής, επιφοινίσσων, υπέρυθρος, υποφοινίσσων, ψαιθός.

ευανθές: κινναβάρινον. Ο οίνος κινναβάρινος, κινναβαρίζων, κινναβαριόχρους.

ευανθές: φοινικούν, κόκκινον. Ο οίνος εξέρυθρος, ερυθρός, κατέρυθρος, φοινίκεος, φοινικίζων, φοινίκιος, φοινικούς, φοινικόχρους.

κατακορές: αιματοειδές, αιματώδες, έναιμον. Ο οίνος αιματοειδής, αιμοειδής, αιμόχρους, αιμώδης.

Κιτρινέρυθρον

υδαρές: χρυσομηλίζον. Ο οίνος χρυσομηλίζων.

ευανθές: χρυσομήλινον. Ο οίνος χρυσομήλινος, χρυσομηλόχρους.

ευανθές: χρυσομήλινον υπέρυθρον. Ο οίνος χρυσομήλινος υπερυθρίζων.

σκοτεινόν: ερυθροδνεφές, όρφνινον, όρφνιον, ορφνόν (κοκκινόμαυρο). Ο οίνος μελάναιγας, όρφνινος, όρφνιος, ορφνός.

Ερυθροιδές Οινωπόν, Πορφυρέρυθρον

υδαρές: ρόδιον, ροδοειδές, ροδόχρουν. Ο οίνος ροδίζων, ρόδινος, ροδοειδής, ροδόχρους, ροδωπός.

υδαρές: πορφυροειδές, υποπόρφυρον. Ο οίνος πορφυρίζων, υποπορφυρίζων, υποπόρφυρος.

ευανθές: ύσγινον, λυχνιδέρυθρον, λυχνιτέρυθρον (κρεμεζί). Ο οίνος λυχνιδέρυθρος, λυχνιτέρυθρος, υσγινόχρους.

σκοτεινόν: ροϊδιέρυθρον, σάρδινον. Ο οίνος ροϊδιέρυθρος, ροϊδιόχρους, ροϊόχρους, σαρδιόχρους.

σκοτεινόν: κεράσινον. Ο οίνος κερασόχρους.

σκοτεινόν: αλαβάνδινον. Ο οίνος αλαβάνδινος, αλαβανδιόχρους.

ΨΙΘΙΟΣ

Οίνος ηδύς, από σταφίδες (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 1.51.39).

Οινολογικά διάφορα (συνέχεια από: οίνος)

οινόσπονδοι θυσίαι

Με σπενδόμενο οίνο.

οινότευκτος Αυτός που προκαλείται ή κατασκευάζεται από τον οίνο.

οινοτόκος Αυτός που παράγει οίνον.

οινοτροπικός Αυτός που δοκιμάζει και κρίνει τον οίνο.

οινουργία Οινοποιία.

οινουργώ Κατασκευάζω οίνο.

οινούττα Χυλοπίττα με κρασί, λάδι, μέλι.

οινοφερής Φίλοινος.

οινοφλυγία Μεθύσι.

οινόφλυξ Μέθυσος.

οινοφορείον Οινοφόρον αγγείον.

οινοχαρής Χαρούμενος με κρασί.

οινοχάρων Σκωπτικό επίθετο του Φιλίππου Β' (Αλκαίος, *Anthologia Graeca* 11.12.3).

οινοχόημα Γιορτή όπου προσφέρεται οίνος.

οινοχόην	Την κατάχυσιν, το αγγείο.
οινοχοώ	Κερνώ. Κερνώ κρασί.
οινόχρως	Που έχει χρώμα οίνου.
οινοχυτείον	Κελλάρι κρασιού.
οινόω	Μεθώ. Μεταβάλλω σε οίνο.
οινώδης	Αυτός που έχει την φύση οίνου. Αυστηρός και εύτονος.
οινώνες	Αποθήκες.
οινωροί	Ιεραγωγοί Διονύσου.
οίνωσις	Οινοποισία, μέθη (Γαληνός, <i>Των Ιπποκράτους Γλωσσών Εξηγήσεις</i> 19.105.2).
οίνωψ	Που έχει το χρώμα του κρασιού, μαύρος.
οξαλίσ	Ξυδιασμένος οίνος.
όξος	Ψύχει κα στύφει, ευστόμαχον και ευόρεκτον.
οπωροθήκη, κρύπτη, ωρείον	Αποθήκη καρπών.
όσια	Άλφιστα φτιαγμένα με κρασί και λάδι.

Πανάκεια	Άρτυσις θαυμαστή, ποιούσα μονίμους τους οίνους (<i>Γεωπονικά</i> Ζ.13 Δημογέροντος).
παραβούτα	(νεότ.) Μεγάλο κολουροκωνικό βαρέλι για το πάτημα των σταφυλιών.
παρίσταται	Γίνεται οίνος κατάλληλος προς πόση (εξίσταται: χαλάει).
παροινία	Κραιπάλη.
παροινιάσαι	Υβρίσαι, λοιδορήσαι.
πάροινος	Αμαρτωλός, μεθυστής, υβριστής.
πάτα-τράβα	(νεότ.) Το πρώτο γλεύκος από το πάτημα των σταφυλιών.
πηλός	Οίνος (και η άμπελος έμπηλος). Και κάπηλος ο τον οίνον πωλών (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> πι.2191).
πιθοκοίτης	Αυτός που κοιμάται σε πιθάρι.
πίνος	Κρίθινος οίνος (Ευστάθιος, <i>Σχόλια στην Ομήρου Ιλιάδα</i> 3.286.11).
πίσσα	Ψημένη ρητίνη.
πλήμνη	«Υδωρ επί γλεύκους επιχεόμενον».
πλήσμιος	Αυτός που χορταίνει.
πνεύμα	Αέριο, πνοή, φύσημα.
πολυγλεύκου	Πολυοίνου.
πόμα	Ποτό.
ποτιδέγμενοι	Οίνω δαμασθέντες.
προοδοποιεί	Προάγει (τα φάρμακα).
προπίωμεν	Διά του οίνου τιμήσωμεν.
προσυνέστατος	Πραϋντικός.

Qωστικός	Δυναμωτικός.
----------	--------------

σ	ακκίας, σακτός, υλιστός
σαρκοποιός	Φιλτραρισμένος.
σιτία	Τρέφων.
σκευοθήκη	Τροφή.
σμιρεύς	Αποθήκη σκευών, πλην των πηλίνων.
σοροάδειος	Οινικό μέτρο.
σταις	Οινοποιός, κατά τον Χάρη Μυτιληναίο στα <i>Ινδικά</i> .
	Ζυμάρι, ξύγγι.

στατικός	Στυπτικός.
σταφυλοβολείον	Μέρος της ληνού.
στρόφος	Συστροφή εντέρων.
στρυφνός	Στυφός.
στυπτικός	Αυτός που προκαλεί δυσκοιλιότητα.
στύφει	Γίνεται στυπτικός.
στύψις	Συμπύκνωσις.
συμμύει	Κλείνει.
συμπατέω	Με τα πόδια συνθλίβω.
συμπάτισις	Με τα πόδια έκθλιψη.
σύφαξ	Γλεύκος.

Τ ραγανός	Φαγώσιμος.
τραπείν	Ληνοπατείν.
τραπέουσι	Πατούν επί ληνού.
τραπηταί	«Οι πατούντες τας σταφυλάς».
τραπητόν	Το γλεύκος από το πάτημα στον ληνό, πατατράβα, καιροπάτι.
τραπητός	Ο οίνος (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1267).
τρεπτικός	Τρεπτός, που εύκολα χαλάει.
τρικότυλος οίνος	Αντί οβολού πωλούνται οι τρεις κοτύλες (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1388).
τροπή	Ασθένεια κρασιού.
τροπίας	Χαλασμένος.
τρύγα	Νέον οίνον, υποστάθμη, μούστος (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1097).
τρυγαβόλια	Όπου τοποθετούσαν ξερούς καρπούς.
τρυγεί	Ξηραίνει.
τρυγερούς	Τρυγώδεις, οξείς.
τρυγηβόλιον	Αποθήκη ξηρών οπωρικών.
τρυγητήριον	Ληνός, πατητήρι.
τρύγητος	Ο καιρός. Τρυγητός. Ο τρύγος.
τρυγίας	Αυτός που δεν χώρισε από το καταπάτι.
τρύγιος	Τρυγία οίνου ή ελαίου.
τρυγοδαίμονες	Οι κωμικοί, άθλιοι.
τρυγοδίφησις	Παιχνίδι.
τρυγοιπέω	Σουρώνω.
τρύγοιπος	Ηθμός.
τρύγοιπος	Υλιστήρ σάκκινος (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1099).
τρυγός γλυκείας	Νέου οίνου (Σουίδα, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1097).
τρυξ	Νέος οίνος, γλεύκος αδιήθητον (Ησύχιος, <i>Λεξικόν</i> ταυ.1559).
τρώξιμος	Τρωκτός φαγώσιμος.
τσιαπατούρα	(νεότ.) Ξύλινο στέλεχος (1,5-2μμ.) με ξύλινα ή σιδερένια τσατάλια ως κεφαλή για τη σύνθλιψη σταφυλιών στα καδιά (ξύλινους κάδους).

Υ γεία	Άλφита φτιαγμένα με κρασί και λάδι.
υλίζω	Διηθώ, φιλτράρω.
υλισμός	Διήθησις, φιλτράρισμα.
υπάγει	Την κοιλίαν κενώνει.
υπαγωγή γαστρός	Εκκένωσις.

υπακτικοί Καθαρκτικοί.
 υπανοίγω Προσαρμόζω την κάνουλα στο οينوδοχείο.
 υπέρχεται (κοιλίαν)

Υπάγει την κοιλίαν.

υπηθέω Διηθώ, φιλτράρω.

υποζέει, υποζυμούνται

Σιγοβράζει το γλεύκος.

ύποινος Υπό την επίδραση οίνου.

ύποινος καρπός Κατάλληλος για οινοποίηση.

υποκαθίζει Υποκαθίσταται, κατακαθίζει.

Φ

ούσκα Ξυδιασμένος.

φυράσαντες Που ανακατεύουν.

φύσα Φούσκωμα, αέρια της κοιλιάς.

φυσώσι Φουσκώνουν.

Χ

όρτος Σταύλος των ζώων, μακριά από το οινοποιείο.

χύλωσις Βράζω και συμπυκνώνω ξανά.

Βιβλιογραφία

Για τις συντομογραφίες της βιβλιογραφίας ακολουθείται το σύστημα του American Journal of Archaeology (βλ. AJA 11:1, 2007, 3-24 και στο διαδίκτυο http://www.ajaonline.org/pdfs/111.1/AJA1111_Editorial_Policy.pdf).

Επιπλέον, χρησιμοποιούνται οι εξής συντομογραφίες:

ΑΑΑ Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών.

ΑΕΜΘ Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη.

Για τις παραπομπές των αρχαίων πηγών χρησιμοποιήθηκε το TLG (*Thesaurus Linguae Graecae*) και το TLL (*Thesaurus Linguae Latinae*).

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Coldstream 1968:** J. N. Coldstream, *Greek Geometric Pottery: a Survey of Ten Local Styles and their Chronology*, London.
- Cooper 1977/1978:** A. B. Cooper, "The Family Farm in Greece", *CJ* 73, 162-175.
- Graham 1953:** J. W. Graham, "Olynthiaka", *Hesperia* 22.3, 196-207.
- Graham 1954:** J. W. Graham, "Olynthiaka", *Hesperia* 23.4, 320-346.
- Haeckel 1866:** E. Haeckel, *Generelle Morphologie der Organismen*, Berlin.
- Hammond 1989:** N. G. L. Hammond, *The Macedonian State: Origins, Institutions, and History*, Oxford.
- Holland 1944:** L. B. Holland, "Colophon", *Hesperia* 13.2, 91-171.
- Höpfner & Schwandner 1994:** W. Höpfner & R. L. Schwandner, *Haus und Stadt im klassischen Griechenland*, Berlin.
- Hughes 1994:** J. D. Hughes, *Pan's Travail. Environmental Problems of the Ancient Greeks and Romans*, Baltimore.
- Isager & Skydsgaard 1992:** S. Isager & J. E. Skydsgaard, *Ancient Greek Agriculture: An Introduction*, London.
- Jones 1975:** J. E. Jones, "Town and Country Houses of Attica in Classical Times", στο: H. F. Mussche, P. Spitaels & F. Goemaere-De Poerck (eds.), *Thorikos and the Laurion in Archaic and Classical Times. Papers and Contributions of the Colloquium held in March, 1973, at the State university of Ghent. Miscellanea Graeca* 1, Ghent, 63-136.
- Jones, Sackett & Graham 1962:** J. E. Jones, L. H. Sackett & A. J. Graham, "The Dema House in Attica", *BSA* 57, 75-114.
- Jones, Graham & Sackett 1973:** J. E. Jones, A. J. Graham & L. H. Sackett, "An Attic Country House below the Cave of Pan at Vari", *BSA* 68, 355-452.
- Kent 1948:** J. H. Kent, "The Temple Estates of Delos, Rheneia, and Mykonos", *Hesperia* 17.4, 243-338.
- Morris 1991:** I. Morris, "The Early Polis as City and State", στο: J. Rich & A. Wallace-Hadrill (eds.), *City and Country in the Ancient World*, London & New York, 24-57.
- Morris 1999:** I. Morris, "Archaeology and Gender Ideologies in Early Archaic Greece", *TAPA* 129, 305-317.
- Oikonomides 1984:** N. Oikonomides, *Actes de Douchiariou*, Archives de l' Athos XIII, Paris.
- Olmo 1995:** H. P. Olmo, "The Origin and Domestication of the Vinifera Grape", στο: P. E. McGovern, S. J. Fleming & S. H. Katz (eds.), *The Origins and Ancient History of Wine*, Amsterdam, 31-43.
- Osborne 1992:** R. Osborne, "Is it a Farm? The Definition of Agricultural Sites and Settlements in Ancient Greece", στο: B. Wells (ed.), *Agriculture in Ancient Greece. Proceedings of the Seventh International Symposium at the Swedish Institute at Athens, 16-17 May, 1990*, Stockholm, 21-27.
- Pečírka 1973:** J. Pečírka, "Homestead Farms in Classical and Hellenistic Hellas", στο: M. I. Finley (ed.), *Problèmes de la terre en Grèce ancienne*, Paris, 113-148.
- Rackham 1990:** O. Rackham, "Ancient Landscapes", στο: O. Murray & S. Price (eds.), *The Greek City from Homer to Alexander*, Oxford, 85-111.
- Rackham 1996:** O. Rackham, "Ecology and Pseudoeology: The Example of Ancient Greece", στο: J. Salmon & G. Shipley (eds.), *Human Landscapes in Classical Antiquity. Environment and Culture*, London, 16-43.
- Robinson 1946:** D. M. Robinson, *Olynthos. Part XII: Domestic and Public Architecture*, Baltimore.
- Robinson 1950:** D. M. Robinson, *Olynthos. Part XIII: Vases found in 1934 and 1938*, Baltimore.

- Robinson & Graham 1938:** D. M. Robinson & J. W. Graham, *Olynthos. Part VIII: The Hellenic House*, Baltimore.
- Saprykin 1994:** S. J. Saprykin, *Ancient Farms and Land-plots on the Khora of Khersonesos Taurike: Research in the Herakleian Peninsula, 1974-1990*, Amsterdam.
- Snodgrass 1987:** A. M. Snodgrass, *An Archaeology of Greece: The Present State and Future Scope of a Discipline*, Berkeley.
- Snodgrass 1991:** A. M. Snodgrass, "Archaeology and the Study of the Greek City", στο: J. Rich & A. Wallace-Hadrill (eds.), *City and Country in the Ancient World*, London & New York, 1-23.
- Thompson 1959:** H. A. Thompson, "Activities in the Athenian Agora: 1958", *Hesperia* 28.1, 91-108.
- Whitley 2001:** J. Whitley, *The Archaeology of Ancient Greece*, Cambridge, U.K. & New York.
- Young 1956:** J. H. Young, "Studies in South Attica: Country Estates at Sounion", *Hesperia* 25.2, 122-146.
- Zohary 1995:** D. Zohary, "The Domestication of the Grapevine *Vitis Vinifera* L. in the Near East", στο: P. E. McGovern, S. J. Fleming & S. H. Katz (eds.), *The Origins and Ancient History of Wine*, Amsterdam, 23-30.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αδάμ-Βελένη 1998:** Π. Αδάμ-Βελένη, «Πέτρες 1995, η συνοικία της κρήνης», *ΑΕΜΘ* 9 (1995), 15-23.
- Αδάμ-Βελένη 2000:** Π. Αδάμ-Βελένη, *Πέτρες Φλώρινας. Περιήγηση σε μία ελληνιστική πόλη, Θεσσαλονίκη* (2η έκδοση).
- Αδάμ-Βελένη, Πουλάκη & Τζαναβάρη 2003:** Π. Αδάμ-Βελένη, Ε. Πουλάκη & Κ. Τζαναβάρη, *Αρχαίες αγροικίες σε σύγχρονους δρόμους, Κεντρική Μακεδονία, Αθήνα* (όπου και σχετική με το θέμα εκτενέστερη βιβλιογραφία).
- Αθανασόπουλος 1991:** Γ. Αθανασόπουλος, «Λαγκαδάς», στο: Γ. Λάββας (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Μακεδονία Β' - Θράκη*, τ. 8, Αθήνα, 9-42.
- Ακαμάτη-Λιλιμπάκη & Ακαμάτης 2006:** Μ. Ακαμάτη-Λιλιμπάκη & Ι. Μ. Ακαμάτης, *Η ελληνιστική πόλη της Φλώρινας, Θεσσαλονίκη*.
- Αριστοτέλης, Πολιτικά 1993:** Αρχαία Ελληνική Γραμματεία «Οι Έλληνες», Αριστοτέλης, *Απαντα 3, Πολιτικά 3*, αρ. σειράς 192, μτφρ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, Αθήνα.
- Αρναούτογλου 1982:** Χ. Αρναούτογλου, «Σκύρος», στο: Δ. Φιλιππίδης (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Ανατολικό Αιγαίο - Σποράδες - Επτάνησα*, τ. 1, Αθήνα, 183-216.
- Βασιλειάδου 2011:** Ι. Βασιλειάδου, *Η αγροτική ζωή στην αρχαία Πιερία. Αρχαιολογικά τεκμήρια, Θεσσαλονίκη*.
- Βελένης 1988:** Γ. Βελένης, «Νεότερες έρευνες στα ελληνιστικά σπήτια των Πετρών», *ΑΕΜΘ* 1 (1987), 9-22.
- Καλογήρου 1990:** Ν. Καλογήρου, «Βέροια», στο Γ. Λάββας & Δ. Φιλιππίδης (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Μακεδονία Α', τ. 7*, Αθήνα, 59-92.
- Κίζης 1991:** Γ. Κίζης, «Θράκη», στο: Γ. Λάββας (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Μακεδονία Β' - Θράκη*, τ. 8, Αθήνα, 171-244.
- Κισσόπουλος 1947:** Δ. Κισσόπουλος, «Η οινολογία των αρχαίων [και ιδία των Ελλήνων, Ρωμαίων και Βυζαντινών]», *Χημικά Χρονικά*, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1947, τόμος 12Α, τεύχη 7-12, 41-45.
- Κισσόπουλος 1950:** Δ. Κισσόπουλος, «Η οινολογία των αρχαίων [και ιδία των Ελλήνων, Ρωμαίων και Βυζαντινών]», *Χημικά Χρονικά*, Ιανουάριος-Μάρτιος 1950, τόμος 15Α, τεύχη 1-3, 14-20.
- Κουρεμένος 1984:** Κ. Ε. Κουρεμένος, *Σαρακατσάνοι. Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, Αθήνα.
- Κριμπάς 1944:** Β. Κριμπάς, «Ο οίνος και αι ποικιλία της αμπέλου Μαλβαζία», στο: *Επιστημονική Τριακονταπενταετηρίς του καθηγητού Ν. Α. Κρητικού*, Αθήνα.
- Λάββας 1990:** Γ. Λάββας, «Η αρχιτεκτονική της βορειοελλαδικής παράδοσης», στο: Γ. Λάββας (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Μακεδονία Α', τ. 7*, Αθήνα, 10-24.
- Λάββας 1991:** Γ. Λάββας, «Παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Κρίσιμες (και χρήσιμες) ρίζες για το μέλλον», στο: Γ. Λάββας (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Μακεδονία Β' - Θράκη*, τ. 8, Αθήνα, 311-317.
- Λογοθέτης 1962:** Β. Λογοθέτης, «Αι αυτοφυείς άμπελοι (*Vitis vinifera* L ssp. *silvestris* Gmel.) ως πρωτογενές αμπελουργικόν υλικόν εν Ελλάδι», *Επιστημονική Επετηρίς της Γεωπονικής και Δασολογικής Σχολής ΑΠΘ*, τ. ΙΖ', Θεσσαλονίκη, 43 κ.εξ.
- Μουτσόπουλος 1990:** Ν. Μουτσόπουλος, «Καστοριά», στο: Γ. Λάββας (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Μακεδονία Α', τ. 7*, Αθήνα, 93-158.

- Μουτσοπούλου 1984:** Α. Μουτσοπούλου, «Ρόδος», στο: Δ. Φιλιππίδης (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Δωδεκάνησα – Κρήτη*, τ. 3, Αθήνα, 171-212.
- Μπέσιος 2004:** Μ. Μπέσιος, «Αρχαίοι αμπελώνες στη βόρεια Πιερία», στο: Γ. Α. Πίκουλας (επιμ.), *Οίνον Ιστορώ III, Τ' αμπελανθίσματα. Επιστημονικό συμπόσιο, Κτήμα Γεροβασιλείου, Επανομή Θεσσαλονίκης*, 15/5/2004, Αθήνα, 37-43.
- Ξανθού 2001:** Μ. Γ. Ξανθού (εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια), *Ισοκράτης. Περί Ειρήνης, Κατά των Σοφιστών, Επιστολαί προς Φίλιππον και Αλέξανδρον*, Θεσσαλονίκη.
- Παπάγγελος 1998:** Ι. Α. Παπάγγελος, «Οι Ληνοί στην Ψαλίδα της Νικήτης Χαλκιδικής», στο: *Αμπελοοινική ιστορία στο χώρο της Μακεδονίας και της Θράκης, Ε' τριήμερο εργασίας, Νάουσα, 17-19 Σεπτεμβρίου 1993, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ – Ίδρυμα «Φ. Μπουτάρη»*, Αθήνα, 246-261.
- Παπαϊωάννου 1982:** Κ. Παπαϊωάννου, «Σάμος», στο: Δ. Φιλιππίδης (επιμ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική: Ανατολικό Αιγαίο – Σποράδες – Επτάνησα*, τ. 1, Αθήνα, 99-140.
- Πλάτων, Πολιτεία [χ.χ.]:** Ι. Γρυπάρης (μετάφραση, εισαγωγή, σχόλια) & Ε. Παπανούτσος (επιμέλεια, πρόλογος), *Πλάτων: Πολιτεία*, τόμ. Α'-Β', εκδ. Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.
- Πλάτων, Πρωταγόρας 2002:** Ι. Σ. Χριστοδούλου - Ε. Α. Πλευρά (μετάφραση), *Πλάτων: Πρωταγόρας*, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη.
- Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι [χ.χ.]:** Α. Λαζάρου (εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) & Ε. Παπανούτσος (επιμέλεια), *Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι: Σόλων-Ποπλικόλας, Τιμολέων-Αιμίλιος Πάυλος*, εκδ. Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.
- Πουλάκη-Παντερμαλή 2003α:** Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, «1997-2001: Έργα εθνικά και άλλα στην περιοχή του Μακεδονικού Ολύμπου», *ΑΕΜΘ* 15 (2001), 331-346.
- Πουλάκη 2003β:** Ε. Πουλάκη, «Ο Όλυμπος και η περιοχή του», στο: Αδάμ-Βελένη, Πουλάκη & Τζαναβάρη 2003, 17-34.
- Πουλάκη 2003γ:** Ε. Πουλάκη, «Αγροικίες της περιοχής Φίλας-Ηρακλείου και Λειβήθρων του Μακεδονικού Ολύμπου», στο: Αδάμ-Βελένη, Πουλάκη & Τζαναβάρη 2003, 53-70.
- Πουλάκη 2003δ:** Ε. Πουλάκη, «Αμπελουργία – Οινοποιία», στο: Αδάμ-Βελένη, Πουλάκη & Τζαναβάρη 2003, 150-152.
- Πουλάκη 2004:** Ε. Πουλάκη, «Κομπολόι: Πιθεών και αγρέπαυλις σε αμπελώνα της χώρας των Λειβήθρων», στο: Γ. Α. Πίκουλας (επιμ.), *Οίνον Ιστορώ III, Τ' αμπελανθίσματα. Επιστημονικό συμπόσιο, Κτήμα Γεροβασιλείου, Επανομή Θεσσαλονίκης*, 15/5/2004, Αθήνα, 45-56.
- Πουλάκη-Παντερμαλή 2008γ:** Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, «Κρασιά - Ηράκλειο. Τρία Πλατάνια, Κομπολόι, Βάλτος», στο: *Αρχαιολογικές τροχιοδρομήσεις. Από τη Θεσσαλονίκη στον Πλαταμώνα*, Αθήνα, 117-157.
- Πουλάκη-Παντερμαλή 2013:** Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, *Μακεδονικός Όλυμπος. Μύθος - Ιστορία - Αρχαιολογία*, Θεσσαλονίκη.
- Σκαφιδά 1994:** Ε. Σκαφιδά, «Κατασκευαστικά υλικά, τεχνική και τεχνολογία των πλίνθινων σπιτιών στη νεολιθική Θεσσαλία: μία εθνοαρχαιολογική προσέγγιση», στο: *Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990. Αποτελέσματα και προοπτικές. Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Λυών, 17-22 Απριλίου 1990*, Αθήνα, 177-188.
- Τιβέριος 1994:** Μ. Τιβέριος, «Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα, κοντά στη σημερινή Αγχίαλο και Σίνδο (1990-1992) – Ο αρχαίος οικισμός», *Εγνατία* 3 (1991-1992), Θεσσαλονίκη, 209-234.
- Τζαχίλη 1997:** Ι. Τζαχίλη, *Υφαντική και υφάντρες στο Προϊστορικό Αιγαίο, 2000 - 1000 π.Χ.*, Ηράκλειο.
- Camp 1981:** J. McK. Camp II, «Μία μεγάλη ξηρασία στα τέλη του 8ου π.Χ. αιώνα και οι συνέπειές της για τον αποικισμό», *ASAtene* 59, 55-61.
- Hoepfner 2005:** W. Hoepfner (επιστ. επιμ.), *Ιστορία της κατοικίας, 5000 π.Χ. – 500 μ.Χ.*, μτφρ. Η. Τσιριγκάκης, επιμ. ελλην. έκδ. Π. Αδάμ-Βελένη, Θεσσαλονίκη.
- Liddell & Scott, Μέγα Λεξικόν:** H. G. Liddell & R. Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, επιμ. Αν. Κωνσταντινίδου, τόμ. 1-4, Αθήνα 1901-2, 1904, 1906.
- Lohmann 1989:** H. Lohmann, «Αγρόκτημα με πύργο κλασικής εποχής στην περιοχή Θυμάρι Παλαιάς Φωκαίας», *ΑΑΑ* XXII, 189-196.
- Walter-Καρούδη 1996:** E. Walter-Καρούδη, *Το ελληνικό σπίτι. Ο εξευγενισμός της κατοικίας στα υστεροκλασικά χρόνια*, Αθήνα.

